

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

УКРАЇНА ПІД НАЦИСТСЬКОЮ ОКУПАЦІЄЮ: СПАЛЕНІ СЕЛА (1941–1944 рр.)

АНОТОВАНИЙ ПОКАЖЧИК

Київ
2012

УДК 94(477-22)''1941/1944''(083.8.072)

ББК 63.3(4Укр)622я1

У45

*Рекомендовано до друку та поширення в мережі Інтернет
Вченою радою Українського інституту національної пам'яті
(Протокол № 9 від 20 серпня 2012 р.)*

Редакційна колегія:

Солдатенко В. Ф., Кривошея В. В., Веденєєв Д. В.,
Киридон А. М., Буряк Л. І., Любовець О. М.

Рецензенти:

Добров П. В. – доктор історичних наук, професор
Лисенко О. Є. – доктор історичних наук, професор

**Україна під нацистською окупацією: спалені села (1941–
У45 1944 рр.):** Анотований покажчик / За ред. В. Ф. Солдатенка;
автори-упорядники: Бутко С. В., Герасименко Л. С., Кири-
дон А. М., Пилявець Р. І., Яременко В. М. – К.: ДП НВЦ «Пріоритети», 2012. – 362 с.

ISBN 978-966-8809-55-2

До пропонованого видання, підготовленого колективом авторів Українського інституту національної пам'яті, включено села/сільські населені пункти, знищені в ході німецьких каральних акцій на території різних областей України впродовж окупаційного періоду 1941–1944 рр. Матеріали анотованого покажчика подано на основі документів архівних установ України, опублікованих джерел та літератури, присвячених темі.

УДК 94(477-22)''1941/1944''(083.8.072)

ББК 63.3(4Укр)622я1

ISBN 978-966-8809-55-2

© Український інститут
національної пам'яті, 2012

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ № 925/2011
ПРО ЗАХОДИ У ЗВ'ЯЗКУ З 70-ми РОКОВИНАМИ
КОРЮКІВСЬКОЇ ТРАГЕДІЇ

З метою вшанування пам'яті знищеного фашистськими окупантами у березні 1943 року у місті Корюківка Чернігівської області мирного населення, виховання в українському суспільстві шанобливого ставлення до подвигу й жертвовності попередніх поколінь **п о с т а н о в л я ю**:

1. Кабінету Міністрів України:

1) розробити разом з Українським інститутом національної пам'яті, Чернігівською обласною державною адміністрацією та затвердити у двомісячний строк план заходів у зв'язку з 70-ми роковинами Корюківської трагедії, передбачивши, зокрема:

спорудження у місті Корюківка Меморіального комплексу пам'яті жителям населених пунктів України, знищених фашистськими окупантами;

проведення у 2011 році за участю Національної академії наук України у місті Чернігові Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої партизанському руху в Україні у період Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років;

створення документального фільму про Корюківську трагедію, видання відповідної науково-документальної та науково-популярної літератури;

здійснення дослідницької роботи з вивчення трагічних подій періоду фашистської окупації України у 1941–1944 роках;

проведення у загальноосвітніх та інших навчальних закладах, закладах культури, військових частинах уроків пам'яті, лекцій, бесід, круглих столів, присвячених трагічним подіям березня 1943 року у місті Корюківка;

2) вирішити в установленому порядку питання щодо фінансування заходів у зв'язку з 70-ми роковинами Корюківської трагедії.

2. Кабінету Міністрів України, Чернігівській обласній державній адміністрації забезпечити проведення жалобних заходів у зв'язку з 70-ми роковинами Корюківської трагедії.

3. Міністерству закордонних справ України забезпечити інформування закордонними дипломатичними установами міжнародної спільноти про трагічні події березня 1943 року у місті Корюківка Чернігівської області.

4. Державному комітету телебачення і радіомовлення України забезпечити широке висвітлення заходів у зв'язку з 70-ми роковинами Корюківської трагедії, а також організувати разом з іншими центральними органами виконавчої влади та за участю наукових установ підготовку тематичних теле- і радіопередач про Корюківську трагедію.

Президент України

Віктор ЯНУКОВИЧ

22 вересня 2011 року

ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ПРО ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ КОРЮКІВСЬКОЇ ТРАГЕДІЇ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

1–2 березня 1943 року у місті Корюківка Чернігівської області німецько-фашистські загарбники одночасно знищили близько 7000 мирних мешканців. У матеріалах до Нюрнберзького процесу Корюківську трагедію визначено як найбільше масове знищення місцевого мирного населення на окупованих територіях за весь період Другої світової війни. Розправа над безневинними людьми у Корюківці за кількістю жертв перевищує білоруську Хатинь, чеське Лідиче, французький Орадур.

Верховна Рада України постановляє:

1. Вшанувати на державному рівні пам'ять жертв трагедії у місті Корюківка Чернігівської області.

2. Рекомендувати Кабінету Міністрів України:

у місячний термін з дня прийняття цієї Постанови утворити організаційний комітет з підготовки та проведення заходів щодо вшанування у 2013 році на державному рівні 70-ї річниці Корюківської трагедії та затвердити план відповідних заходів;

вивчити питання про можливість створення у місті Корюківка Чернігівської області Меморіального комплексу з вшанування пам'яті жертв німецько-фашистських загарбників.

3. Рекомендувати Державному комітету телебачення і радіомовлення України спільно з Українським інститутом національної пам'яті організувати підготовку тематичних теле- і радіопередач, присвячених згаданим трагічним подіям, та забезпечити висвітлення в засобах масової інформації заходів, що проводитимуться у зв'язку з 70-ю річницею трагедії у місті Корюківка Чернігівської області.

4. Запропонувати Чернігівській обласній державній адміністрації забезпечити проведення ремонтно-реставраційних робіт на пам'ятних знаках жертвам Корюківської трагедії.

5. Контроль за виконанням цієї Постанови покласти на Комітет Верховної Ради України з питань культури і духовності, Комітет Верховної Ради України у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів.

6. Ця Постанова набирає чинності з дня її прийняття.

**Голова Верховної Ради
України**

В. ЛИТВИН

**м. Київ
21 жовтня 2011 року
N 3965-VI**

ТРАГІЧНІ СТОРІНКИ ВОЄННОГО ЛИХОЛІТТЯ

(1941–1944 рр.)

Одним із головних театрів воєнних дій Другої світової війни була українська земля. Майже 7 мільйонів жителів України стали до лав діючої армії, половина з них заплатила життям за свободу й майбутнє прийдешніх поколінь¹. Взагалі війна і терор окупантів забрали у вічність понад 8 мільйонів мешканців України (хоча в деяких виданнях наводять інші, зокрема в бік збільшення, цифри). На українських землях було споруджено 280 концтаборів, 180 таборів для військовополонених. Майже 2 млн українців були вивезені на примусові роботи до Німеччини, а також до інших окупованих нацистами зарубіжних країн². Матеріальні збитки республіки становили 40 відсотків від втрат Союзу РСР. У загальному звіті Українська республіканська комісія зі встановлення збитків та злочинів, заподіяних німецько-фашистськими загарбниками зазначалося, що окупанти: а) знищили 4 496 547 радянських громадян, у тому числі 3 178 084 мирних мешканців та 1 318 463 радянських військовополонених, 2 023 112 радянських громадян потрапили на примусові роботи до Німеччини; б) зруйнували і спалили 714 міст і більше 28 тисяч сіл, спалили і зруйнували понад 2 млн жилих будівель, понад 540 тисяч підсобних будівель, залишили без помешкання близько 10 млн осіб. Серед міст, що зазнали значних руйнувань, зазначено великі промислові й культурні центри: Київ, Одеса, Харків, Львів, Дніпропетровськ, Запоріжжя, Ворошиловград³.

Страшним злочином воєнного лихоліття стала трагедія повністю знищених окупантами сотень населених пунктів України. Трагедію спалених сіл не можна розглядати поза

¹ Муковський І. Т. Звитяга і жертвовність: Українці на фронтах Другої світової війни / І. Т. Муковський, О. Є. Лисенко. – К.: Книга Пам'яті України, 1996. – С. 547.

² Партизанська і підпільна боротьба в Україні (1941–1944 рр.): Історія, люди, пам'ять. – К.: парламентське видавництво, 2011. – С.400–401; Брицький П. П. Україна у Другій світовій війні (1939–1945 рр.) / П. П. Брицький. – Чернівці, 1995. – С.72.

³ Максимчук Є. С. Діяльність державних комісій з розслідування злочинів нацистів на території України (1941–1951 рр.): типово-видовий склад і інформаційний потенціал джерельного комплексу. 07.00.06 / Є. С. Максимчук. – К., 2007. – Арк. 109.

контекстом проблем цілеспрямованої терористичної політики та геноцидних явищ, які були заздалегідь закладені у людиноненависницькі доктрини Третього рейху.

Стратегія свідомого, планомірного винищення та поневолення слов'янських народів (сумнозвісний план «Ост») почала розроблятися ще з лютого 1940 року. Слов'яни, що проживали у країнах Східної Європи та європейської частини СРСР, почасти підлягали онімеченню, почасти – депортації за Урал, у Сибір та Середню Азію (60–70 млн) або знищенню (20–40 млн). На включених до складу Великонімеччини територіях мало залишитися 20–30 млн у якості рабів арійської раси. 24 червня 1940 р. рейхсфюрер СС Г. Гімmlер документально виклав технологію колонізації земель на Сході: у ході її здійснення передбачалося використання слов'янського населення. У липні 1941 р. у виступі у Штеттіні він зазначив: «...Війна з Росією – це не тільки протистояння двох непримиренних ідеологій, це ще й смертельний двобій рас. Ми кинули на чашу вагів світоглядні цінності націонал-соціалізму, наш світ, наш спосіб життя оплачені дорогоцінною нордичною кров'ю... На іншій чаші вагів – 180-мільйонний народ, потворна суміш рас і народностей з важкими для вимови людською мовою назвами й настільки відштовхуючою зовнішністю, що тільки за одне це усіх їх можна з чистою совістю розстріляти»⁴.

У січні 1941 р. Гітлер заявив найближчому оточенню про намір знищити 30 млн слов'ян. У директиві Гітлера міністрові у справах східних територій Розенбергу про введення в дію генерального плану «Ост» (3 липня 1942 р.) чітко формулювалося завдання: «Слов'яни повинні працювати на нас, а в разі, якщо вони нам більше не потрібні, нехай умирають... Слід відкинути всі сентиментальні заперечення. Треба управляти цим народом із залізною рішучістю. Кажучи по-військовому, ми маємо вбивати від трьох до чотирьох мільйонів росіян на рік...»⁵. У коментарях до Генерального плану «Ост» (27 квітня 1942 р.) окремо зазначалося, що ті слов'яни, які виживуть на окупованих територіях, повинні являти со-

⁴ Уорвол Н. Войска СС. Кровавий слід [Перевод с англ.] / Ник Уорвол. – Ростов-на-Дону, 2000. – С. 154–155.

бою «людей примітивного напівєвропейського типу», «масу расово неповноцінних, тупих людей»⁶.

Заздалегідь визначений характер носила політика нацистів і щодо єврейства (основи «розв'язання єврейського питання» почали визначатися вже з 1935 р. з ухваленням т. зв. «Нюрнберзьких законів»), ромів, інших «неповноцінних» народів, над якими мала запанувати «арійська раса».

Напередодні нападу на СРСР, у травні 1941 р., у складі Головного управління імперської безпеки (РСХА) було створено й передано чотирьом Групам армій, що вдерлися у СРСР 22 червня 1941 р. чотири айнзатцгрупи («оперативні групи») – рухомі формування поліції безпеки та СД, визначені для проведення каральних акцій на окупованій радянській території. У їх складі діяли сумнозвісні особливі каральні команди – зондеркоманди⁷.

На окупованих землях, у т. ч. під приводом боротьби з партизанами, запанувало необмежене насильство. Вже 16 вересня 1941 р. начальник штабу Верховного головнокомандування вермахту фельдмаршал Кейтель (страчений 1946 р. за вироком Міжнародного військового трибуналу) видав наказ «Про придушення комуністичного повстанського руху». Як зазначалося у ньому, на окупованих територіях «людське життя нічого не варте і вплив залякування може бути досягнутий тільки незвичною жорстокістю». Приписувалося за одного вбитого німецького солдата страчувати 50–100 «комуністів»⁸.

16 грудня 1942 р. Кейтель підписав наказ про боротьбу з партизанами, де підкреслювалося: «тут більше ніж будьколи, ідеться про те, «бути чи не бути», «ця боротьба не має нічого спільного з солдатським лицарством чи умовами Женевської конвенції». Війну проти «бандитів» на Сході й Балканах, – закликав воєнний злочинець, – слід вести «найжор-

⁵ Коваль В. С. «Барбаросса»: Истоки и история величайшего преступления империализма / В. С. Коваль. – К.: Наукова думка, 1989. – С. 5–6; Патриляк І. К. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду / І. К. Патриляк, М. А. Боровик. – Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2010. – С. 170–171, 210–217; Веденев Д. Призабытая трагедия / Д. Веденев // Секретные материалы. – 2011. – № 4. – С. 12.

⁶ Советские органы государственной безопасности в Великой Отечественной войне: Сб. док. и материалов. – М.: РИО ВКШ КГБ СССР, 1988. – Т. III. – С. 930.

⁷ Там само. – Т. II. – С. 574–575.

⁸ Там само. – С. 584–585.

стокішими методами... щоб узяти гору над цією чумою». Наказ знімав з німецьких військових будь-яку дисциплінарну чи кримінальну відповідальність за звірства і брутальність, їх заборонялося карати «через свою поведінку в боротьбі з партизанами або їхніми спільниками» (тобто мирним населенням)⁹. У доповіді групи з питань продовольства при Рейхскомісаріаті «Україна» (12 жовтня 1943 р.) зазначалося, що «багатократно проведені каральні експедиції, в ході яких спалювалися села тощо, мали наслідком лише втрату сільськогосподарської продукції... Значно істотнішим завданням є знищення партизан або хоча б витіснення їх із районів, що дають основний сільськогосподарський прибуток...»¹⁰.

Масштабний збройний спротив українського народу чужоземному уярмленню (а його стрижнем і основою став підпільно-партизанський рух) розпалював неймовірну лютю нацистських загарбників. Окупанти шаленіли від того, що під їх ногами горить нескорена, караюча земля, зриваючи плани запровадження «нового порядку». Боротьба партизан і підпільників у ворожому тилу стала загально визнаним стратегічним чинником перемоги у Другій світовій війні над претендентами на світове панування. «Історія війн, – зазначав колишній генерал-полковник Вермахту Лотар Рендулич, – не знає жодного прикладу, коли партизанський рух відіграв би таку ж велику роль, яку він відіграв в останній світовій війні. За своїм розмахом він являє собою дещо зовсім нове у воєнному мистецтві. За тим колосальним впливом, який він справив на фронтові війська і на проблеми постачання, роботи тилу і управління в окупованих районах, він став складовою частиною поняття тотальної війни. Партизанський рух, який з роками поступово посилювався в Росії, у Польщі, на Балканах, а також у Франції та Італії, вплинув на характер усієї Другої світової війни»¹¹.

Партизани та підпільники України за час окупації знищили й поранили десятки тисяч гітлерівських солдатів і

⁹ Советские органы государственной безопасности в Великой Отечественной войне: Сб. док. и материалов... – С. 952–953.

¹⁰ Там само. – Т. IV. – С. 1043.

¹¹ Рендулич Л. Партизанская война. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://militera.lib.ru/h/ergos/07.html>

офіцерів, розгромили 467 ворожих гарнізонів, комендатур, штабів, пустили під укіс 4959 ешелонів з військами та бойовою технікою противника, підірвали 1566 танків і бронемашин, знищили 211 літаків і багато іншої техніки, захопили численні трофеї, спалили або висадили в повітря 461 воєнне підприємство, 915 складів з військовим майном, 248 вузлів зв'язку, 44 залізничні вузли, 607 залізничних мостів, пошкодили до 2 тис. кілометрів телефонно-телеграфного зв'язку¹².

Однак український народ, як і інші народи Радянського Союзу, мали природне право на захист своєї Батьківщини, на порятунок своїх дітей, матерів, сестер, братів, жінок, стариків.

Засади масштабного знищення, експлуатації та асиміляції «завойованих земель на Сході» впливали з самої сутності гітлерівського режиму та расової ідеології націонал-соціалізму. Повне чи часткове знищення українських селищ було лише епізодом реалізації масштабної антилюдської програми гітлерівського рейху з проведення масових етнічних чисток населення Східної Європи та СРСР, складовою частиною глобального гітлерівського плану «звільнення життєвого простору» для німців та інших «німецьких народів» за рахунок територій «нижчих рас», насамперед – слов'ян.

Мільйони людських жертв, серед яких значний відсоток становлять цивільні громадяни, є найтрагічнішим наслідком воєнних років. Нацистські каральні акції проти беззбройних жителів України розкривають одну зі сторінок воєнного злочину. Подібні заходи окупанти застосовували у всіх регіонах, якими їм вдавалося заволодіти. Така доля спіткала відомі всьому світові французький Орадур-сюр-Глан, чеське Лідіце, білоруську Хатинь. В Україні рахунок населених пунктів, знищених саме внаслідок нацистських каральних акцій, іде на сотні, хоч їх назви для багатьох і до сьогодні лишаються невідомими.

Український інститут національної пам'яті зініціював вивчення цієї сторінки вітчизняної трагічної історії.

¹² Солдатенко В. Ф. Партизанський рух та його вплив на формування національної пам'яті в Україні / В. Ф. Солдатенко // Актуальні проблеми партизансько-підпільного руху в Україні у роки Великої Вітчизняної війни. Матеріали Міжнародної наукової конференції, м. Корюківка, 14 грудня 2011 р. – Чернівці, 2012. – С. 15.

На державному рівні меморіальні заходи щодо спалених українських сіл пов'язані з Указом Президента «Про заходи у зв'язку з 70-ми роковинами Корюківської трагедії» від 22 вересня 2011 р. № 925 та Постановою Верховною Радою України «Про вшанування пам'яті жертв Корюківської трагедії під час Другої світової війни» від 21 жовтня 2011 р. № 3965.

Селище міського типу (сучасне місто і районний центр області) Корюківка було повністю знищене 1–2 березня 1943 р. (убито і спалено живцем близько 7 тис. осіб). Трагедія Корюківки стала найжахливішим випадком знищення гітлерівськими загарбниками мирних жителів цілого населеного пункту на окупованій території Європи.

Пропонований анотований покажчик, упорядкований співробітниками Українського інституту національної пам'яті, є даниною пам'яті трагічним сторінкам Другої світової війни.

*Директор Українського інституту
національної пам'яті*

В. Ф. Солдатенко

ЗАМІСТЬ ВСТУПУ (ВІД УПОРЯДНИКІВ ВИДАННЯ)

До пропонованого видання включено сільські населені пункти¹, знищені в ході німецьких каральних акцій на території різних областей України впродовж окупаційного періоду 1941-1944 рр.

Загальні настанови щодо окупаційної політики на радянських територіях та «пацифікації» місцевого населення нацистське керівництво розробило ще напередодні нападу на Радянський Союз. Таємна Директива головного командування сухопутних військ Німеччини, затверджена 3 квітня 1941 р., дає можливість з'ясувати першопочаткові настанови щодо бажаного ставлення до цивільних радянських громадян: «Активний чи пасивний опір цивільного населення слід придушити в зародку найсуворішими заходами покарання. Упевнена поведінка і нещадні дії щодо ворожих елементів будуть завжди важливим попереджувальним заходом»². Уже після нападу на СРСР, 23 липня 1941 р., черговий документ нацистської верхівки прописував наступні дії німців: «Військ, які є для забезпечення безпеки у завойованих східних областях, зважаючи на обширність цього простору, виявиться достатня кількість тільки в тому випадку, коли будь-який опір буде зломлений не шляхом юридичного покарання винуватців, а тим, що окупаційні власті вселятимуть той страх, який єдиний здатний відбити у населення будь-яке бажання чинити опір. Відповідні командуючі разом з підлеглими їм військами повинні нести відповідальність за спокій у їх районах. Не у використанні додаткових військових частин, а в уживанні додаткових драконівських заходів ко-

¹ Йдеться про сільські населені пункти, які на момент знищення мали статус села, селища, хутора.

² З директиви головного командування сухопутних військ фашистської Німеччини про забезпечення тилу діючої армії і нещадне придушення опору радянських людей на території СРСР, яка підлягає окупації // Історія застерігає. Трофейні документи про злочини німецько-фашистських загарбників та їх посібників на тимчасово окупованій території України в роки Великої Вітчизняної війни / Кер. кол. упоряд. В. Немятий. – К. : Видавництво політичної літератури, 1986. – С. 20–21.

мандуючі повинні знаходити засоби для підтримання порядку й безпеки в своїх районах»³. Серед документів зустрічаються конкретні вказівки, коли потрібно знищувати цивільних жителів і частково або повністю спалювати населений пункт: «Якщо... буде знайдено зброю, винні будуть покарані за партизанщину згідно з директивами смертною карою. Якщо вірогідною є участь великого кола осіб або якщо будуть виявлені склади зброї, то за наказом офіцера на посаді не нижче командира батальйону, повинно бути проведене колективне покарання, наприклад розстріл великої кількості жителів, і часткове або повне спалення сіл. Про останній захід може йтися лише в тому випадку, якщо тим самим не буде завдано шкоди розквартируванню своїх військ»⁴. Командуючі армій видавали, відповідно до основних керівних директив, власні накази: «В усіх селах і хуторах, у яких партизани знаходять притулок або одержують продовольство, відбирати всі продовольчі запаси, спалювати будинки, розстрілювати і вшати всіх посібників, якщо саме населення не виступить проти партизанів і не сприятиме в їхньому знищенні»⁵.

Злочинна тактика «спаленої землі» під час відступу Вермахту також була підкріплена нормативними приписами: «Кожну ділянку території, яку прийдеться залишити, необхідно приводити в повну непридатність для використання противником. Кожен населений пункт, не дивлячись на населення, повинен бути спалений і зруйнований з метою позбавити противника можливості розквартируватися»⁶. Нацистські очільники вважали, що «...на вказаних [радянських – *упоряд.*] територіях людське життя нічого не варте,

³ Додаток Кейтеля до директиви № 33 про життя жорстоких заходів щодо населення, яке чинить опір окупаційним властям // Історія застерігає. Трофейні документи про злочини німецько-фашистських загарбників та їх посібників на тимчасово окупованій території України в роки Великої Вітчизняної війни / Кер. кол. упоряд. В. Немятий. – К. : Видавництво політичної літератури, 1986. – С. 29–30.

⁴ Вказівка командуючого оперативним тиловим районом груп армій «Південь» польовим і гарнізонним комендатурам про вилучення зброї у населення на окупованій території і застосування масових розстрілів і спалення населених пунктів у випадку її виявлення // Там само. – С. 33.

⁵ З наказу командуючого 6-ю німецькою армією про додаткові каральні заходи по боротьбі з партизанами // Там само. – С. 52.

⁶ Із вказівок командувача групи армій «Південь» командуючим 6, 11, 17-ї польових та 1-ї танкової армій, 4-го повітряного флоту і командуючому оперативним тиловим районом про наказ Гітлера застосовувати тактику «спаленої землі» при відступі фашистських військ // Там само. – С. 178.

і залякуючого впливу можна досягти тільки надзвичайною жорстокістю»⁷.

У каральних акціях, за виявленою нами інформацією, були задіяні посилені есесівські та поліційні частини⁸ (у довідках на села, за умови наявності інформації про виконавця злочину, часто вказані представники саме цих формувань), сили нацистської поліції безпеки (СД)⁹, підрозділи Вермахту, за участі угорських, румунських військових формувань, відділів польської поліції (див. дані про села Ведельці, Пакуль Чернігівського району Чернігівської області, селище Партизанське Бершадського району Вінницької області, с. Стіжок Шумського району Тернопільської області, с. Водолазьке Межівського району Дніпропетровської області, с. Вишневе Вільнянського району Запорізької області, с. Богданівка Броварського району Київської області, с. Малин Млинівського району Рівненської області та ін.), збірні каральні команди із вищеперерахованих органів (див. дані про с. Бруслинів Літинського району Вінницької області). Каральну експедицію могли очолювати німецькі коменданти відповідного регіону та представники владних структур із місцевого населення (див. дані про села Козари Носівського району, Червона Гута Ріпкинського району Чернігівської області, с. Голики Славутського району Хмельницької області, с. Раска Бородянського району Київської області та ін.). У довідці на с. Княжичі Броварського району Київської області відображено інформацію, подану сільським керівництвом, про участь у спаленні села «власівців».

Відповідно до визначення, яке подається в «Военном энциклопедическом словаре», каральні експедиції – це во-

⁷ Наказ начальника штабу верховного головнокомандування фашистської Німеччини про придушення «Комуністичного повстанського руху» // Там само. – С. 38.

⁸ Документи третьего батальона 15-го полицейского полка об уничтожении населённых пунктов и мирных граждан Белоруссии // Преступные цели – преступные средства. Документы об оккупационной политике фашистской Германии на территории СССР (1941–1944 гг.) / Сост.: Заставенко Г. Ф. (рук.) и др.; под общ. ред. Е. А. Болтина и Г. А. Белова. – 3-е издание. – М.: Экономика, 1985. – С. 101–107; Водоп'ян І. І. Граніт / І. І. Водоп'ян. – К.: Політвидав України, 1982. – С. 116.

⁹ Приказ штандартенфюрера СС Пифрадера руководителям команд СД о методах проведения карательных экспедиций против партизан и мирного населения // Преступные цели – преступные средства. Документы об оккупационной политике фашистской Германии на территории СССР (1941–1944 гг.) / Сост.: Заставенко Г. Ф. (рук.) и др.; под общ. ред. Е. А. Болтина и Г. А. Белова. – 3-е издание. – М.: Экономика, 1985. – С. 108–110.

енні акції, що проводяться військами та іншими державними збройними формуваннями у районах заколотів, повстань, масових народних виступів з метою їх придушення, здійснення репресій до учасників і співчуваючого населення. Внутрішньодержавні каральні експедиції характерні для періодів революцій і громадянських війн. На території інших держав каральні експедиції застосовуються в період їх окупації проти партизанів і цивільного населення, а в мирний час нерідко розв'язуються під сфальсифікованими приводами (врятування іноземних громадян, боротьба з тероризмом та ін.). Для каральних експедицій властиві відносна обмеженість за силами, місцем і часом здійснення, при їх проведенні спостерігаються серйозні порушення правових норм і законів, залучення спеціально підготовлених військ і найманців¹⁰. Наймасовіші репресії цивільного населення в Україні припадають на кінець 1943 р. Каральні акції передбачали як розстріл певної кількості заручників чи осіб, на яких падала підозра, так і знищення всіх жителів населеного пункту, включно з малолітніми дітьми, та спалення – часткового чи повного – самого села, хутора або містечка.

Пошукова робота над виявленням подібних фактів не дала можливості встановити причин знищення окремих населених пунктів, тобто факт знищення можна артикулювати за джерелами, однак чітких відомостей про перебіг події та виконавців злочину у більшості випадків встановити не вдалося, тому подальше дослідження призвело до необхідності окреслення критеріїв – який населений пункт визначався авторами як спалений.

Історіографічний дискурс подає кілька варіантів класифікації категорії «спалені села». У Білоруській РСР 1984 р. вийшла книга «Нацистська політика геноциду та «випаленої землі» в Білорусії (1941–1944)», в якій перший розділ присвячено спаленим селам¹¹. Упорядники розподілили їх на чотири категорії:

- населені пункти, знищені разом із жителями й не відновлені після війни;

¹⁰ Военный энциклопедический словарь / Редкол.: А. П. Горкин, В. А. Золотарев и др. – М.: БСЭ, «РИПОЛ КЛАССИК», 2002. – С. 675–676.

¹¹ Нацистская политика геноцида и «выжженной земли» в Белоруссии (1941–1944) / Редкол. : Лобанок В. и др. – Минск: Беларусь, 1984.

- населені пункти, знищені разом із жителями та відновлені після війни;
- населені пункти, знищені разом із частиною жителів і не відновлені після війни;
- населені пункти, знищені разом із частиною жителів і відновлені після війни.

Упорядники книги-меморіалу «Вінок безсмертя» запропонували таку класифікацію знищених населених пунктів:

- села, спалені вщент;
- села, спалені разом із населенням;
- села, спалені частково;
- села, спалені повністю, але населення, попереджене партизанами про каральну акцію, переховалося і unikло покарання¹².

Упорядники пропонованого анованого покажчика до категорії «спалені села» відносять повністю або частково спалені (з цивільним населенням) в ході нацистських каральних акцій населені пункти, а також знищені під час відступу військ Вермахту та їх повторного повернення. Знищеними *повністю* вважалися населені пункти, де було спалено (зруйновано) понад 90% дворів (будинків), мало місце масове вбивство і (або) спалення їх мешканців; знищеними *частково* – ті, в яких мали місце навмисне спалення селянських господарств (до 90%). При визначенні критеріїв колектив упорядників видання керувався оцінкою, поданою в джерелах щодо знищення населеного пункту «*повністю*» чи «*частково*». Передусім йдеться про документи Надзвичайної державної комісії із встановлення і розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників та їхніх спільників і заподіяних ними збитків громадянам, колгоспам, громадським організаціям, державним підприємствам СРСР, а також Української республіканської комісії із встановлення збитків та злочинів, заподіяних німецько-фашистськими загарбниками (1943–1945 рр.) (детальніше див.: «Джерельна база дослідження» – *упоряд.*). Водночас автори-упорядники визнають певну умовність окресленого підходу. Одна з причин полягає в тому, що за документами доволі склад-

¹² Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Федоров (голова), В. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 566.

но встановити реальні кількісні втрати (дворів, будівель та людського потенціалу).

Переважна більшість внесених до покажчика населених пунктів була знищена (спалена) внаслідок бойових операцій проти партизан та каральних акцій окупаційних військ (здійснювалася підрозділами поліції, жандармерії, в окремих випадках – регулярних військ) як покарання:

1) за активну діяльність у цьому районі партизанських загонів і груп, за бойові, розвідувальні та диверсійні дії партизанів і підпільників (напад на військові гарнізони та поліцейські дільниці, вбивство німецьких офіцерів і солдатів, представників органів окупаційної влади, місцевої адміністрації та поліції, вивід з ладу об'єктів управління, промисловості, виробництва, транспорту;

2) за підозру місцевих жителів у підтримці зв'язків з партизанами, у зборі розвідувальної інформації на користь партизанів, надання їм продовольства та іншої допомоги, за переховування зброї, поранених командирів і бійців Червоної армії, партизанів, євреїв;

3) за сприяння (у т. ч. за підозру у сприянні) наступаючим військам Червоної армії, радянським диверсійним загонам і групам;

4) за опір «новому порядку», масовий саботаж і спротив насильницьким заходам окупантів (примусовій евакуації, вивезенню населення на примусові роботи до Німеччини, за колективну відмову від продовольчих поставок, зокрема хлібопродуктів). Зазначимо, що в деяких випадках (за шкідництво: навмисне нівечення та псування техніки, сільськогосподарського реманенту тощо) спалювали окремі двори і будівлі.

Значна кількість сіл була спалена при відступі німецьких військ під ударами наступаючої Червоної армії, окремі населені пункти – внаслідок повторного оволодіння німецькими військами означеними населеними пунктами.

* * *

Історіографічний дискурс. Звернення до проблеми спалених разом із жителями сіл, зокрема внаслідок каральних акцій, розпочалося ще у 1940-х роках, паралельно із публікаціями документів Надзвичайної державної комісії зі встановлення і розслідування злочинів німецько-фашистських

загарбників та їхніх спільників і заподіяних ними збитків громадянам, колгоспам, громадським організаціям, державним підприємствам СРСР (далі: НДК). Окрім пропагандистських матеріалів радянської преси, у 1944 р. з'явився перший нарис про знищення полтавського села Баранівки¹³. В основу публікації покладено свідчення очевидців – жителів села, що пережили трагедію, та документальні матеріали, зокрема наказ генерала фон Кросінка про знищення села¹⁴. Баранівка стала першим спаленим селом на окупованих землях Радянського Союзу: нацисти знищили її 11 листопада 1941 р. Вже наступного дня, 12 листопада того ж року, запалало інше полтавське село у Миргородському районі – Велика Обухівка¹⁵.

Автор брошури про Баранівку, Я. Клименко, вдруге вдався до публікації свого нарису в книзі «Земля чудес», що побачила світ вже 1960 року¹⁶. У цьому виданні не додано фактів для розкриття самого злочину, проте з'явилася інформація про спорудження пам'ятника на братській могилі загиблих від німецького карального загону. Показово, що інформація про полтавську Баранівку потрапила до більшості видань, присвячених періоду Другої світової / Великої вітчизняної війни¹⁷.

Нарис про знищення ще одного українського села – житомирського Копища – вміщено в книзі А. Шияна про партизанську боротьбу на окупованій території України, вида-

¹³ Клименко Я. Баранівка. Розділ до літопису одного села на Полтавщині / Я. Клименко. – К.: Укр. держ. вид., 1944. – 13 с.

¹⁴ Там само. – С. 4.

¹⁵ Дениско Г. Сестри твої, Хатинь: Докум. нарис / Г. Дениско. – Х.: Прапор, 1982. – С. 35–61.

¹⁶ Клименко Я. Баранівка. З літопису одного села на Полтавщині / Яків Клименко // Клименко Я. Земля чудес. Нариси. – К.: Рад. письменник, 1960. – С. 11–27.

¹⁷ Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Федоров (голова), В. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 326, 331–337; Горпиненко Н. Розгортання партизанського руху на Полтавщині: реалії народної боротьби / Н. Горпиненко // 1941-й рік на Полтавщині: людський вимір трагедії та героїзму. Зб. ст. за матеріалами Всеукраїнської наукової конференції. – Полтава, 2011. – С. 80; Дениско Г. Двічі спалена, довік нескорена. Баранівка / Г. Дениско // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію міст і сіл Полтавщини, Харківщини, Ворошиловградщини та Донецчини, сплюндрованих фашистами у роки війни / Редкол. Ю. Збанацький (голова) та ін. Уклад.: Гнатишин Р. та ін. – К.: Рад. письменник, 1988. – С. 25–37; Дениско Г. Сестри твої, Хатинь: Докум. нарис / Г. Дениско. – Х.: Прапор, 1982. – С. 9–33; Коваль М. Історія пам'ятає! (Кривавий шлях фашистів на Україні) / М. Коваль. – К.: Політвидав України, 1965. – С. 43; Супруненко Н. Украина в Великой Отечественной войне Советского Союза. (1941–1945 гг) / Н. Супруненко. – К.: Госполитиздат УССР, 1956. – С. 88.

ній відразу після війни (у 1946 р.). Автору довелося опинитися серед партизанів, які діяли в районі, де було знищене село¹⁸. Інформація про трагедію подана в літературній формі, як спілкування із свідками, що вижили.

Опосередковано проблему спалених в Україні під час нацистської окупації сіл оприлюднено в хронологічних довідниках 1940-х років. Зокрема «Хронологічний довідник про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Чернігівської області» (виданий 1947 р.) подає інформацію про початок і закінчення нацистської окупації, кількість розстріляних та знищених цивільних громадян, примусових робітників, вивезених до Німеччини, число спалених дворів у кожному населеному пункті¹⁹.

У наступні двадцять років тема спалених українських сіл опинилася на маргінесі як офіційної політики пам'яті, так і наукових розвідок. Приміром, вона не знайшла відображення у монументальному шеститомному виданні 1961 р. «История Великой Отечественной войны Советского Союза. 1941–1945», хоча хронологічний принцип викладу матеріалів шеститомника логічно давав сподівання на розкриття проблеми на сторінках 2-го та 3-го тому.

У другій половині 1960-х років, відколи почали масово з'являтися публікації, присвячені Великій Вітчизняній війні загалом та партизанському рухові зокрема, у них траплялися згадки і про спалені села. У радянському енциклопедичному 26-ти томному виданні «Історія міст і сіл УРСР», започаткованому 1967 р., вміщено інформацію про більшість населених пунктів України. Як правило, в довідках на окремі населені пункти викладалася також історія воєнного часу, зокрема зазначалися факти злочинів нацистів. Приміром, у томі, присвяченому історії Полтавської області, згадано про трагічну долю спалених сіл Великої Обухівки, Баранівки, Сокалівки, Панасівки, Великих Липнягів²⁰. Окрім констатації факту злочину, дещо більше інформації подано

¹⁸ Шиян А. Копицанська трагедія / Анатолій Шиян // Шиян А. Партизанський край. – К.: Українське державне видавництво, 1946. – С. 240–247.

¹⁹ Хронологічний довідник про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Чернігівської області і визволення їх Червоною Армією (1941–1943 рр.) – Чернігів: Деснянська правда, 1947. – 323 с.

²⁰ Історія міст і сіл Української РСР. Полтавська область / Ред. кол. тому П. Трощко (гол. редкол.). – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1967. – С. 49.

про Великі Липняги та Велику Обухівку, зокрема зазначено дату знищення (Велика Обухівка – 12 листопада 1941 р., Великі Липняги – 19–23 вересня 1943 р.), кількість жертв (Великі Липняги – 371, Велика Обухівка – 269 осіб)²¹. Подібні факти викладено майже в усіх обласних томах «Історії міст і сіл УРСР»²².

Інформація про спалені села з'явилася також у другому томі видання 1968 р. «Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу. 1941–1945 рр.»²³. Згадано села Козари, Піски, Мочалище, Нову Басань, Ядлівку, Вороньки, хутір Новоселицю Чернігівської, Борщівку, Малин Рівненської, Словечне, Бугунь, Городець, Кам'янку, Тхорин, Верхню Рудню, Середню Рудню, Нижню Рудню, Юрове, Хочине, Пергу, Копище Житомирської, Волицю й Губельці Хмельницької, с. Бандурове Кіровоградської областей²⁴. Поміж тим зазначено, що «в Криму в листопаді того ж року [1943 – *упоряд.*] війська генерала Швабе під час каральної експедиції проти партизанів спалили 81 населений пункт»²⁵.

Найбільша кількість публікацій, присвячених знищенням у роки нацистської окупації населеним пунктам, з'явилася упродовж 1970–1980-х років, коли ця тема стала однією з про-

²¹ Там само. – С. 49, 50, 662.

²² Історія міст і сіл Української РСР. Вінницька область / Ред. кол. тому А. Олійник (гол. ред.) та ін. – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1972. – С. 214, 264, 353; . Історія міст і сіл Української РСР. Волинська область / Ред. кол. тому І. Климаш (гол. ред.) та ін. – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1970. – С. 308, 312, 468, 514, 595-596, 671-672; Історія міст і сіл Української РСР. Житомирська область / Ред. кол. тому П. Тронько (гол. редкол.). – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 267, 268, 269, 491, 511, 517, 519, 523, 539-540; Історія міст і сіл УРСР. Київська область / Ред. кол. тому П. Тронько (гол. редкол.). – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1971. – С. 431, 725; Історія міст і сіл УРСР. Ровенська область / Ред. кол. тому П. Тронько (гол. редкол.). – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 140, 199, 303, 424, 541; Історія міст і сіл УРСР. Сумська область / Ред. кол. тому П. Тронько (гол. редкол.). – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 473-474, 539, 543, 545-546, 594; 624-625; Історія міст і сіл УРСР. Тернопільська область / Ред. кол. тому П. Тронько (гол. редкол.). – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 414; Історія міст і сіл УРСР. Хмельницька область / Ред. кол. тому П. Тронько (гол. редкол.). – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1971. – С. 292, 293, 458; Історія міст і сіл УРСР. Черкаська область / Ред. кол. тому П. Тронько (гол. редкол.). – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1972. – С. 426, 427, 448, 594, 595, 648, 649, 687; Історія міст і сіл УРСР. Чернігівська область / Ред. кол. тому П. Тронько (гол. редкол.). – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1972. – С. 361-363, 509, 513, 514, 591, 735, 736.

²³ Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу. 1941–1945 рр. / Ред. кол.: І. Назаренко (голова) та ін. – К.: Політвидав України, 1968. – Т. 2. – 519 с.

²⁴ Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу. 1941–1945 рр. / Ред. кол.: І. Назаренко (голова) та ін. – К.: Політвидав України, 1968. – Т. 2. – С. 129, 132-134.

²⁵ Там само. – С. 134.

відних радянського меморіального дискурсу. Періодичні видання Української РСР друкують документальні й публіцистичні розвідки, присвячені окремим поселенням, що постраждали внаслідок каральних акцій. У журналі «Пам'ятники України» у 1970-х роках існувала навіть окрема рубрика «Пам'яті спалених сіл». У ній розміщували невеликі нариси про населені пункти, подавали окремі факти нацистського злочину, а також інформацію про встановлення радянської влади, післявоєнну відбудову²⁶. Інші періодичні видання, наприклад, журнали «Вітчизна» та «Київ», також надрукували ряд розвідок на вшанування пам'яті спалених в Україні сіл²⁷. Публікації, присвячені трагедії, з'явилися як у газетах місцевого підпорядкування, так і республіканського рівня.

У зазначений період, як і в 1940-ві роки, друкувалися окремі брошури та книги про спалені села. Брошура про знищення 23 вересня 1942 р. українського села Кортеліси вийшла у 1978 р. Її матеріали дозволяють встановити винуватців злочину: його згідно з наказом командира 3-го батальйону 15-го поліцейського полку майора Голлінга здійснили «...жандармські роти, мотозвод 16-го полку, кілька бронеавтомобільних підрозділів. [...] Прибули сюди, зокрема, шуцмани полковника Шалиги-Марковського на чолі з сотником Семенюком»²⁸. У результаті проведеної каральної акції «...за п'ять днів – з 23 по 27 вересня 1942 року – в Кортелісах загинуло 2875 жителів, з них 1620 дітей. [...] Як і Кортеліси, були повністю зруйновані сусідні хутори Запоківне, Ягідкове, Тепечець, Косиці, Сніжки, Дорошів, Тарасове, Соснівка, Хомут»²⁹.

Поміж іншими подібними виданнями, як приклад можна згадати книгу-посвяту знищеним населеним пунктам Полтавщини Великій Обухівці, Баранівці та Великим Лип-

²⁶ Конопля М. Великі Липняги / М. Конопля // Пам'ятники України. – 1979. – № 4 (42). – С. 35–36; Кочин О. Березники / О. Кочин // Пам'ятники України. – 1978. – № 4. – С. 23; Цокота В. Малин / В. Цокота // Пам'ятники України. – 1975. – № 3. – С. 28; Цокота В. Рудня Бобровська / В. Цокота // Пам'ятники України. – 1975. – № 2. – С. 42–43; Цокота В. Козари / В. Цокота // Пам'ятники України. – 1975. – № 4. – С. 28–29; Цокота В. Червоні Партизани / В. Цокота // Пам'ятники України. – 1976. – № 1. – С. 43.

²⁷ Горлач Л. Вогонь у «мокрому мішку» / Л. Горлач // Київ. – 1983. – № 8. – С. 129–136; Горлач Л. Подвиг і трагедія Кодри / Л. Горлач // Вітчизна. – 1983. – № 6. – С. 154–159.

²⁸ Марценюк П. Кортеліси: Ілюстр. нарис / П. Марценюк. – Львів: Каменяр, 1978. – С. 4.

²⁹ Там само. – С. 5.

нягам «Сестри твої, Хатинь» (написану Г. Дениско³⁰) та іншим населеним пунктам³¹.

У сьомому томі восьмитомника «Історія Української РСР» (видання 1978 р.)³², присвяченому періодові війни, тему спалених унаслідок каральних акцій сіл розкрито на вже раніше використуваних прикладах. Окрім того, визначено загальну відповідальність за злочини як окупаційних органів, так і Вермахту: «У перший період війни масовим винищенням населення окупованих областей займалися, в основному, каральні органи, підпорядковані Гімmlеру. Після корінного перелому в ході війни для каральних функцій, як в оперативних тилах армій та груп армій, так і в глибокому тилу, фашистське командування дедалі частіше використовувало регулярні військові частини»³³. Цікавою є спроба публікації у згаданому томі карти «Злочини німецько-фашистських окупантів на території Української РСР»³⁴. Проте зорієнтуватися за нею, так само, як і провести будь-які підрахунки, досить складно. На карті не зазначено назв сіл, є лише їх умовні позначення: чорне коло на позначення населеного пункту – повністю знищені села разом із населенням, напівчорне – повністю знищені села і частково населення, біле коло – частково знищені села і частково населення. За цим ілюстративним матеріалом можна, хіба-що, встановити область з найбільшою кількістю руйнувань (як не дивно, але такою виглядає Київська). Тобто, упорядники карти нанесли на неї всі відомі нищення в роки війни, без розподілу на спалені внаслідок каральних акцій чи тих, які горіли під час відступу німців, або ж тих, які потрапили в епіцентр бойових дій.

У 1985 р., на пікові актуалізації проблеми спалених сіл, в Україні вийшов бібліографічний покажчик під назвою

³⁰ Дениско Г. Сестри твої, Хатинь: Докум. нарис / Г. Дениско. – Х.: Прапор, 1982. – 90 с.

³¹ Рубашов М. Копищанська трагедія / М. Рубашов. – К.: Веселка, 1970. – 117 с.; Наріжний Б. Горобинова заграда: Розповідь-документ про трагедію Корюківки / Б. Наріжний. – К.: Молодь, 1979. – 144 с.

³² Історія Української РСР. У 8-ми т. 10-ти кн. / Голов. ред. кол. А. Шевелєв (голов. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1977. – Т. 7. Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу (1941–1945). Ред. кол. В. Клоков (відп. ред.) та ін. – 536 с.

³³ Історія Української РСР... – С. 298.

³⁴ Там само. – С. 297.

«Навічно в пам'яті народній»³⁵. Упорядник видання Л. Александрова зробила спробу звести публікації (включно з газетними та журнальними статтями), що стосувалися проблеми спалених сіл. Проте покажчик не охопив перших видань повідомлень НДК. Того ж року вийшла книга Т. Першиної про злочинну діяльність нацистів на окупованій українській території, в якій вона звернулася й до проблеми спалених сіл³⁶.

Важливим моментом для увічнення пам'яті про спалені українські села став вихід у київському видавництві «Радянський письменник» під головуванням колишнього партизана, Героя Радянського Союзу, письменника Ю. Збанацького п'ятитомного збірника художніх та документальних творів «Дзвони пам'яті». Книги комплектувалися за областями та охопили Київську, Сумську, Чернігівську, Волинську, Житомирську, Рівненську, Вінницьку, Тернопільську, Хмельницьку, Полтавську, Харківську, Ворошиловградську (нині – Луганську) та Донецьку області³⁷. Для прикладу розглянемо першу книгу, присвячену Київській області. Збірник містить список спалених сіл області, проте у передмові відсутні критерії їх відбору. За списком спалених сіл на Київщині – 60, але нариси-розвідки вміщені про Криву Гору, Ладичичі, Теремці і Копачі, хутір Заглиб'я у тогочасному Чорнобильському районі, якого на сьогодні не існує, с. Полковниче Ставищанського району, с. Козаровичі та Ясногородку Вишгородського району, с. Рожни, Плоске і Богданів

³⁵ Навічно в пам'яті народній. Бібліографічний покажчик про знищені гітлерівськими окупантами села Української РСР та їх відродження у післявоєнний період / Упор. Л. Александрова / Міністерство культури Української РСР. – К., 1985. – 71 с.

³⁶ Першина Т. Фашистський геноцид на Україні. 1941–1944 / Тамара Степановна Першина. – К.: Наукова думка, 1985. – 172 с.

³⁷ Дзвони пам'яті: Книга про трагедію міст і сіл Полтавщини, Харківщини, Ворошиловградщини та Донеччини, сілдоудрованих фашистами у роки війни / Редкол. Ю. Збанацький (голова) та ін. Уклад.: Р. Гнатиниш та ін. – К.: Рад. письменник, 1988. – 250 с.; Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / [Упоряд.: О. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін.]. – К.: Рад. письменник, 1987. – 230 с.; Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Київщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / [Упоряд.: Л. Горlach, Я. Пальчик; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін.]. – К.: Рад. письменник, 1985. – 206 с.; Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / [Упоряд.: Л. Горlach та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін.]. – К.: Рад. письменник, 1985. – 279 с.; Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл, знищених фашистами у роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей. Художні та документальні твори / [Упоряд.: Г. Петрук–Полик; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін.]. – К.: Рад. письменник, 1990. – 204 с.

ку Броварського району, с. Вигурівщину та Троещину, що нині поглинув Київ, с. Кодру Макарівського та с. Раску Бородянського районів. Книга складається з документальних та художніх творів, споминів очевидців.

Наступним кроком у вивченні та вшануванні пам'яті жертв нацистської окупації стало видання у 1988 р. книги-меморіалу «Вінок безсмертя», авторський колектив якого очолив В. Маняк, а головою редколегії був двічі Герой Радянського Союзу, відомий партизан О. Федоров. У цій книзі її творці намагалися звести всі свідчення та документальні матеріали про спалені села України в роки Другої світової війни: «Книга має стати ще однією хвилюючою сторінкою у вогненному літописі Великої Вітчизняної війни. У ній зроблено першу спробу зібрати воедино й увічнити на «Меморіальних Плитах Пам'яті» усі багатостраждальні українські села, що зазнали варварського насильства за участь їх жителів у всенародному русі опору так званому «новому порядку»³⁸. Упорядники видання запропонували класифікацію знищених населених пунктів, а також здійснили спробу підрахунку кількості сіл, що постраждали внаслідок нацистських каральних акцій, навівши кілька чисельних даних спалених сіл: 256, 300, 320³⁹. Проте й це видання не змогло дати вичерпні відповіді на питання винуватців злочину в кожному окремому випадку каральних заходів, і не запропонувало повного списку знищених населених пунктів. Попри монументальність та емоційне навантаження «Вінка безсмертя», в радянській Україні не було видано ґрунтовної наукової розвідки, присвяченої проблемі спалених сіл. Натомість у Білоруській РСР у 1984 р. вийшла книга «Нацистська політика геноциду та «випаленої землі» в Білорусії (1941–1944)», в якій перший розділ присвячено спаленим поселенням⁴⁰.

Повернення до проблеми спалених сіл у науковому історичному дискурсі вже в незалежній Україні здійснили дослідниці Л. Легасова та М. Шевченко у 2010 р. Їхня стаття «Спалені

³⁸ Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Федоров (голова), В. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 11, 12.

³⁹ Там само. – С. 566.

⁴⁰ Нацистская политика геноцида и «выжженной земли» в Белоруссии (1941–1944) / Редкол.: Лобанок В. и др. – Минск: Беларусь, 1984. – 271 с.

села (1941–1944 рр.): український вимір трагедії»⁴¹ привернула увагу до проблеми, що так і не знайшла свого повного й неупередженого вивчення у радянські часи. Авторки звернулися до сіл, спалених унаслідок каральних акцій проти партизан. У цьому ключі вони побіжно проаналізували політику й заходи нацистських окупаційних властей, а також зазначили, що відповідальність за каральні акції несуть не лише безпосередні виконавці чи німецьке керівництво, яке віддавало відповідні накази. Опосередкованими винуватцями, провокаторами відповідних заходів названо радянських партизан, «які не мали особливих сентиментів до власних громадян, а тому зовсім не цуралися атакувати німців на відпочинку в селах, прирікаючи місцевих мешканців на подальші репресії з боку гітлерівців»⁴². Важливим внеском авторок у дослідження проблеми спалених сіл є їхня подальша евристична робота з виявлення нових джерел. Так, інформація про знищення жителів хутора Довгополівського (колгосп ім. Тельмана) Володарського району Київської області (нині – село Нове Життя Лобачівської сільської ради) практично фігурує вперше. Під час трагедії каральний загін спалив у трьох хатах близько 140 жителів села⁴³. Про цю подію не згадано в жодному документальному виданні, присвяченому подіям війни. У публікації наведено кількісні показники по знищених населених пунктах, віднайдені у Центральному державному архіві громадських об'єднань.

Подальші розвідки про спалені села пов'язані з діяльністю Українського інституту національної пам'яті. Зокрема, йдеться про висвітлення масштабної трагедії Корюківки, яка стала місцем пам'яті трагічних сторінок воєнного лихоліття⁴⁴.

⁴¹ Легасова Л., Шевченко М. Спалені села (1941–1944 рр.): український вимір трагедії / Л. Легасова, М. Шевченко // Сторінки воєнної історії України: 36. наук. статей / Відп. ред. О. Лисенко. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – Вип. 13. – С. 154–169.

⁴² Там само. – С. 154.

⁴³ Там само. – С. 164–165.

⁴⁴ Актуальні проблеми партизансько-підпільного руху в Україні в роки Великої Вітчизняної війни: Матеріали Міжнародної наукової конференції, м. Корюківка, 14 грудня 2011 р. / Чернігівська обласна державна адміністрація, Український інститут національної пам'яті. Упоряд.: С. Бутко, Р. Пилявець. – Чернігів: Десна Поліграф, 2012. – 143 с.; Веденєєв Д. Кров і попіл Корюківки. // Дзеркало тижня. Україна. – 2011. – 25 лютого; *його ж*: Призабытая трагедия // Секретные материалы. – 2011. – № 4. – С. 12–13; Мартиролог встановлених жертв Корюківської трагедії 1943 року. Довідник / Український інститут національної пам'яті, Чернігівська обласна державна адміністрація та ін.; Упоряд.: С. Бутко, О. Толкачова. – Чернігів: Десна Поліграф, 2011. – 220 с.

Узагальнення джерелознавчого та історіографічного дискурсу проблеми спалених українських сіл (1941–1944 рр.) подала В. Яременко⁴⁵.

Оприлюднення певних напрацювань у дослідженні проблеми спалених сіл лише починається. Процес дослідження ще вимагає тривалої й копіткої евристичної роботи як в українських архівах і бібліотеках, так і поза межами нашої держави. До того ж, порушена проблема не вичерпується однозначністю трактувань, які репрезентовані історіографією радянського часу. Зокрема, вивчення спалених під час Другої світової війни сіл виявляється тісно пов'язаним із проблемою українсько-польських стосунків та волинської трагедії 1943 р., вивченням ролі партизан (захисних чи, навпаки, провокативних учинків) і, відповідно до цього, встановленням винуватців злочинів – опосередкованих та безпосередніх.

* * *

Джерельна база дослідження. Матеріали анотованого покажчика подано на основі документів архівних установ України, опублікованих джерел та літератури, присвячених темі.

У Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (далі: ЦДАВО України) зберігаються документи фонду 3538 «Українська республіканська комісія зі встановлення збитків та злочинів, заподіяних німецько-фашистськими загарбниками (1943–1945 рр.)» (далі: УРК)*. РНК УРСР від 12 листопада 1943 року повторно створено робочу групу УРК при Управлінні Державними Архівами НКВС УРСР. Функції Української республіканської комісії були достатньо обмеженими. Вона виконувала роль посередника між місцевими комісіями (обласними, районними, міськими тощо) і Надзвичайною державною комісією зі встановлення і розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників та їхніх спільників і заподіяних ними збитків громадянам,

⁴⁵ Яременко В. Джерельна база та історіографія проблеми спалених українських сіл (1941–1944 рр.) / Вікторія Миколаївна Яременко // Національна та історична пам'ять: Зб. наук. пр. – К.: ДП «НВЦ Пріоритети», 2012. – Вип. 3. – С. 268–299.

* Комісію створили на початку 1943 року. Після звільнення Лівобережної України вона практично припинила своє існування. Рішенням РНК УРСР від 12 листопада 1943 року повторно створено робочу групу УРК при Управлінні Державними Архівами НКВС УРСР.

колгоспам, громадським організаціям, державним підприємствам СРСР (НДК)⁴⁶.

Діяльність УРК була радше представницькою⁴⁷. Керівник НДК М. Швернік дав наказ місцевим комісіям надсилати первинні документи-звіти безпосередньо у Москву. До УРК надходили тільки узагальнені матеріали, які послуговували для створення підсумкового звіту про збитки та злочини, заподіяні нацистами. «Методичне керівництво і практичну допомогу» комісіям на місцях, зокрема обласним комісіям, надавала також НДК. Основна робота УРК полягала в «зведенні зведених даних по республіці та постачанні інструкціями та формами обліку НДК місцеві комісії»⁴⁸. Однак у фонді 3538 (Українська республіканська комісія), окрім узагальнених звітів, зберігаються й первинні документи, які сприяють вивченню злочинів нацистів на території окупованої України, зокрема спаленню населених пунктів.

Згаданий фонд складається з одного опису, в якому відклалися 89 архівних справ. Матеріали Комісії зі встановлення збитків можна умовно розподілити на три основні групи. До першої віднесено документи, які висвітлюють організаційні питання процесу створення та діяльності Комісії. До другої групи належать справи, що стосуються визначення матеріальних збитків, завданих економіці та громадянам радянської України. Третя група представлена матеріалами про злочини нацистів на окупованих територіях. Серед документів УРК містяться дані про злочини в Миколаївській, Сталінській, Ворошиловградській, Харківській, Дніпропетровській, Полтавській, Чернігівській та Рівненській облас-

⁴⁶ Документи НДК зберігаються в Москві, в Державному архіві Російської Федерації (ДАРФ), фонд Р-7021 «Чрезвычайная государственная комиссия по установлению и расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков и их сообщников и причиненного ими ущерба гражданам, коллективным хозяйствам (колхозам), общественным организациям, государственным предприятиям и учреждениям СССР (ЧГК)». Документи цього фонду складають 43 305 одиниць зберігання за 1941-1951 рр. У складі фонду – 54 тис. зведених актів про злодіяння та збитки, завдані німецькими загарбниками та понад 250 тис. протоколів опитувань свідків та особистих заяв, близько 200 тис. опитувальних листів із розслідування злодіянь нім.-фаш. загарбників по відношенню до цивільного населення та військовополонених; поіменні списки розстріляних, закатованих та заарештованих примусово до Німеччини радянських громадян.

⁴⁷ Максимчук Є. Діяльність державних комісій з розслідування злочинів нацистів на території України (1941–1951 рр.): типово-видовий склад і інформаційний потенціал джерельного комплексу. 07.00.06. / Є. Максимчук. – К., 2007. – Арк. 85.

⁴⁸ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО). – Ф. 3538. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 6.

тях. Справа 56 «Копії актів про злочини німецько-фашистських загарбників по Херсонській, Сумській, Житомирській і Кіровоградських областях УРСР» втрачена. В одиницях зберігання підшиті копії актів, складених місцевими комісіями, про економічні збитки та злочини нацистів, свідчення очевидців, протоколи допитів свідків, а також висновки судово-медичних експертиз. Окрім того, поміж документами, які використовували для фіксації факту злочину віднаходимо й протоколи допитів свідків, проведених представниками радянської військової прокуратури. Акти про злочини склалися на основі перерахованих документів. Вся згадана документація в подальшому послужила для висунення звинувачення в ході Нюрнберзького процесу.

Документи Комісії тільки частково розкривають масштаби злочинів та руйнувань, завданих населенню окупованих українських територій. Джерельна база фонду допомагає встановити, що знищення населених пунктів, чи конкретно – їх спалення, разом із цивільним населенням чинилися як помста за дії партизан, а також при наближенні Червоної армії, коли ставало зрозумілим, що доведеться відступати.

Так, приміром, справа, що містить документи по Чернігівській області, представлена в основному даними про економічні збитки⁴⁹. Між цим, віднайдено лише один акт про знищення нацистськими карателями 28 грудня 1942 р. села Пісок Новобасанського району (мову документа збережено – *упоряд.*): «Перш у село пішли факельщики, автоматчики та які підвозили і підносили набої. Заходячи в кожен двір виганяли худобу, запалювали усю постройку, а людей, які попадались на очі, розстрілювали на місці або ж заганяли в одну хату по 50–60 душ і там убивали і спалювали. У церкву, яка стояла серед села, карателі ізвезли машинами більше 200 душ людей різного віку і спалили живими. Де і загинула племянниця з своїми двома дітьми нашого українського письменника П. Г. Тичини.

Цілий день тяглася розправа над мирними жителями села нашого. Не скінчили спалити усього села за один день, то на другий день допалили до одної постройки і добили людей, які залишились у селі ранені і не змогли утікати з села.

⁴⁹ЦДАВО України. – Ф. 3538. – Оп. 1. – Спр. 54. – 13 арк.

За ці два дні німецько-фашистського розгулу зникло наше село з лиця землі і убито більшу половину жителів села.

З усієї кількості тих, що загинули більша половина була спалена в огні. Труп убитих (і не згорівших в огні) лежали по селу до весни, бо не було можливостей хоронить, поскільки в село щодня наїжджали поліцаї і німці, і кого заставляли у селі убивали на місці. А тим часом трупи з'їдали собаки, коти, і птиця...»⁵⁰. Місцева комісія намагалася встановити й винуватців страшного злочину: «Найпершими винуватками у всіх цих злодіяннях, злочинах є:

1. комендант Зіферт, комендант Штарк
2. зрадники батьківщини поліцаї: Мазур Павло Миронович
3. Базик Петро Павлович
4. Латишко Кузьма Григорович,

які увесь час до спалення села вимагали виклику карального отряда...»⁵¹.

Документи УРК містять повніші відомості про спалення населених пунктів та нищення мешканців Рівненщини. Карателі жорстоко розправилися із жителями села Борщівка 3 березня 1943 р. Загін близько 100 чоловік розділювався на три групи. Перша розстрілювала людей у будинках і на вулицях, друга – грабувала, третя – палила. Село знищили повністю⁵². Така доля спіткала також інший населений пункт Рівненщини – с. Малин Острозького району⁵³. Тут працювала дещо інша схема знищення цивільного населення. Чоловіків загнали у школу і церкву, а дітей – в сарай, потім підпалили не тільки будівлі з людьми, а й усе село. У вогні загинуло 603 чоловіків, жінок та дітей. Серед документів по Рівненській області є свідчення про повне спалення разом із людьми села Ремель Олександрійського району, часткове спалення села Глінки Рівненського району⁵⁴. По Рівненській області у фонді УРК подано загальну статистику знищення населених пунктів: Гоцанський район – 39, Здолбунівський – 18, Клеванський – 20, Клесівський – 6,

⁵⁰ ЦДАВО України. – Ф. 3538. – Оп. 1. – Спр. 54. – Арк. 13.

⁵¹ Там само. – Арк. 13 зв.

⁵² ЦДАВО України. – Ф. 3538. – Оп. 1. – Спр. 57. – Арк. 10.

⁵³ Там само. – Арк. 10-11.

⁵⁴ Там само. – Арк. 11.

Корецький – 25, Костопільський – 64, Людвипольський – 13, Мижиріцький – 15⁵⁵.

Подібна доля спіткала містечка і села інших областей. На Полтавщині в с. Великі Лепняги Семенівського району військова частина із позначкою на рукаві «СС-63» розстріляла й спалила 371 жителя, у тому числі 125 дітей⁵⁶.

У документах фонду зафіксовано відомості про знищення в 1943–1944 рр. населення та спалення населених пунктів за відмову евакуюватися разом із німецькими військами або й просто, щоб залишати для радянських військ випалену землю. Подібні злочини, зокрема спалення населених пунктів, зафіксовані по Запорізькій⁵⁷ та Дніпропетровській областях (с. Попасне, Котівка, м. Новомосковськ)⁵⁸.

На підставі опрацьованих даних УРК склала підсумковий звіт про злочини нацистів на окупованих територіях УРСР, де, зокрема, зазначалося, що вони зруйнували й спалили близько 28 тис. сіл. Зважаючи на цифру, яка, вірогідно, наближається до загальної кількості сіл на території України, можемо припустити, що йшлося про *всі* населені пункти, які зазнали бодай якихось руйнувань у роки війни.

Серед документів Центрального державного архіву громадських об'єднань України у фонді 57 «Колекція документів з історії Комуністичної партії України», міститься підбірка повідомлень 1963–1967 рр. про «Велику Вітчизняну війну» з обласних архівів, зібрана на прохання Інституту історії партії ЦК КПУ (опис 4)⁵⁹. З названої проблеми матеріали опису подають, у більшості випадків, зведену кількісну інформацію, яка зовсім не розкриває перебігу злочину та не сприяє розумінню як причин, так і конкретних наслідків акції спалення. До категорії «спалених» нацистами могли потрапляти населені пункти, знищені внаслідок бойових дій. Відтак за наявності інформації про знищення населеного пункту разом із цивільними громадянами з інших джерел, дані матеріали можуть слугувати як допоміжні.

⁵⁵ Там само. – Арк. 13.

⁵⁶ Там само. – Спр. 48. – Арк. 10.

⁵⁷ Там само. – Спр. 55. – Арк. 5-6.

⁵⁸ Там само. – Спр. 53. – Арк. 8,10,12,15,16,31,32.

⁵⁹ Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 57. – Оп. 4.

Важливою складовою у вивченні проблеми є інформаційний потенціал українських обласних архівів. Майже в кожному з них зберігаються фонди обласних комісій сприяння роботі НДК, які збирали та надсилали інформацію про злочини та збитки, заподіяні нацистськими окупантами⁶⁰.

Державний архів м. Києва має у своїй колекції фонд Р-1265 «Київська обласна і міська комісія сприяння Надзвичайній державній комісії по встановленню і розслідуванню злочинів німецько-фашистських загарбників і їх спільників та заподіяних ними збитків громадянам, колгоспам, громадським організаціям, державним підприємствам і закладам СРСР (під час війни 1941–1945 рр.), м. Київ», в якому відкрито 62 справи⁶¹. На відміну від матеріалів більшості обласних комісій у сприянні НДК, справи цього фонду укомплектовані тільки актами збитків, заподіяних нацистами під час окупації, та не сприяють висвітленню досліджуваного питання.

Відразу по закінченню війни у радянській Україні планували видати «Хронологічні довідники» по кожній з окупованих областей. Відповідно, на місцях (у сільських, селищних, міських радах) місцеве керівництво готувало та подавало довідки про окупацію до обласних відділів держархівів УНКВС. Проте вийшли друком тільки видання по Чернігівській та тогочасній Ізмаїльській областях⁶².

Зібрані матеріали з інших областей лишилися неопублікованими та стали складовою Національного архівного фонду. Так, у Державному архіві Київської області зберігається фонд Р-4758 «Колекція хронологічних довідок про тимчасову німецько-фашистську окупацію», що складається з двох описів. Перший опис містить справи з анкетами жителів міст Києва, Харкова та Миколаєва, які співпрацювали з німцями чи добровільно виїхали до Німеччини, біографії членів

⁶⁰ Архіви окупації. 1941–1944 / Держ. ком. архівів України; Упоряд. Н. Маковська. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 872 с.

⁶¹ Державний архів м. Києва. – Ф. Р-1265. – Оп. 1.

⁶² Хронологический справочник о временной оккупации немецко-румынскими захватчиками Измаильской области и освобождении ее Красной Армией (1941–1944 гг.). – Измаил, 1950; Хронологічний довідник про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Чернігівської області і визволення їх Червоною Армією (1941–1943 рр.) – Чернігів: Деснянська правда, 1947. – 323 с.

організації «Молодь України», довідки про партизанський рух у Київській області, списки підпільно-диверсійних груп та партійно-комсомольських організацій, які діяли в період окупації на території Київської області тощо. Другий опис згаданого фонду, що містить 54 одиниці зберігання, складається із 53 справ, у які увійшли хронологічні довідки про німецьку окупацію населених пунктів Київської області та їх звільнення Червоною армією (дані подаються по районах області відповідно до тогочасного адміністративно-територіального поділу). Лише справа 54 має назву «Хронологічний довідник про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Київської області та звільнення їх Червоною Армією (1941–1944 рр.). Том I». Частина з тогочасних районів в подальшому потрапила до утвореної у 1954 р. Черкаської області: Бабанський, Букський, Вільшанський, Городищенський, Жашківський, Звенигородський, Канівський, Катеринопільський, Корсунь-Шевченківський, Ладиженський, Лисянський, Маньківський, Мокро-Калигірський, Ротмистрівський, Смілянський, Тальнівський, Уманський, Христинівський, Черкаський і Шполянський. Частина тогочасних районів і населених пунктів зазнала укрупнення та перейменування⁶³. Внаслідок вищезгаданих процесів матеріали фонду допомагають у висвітленні проблеми спалених сіл не лише по сучасній Київській, але й по Черкаській областях.

Справи фонду, окрім хронологічних довідок, містять, як правило, листування представників Відділу Держархівів УНКВС по Київській області, які координували видання довідника, із співробітниками архівів по районах. У ньому часто йшлося про недоліки роботи: незадовільне оформлення довідок, невчасне їх виконання, недостатню чи помилково подану інформацію⁶⁴.

Хронологічні довідки про тимчасову окупацію різномірні як за своєю формою, обсягом, так і за змістовним наповненням. Тобто, виконувалися вони в довільній формі, однак

⁶³ Див.: Корінний М. З історії становлення сучасного адміністративно-територіального устрою Київської області / М. Корінний // Архіви України. – 2012. – Вип. 1 (277). – С. 45–62.

⁶⁴ Державний архів Київської області (далі – ДАКО). – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 3. – Арк. 2-4; Там само. – Спр. 23. – Арк. 1.

часто по одному району мали схожий формуляр. Отже, можемо припустити, що саме районне керівництво розсилає певні зразки чи вимоги до оформлення документів. Проте всі довідки, як правило, містять обов'язкову інформацію про час зайняття населеного пункту німцями та звільнення Червоною армією, часто – про партизанський рух, чи його відсутність поблизу населеного пункту, кількість загиблих та вигнаних на примусові роботи місцевих жителів, спалених та знищених будівель у селі. Інформація про ці події подавалася як мовою статистики, так і розгорнуто, з ретельним детальним описом подій. Частина довідок, що містять лише статистичну інформацію про той чи інший населений пункт не дозволяє встановити точного перебігу подій та вичленувати факт каральної акції проти цивільних громадян зі спаленням. У об'ємних за змістом довідках не завжди можна зустріти необхідну інформацію про окупацію, зокрема, про знищені населені пункти. Наприклад, у справі 5, що стосується окупації населених пунктів Богуславського району, практично відсутні дані про будь-які злочини нацистів, натомість хронологічні довідки більшески даються на радянські агітки, в яких домінують уславлення Червоної армії⁶⁵. У справі 10 по тогочасному Бишівському (зараз – Макарівському) районі дані про спалені села відсутні, однак довідки подають інформацію про окупацію, матеріали про діяльність у районі оунівців, відомості про настрої населення⁶⁶.

Джерельна база фонду Р-4758 дозволяє розкрити ряд фактів спалення населених пунктів разом із жителями внаслідок каральних акцій. Інформацію про подібні злочини нацистів віднайдено по селах тогочасного Чорнобильського району⁶⁷. 25 квітня 1943 р. німецький каральний загін із 300 осіб повністю спалив хутір Заглиб'я (88 будинків) та розстріляв 4 його жителів⁶⁸. Того ж дня нацисти знищи-

⁶⁵ ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 5. – 108 арк.

⁶⁶ Там само. – Спр. 10. – 45 арк.

⁶⁷ Згадані тут села Чорнобильського району, який було ліквідовано після аварії на однойменній атомній електростанції, зараз виключені з адміністративно-територіального поділу України та відносяться до Чорнобильської зони відчуження, хоча у деяких із них залишилися мешканці. Так, приміром, у с. Теремцях станом на 2010 р. їх налічувалося 34.

⁶⁸ ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 52. – Арк. 16 зв.

ли с. Ладижичі з хуторами (316 дворів) та 40 жителів цієї місцевості⁶⁹. У травні того ж року внаслідок відплатної акції проти партизан повністю спалено с. Теремці та розстріляно 56 цивільних громадян, в тому числі п'ятеро дітей віком до 15 років⁷⁰. Дати знищення населених пунктів говорять про одну спільну нацистську каральну акцію проти партизан, заручниками якої стали жителі ближніх сіл.

Матеріали фонду містять кількісні характеристики злочину німців у с. Раска Бородянського району, внаслідок якого загинула 421 людина, спалено 110 житлових та 97 господарських будівель⁷¹, а також у с. Мірча того ж району, де було спалено 45 мешканців у одному зі сільських будинків⁷².

Серед іншої інформації – дані про спалення унаслідок каральної акції с. Борців (110 житлових будинків, знищено 17 жителів, із яких 2 – діти)⁷³ та с. Острівець (75 житлових будинків, 137 жителів, із яких також 2 – діти) тоді – Бабанського району, зараз у Черкаській області; хутір Краснянки Великополовецького, тепер – Сквирського району (33 будинки, спалено живцем 85 жителів, із них дітей до 16 років – 28 осіб, а також 21 партизана, які перебували на цей момент у селі)⁷⁴; с. Бодельки тоді – Вищедубичанського району (210 із 214 будинків села, 50 жителів, яких розстріляли (30) й спалили (20) у лісі та на болотах, де вони намагалися переховатися)⁷⁵; с. Заруддя Розважівського, тепер Іванківського району, (475 будинків, 56 осіб, з них – 35 жінок та дітей)⁷⁶. Село Кодру Макарівського району Київської області за зв'язок із партизанами нацисти спалили повністю – «всплошну» (так у документі – *упоряд.*) (813 будинків)⁷⁷, так само, як і хутір Красний Посьолок (тоді Ново-Шепелицького району) – (60 житлових будинків та 70 господарських будівель)⁷⁸. Село Жукин цього

⁶⁹ Там само. – Арк. 81.

⁷⁰ Там само. – Арк. 40–40 зв.

⁷¹ ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 7. – Арк. 87.

⁷² Там само. – Арк. 67.

⁷³ Там само. – Спр. 1. – Арк. 8.

⁷⁴ Там само. – Спр. 12. – Арк. 33.

⁷⁵ Там само. – Спр. 14. – Арк. 3.

⁷⁶ Там само. – Спр. 39. – Арк. 29.

⁷⁷ Там само. – Спр. 29. – Арк. 25.

⁷⁸ Там само. – Спр. 33. – Арк. 59.

ж району спалили повністю у два етапи – в лютому та травні 1943 р., під час каральних акцій загинуло понад 150 жителів⁷⁹. Двічі у цьому районі палили і с. Новосілки-на-Дніпрі⁸⁰. 13 лютого 1943 р. карателі за списками, отриманими від старости, спалили 15 жителів у 13 будинках. 11 травня 1943 р. «власівці» (так зазначено в документі – *упоряд.*) після бою (припускаємо з партизанами – *упоряд.*) спалили майже все село – 316 хат та розстріляли в лісі (де переховувалися люди) 221 жителя⁸¹.

Документи фонду фіксують факти спалення громадян у власних будівлях через відмову їхати на примусові роботи до Третього рейху. Так, жителів (серед яких були й діти) с. Рогізна Великополовецького (тепер Сквирського) району, після відмови їхати на роботи до Німеччини, втеч і переховувань, каральний загін живцем спалив у 18 будинках⁸².

Інформацію про повне або часткове спалення сіл напередодні чи під час відступу Вермахту також зафіксовано у хронологічних довідках. Відступаючи, нацисти евакуювали або знищували місцевих жителів, намагаючись не лишати людського потенціалу своєму супротивнику. Також підлягали знищенню господарчі та житлові будинки певного населеного пункту. Значну кількість таких випадків зафіксовано у документах по Бориспільському, Броварському та Києво-Святошинському районах⁸³. Джерела дозволяють встановити, що при відступі та знищенні/спаленні села нацисти часто розправлялися з цивільним населенням. Так, у с. Калинівка Чорнобильського району німці під час відходу розстріляли 21 жителя та спалили 25 будинків⁸⁴, с. Ротичах того ж району – 17 жителів та 213 дворів⁸⁵. У село Княжичі Броварського райо-

⁷⁹ Там само. – Спр. 14. – Арк. 3.

⁸⁰ Село відродилося, але згідно з рішенням Київської обласної Ради трудящих від 5 листопада 1964 р. у зв'язку з будівництвом Київського водосховища жителів Новосілок-на-Дніпрі переселили в с. Синяк Києво-Святошинського р-ну, с. Горби Бориспільського р-ну та ін. населені пункти. Зараз на місці села – Київське водосховище [Див.: Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Федоров (голова), В. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 352, 366–369].

⁸¹ ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 14. – Арк. 34 зв.

⁸² Там само. – Спр. 12. – Арк. 33.

⁸³ ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 6. – 109 арк.; Спр. 8. – 57 арк.; Спр. 25. – 143 арк.

⁸⁴ Там само. – Спр. 52. – Арк. 18.

⁸⁵ Там само. – Арк. 38 зв., 109.

ну нацистська кінна частина при відступі 21 вересня 1943 р. почала палити та розстрілювати чоловіків, жінок і дітей, унаслідок чого загинуло 34 мешканці⁸⁶. Жорстоко розправилися німці із жителями с. Малополовецьке, що знаходилося у Великополовецькому, зараз Фастівському районі Київської області. Під час повторного зайняття села вони зібрали все чоловіче населення та розстріляли з кулеметів в урочищі Широка Криниця (189 осіб), село запалили. Вогонь знищив 144 будинки та 13 господарських будівель. Окрім того, розстріляли та спалили дружину й двох дітей Андрущенка Пантелеймона – учасника підпільної групи, що діяла у цій місцевості⁸⁷.

Серед причин знищення села була відмова евакуюватися, як це сталося в с. Верем'я Обухівського району. Німці наказали місцевому населенню відступати разом із ними. Після відмови частини жителів п'ятох чоловіків було розстріляно, а 85-річного чоловіка облили бензином та підпалили. По тому запалили село (в огні знищено 110 житлових будинків і колгоспний двір)⁸⁸.

Довідка про нищення жителів с. Полковничий Хутір (Полковниче) Ставищанського району містить детальний опис нацистського злочину та може слугувати зразком, коли протипартизанська каральна акція поєднувалася з відступом Вермахту в 1943 р. Вдамося до розлогого цитування документа: «...І от 31 грудня 1943 року настав самий страшний день для жителів с. Полковничий Хутір. Разом зі сходом сонця змучене тривогами населення побачило село оточене німецькою кіннотою, поліцаями.

Гестаповці з групою поліцаїв ходили з хати в хату, робили обшук, забирали все, що подобалося. Поліцаї гнали всіх чоловіків з 15 років до школи. По списку, який був даний старостою Гринюком Данилом Андрійовичем, викликали Бомка Микиту Савича, Рохманюка Тимона Григоровича, Рохманюка Володимира Ільча в окремий клас і розстріляли. Під охороною поліції чоловіків тримали в школі.

А тим часом німці на бронемашинах поїхали в ліс. Відбувалася сутичка з партизанами, в якій загинуло 4 німця.

⁸⁶ Там само. – Спр. 8. – Арк. 18.

⁸⁷ ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Арк. 19 зв.

⁸⁸ Там само. – Спр. 34. – Арк. 121.

Розлютовані німці почали криваву розправу з мирним населенням. Для такої страшної екзекуції було зігнано все населення на вигін.

Не дивлячись на мороз, сніг озвірілі кати гнали маленьких дітей і старих бабусь босих і роздягнених; чоловіків поставили в три ряди, жінок та дітей поставили з боку і оточили всіх кулеметами, гестапівцями і поліцаями.

Людей охопив жах. Перед народом виступив німецький кат і ламаною українською мовою сказав: «За те, що ви скрикали партизан, їм допомагали, ваших чоловіків всіх розстріляємо, хати спалимо, а далі побачите». Піднявся крик, плач, зойки. І почалось щось страшне й сумне.

Першого розстріляли Назарчука Левка Климівича, 75-річного чоловіка. Одночасно гестапівці підпалювали хати. Все покрилося димом. Чоловіки почали тікати. Стріляли прямо в натовп. Жінки падали на землю. Від крику не чути було пострілів. Поліцаї доганяли й добивали людей. Так загинув 71 чоловік. Але розправа до кінця не доведена. Німецький розвідник приніс звістку, що в Богатирці наша рідна, всіма любима, довгожданна Червона Армія. І ці відлюдки, шкідливі як коти і полохливі, як зайці, кинувши все і, підібравши поли, втекли. А люди бідні, перелякані люди кинулися до трупів своїх рідних.

Отак німці закінчили своє панування, залишивши в серцях людей ненависть навіть до слова – німець»⁸⁹.

Інформацію щодо спалених сіл Чернігівської області віднайдено у фондах Державного архіву Чернігівської області. Йдеться про документи ЦК КП (б)У⁹⁰, Чернігівського обласного комітету КП(б)У⁹¹, Чернігівської обласної комісії з розслідування злочинів та обліку збитків, які заподіяні німецькими загарбниками в Чернігівській області⁹².

Документи засвідчують повне знищення в березні 1943 р. селища міського типу Корюківка, яке стало місцем пам'яті. В населеному пункті було вбито й спалено заживо близько 7 тис. мирних жителів. 11 березня 1943 р. спалено село Козари Носівського району (3908 жертв).

⁸⁹ ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 43. – Арк. 56 зв, 57.

⁹⁰ Державний архів Чернігівської області. – Ф. П-470. – Оп.5. – Спр. 290.

⁹¹ Там само. – Спр. 827.

⁹² Там само. – Ф. Р-3013. – Оп. 3. – Спр. 3.

Головна причина знищення населених пунктів області – покарання цивільного населення за дії партизан. За це постраждало 57 сіл і селищ. Два села Бобровиця і Яцево було спалено 21 лютого 1943 р. за втечу радянських військовополонених з табору, с. Сираї – під час відступу окупантів у вересні 1943 р.

У документі від 23 листопада 1943 р. вказано, що в Чернігівській області повністю знищено 75 населених пунктів і частково – 590⁹³. Враховуючи те, що частина з них постраждала внаслідок бойових дій протиборчих сторін у 1941 р. під час наступу німецьких військ і визволення від німецьких окупантів у 1943 р., а автори документів часто не вказували причину руйнування населеного пункту або не давали назву постраждалого населеного пункту, представлений анований список неповний і тема потребує подальшого дослідження.

Окрім архівних матеріалів для всебічного вивчення проблеми необхідним видається залучення потенціалу *опублікованих джерел*. Зокрема частково лакуни можуть заповнити акти про злочини нацистів, які склалися для НДК. Ще до завершення війни, у 1942 р., Військове видавництво народного комісаріату оборони розпочало серію видань «Зверства немецко-фашистских захватчиков. Документы». Частина випусків цього видання містить матеріали, що стосуються знищення населених пунктів України. Так, у 13-му випуску, що вийшов друком 1945 року, представлені акти про злочини нацистів по тогочасних Київській, Вінницькій, Кам'янець-Подільській, Житомирській, Миколаївській, Дніпропетровській, Кіровоградській та Одеській областях. Ці документи публікувалися для унаочнення злочинної діяльності нацистів. Проте видавці не прагнули до повного й ретельного висвітлення питання. Приміром, подано акт по вже згаданому с. Малополовецькому, де було розстріляно і спалено близько 600 цивільних громадян⁹⁴. Кількісні показники жертв за цим документом відрізняються від тих, які подало сільське керівництво до планованого «Хронологічного довідника по Київській області». Подібні документи вмі-

⁹³ Державний архів Чернігівської області. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 290. – Арк. 11.

⁹⁴ Зверства немецко-фашистских захватчиков. Документы / Народный комиссариат обороны. – М.: Военное издательство народного комиссариата обороны, 1945. – Вып. 13. – С. 3-4.

щено й щодо інших населених пунктів зазначених областей. Попри фрагментарність, ці джерела дозволяють отримати додаткову інформацію про злочинні акти нацистів.

Збірник документів і матеріалів «Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні» став першим документальним виданням у СРСР про окупаційний режим на всіх українських землях. Його оприлюднено 1951 р., а 1963 р. побачило світ друге видання, розширене та доповнене⁹⁵. Поряд із іншими документами, публікація яких сприяла висвітленню злочинного нацистського режиму, до нього потрапили окремі документи про спалення (разом із мешканцями) населених пунктів України. Проте, на наш погляд, упорядники видання не ставили за мету ґрунтовне висвітлення болючої проблеми. Розміщені у виданні окремі ілюстративні матеріали слугували радше пропагандистським цілям та побіжно увиразнювали один із людоненавистницьких проявів нацистської окупаційної політики. У згаданому збірнику (як і в більшості подальших опублікованих збірниках документів про німецький окупаційний режим в Україні) вміщено повідомлення командира дивізії німецьких окупаційних військ про спалення сіл Баранівки і Великої Обухівки на Полтавщині⁹⁶, оголошення шепетівського гебітскомісара про знищення населення і спалення сіл Вульки і Губельців (тепер – села Волиця та Губельці Славутського району Хмельницької області) за допомогу партизанам⁹⁷, а також акт про злочини нацистів у с. Копище Олевського району Житомирської області, який склали бійці Червоної армії на момент визволення села⁹⁸.

Інший збірник документів про злочинну окупаційну політику нацистів в Україні – «Історія застерігає. Трофейні документи про злочини німецько-фашистських загарбників та їх посібників на тимчасово окупованій території України

⁹⁵ Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні: Зб. докум. і матеріалів. / За ред. П. Костриби та ін. Передмова Ф. Шевченка. – К.: Держполітвидав УРСР, 1963. – 488 с.

⁹⁶ 28 листопада 1941 р. – Повідомлення командира дивізії нім. окуп. військ про розстріл населення та спалення сіл Баранівки і Обухівки // Там само. – С. 59–60.

⁹⁷ 25 січня 1943 р. – Оголошення шепетівського гебітскомісара про знищення населення і спалення сіл Вульки і Губельці за допомогу партизанам // Там само. – С. 184–185.

⁹⁸ 22 жовтня 1943 р. – Акт, складений бійцями Радянської Армії про злодійняння німецьких загарбників під час тимчасової окупації села Копище Олевського району Житомирської області // Там само. – С. 250–251.

в роки Великої Вітчизняної війни» вийшов друком у середині 1980-х років, тобто тоді, коли тема спалених сіл активувалася в тогочасному історичному науковому дискурсі. До збірника внесено документи фонду КМФ-8, що зараз зберігається у ЦДАВО (у радянський час – Центральному державному архіві Жовтневої революції – ЦДАЖР). До цього документального видання ввійшли матеріали, які сприяють висвітленню загальних настанов нацистського керівництва щодо окупаційної політики на зайнятих радянських територіях та «пацифікації» місцевого населення⁹⁹. Як показові приклади, до книги включено оголошення про спалення сіл Баранівки та Великої Обухівки Полтавської області¹⁰⁰. Цінними для аналізу ретроспективи подій знищення у ході каральних акцій українських населених пунктів є відомості в донесенні польової жандармерії про спалення сіл Ключи і Раківка Чернігівської області¹⁰¹. Документ у формі звіту ретельно виписаний, складений відразу по скоєнню злочину та містить доволі вичерпну інформацію. У джерелі зазначено причину знищення населеного пункту: «8 серпня 1942 р. біля населеного пункту Ключи партизани здійснили напад на патруль поста польової жандармерії з Городні у складі 3 німецьких жандармів і близько 16 службовців охоронної поліції: убито 3 жандарми і 4 службовці охоронної поліції, 6 службовців охоронної поліції поранено»¹⁰². За документом можна встановити виконавців злочинної акції: «Для охорони і оточення під час каральної операції, крім жандармерії і охоронної команди, була залучена група польової жандармерії гарнізонної комендатури у складі одного офіцера і трьох рядових, а також 21 службовець допоміжної охорони. Усією каральною операцією керував начальник військ СС і поліції

⁹⁹ Історія застерігає. Трофейні документи про злочини німецько-фашистських загарбників та їх посібників на тимчасово окупованій території України в роки Великої Вітчизняної війни / Кер. кол. упоряд. В. Нематий. – К.: Видавництво політичної літератури, 1986. – С. 20–21, 29–30, 33–34, 38, 52, 101, 178, 206–207 та ін.

¹⁰⁰ Оголошення командуючого оперативним тиловим районом групи армій «Південь» (Фредеріці) про розстріл мирних жителів і спалення с. Баранівка Полтавської області // Там само. – С. 57–58; Повідомлення командира дивізії німецько-фашистських військ про спалення сіл і розстріл мешканців за допомоги партизанам // Там само. – С. 60–61.

¹⁰¹ Донесення польової жандармерії гарнізонної комендатури 1/743 про розстріл гітлерівцями мирних жителів і спалення сіл Ключи і Раківка Городнянського району Чернігівської області // Там само. – С. 104–105.

¹⁰² Донесення польової жандармерії... – С. 104.

Чернігова оберфюрер військ СС Шмельхер»¹⁰³. Дата та перебіг злочину: «13 серпня 1942 р. за розпорядженням начальника військ СС і поліції Чернігова у вигляді покарання були спалені населені пункти Клюси і Раківка, а їхні жителі розстріляні. [...] Коли оперативна команда прибула в Клюси, то з'ясувалося, що більшість жителів залишили населений пункт і розбіглися по навколишніх селах. Як було встановлено, партизани заздалегідь вигнали всю велику худобу і коней. Зіткнень з партизанами не було»¹⁰⁴. Унаслідок каральної акції нацисти знищили 136 жителів згаданих сіл. Окрім того, у зведенні зроблені певні настанови для більшої ефективності під час проведення подібних акцій: «Слід зауважити, що озброєння польової жандармерії і допоміжної охорони зовсім недостатньо для проведення таких операцій. Допоміжна охорона повинна бути обов'язково одягнута у форму. Їхній нинішній одяг (цивільний) під час таких операцій може привести до сплутування їх з партизанами»¹⁰⁵.

Особистий документ (лист єпископа Кременець-Рівненської єпархії Платона до митрополита Української автокефальної церкви) у згаданому збірнику також містить інформацію про спалення населених пунктів Волині разом із людьми. У згаданому его-документі йдеться про злочин «державної поліції» (так автор називає виконавців каральної акції, інших даних у листі немає — *упоряд.*). У супровідному заголовку до листа упорядники видання зазначили: «...про звірства українських поліцаїв проти мирного населення Західної України»¹⁰⁶. У листі єпископ Платон повідомляв, що йому, поміж іншим, доповіли про «жахливу подію», яка трапилася у с. Малин Острозького району, на той час Дубенської округи, зараз село Млинівського району Рівненської області 14 липня 1943 р., де вчинено «нечуване мордування українського і чеського населення: людей загнано до місцевої дерев'яної церкви і спалено. Тих, що не вмістилися в церкві, загнано в помешкання гміни та по клунях і теж спалено. Разом спа-

¹⁰³ Там само.

¹⁰⁴ Там само.

¹⁰⁵ Там само. – С. 105.

¹⁰⁶ З листа єпископа Кременець-Рівненської єпархії Платона митрополиту православної автокефальної церкви про звірства українських поліцаїв проти мирного населення Західної України // Там само. – С. 237–238.

лено близько 850 осіб¹⁰⁷. Зазначимо, що в документах УРК, які зберігаються у ЦДАВО (в Акті про руйнування, грабунки та масові вбивства німецько-фашистськими загарбниками і їх спільниками радянських громадян у м. Ровно і Ровенській області) винуватцями трагедії названо «німецько-фашистських варварів», а дату злочину – 13 липня того ж року. Цей документ також подавав іншу кількість жертв – 603 особи: чоловіків, жінок і дітей, фіксував повне спалення села у кількості 168 житлових будинків, 131 сараїв, 54 комор, однієї школи та церкви¹⁰⁸. В. Трофимович у статті «Роль Німеччини та СРСР в українсько-польському конфлікті 1939–1945 рр.» подав витяги з публікацій підпільної націоналістичної преси часів Другої світової війни, де згадувалося й про каральну акцію в с. Малин. За змістом (навіть стилістично – *упоряд.*) уривок нагадує лист єпископа Платона, фактичні дані про кількість загиблих та дата трагедії Малина збігаються. Проте подано іншу, чи детальнішу, інформацію про виконавців злочину: «Польська поліція й відділи узбеків під німецькою командою загнали людей до місцевої дерев'яної церкви, до шкільного будинку і до клунь і всіх їх живцем спалили»¹⁰⁹. Автор статті переконаний, що подібні випадки свідчать про використання польських поліцейних загонів у поглибленні українсько-польського конфлікту, що зумовило відповідні відплатні акції полякам з боку УПА. Тобто питання спалених під час війни сіл втягує дослідників у нерозв'язану і досі проблему українсько-польського конфлікту часів Другої світової війни, особливо його загострення у 1943 році. Зауважимо, що попри зафіксовану УРК документально трагедію села Малина як злочину «німецько-фашистських варварів» проти радянського мирного населення, питання потребує подальшого вивчення. Додамо також, що трагедія цього села набула міжнародного резонансу¹¹⁰.

¹⁰⁷ Там само. – С. 237.

¹⁰⁸ ЦДАВО України. – Ф. 3538. – Оп. 1. – Спр. 57. – Арк. 10-11.

¹⁰⁹ Трофимович В. Роль Німеччини та СРСР в українсько-польському конфлікті 1939–1945 рр. / Володимир Трофимович // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2003. – № 28. – С. 127.

¹¹⁰ Сьогодні до трагедії 1943 р. с. Малина привернена увага чеської громади. В інтернет-публікації «Cesky Malin (1871 – 13.7.1943)» подано дату каральної акції – 13 липня 1943 р., яку здійснили німецькі військові частини (кількістю 1,5 тис. чоловік). Знищували – в основному спалювали – як українське, так і чеське населення

За радянського часу також були опубліковані збірники документів по окремих областях УРСР, в яких є матеріали, що допомагають висвітлити окреслену проблему. Одним із таких є збірник по Сумській області (яка чи не найбільше постраждала від каральних протипартизанських акцій у роки війни). У виданні тематично домінують документи, що висвітлюють діяльність партизанів на Сумщині. Водночас практично відсутні акти про знищення того чи іншого населеного пункту. Зустрічаються окремі згадки про злочини нацистів у т. зв. «партизанських селах». Так, побіжно згадуються села Хільчанського та Середино-Будського районів, спалені нацистами впродовж 10 днів: Велика Берізка, Зноб-Трубчевськ, Лукашенкове, Нова Гута, Гаврилова Слобода, Лісне¹¹¹. В іншому «партизанському» документі, окрім переліку постраждалих населених пунктів, подано відомості про кількість знищеного місцевого населення у Путивльському районі: «С 28 мая по 7 июля (1942 р. — *упоряд.*) гитлеровцы зверски замучили 735 мирных жителей и сожгли 1098 домов: в Новой Слободе – 670, Спадщине – 78, Старой Шарповке – 60, Новой Шарповке – 64, Литвиновичах – 150, Яцыно – 70. Крававую расправу учинили гитлеровцы над жителями с. Новая Слобода, где зверски замучили 586 человек детей, стариков, женщин»¹¹². Водночас у збірнику превалює інформативна, а не аналітична складова. Подібна фрагментарність притаманна й іншим обласним документальним виданням¹¹³.

села. Малин горів тиждень, доки не вигорів дощенту. У статті подано такі відомості про жертви: вбито та спалено 374 чехів, із них 104 чоловіки, 161 жінку, 65 хлопчиків та 40 дівчаток до 14 років, 26 поляків, 132 українців. Тобто, загальна кількість жертв становила 532 особи. Чехи увірали злочин у с. Малин у одному жертвовому пам'ятному ряду поряд із Лідіце [Cesky Malin (1871 – 13.7.1943)]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.valka.cz/clanek_11445.html].

¹¹¹ Письмо партизан области центральному комитету ВКП(б) в связи с 25-летием советской власти на Украине // Сумская область в период Великой Отечественной войны Советского Союза. (1941–1945 гг.): Сб. док. и материалов / В. Полохов, И. Авраменко. – Х.: Кн. изд., 1963. – С. 142–144.

¹¹² Донесение штаба Путивльского объединённого партизанского отряда начальнику украинского штаба партизанского движения Т.А. Строкачу о зверствах немецко-фашистских оккупантов над мирным населением Путивльского района // Сумская область в период Великой Отечественной войны Советского Союза. (1941–1945 гг.): Сб. док. и материалов / В. Полохов, И. Авраменко. – Х.: Кн. изд., 1963. – С. 130.

¹¹³ Сообщение Совинформбюро о зверствах и грабежах немецко-фашистских захватчиков в с. Усовка Березанского района // Киевщина в годы Великой Отечественной войны. 1941–1943. Сборник документов. – К.: Киевское областное книжно-газетное издательство, 1963. – С. 253.

В умовах незалежної України започатковано публікацію документів періоду Другої світової війни обласними архівами. Частково на сторінках подібних видань вміщено документи про спалені села¹¹⁴. Співробітниками Українського інституту національної пам'яті зініційоване видання збірника документів про трагедію Корюківки¹¹⁵.

Важливим джерелом під час підготовки анотованого покажчика став Державний реєстр нерухомих пам'яток України та переліки пам'яток історії місцевого значення відповідних областей. Вивчення цього масиву джерел дозволило встановити наявність у сільських населених пунктах України братських могил, меморіалів і пам'ятників спаленим селам, жертвам нацизму і каральних акцій, загиблим односельчанам і воїнам-визволителям у роки минулої війни тощо. Вивчення паспортів територіальних громад районних і сільських (селищних) рад дали змогу уточнити події та факти з історії населених пунктів, передусім ті, що стосуються періоду воєнної окупації, демографічні дані та іншу корисну інформацію.

Разом з тим порушену наукову проблему не можна вважати в повному обсязі та остаточно вирішеною. Для з'ясування причин кожної з трагедій, конкретних організаторів і виконавців злочинних акцій, встановлення точної кількості людських жертв і матеріальних збитків необхідно продовжити пошук й ретельний аналіз джерел.

* * *

Принцип побудови анотованого покажчика. До видання внесено інформацію щодо знищених сільських населених пунктів України внаслідок каральних акцій окупантів у період 1941–1944 років. В основу побудови покажчика покладено алфавітний принцип подання інформації (області, райони, населені пункти в межах одного району). Композиційна схема викладу матеріалу:

¹¹⁴ Нацистський окупаційний режим на Хмельниччині, 1941–1944: док. і матеріали / упоряд. М. Вавринчук [та ін.]; відп. ред. О. Завальнюк; Хмельницька обласна держ. адміністрація, Кам'янець-Подільський національний ун-т ім. Івана Огієнка, Державний архів Хмельницької області. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2009. – 574 с.

¹¹⁵ Корюківка, 1943: злочин проти людяності. Зб. докум. і матеріалів / Український інститут національної пам'яті, Чернігівська обласна державна адміністрація, Корюківський історичний музей; Упоряд.: С. В. Бутко, Т. В. Макаренко. – Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2010.

Назва населеного пункту: початково зазначається тип населеного пункту (село, селище, хутір; у разі, якщо у наш час населений пункт має статус міста або селища міського типу, вказується його передвоєнний статус). Далі подається сучасна назва (у разі відмінності з назвою, за якою воно зафіксоване в документах про його знищення, в дужках подано назву цього населеного пункту на початок війни, іноді вказано рік зміни назви);

Місцезнаходження населеного пункту: підпорядкування, належність до складу тієї чи іншої області, того чи іншого району за передвоєнним адміністративно-територіальним поділом (за умови невідповідності із нині діючим адм.-тер. поділом); по окремих областях подано його географічні координати та до якої сільради у наш час входить (у разі, якщо не є центром сільської ради).

Час заснування: подається, за наявності інформації, рік заснування або ж століття. Однак автори-упорядники не ставили за мету поглиблений пошук саме цієї інформації. Відтак у виданні посилаємося лише на джерела, опрацьовані для складання списку спалених сіл.

Кількість населення: за наявної інформації подається кількість жителів за переписами 1897 р. (перший всезагальний перепис населення Російської імперії), 1926 р., 1939 р. (Всесоюзні переписи населення СРСР), 2001 р. (перший Всеукраїнський перепис населення) та поточними відомостями на цей час.

Дата знищення: число, місяць, рік здійснення каральної акції.

Виконавець злочину: за наявності інформації – склад карального підрозділу, звідки прибув, прізвище його командира, інших виконавців злочину, посада і прізвище особи, за чий наказом здійснено каральну акцію. В окремих випадках також подається привід чи підстава, за якими здійснено каральну акцію.

Кількість загиблих осіб: розстріляних, убитих, спалених живцем, знищених в інший спосіб жителів населеного пункту внаслідок каральної акції; додатково за наявної інформації – кількість загиблих внаслідок каральної акції дітей, жінок, кількість примусово виселених.

Кількість знищених дворів або будинків: дворів чи будинків, хат, будівель (зазначається за фіксацією в джерелі); за наявності опосередкованої інформації в джерелі вказано і загальну кількість дворів або будинків у населеному пункті на час здійснення каральної акції чи довоєнної доби; зазначено повне чи часткове знищення населеного пункту.

Вшанування пам'яті: наявність пам'ятника, пам'ятного знаку з увічнення пам'яті загиблих в результаті каральної акції; також подавалась інформація про наявність пам'ятників мешканцям села-воїнам, загиблим на фронтах війни, та могил і пам'ятників воїнам-визволителям населеного пункту.

Джерела: архівні матеріали; опубліковані збірники документів, інші задокументовані свідчення та джерела з обов'язковим позначенням аркушів (сторінок), де міститься інформація про знищення населеного пункту.

Література: монографії, інші наукові і науково-популярні праці, статті (за тим самим принципом, що й джерела), у т.ч. електронні ресурси. Перелік літератури подається за хронологічним принципом (на підставі часу появи видання).

Ті чи інші позиції структурної схеми заповнювалися у разі виявленої інформації.

Підрахована авторами-упорядниками кількість спалених сіл по окремих областях у межах сучасного адміністративно-територіального поділу України становить:

- Вінницька – 17 населених пунктів;
- Волинська – 93 (з них 4 села, що не існують¹¹⁶);
- Дніпропетровська – 4 (з них не існує – 1);
- Житомирська – 121 (із них не існує – 6);
- Запорізька – 1;
- Київська – 48 (із них не існує – 16);
- Кіровоградська – 2 (з них не існує – 1);
- Львівська – 5 (з них не існує – 1);
- Полтавська – 6;
- Рівненська – 74 (з них не існує – 11);
- Сумська – 65 (із них не існує – 13);
- Тернопільська – 7 (із них не існує – 1);
- Харківська – 1;
- Хмельницька – 28 (із них не існує – 1);

¹¹⁶ Розділ «неіснуючі села» вміщено наприкінці списку сіл кожної області.

Черкаська – 15 (із них не існує – 4);

Чернігівська – 57 (із них не існує – 2);

Автономна республіка Крим – 127 (із них понад 1/3 з різних причин зникло).

Загальна кількість спалених населених пунктів, інформація про які знайшла своє відображення на сторінках нашого видання – понад 670. На 544 сільські населених пункти подано окремі довідки, з них 61 не існує у сучасному переліку адміністративно-територіальних одиниць. Окремо подано розвідку про знищені 127 сіл Криму (*див. р-л «Автономна республіка Крим»*).

Окрему категорію становлять населені пункти сільського типу, які відсутні у сучасному переліку адміністративно-територіальних одиниць із різних причин. По-перше, до цієї категорії анованого покажчика віднесено ті села, що у повоєнні роки не відродилися після спалення. Інша група зниклих населених пунктів – це села, затоплені внаслідок будівництва водосховищ, у більшості випадків – у Київській області в час створення Київського водосховища в 1964–1966 рр., або ж у зв'язку з будівництвом інших великих об'єктів енергетики, зокрема атомних електростанцій. Наступним етапом зникнення чималої кількості зі згаданого переліку сіл стало утворення Чорнобильської зони відчуження після вибуху в 1986 р. на Чорнобильській атомній станції (у першу чергу постраждали села Київської області). Багато сіл, селищ, хуторів різних областей за рішенням відповідних органів влади були розселені або приєднані до інших населених пунктів у 1950-х – 1980-х рр. у зв'язку з політикою укрупнення населених пунктів. Зазначимо, що тенденція укрупнення сіл (не в останню чергу – через відсутність населення в окремих із них) зберігалася і наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. Крім того, зникнення населених пунктів було спричинене політикою та діями влади примусового характеру до великих груп населення. Так, у Криму багато населених пунктів зникли (і лише окремі з них відродилися останнім часом) через примусову депортацію кримськотатарського народу, греків, болгар і представників інших народів.

Усі населені пункти (за винятком зниклих) вказані в анотованому списку за сучасною назвою та сучасним адміністративно-територіальним поділом. Також подано інформацію про те, до якого району та сільської ради відносилися села, які на час знищення входили до адміністративно-територіальних одиниць, які після війни були ліквідовані. Наприклад, населені пункти Новобасанського району відійшли до сучасного Бобровицького району, Холменського району – до Корюківського і Семенівського; Гремяцького району – до Куликівського; Любецького району – до Ріпкінського; Михайло-Коцюбинського – до Чернігівського району. Село Яцево Чернігівського району було перейменоване на Новоселівку. Село Бобровиця Чернігівського району було включено до складу міста Чернігів, а хутір Озерна Гута Любецького району у списку сучасних населених пунктів не знайдено.

Окрім встановлених фактів про той чи інший населений пункт, *не вдалося верифікувати інформацію* стосовно с. Калинівка (на момент спалення (Чорнобильського району Київської області). На підставі матеріалів Державного архіву Київської області, можемо твердити, що німецькі військові спалили в ньому 25 дворів та знищили 21 жителя у 1943 р.¹¹⁷. Також лишилася нез'ясованою доля кіровоградського с. Новомиколаївка, яке на момент спалення знаходилося в Новопражському районі. Даний район згодом був ліквідований, а його населені пункти включені до Олександрійського району Кіровоградської області. Проте села з такою назвою у цьому районі нині не існують. Згідно з документами згаданий населений пункт був спалений німцями вщент¹¹⁸.

У ряді областей (Закарпатська, Івано-Франківська, Миколаївська, Одеська, Херсонська і Чернівецька) не було виявлено жодного населеного пункту, знищеного внаслідок проведення окупантами каральних акцій (протипартизанських операцій). Робота з встановлення знищених окупан-

¹¹⁷ ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 52. – Арк. 18.

¹¹⁸ ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 231. – Арк. 28; Доповідь командування з'єднання партизанських загонів ім. Ворошилова про заходи німецького командування в боротьбі проти партизанського руху // Кіровоградщина в роки Великої Вітчизняної війни. 1941–1945.:36. док. і матеріалів / Ред. кол.; О. Т. Гора (відп. ред.) та ін. – Дніпропетровськ: Промінь, 1965. – С. 167.

тами населених пунктів Автономної Республіки Крим була ускладнена відсутністю в опрацьованих джерелах та літературі точної та вичерпної інформації як щодо їх загальної кількості, так і по окремих населених пунктах.

Крім того, до видання не включено відомості про населені пункти, які стали жертвою міжетнічного протистояння доби воєнного лихоліття, або постраждали у ході збройного протистояння радянської сторони з формуваннями УПА.

Колектив упорядників свідомий того, що запропоноване читачеві видання не може подати вичерпної, остаточної інформації про трагедію спалених сіл України. Подальший науково-документальний пошук неодмінно корегуватиме наші знання про страждання мирного населення України. Відтак Український інститут національної пам'яті буде вдячний усім, хто допоможе віднайти додаткові свідчення про знищені в результаті каральних акцій гітлерівців населені пункти.

На нашу думку, цілеспрямована науково-пошукова робота з цієї проблеми має тривати за рахунок поглибленого вивчення фондів центральних та обласних державних архівів України, зарубіжних архівосховищ, передовсім – архівів Німеччини та центральних архівів колишнього СРСР. Самостійне значення для розширення джерельної бази матиме збір усних свідчень та робота краєзнавців.

* * *

Над підготовкою анотованого покажчика працювали (збирали інформацію, готували довідки та упорядковували матеріали): *Бутко С. В.* – по Чернігівській області; *Герасименко Л. С.* – по Волинській, Житомирській та Рівненській областях; *Пилявець Р. І.* – по Вінницькій, Львівській, Тернопільській, Хмельницькій областях та Автономній Республіці Крим; *Яременко В. М.* – по Дніпропетровській, Запорізькій, Київській, Кіровоградській, Полтавській, Харківській, Сумській та Черкаській областях. У виявленні архівних документів і підготовці анотованого покажчика також брали участь *Калібовець С. М.* та *Антонюк Я. М.* Координацію роботи авторського колективу здійснювала *Киридон А. М.*

АНОТОВАНИЙ ПОКАЖЧИК

ВІННИЦЬКА ОБЛАСТЬ

(у сучасних межах області встановлено
17 населених пунктів, знищених окупантами
внаслідок каральних операцій)

Бершадський район (1 населений пункт)

Населений пункт: с-ще Партизанське
(до 1965 р. – хут. Сталінка)

48°17'41" пн. ш., 29°42'30" сх. д.; Осіївська сільська рада

Час заснування: 1929 р.

Кількість населення: 62 особи (за переписом 2001 р.);
34 особи (станом на 1.01.2011 р.)

Дата знищення: 17 грудня 1943 р.

Виконавець злочину: підрозділи піхотного полку 14-ї
румунської дивізії, жандармерії

Кількість загиблих: 31 житель

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Вшанування пам'яті: 1) пам'ятник воїнам-визволителям (скульптура); 2) партизанські землянки

Література: *Вінок безсмертя:* книга-меморіал / редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 505, 529–530 ; *Україна: Хроніка XX ст. : Роки 1941–1943 : Довід. вид. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд.: Т. Пастушенко, Т. Заболотна, М. Дубик.* – К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 528.

Гайсинський район (2 населені пункти)

Населений пункт: с. Мітлинці

(на 1941 р. входило до складу Ситковецького району)

48°52'47" пн. ш., 29°17'56" сх. д.

Час заснування: 1445 р.

Кількість населення: 1989 осіб (за переписом 1897 р.);
876 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 5 січня 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін з м. Гайсина і містечка Ситківців

Кількість загиблих: 15 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 476 дворів (з 485)

Вшанування пам'яті: 1) пам'ятник на честь спаленого села (граніт, споруджено 1976 р.); 2) пам'ятник 72 воїнам-односельчанам, загиблим на фронтах Великої Вітчизняної війни.

Джерела: *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года* / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб, типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 164; *Вінниччина* в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.) : Зб. документів і матеріалів. – Одеса : Маяк, 1971. – С. 66–67.

Література: *Бабій М. Передмова* / М. Бабій // *Вінниччина* в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.): Зб. документів і матеріалів. – Одеса : Маяк, 1971. – С. 9; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 505, 518–520; *Люблінський Т. Нескорене село* / Т. Люблінський // *Трибуна праці*. – 1974. – 14 березня; *Волошенюк І. Пронизливий зойк війни* / І. Волошенюк // *Дзвони пам'яті. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей* / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 11–23; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид.* / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 9; *Корінчук Ф. Звільнене село ожило* / Ф. Корінчук // *Трибуна праці*. – 2011. – 15 березня.

* * *

Населений пункт: с. Шура-Мітлинецька

48°52'35" пн. ш., 29°20'23" сх. д.; Мітлинецька сільська рада

Час заснування: 1350 р.**Кількість населення:** 761 особа (за переписом 1897 р.);
423 особи (за переписом 2001 р.)**Дата знищення:** 5 січня 1944 р.**Виконавець злочину:** німецький каральний загін (гестапівців і поліцаїв) з Гайсина**Кількість загиблих:** немає даних; німці згвалтували 30 жінок**Кількість знищених дворів або будинків:** спалено частково (точних даних немає)**Вшанування пам'яті:** пам'ятник воїнам-односельчанам, загиблим на фронтах Великої Вітчизняної війни**Джерела:** *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб : Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 169; Зверства немецко-фашистских захватчиков. Документы / Сост. Ф. Ф. Матросов. – Вып. 13. – М. : Военное издательство НКЮ, 1945. – С. 26–30.***Література:** *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 528, 532.*

Іллінецький район (5 населених пунктів)

Населений пункт: с. Василівка

49°01'22" пн. ш., 29°16'16" сх. д.

Час заснування: 1650 р.**Кількість населення:** 742 особи (за переписом 1897 р.);
365 осіб (за переписом 2001 р.)**Дата знищення:** 14 січня 1944 р.**Виконавець злочину:** німецький каральний загін (після повторного оволодіння селом внаслідок контрудару німецьких військ)

Кількість загиблих: 11 жителів і 25 важкопоранених воїнів Червоної Армії

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 170 хат

Вшанування пам'яті: братська могила 10 партизанів, загиблих при звільненні села (обеліск – на місці бою партизанів з окупантами, 2 км від села в урочищі Соловійове)

Джерела: *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года* / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб : Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 79.

Література: *Могила М. Завжди буде сонце* / М. Могила // Трудова слава. – 1966. – 9 травня; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 505, 529–531; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид.* / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 13.

* * *

Населений пункт: с. Криштопівка

(на 1941 р. – Дашівського району)

48°55'04" пн. ш., 29°19'18" сх. д.

Час заснування: 1450 р.

Кількість населення: 1058 осіб (за переписом 1897 р.); 642 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 5 січня 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін (кінний загін гестапівців і поліцаїв з м. Гайсина як покарання за допомогу партизанам і диверсію на залізниці)

Кількість загиблих: 36 осіб (за іншими даними: розстріляно 59, а ще 115 – вивезено до Німеччини на примусові роботи)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 285 дворів; (за іншими джерелами: 347 – з 360 хат уціліло лише 13)

Вшанування пам'яті: 1) братська могила 24 мирних жителів, розстріляних фашистами (обеліск, с-ще Вербівка, спо-

руджено у 1955 р.); 2) пам'ятник 51 воїну-односельчанину, загиблим на фронтах Великої Вітчизняної війни (скульптура)

Джерела: *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года* / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб : Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 83.

Література: *Бабій М. Передмова / М. Бабій // Вінниччина в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.) : 36. документів і матеріалів.* – Одеса : Маяк, 1971. – С. 9; *Історія міст і сіл Української РСР. Вінницька область* / Ред. колегія тому : А. Ф. Олійник (голова) та ін. – К. : Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1972. – С. 50, 57, 263; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 505, 527–529; *Бень А. Чорний сніг на Різдво* / А. Бень // *Дзвони пам'яті. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей* / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 30–37; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид.* / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 9.

* * *

Населений пункт: с. Пархомівка

(на 1941 р. – Дашівського району)

49°01'56" пн. ш., 29°18'51" сх. д.; Хрінівська сільська рада

Час заснування: 1450 р.

Кількість населення: 1218 осіб (за переписом 1897 р.); 473 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 14 березня 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 47 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 87 дворів

Вшанування пам'яті: пам'ятник 66 воїнам-односельчанам, загиблим на фронтах Великої Вітчизняної війни

Джерела: *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб : Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 85.*

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Вінницька область / Ред. колегія тому : А. Ф. Олійник (голова) та ін. – К. : Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1972. – С. 50; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 505; Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид. / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 33.*

* * *

Населений пункт: с. Чорторія

(на 1941 р. – Дашівського району)

48°57'08" пн. ш., 29°34'21" сх. д.; Городоцька сільська рада

Час заснування: 1770 р.

Кількість населення: 596 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 28 листопада 1943 р. (за деякими даними, село спалювалося тричі, у т.ч. у вересні 1943 р.)

Виконавець злочину: німецький каральний загін на автомашинах і БТРах (як покарання за напад партизанів загну Баранюка 25 листопада 1943 р. на німецький легковик і страту німецького офіцера)

Кількість загиблих: 46 жителів (за свідченнями А. Мусіровського, у вересні 1943 р. від карателів загинуло 58 мешканців села – 41 було розстріляно, 17 загинуло, ховаючись у погребах, від пожеж і вибухів гранат, кинутих окупантами)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 152 двори та 240 господарчих будівель

Вшанування пам'яті: пам'ятник 44 жителям села, розстріляним фашистами (обеліск, споруджено у 1962 р.)

Джерела: *Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО). – Ф. П-425. – Оп. 1. – Спр. 889. – Арк. 1.*

Література: *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та*

ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 505, 524–527; *Кобець В.* Чортория / В. Кобець // *Дзвони пам'яті.* Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 38–52; *Україна: Хроніка XX ст.: Роки 1941–1943 : Довід. вид. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : Т. Пастушенко, Т. Заболотна, М. Дубик. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 521; Мусіровський А.* Чорторийська трагедія : село спалили через п'яних партизанів / А. Мусіровський // *Вінниччина. – 2010. – 12 травня. – С. 6.*

* * *

Населений пункт: с. Шабельня

(на 1941 р. – Дашівського району)

48°59'54" пн. ш., 29°19'33" сх. д.; Кальницька сільська рада

Час заснування: 1671 р.**Кількість населення:** 791 особа (за переписом 1897 р.); 388 осіб (за переписом 2001 р.)**Дата знищення:** грудень 1943 р. (точна дата невідома)**Виконавець злочину:** німецький каральний загін**Кількість загиблих:** 27 жителів**Кількість знищених дворів або будинків:** спалено повністю**Вшанування пам'яті:** 1) братська могила 270 партизанів (обеліск, граніт — квартал 35, урочище Соловійове); 2) землянки – музей партизанської слави 2-ї Української партизанської бригади; 3) пам'ятник 45 воїнам-односельчанам, загиблим на фронтах Великої Вітчизняної війни.**Джерела:** *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб : Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 89.***Література:** *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 505, 524; Бабій М.* Передмова / М. Бабій // *Вінниччина* в роки Великої

Вітчизняної війни (1941–1945 рр.) : 36. документів і матеріалів. – Одеса : Маяк, 1971. – С. 9; *Україна: Хроніка ХХ ст.: Роки 1941–1943* : Довід. вид. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Упоряд. : Т. Пастушенко, Т. Заболотна, М. Дубик. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 533; *Скрипник В.* Музей партизанської слави у фронтових землянках / В. Скрипник // *Голос України*. – 2010. – 23 вересня. – С. 10.

Крижопільський район

(1 населений пункт)

Населений пункт: с. Павлівка

(на 1941 р. – Ободівського району)

48°19'26" пн. ш., 29°03'51" сх. д.

Час заснування: 1800 р.

Кількість населення: 1496 осіб (за переписом 1897 р.); 718 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: у період 21–23 січня 1944 р.

Виконавець злочину: каральний загін – за активну партизанську діяльність у районі та допомогу селян партизанам (17 січня 1944 р. партизанське з'єднання під команд. Я. І. Мельника та кав. бригада М. І. Владимірова на підступах до села знищили 35 автомашин і понад 250 ворожих солдатів та офіцерів; упродовж 17–20 січня партизани розгромили кілька німецько-румунських гарнізонів)

Кількість загиблих: 66 жителів, з них 6 дітей

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 350 дворів, 150 інших будівель

Вшанування пам'яті: 1) могила 66 мирних жителів села, розстріляних і спалених фашистами (скульптура, споруджено у 1966 р.); 2) пам'ятник 150 воїнам-односельчанам, загиблим на фронтах Великої Вітчизняної війни

Джерела: *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года* / Под ред. Н. А. Троицкого. – С.-Пб : Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 165.

Література: *Бабій М.* Передмова / М. Бабій // *Вінниччина* в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.) : 36. до-

кументів і матеріалів. – Одеса : Маяк, 1971. – С. 9; *Закревська В. Подільська Хатинь / В. Закревська // Сільські новини.* – 1974. – 16 березня; *Гринчук М. Дзвони Подільської Хатині / М. Гринчук // Комсомольське плем'я.* – 1977. – 9 травня; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 505, 508–512; Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид. / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 17; Гринчук М. Тричі розстріляне / М. Гринчук // Дзвони пам'яті. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 66–76; Пустовіт Т. Тричі розстріляне, двічі спалене / Т. Пустовіт // Сільські новини. – 2010. – 23 квітня.*

Липовецький район (1 населений пункт)

Населений пункт: с. Вахнівка (колишній райцентр)

49°19'12" пн. ш., 28°50'36" сх. д.

Час заснування: 1578 р.

Кількість населення: 5371 особа (за переписом 1897 р.);
1828 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 16 січня 1944 р.

Виконавець злочину: точних даних немає – німецький каральний загін або військовоє формування вермахту

Кількість загиблих: 56 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 76 хат

Вшанування пам'яті: 1) братська могила 288 воїнів Радянської Армії, загиблих при звільненні села (скульптура);
2) музей історії села

Джерела: ДАВО. – Ф. Р-4422. – Оп. 1. – Спр. 18;

Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным

первой всеобщей переписи населения 1897 года / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб : Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 79.

Література: *Гальчак С. Д.* Контрнаступ німецьких військ на Вінниччині (січень 1944 р.) // *Історія України: Маловідомі імена, події, факти: Зб. статей.* – Вип. 26. – 2004. – С. 34.

Літинський район (7 населених пунктів)

Населений пункт: с. Бруслинів (Брусленів)

49°24'55" пн. ш., 28°11'39" сх. д.

Час заснування: 1650 р.

Кількість населення: 1683 особи (за переписом 1897 р.); 985 осіб (за переписом 2001 р.); 934 особи (пізніше 2008 р., за сайтом Літинської РДА)

Дата знищення: село тричі ставало об'єктом каральних акцій окупантів:

1) 19–20 липня 1943 р.; 2) 13 січня 1944 р.; 3) 9 лютого 1944 р.

Виконавець злочину: 1) команда з батальйону СС (м. Бердичів, командир – Гофман), 40 осіб з особливого штабу Геншеля, 6 осіб з СД, дві роти авіації та рота поліції (м. Вінниця); 2) німецький каральний загін (150 карателів); 3) німецький каральний загін

Кількість загиблих: 1) немає даних – примусова евакуація населення; 2) немає даних; 3) 42 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: 1 і 2) немає даних; 3) спалено повністю – 396 дворів

Вшанування пам'яті: 1) пам'ятний знак спаленому селу (скульптура, споруджено у 1985 р.); 2) пам'ятник 473 мирним жителям с. Бруслинів та навколишніх сіл, загиблим від німецько-фашистських загарбників (скульптура, споруджено у 1962 р.); 3) пам'ятник 79 воїнам-односельчанам, загиблим на фронтах Великої Вітчизняної війни

Джерела: ДАВО. – Ф. П-136. – Оп. 15. – Спр. 6. – Арк. 6–7; ДАВО. – Ф. П-136. – Оп. 15. – Спр. 902. – Арк. 81, 86; *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным*

первой всеобщей переписи населения 1897 года / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб : Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 159; *Вінниччина* в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.) : 36. документів і матеріалів. – Одеса : Маяк, 1971 – С. 59–60; *Жизнь* в оккупации. Винницкая область. 1941–1944 гг. / Сост. В. Ю. Васильев, Р. Ю. Подкур, С. Д. Гальчак, Д. Байрау, А. Вайнер. – М.: РОССПЭН, 2010. – С. 120–121; *Сайт* Літинської РДА. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litin-rda.gov.ua/rajonrada/70-bruslinska-slska-rada.html>

Література: *Історія міст і сіл Української РСР*. Вінницька область / Ред. колегія тому : А. Ф. Олійник (голова) та ін. – К. : Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1972. – С. 407; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 505, 520–522; *Гордійчук П. І сивіли тумани* / П. Гордійчук // *Дзвони пам'яті*. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 53–65.

* * *

Населений пункт: с. Бруслинівка

(до 1962 р. с. Яцківці)

49°23'25" пн. ш., 28°15'07" сх. д.;

Пеньківська сільська рада

Час заснування: сер. XVIII ст.

Кількість населення: 584 особи (за переписом 1897 р.); 354 особи (за переписом 2001 р.); 332 особи (пізніше 2008 р., за сайтом Літинської РДА)

Дата знищення: 19 березня 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 34 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 290 дворів

Вшанування пам'яті: 1) пам'ятник воїнам-односельчанам, загиблим на фронтах Великої Вітчизняної війни; 2) див. інформ. по с. Бруслинів

Джерела: *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб:Типограф. «Общественная польза», 1905. – С. 170; Сайт Літинської РДА. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litin-rda.gov.ua/rajonrada/70-bruslinvska-slska-rada.html>*

Література: *Бабій М. Передмова / М. Бабій // Вінниччина в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.) : Зб. документів і матеріалів. – Одеса : Маяк, 1971. – С. 9; Історія міст і сіл Української РСР. Вінницька область / Ред. колегія тому : А. Ф. Олійник (голова) та ін. – К. : Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1972. – С. 50, 410; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 505, 514–515; Гордійчук П. І сивіли тумани / П. Гордійчук // Дзвони пам'яті. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 53–65; Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид. / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 35.*

* * *

Населений пункт: с. Майдан-Бобрик

(у 1941 р. в складі Хмельницького району)

49°26'39" пн. ш., 28°13'07" сх. д.; Уладівська сільська рада

Час заснування: немає даних

Кількість населення: 552 особи (за переписом 1897 р.); 160 осіб (за переписом 2001 р.); 123 особи (пізніше 2008 р., за сайтом Літинської РДА)

Дата знищення: село двічі ставало об'єктом каральних акцій окупантів:

1) 21 липня 1943 р.; 2) кінець грудня 1943 р.

Виконавець злочину: 1) німецький каральний загін (частини СС і жандармерії); 2) німецький каральний загін

Кількість загиблих: 1) примусова евакуація населення (вивезено в трудовий табір у Калинівку), усього з села на примусові роботи до Німеччини вивезено 184 мешканця; 2) 21 житель

Кількість знищених дворів або будинків: 1) спалено частково; 2) спалено повністю – 130 дворів

Вшанування пам'яті: 1) братська могила воїнів, загиблих при звільненні села; 2) див. інформ. по с. Бруслинів

Джерела: *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года* / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб : Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 164; *Вінниччина в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.)* : Зб. документів і матеріалів. – Одеса : Маяк, 1971. – С. 59–60; *Жизнь в оккупации. Винницкая область. 1941–1944 гг.* / сост. В. Ю. Васильев, Р. Ю. Подкур, С. Д. Гальчак, Д. Байрау, А. Вайнер. – М. : РОССПЭН, 2010. – С. 120–121; *Сайт Літинської РДА* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litin-rda.gov.ua/rajonrada/70-bruslinvska-slska-rada.html>; *Уладівська сільська рада.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.meriaonline.com.ua/zone-Vinnytsya/c.%20Уладівка>

Література: *Бабій М. Передмова* / М. Бабій // *Вінниччина в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.)* : Зб. документів і матеріалів. – Одеса : Маяк, 1971. – С. 9; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 506, 521, 523; *Україна: Хроніка ХХ ст.: Роки 1941–1943* : Довід. вид. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : Т. Пастушенко, Т. Заболотна, М. Дубик. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 533.

* * *

Населений пункт: с. Пеньківка

49°22'10" пн. ш., 28°16'25" сх. д.

Час заснування: 1650 р.

Кількість населення: 1859 осіб (за переписом 1897 р.); 1127 осіб (за переписом 2001 р.); 1038 осіб (пізніше 2008 р., за сайтом Літинської РДА)

Дата знищення: 7 січня 1944 р. (за іншими даними: 6 січня 1944 р.)

Виконавець злочину: німецький каральний загін (як покарання за допомогу партизанам та за знищення партизанами загону Т. Шкрабоцького 23 німецьких солдатів 6 січня 1944 р.)

Кількість загиблих: 90 жителів (або понад 90)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 225 дворів (за іншими даними: 507 хат з 515, всі колгоспні і громадські споруди)

Вшанування пам'яті: 1) пам'ятний знак спаленому селу (обеліск, споруджено у 1985 р.); 2) братська могила учасників громадянської війни і пам'ятник 286 воїнам-односельчанам, загиблим на фронтах Великої Вітчизняної війни; 3) братська могила 23 партизанів і підпільників, загиблих у роки Великої Вітчизняної війни; 3) див. інформ. по с. Бруслинів

Джерела: *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб : Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 165; Сайт Літинської РДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litin-rda.gov.ua/rajonrada/70-bruslinvska-slska-rada.html>*

Література: *Бабій М. Передмова // Вінниччина в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.) : Зб. документів і матеріалів. – Одеса : Маяк, 1971. – С. 9; Історія міст і сіл Української РСР. Вінницька область / Ред. колегія тому : А. Ф. Олійник (голова) та ін. – К. : Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1972. – С. 50, 410; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Ред. кол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 505, 513–516; Гордійчук П. І сивіли тумани / П. Гордійчук // Дзвони пам'яті. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 53–65; Україна: Хроніка ХХ століття: Роки*

1944–1945: Довід. вид. / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 17; *Томляк М.* Двічі спалене село // Літинський вісник. – 2006. – 22 грудня; *Кабанов В.* // RIA. – 2007. – 27 червня. – С. 6; *Майданюк С.* Про них слава не зів'яне / С. Майданюк // Літинський вісник. – 2010. – 16 вересня. – С. 5; *Мельник А.* Літинська Хатинь: на Вінниччині фашисти спалили 17 сіл / А. Мельник // 33 канал. – 2012. – 9 травня (№ 20).

* * *

Населений пункт: с. Підлісне

(до 1962 р. – с. Майдан-Супрунівський)

49°21'06" пн. ш., 28°19'12" сх. д.; Пеньківська сільська

рада

Час заснування: немає даних

Кількість населення: 609 осіб (за переписом 1897 р.); 572 особи (за переписом 2001 р.); 545 осіб (пізніше 2008 р., за сайтом Літинської РДА)

Дата знищення: точних даних немає: березень 1944 р.**Виконавець злочину:** німецький каральний загін**Кількість загиблих:** немає даних

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Вшанування пам'яті: немає даних; див. інформ. по с. Бруслинів

Джерела: *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года* / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб: Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 164; *Сайт* Літинської РДА. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litin-rda.gov.ua/rajonrada/70-bruslinvska-slska-rada.html>

Література: *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 514–515; *Мельник А.* Літинська Хатинь / А. Мельник. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://33kanal.com/12-20/5228-12-20-10>

* * *

Населений пункт: с. Супрунів

49°23'30" пн. ш., 28°18'52" сх. д.;

Пеньківська сільська рада

Час заснування: 1390 р.

Кількість населення: 718 осіб (за переписом 1897 р.); 339 осіб (за переписом 2001 р.); 253 особи (пізніше 2008 р., за сайтом Літинської РДА)

Дата знищення: 18 березня 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 23 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 250 дворів

Вшанування пам'яті: немає даних; див. інформ. по с. Бруслинів

Джерела: *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий в 1897 году / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб : Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 168; Сайт Літинської РДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litin-rda.gov.ua/rajonrada/70-bruslinvska-slska-rada.html>*

Література: *Історія міст і сіл. Вінницька обл. – С. 50, 410; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 505, 514–515; Гордійчук П. І сивіли тумани / П. Гордійчук // Дзвони пам'яті. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 53–65; Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид. / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 35.*

* * *

Населений пункт: с. Уладівка

49°29'44" пн. ш., 28°13'50" сх. д.

Час заснування: 1570 р. (за ін. даними: 1480 р.)

Кількість населення: 1592 особи (і 1784 – с. Забужжя / Забіжжя, пізніше приєднане до с. Уладівка) (за переписом 1897 р.); 2753 особи (за переписом 2001 р.); 2631 особа (після 2008 р., за сайтом Літинської РДА)

Дата знищення: 9 січня 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 226 жителів (за іншими даними: розстріляно і спалено 80 осіб)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено частково – 316 будинків

Вшанування пам'яті: 1) пам'ятник 124 воїнам – односельчанам, загиблим на фронтах Великої Вітчизняної війни; пам'ятник 143 воїнам – односельчанам, загиблим на фронтах Великої Вітчизняної війни; 2) братська могила 66 радянських воїнів, загиблих при звільненні села; 3) див. інформ. по с. Бруслинів

Джерела: *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб : Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 168, 161; Сайт Літинської РДА. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litin-rda.gov.ua/rajonrada/70-bruslinvska-slska-rada.html>; *Уладівська сільська рада.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.meriaonline.com.ua/zone-Vinnytsya/c.%20Уладівка>*

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Вінницька область / Ред. колегія тому : А. Ф. Олійник (голова) та ін. – К. : Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1972. – С. 50, 401; Ткачук П. Пекельна неділя / П. Ткачук // Радянське життя. – 1978. – 7, 10, 12 січня; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 505, 522; Ткачук П. Хмари над селом / П. Ткачук // Дзвони пам'яті. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко.*

Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 24–29; *Україна: Хроніка XX століття: Роки 1944–1945: Довід. вид.* / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 10.

ВОЛИНСЬКА ОБЛАСТЬ

(у сучасних межах області встановлено
93 населених пункти, знищені окупантами
внаслідок каральних операцій)

Володимир-Волинський район (4 населені пункти)

Населений пункт: с. Берез

(на цей час село не існує)

(на момент знищення – Вербський район)

*Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні
не існують»*

* * *

Населений пункт: с. Зоря

(до 1964 р. мало назву Пузів)

Час заснування: 1786 р.

Кількість населення: 338 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 1.

* * *

Населений пункт: хут. Корчунок

(на цей час село не існує)

*Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні
не існують»*

* * *

Населений пункт: с. Острів

Кількість населення: 588 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: серпень 1943 р.

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 104 двори з 109 існуючих

Література: *Наумчик М.* Відродження з руїн / М. Наумчик // Ленінським шляхом. – 1977. – 12 липня; *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. –

К., 1987 – С.1; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 251–252.

Горохівський район
(5 населених пунктів)

Населений пункт: с. Маруся

Кількість населення: 19 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 1.

* * *

Населений пункт: с. Наталин

Кількість населення: 191 особа (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 1.

* * *

Населений пункт: с. Софіївка

Кількість населення: 115 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 1.

* * *

Населений пункт: с. Терешківці

Кількість населення: 510 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 1.

* * *

Населений пункт: с. Уманці

Кількість населення: 174 особи (за переписом 2001р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами

у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. :
О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 1.

Камінь-Каширський район
(4 населені пункти)

Населений пункт: с. Верхи

Кількість населення: 587 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. :
О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 1.

* * *

Населений пункт: с. Карасин

Кількість населення: 662 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: жовтень 1943 р.

Кількість загиблих: 8 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 1.; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987.– С. 261–264.

* * *

Населений пункт: с. Радошинка

Кількість населення: 245 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. :
О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 1.

* * *

Населений пункт: с. Фаринки

Кількість населення: 700 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. :
О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 1.

Ківерцівський район
(6 населених пунктів)

Населений пункт: с. Берестяне

(на момент знищення – Цуманський район)

Час заснування: XVI ст.

Кількість населення: 1017 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: листопад 1943 р.

Виконавець злочину: каральна експедиція генерала Піппера

Кількість загиблих: 14 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 203 двори

Література: *Пиковець П.* Світла доля Берестяного / П. Пиковець // Радянська Волинь – 1967. – 12 лютого; *Історія міст і сіл Української РСР. Волинська область* / Ред. кол. тому: І. Клімаш (гол. ред.) та ін. – К., 1970 – С. 308; *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори* / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 1; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 267–272; *Гриценя В.* Червоне село / В. Гриценя // Ленінським шляхом. – 1967. – 21 січня; *Шафета П.* Берестяне / П. Шафета // Радянська Волинь – 1984. – 14 жовтня; *Клименко О.* Біографія партизанського села / О. Клименко // Радянська Волинь. – 1966. – 19 березня.

* * *

Населений пункт: с. Карпилівка

Кількість населення: 709 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори* / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 1.

* * *

Населений пункт: с. Клубочин

(на момент знищення – Цуманський район)

Кількість населення: 155 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 4 листопада 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 137 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю 63 двори

Вшанування пам'яті: пам'ятник на братській могилі

Література: Білоус О. Сльози і радість Клубочина / О. Білоус // Радянська Волинь. – 1967. – 5 вересня; *Історія міст і сіл Української РСР. Волинська область* / Ред. кол. тому: І. Клімаш (гол. ред.) та ін. – К., 1970. – С.312; Білоус О. Обеліск за селом / О. Білоус // Радянська Волинь – 1970. – 11 листопада; *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори* / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С.60; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 242–247; *Радіон С. Розстріляний Клубочин – ще одні українські Лідіце* / С.Радіон // *Літопис Волині: наук. попул. зб. волинознавства.* – Вінніпег, 1977–1978. – Ч. 12. – С. 82–84; *Оліщук Л. Відлетіли завчасу за небокрай: 4 листопада – день Клубочинської трагедії* / Л.Оліщук // *Вільним шляхом.* – 2010. – 5 листопада. – С. 5; *Оліщук Л. Вічна біль Клубочина* / Л.Оліщук // *Вільним шляхом.* – 2006. – 4 листопада – С. 1.; *Петренко П. Не заросте стежина до братської могили* / П.Петренко // *Вільним шляхом.* – 2001. – 10 листопада. – С. 1; *Розстріляний Клубочин* // *Досвітня зоря.* – 2002. – 7 листопада – С. 3; *Слобожанін В. Пам'ятаємо трагедію Клубочина* // *Радянська Волинь.* – 2002. – 14 листопада. – С. 3; *Лоцман К. У Клубочині пом'янули жертв нацизму* // *Сім'я і дім.* – 2002. – 7 листопада. – С. 6; *Наконечний В. Мужність і трагедія Клубочина* / В.Наконечний // *Волинський календар.* – Луцьк, 1991. – С. 61–62; *Татарин С. Клубочинська трагедія: півсела розстріляли, а решту – вивезли* / С. Татарин // *Вісник.* – 2010. – 4 листопада. – С. 16; *Хітько М. Пам'ять людська не старіє!* / М. Хітько // *Вільним шляхом.* – 2005. – 12 листопада. – С. 6.

Населений пункт: с. Тростянець

Час заснування: вперше згадується в 1593 р.

Кількість населення: 843 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: у вересні 1943 р.

Кількість загиблих: 59 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 102 двори

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 253–254.

* * *

Населений пункт: с. **Яківці**

Кількість населення: 248 осіб

Література: *Дзвони* пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

* * *

Населений пункт: с. **Яромель**

(до 1964 р. Юзефін, до 1989 р. Йосипівка)

Кількість населення: 83 особи (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони* пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 1.

Ковельський район (17 населених пунктів)

Населений пункт: с. **Бахів**

Кількість населення: 436 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони* пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 2.

* * *

Населений пункт: с. **Будище**

Час заснування: 1583 р.

Кількість населення: 120 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони* пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 2.

* * *

Населений пункт: с. Гулівка**Кількість населення:** 237 осіб (за переписом 2001 р.)**Література:** *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 2.

* * *

Населений пункт: с. Дубове**Кількість населення:** 1454 осіб**Дата знищення:** лютий 1944 р.**Кількість загиблих:** 6 жителів**Кількість знищених дворів або будинків:** спалено повністю**Література:** *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С.2; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 273–276.

* * *

Населений пункт: с. Кричевичі**Кількість населення:** 818 осіб (за переписом 2001 р.)**Дата знищення:** 16 березня 1944 р.**Кількість загиблих:** 87 жителів**Кількість знищених дворів або будинків:** спалено повністю**Література:** *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С.2; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 278–281.

* * *

Населений пункт: с. Лапні**Кількість населення:** 208 осіб (за переписом 2001 р.)**Література:** *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 2.

* * *

Населений пункт: с. Калинівка

Кількість населення: 10 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 2.

* * *

Населений пункт: с. Краснодуб'я

Кількість населення: 17 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 2.

* * *

Населений пункт: с. Кругель

Кількість населення: 240 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 2.

* * *

Населений пункт: смт. Люблинець

(до 22 грудня 1986 р. мало статус села)

Кількість населення: 4477 осіб (за переписом 2011 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 2.

* * *

Населений пункт: с. Майдан

Демографічні показники: 192 особи (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 1.

* * *

Населений пункт: с. Мощена

Час заснування: 1543 р.

Кількість населення: 581 особа (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 2.

* * *

Населений пункт: с. Несухойжі, Тойкут

Кількість населення: 507 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 2.

* * *

Населений пункт: с. Пісочне

Кількість населення: 811 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

* * *

Населений пункт: с. Нові Кошари

Кількість населення: 158 осіб (2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 2.

* * *

Населений пункт: с. Угли

Кількість населення: 249 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 2.

* * *

Населений пункт: с. Черкаси

Час заснування: 1583 р.

Кількість населення: 260 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 2.

Локачинський район

(2 населені пункти)

Населений пункт: с. Конохи

Кількість населення: 780 осіб (за переписом 2001р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 2.

* * *

Населений пункт: с. Кути

Кількість населення: 108 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

Луцький район

(1 населений пункт)

Населений пункт: с. Вікторяни

Час заснування: 1545 р.

Кількість населення: 54 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: червень 1943 р.

Виконавець злочину: моторизований каральний загін

Кількість загиблих: 46 односельчан

Кількість знищених дворів або будинків: знищено 33 господарства

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 52.

Любешівський район

(6 населених пунктів)

Населений пункт: с. Березичі

Кількість населення: 798 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: серпень 1943 р.

Кількість загиблих: 6 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 200 дворів

Вшанування пам'яті: пам'ятник загиблим односельцям

Література: *Дзвони* пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 2; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 264-265.

Населений пункт: с. Лобна

Кількість населення: 684 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 8 грудня 1942 р.

Література: *Дзвони* пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 55.

Населений пункт: с. Погулянка

Кількість населення: 579 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 19-20 вересня 1943 р.

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 50 дворів

Література: *Дзвони* пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 65; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 258-261.

Населений пункт: с. Сваловичі

Кількість населення: 62 особи (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони* пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 2.

Населений пункт: с. Хоцунь

Кількість населення: 389 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони* пам'яті: Книга про трагедію сіл

Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С.2.

* * *

Населений пункт: с. Цир

Кількість населення: 1207 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Данилік Г. Пам'ять жива* / Г. Данилік // Нове життя. – 1967. – 6 липня; *Історія міст і сіл Української РСР. Волинська область* – К., 1970. – С. 468.

Любомльський район

(14 населених пунктів)

Населений пункт: с. Бірки

Час заснування: 1672 р.

Кількість населення: 723 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 1942 р.

Кількість загиблих: 31 житель

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори* / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

* * *

Населений пункт: с. Вілька-Підгородненська

Кількість населення: 67 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори* / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

* * *

Населений пункт: с. Високе

Кількість населення: 42 особи (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори* / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 2.

* * *

Населений пункт: с. Висоцьк

Кількість населення: 281 особа (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Во-*

лині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 2.

* * *

Населений пункт: с. Вишнівка

(до 1963 р. село мало назву Старий Опалин)

Кількість населення: 133 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: вересень 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 930 чол. (в тому числі 305 чоловіків, 348 жінок і 277 дітей до 10 років)

Кількість знищених дворів або будинків: 493 двори

Джерела: ЦДАГО України. – Ф.57. – Оп.4. – Спр. 212. – Арк.2.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

* * *

Населений пункт: с. Замлиння

Час заснування: кінець XVII ст.

Кількість населення: 300 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

* * *

Населений пункт: с. Запілля

Час заснування: 1546 р.

Кількість населення: 656 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: влітку 1943 р.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

* * *

Населений пункт: с. Застав'є

Кількість населення: 106 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашиста-

ми у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

* * *

Населений пункт: с. Землиця

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Лисняки

Кількість населення: 196 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Панасюк Г.* Криваві ночі / Г. Панасюк // Сільські новини – 1977. – 2 серпня; *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

* * *

Населений пункт: с. Підгородне

Час заснування: 1860 р.

Кількість населення: 389 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: липень 1944 р.

Кількість загиблих: 50 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 290 дворів

Література: *Трофимчук В.* Ранок над селом / В.Трофимчук // Радянське життя – 1982. – 7 жовтня; *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. –С. 256–258.

* * *

Населений пункт: с. Приріччя

(до 1964 р. село мало назву Бовтуни)

Кількість населення: 48 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

* * *

Населений пункт: с. Підлісся

(до 1963 р. село мало назву Новий Опалин)

Кількість населення: 120 осіб (за переписом 2001 р.)**Література:** *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

* * *

Населений пункт: с. Терехи**Кількість населення:** 109 осіб (за переписом 2001 р.)**Література:** *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.**Маневицький район**

(4 населені пункти)

Населений пункт: с. Гута-Лісівська**Кількість населення:** 356 осіб (за переписом 2001 р.)**Література:** *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

* * *

Населений пункт: с. Лісове**Кількість населення:** 555 осіб (за переписом 2001 р.)**Література:** *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

* * *

Населений пункт: с. Старосілля**Кількість населення:** 371 особа (за переписом 2001 р.)**Література:** *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

* * *

Населений пункт: с. Тараж

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 80 жителів

Література: *Волинь*. Війна на три фронти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.viche.lutsk.ua/volyn-viyna-na-try-fronty-id780/>

Ратнівський район

(4 населені пункти)

Населений пункт: с. Залисиця

Кількість населення: 78 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

* * *

Населений пункт: с. Кортеліси

Час заснування: поч. XVII ст.

Кількість населення: 1213 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: влітку 1942 р. – вперше; 23 вересня 1942 р.

Виконавець злочину: операція «Трикутник», яку здійснювали підрозділ «Нюрнберг», 9-та рота з жандармським мотовзводом 16-го полку, 10-та і 11-та роти з бронеавтомобільним підрозділом, підрозділи і мотовзвод 11-го полку

Кількість загиблих: 2875 жителів (Див.: *Вінок безсмертя...*), 2892 (Див.: *Історія міст і сіл...*); з 9-ї до 18-ї год. було вбито 2992 жителі (Див.: *газ. «Червоний прапор»*).

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю, 715 хат (Історія міст і сіл...); 800 хат, громадських і господарських будівель, спалено 324 житлові будинки і 350 надвірних (М. Грищенко Кортеліси...).

Вшанування пам'яті: встановлено Меморіал загиблим, є братська могила і пам'ятник.

Джерела: *Теодорович Н. И.* Волинь в описании городов, местечек и сел. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волинской епархии / Н. И. Теодорович. – Т. V.

Ковельський уезд, Почаев, 1903 г.; *Выписка* из специального приказа по 3-му батальону 15-го полицейского полка: 22 сентября 1942 г. Оперативный план об уничтожении деревень / Борки, Заблоце, Борисовка, Кортеліси // Зверства немецко-фашистских захватчиков. Документы. Вып. 8. – М., 1943. – С. 10–11; *Кортеліси*: Фотоальбом. – К., 1981.

Література: *Машталярчук В.* Пам'ятай про Кортеліси / В. Машталярчук // *Зміна* – 1965. – № 4; Грищенко М. Кортеліси. Ратнівська панорама / М. Грищенко // *Червоний прапор* – 1967. – 12, 16, 19, 21, 26 грудня; *Грушка Є.* Попіл кортелісців стукає в серця / Є. Грушка // *Радянська Волинь*. – 1967. – 27 вересня; *Нариси історії Волинської обласної партійної організації*. – К., 1968. – С. 254; *Інгульський П.* Сага про Кортеліси / П. Інгульський // *Жовтень* – 1970. – № 7; *Історія міст і сіл Української РСР. Волинська область*. – К., 1970 – С. 595–596; *Коваль В. С.* Подвиг народний: Україна у Великій Вітчизняній війні / В. С. Коваль. – К., 1970. – С. 43; *Зв'язки* доблесті бойової: Очерки. Воспоминания. – Львов, 1970. – С. 36; *Замлинський В. О.* З вірою у перемогу / В. Замлинський. – К., 1976. – С. 142; *Щербицький В.* Речь /на открытии мемориального комплекса с. Кортеліси Волинської обл./ В. Щербицький // *Правда України* – 1980. – 6 мая; *Суворя* пам'ять села // *Сільські вісті* – 1982. – 24 вересня; *Філатенко А.* Безсмертя Кортеліс / А. Філатенко // *Радянська Волинь* – 1982, 22 вересня; *Шафета П.* Кортеліси / П. Шафета // *Радянська Волинь* – 1984. – 23 вересня; *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 21–23; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 222–230.

* * *

Населений пункт: с. Піски-Річицькі

Кількість населення: 554 особи (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

* * *

Населений пункт: с. Річиця

Кількість населення: 1285 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

Рожищенський район

(6 населених пунктів)

Населений пункт: с. Іванчиці

Кількість населення: 313 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

* * *

Населений пункт: с. Луків

Кількість населення: 449 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

* * *

Населений пункт: с. Мирославка

Кількість населення: 92 особи (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

* * *

Населений пункт: с. Незвір

Кількість населення: 238 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

* * *

Населений пункт: с. Рудня**Кількість населення:** 618 осіб (за переписом 2001 р.)**Література:** *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 2.

* * *

Населений пункт: с. Сокіл**Час заснування:** XIV ст.**Кількість населення:** 797 осіб (за переписом 2001 р.)**Література:** *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

Старовижівський район (6 населених пунктів)

Населений пункт: с. Глухи**Кількість населення:** 964 особи (за переписом 2001 р.)**Література:** *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.

* * *

Населений пункт: с. Журавлине**Кількість населення:** 514 осіб (за переписом 2001 р.)**Дата знищення:** літо 1943 р.**Кількість загиблих:** 150 жителів**Кількість знищених дворів або будинків:** спалено 208 дворів**Вшанування пам'яті:** пам'ятник загиблим односельчанам**Література:** *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 50; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 247–250.

* * *

Населений пункт: с. Лісняки

Кількість населення: 272 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: липень 1944 р.

Кількість загиблих: 180 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 104 двори

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Волинська область.* – К., 1970. – С.671–672; *Панасюк Г. Криваві ночі / Г. Панасюк // Сільські новини – 1977. – 2 серпня; Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 276–278.**

* * *

Населений пункт: хут. Окуріка

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Смідин

Кількість населення: 2265 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.*

* * *

Населений пункт: с. Яревище

Кількість населення: 620 осіб (за переписом 2001 р.)

Кількість загиблих: 27 загиблих (під час весілля)

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 72.*

Турійський район
(12 населених пунктів)

Населений пункт: с. Гаруша

Кількість населення: 178 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 4.

Населений пункт: с. Городилець

Кількість населення: 307 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 2.

Населений пункт: с. Дольськ

Кількість населення: 480 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 4.

Населений пункт: с. Клевецьк

Час заснування: 1511 р.

Кількість населення: 70 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 4.

Населений пункт: с. Тагачин

Кількість населення: 295 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: липень 1943 р.

Кількість загиблих: 60 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 54 хати

Література: *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 265–266.

* * *

Населений пункт: с. Озеряни

Кількість населення: 417 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 4.

* * *

Населений пункт: с. Ревушки

Кількість населення: 190 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 4.

* * *

Населений пункт: с. Руда

Кількість населення: 62 особи (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 4.

* * *

Населений пункт: с. Ружин

Кількість населення: 319 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 4.

* * *

Населений пункт: с. Свинарин

Кількість населення: 425 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 4.

* * *

Населений пункт: с. Ставок

Кількість населення: 126 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашиста-

ми у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.:
О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 4.

* * *

Населений пункт: с. Туличів

Кількість населення: 368 осіб (за переписом 2001 р.)

Виконавець злочину: німецький каральний загін СС з
Ковеля

Кількість загиблих: 122 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалили 198
дворів із 232

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Во-
лині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашиста-
ми у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.:
О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 4.

Шацький район (2 населені пункти)

Населений пункт: с. Вілиця

Кількість населення: 158 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 22 червня 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін СС з
Шацька

Кількість загиблих: 96 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 52
будинки

Вшанування пам'яті: зведено обеліск

Література: *Бурдило П.* Ніхто не забутий, ніщо не забу-
то: Обеліск слави в с. Вілиця / П.Бурдило // Радянське жит-
тя – 1967. – 10 вересня; *Історія міст і сіл Української РСР.*
Волинська область / Ред. кол. тому: І. Клімаш (гол. ред.)
та ін. – К., 1970. – С. 514; *Гриппа В. Д.* Грози і райдуги /
В. Д. Гриппа // Радянська Волинь. – 1978. – 1, 4, 6, 9 травня;
Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров
(голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : По-
літвидав України, 1987. –С. 231–233; *Берекета Б.* Вілиця /
Б. Берекета // Радянська Волинь. – 1984. – 30 вересня.

* * *

Населений пункт: с. Кропивники

Кількість населення: 292 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: червень 1942 р.

Кількість загиблих: 167 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Горенко В.* Три сторінки безсмертя / В. Горенко // Радянське життя – 1967. – 29 липня; *Історія міст і сіл Української РСР. Волинська область* / Ред. кол. тому: І. Клімаш (гол. ред.) та ін. – К., 1970. – С. 468; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 234–236.

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСТЬ

(у сучасних межах області встановлено
4 населені пункти, знищені окупантами
внаслідок каральних операцій)

Межівський район (2 населені пункти)

Населений пункт: с. Новогригорівка

Час заснування: 1920 р.

Дата знищення: 23 лютого 1943 р.

Виконавець злочину: німецькі військові

Кількість загиблих: 130 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 197 дворів

Вшанування пам'яті: гранітна стела, де викарбувані імена 130 загиблих жителів; братська могила, у якій поховані загиблі

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 495, 498–502.

* * *

Населений пункт: с. Водолазьке

(на момент знищення – хут. Водолазький)

Дата знищення: 23 лютого 1943 р.

Виконавець злочину: німецькі військові

Кількість знищених дворів або будинків: 79 дворів

Джерела та література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 495, 501.

Новомосковський район (1 населений пункт)

Населений пункт: с. Попасне

Дата знищення: вересень 1943 р.

Виконавець злочину: німецькі військові

Кількість загиблих: 8 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 550 дворів із 600

Джерела: ЦДАВО України. – Ф. 3538. – Оп. 1. – Спр. 53. –
Арк. 8–16.

Населений пункт: хут. Петрівка

(на момент спалення – Межівський район)

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСТЬ

(у сучасних межах області встановлено
121 населений пункт, знищений окупантами
внаслідок каральних операцій)

Баранівський район (5 населених пунктів)

Населений пункт: с. Глибочок

(на момент знищення – Коростишівський район)

Кількість населення: 932 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 8 червня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 6 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 4; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О.Ф. Федоров (голова), В.А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 121.

* * *

Населений пункт: с. Дубрівка

(на момент знищення – Ярунський район)

Час заснування: 1585 р.

Кількість населення: 2437 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 13 грудня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 3 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 121.

* * *

Населений пункт: с. Заріччя

(на момент знищення – с. Жабориця)

Дата знищення: грудень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 7 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено частково – 252 хати

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 30.

Література: *Заболотний Г.* Де Случі рідної веселі береги / Г. Заболотний // Радянська Житомирщина. – 1977. – 23 січня; *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 124; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 208–209.*

* * *

Населений пункт: с. **Острожок**

Кількість населення: 592 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: жовтень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 14 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено частково

Література: *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 124.*

* * *

Населений пункт: с. **Солянка**

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

Брусилівський район

(6 населених пунктів)

Населений пункт: с. **Вільшка**

Час заснування: перша писемна згадка 1743 р.

Кількість населення: 185 осіб (за переписом 2001 р.)

Кількість знищених дворів або будинків: 168 дворів

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 32.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 102.

* * *

Населений пункт: с. Ковганівка

Кількість населення: 130 осіб (за переписом 2001 р.)

Кількість знищених дворів або будинків: 134 двори

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 32.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 102.

* * *

Населений пункт: с. Мар'янівка

(на момент знищення – Коростишівський район)

Кількість населення: 76 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 28 жовтня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 10 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: № 125. Зі звіту партизанського загону ім. Щорса з'єднання С. Ф. Малікова від 24 грудня 1943 р. про звірячу розправу окупантів над мирним населенням. Червень 1943 р. // Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 117.

Література: *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 120.

* * *

Населений пункт: с. Ставище

Кількість населення: 579 осіб (за переписом 2001 р.)

Кількість знищених дворів або будинків: 320 дворів

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 32.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О.Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 102.

* * *

Населений пункт: с. **Ястребенька**

Кількість населення: 208 осіб (за переписом 2001 р.)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 154 двори

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 32.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 102.

* * *

Населений пункт: с. **Яструбна**

Кількість населення: 47 осіб (за переписом 2001 р.)

Кількість знищених дворів або будинків: 115 дворів

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 32.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 103.

Володарсько-Волинський район

(1 населений пункт)

Населений пункт: с. **Гута-Добринь**

(на момент знищення – Волинський район)

Кількість населення: 96 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 31 грудня 1943 р. (Див.: *Вінок безсмертя...*); листопад 1943 р. (Див.: *Мисько Д. Дзвін людських сердець...*)

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 27 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено частково (Див.: *Вінок* безсмертя...), знищено повністю (Див.: *Мисько Д.* Дзвін людських сердець...)

Література: *Мисько Д.* Дзвін людських сердець / Д. Мисько // *Радянська Житомирщина*. – 1977. – 11 вересня; *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 4; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 124.

Смільчинський район (6 населених пунктів)

Населений пункт: с. Адамове

(на момент знищення – Городницький район)

Кількість населення: 67 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: у 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 10 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 31.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 228; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 120.

* * *

Населений пункт с. Березники

(на момент знищення – Городницький район)

Час заснування: наприкінці XVIII ст.

Кількість населення: 522 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 14 серпня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 16 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено частково – 190 дворів

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 31, 39.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Житомирська область* / Ред. кол. тому П. Тронько (гол. Гол. редкол.). – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 267; *Кочин О. Березники // Пам'ятки України – 1978. – № 4. – С. 23; Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 4; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 117.*

* * *

Населений пункт: с. Велика Цвіля

(на момент знищення – Городницький район)

Час заснування: перша письмова згадка – 1677 р.

Кількість населення: 1,2 тис. осіб (за переписом 1965 р.); 870 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 12 квітня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 39 жителів (Див.: *Вінок безсмертя*), 17 жителів (Див.: *Історія міст і сіл...*)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено частково – 308 дворів (Див.: ЦДАГО); спалено 523 двори (Див.: *Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945...*); спалено повністю (Див.: *Вінок безсмертя*); 448 жителів (Див.: *Яценко В. Повнозерним колосом...*)

Вшанування пам'яті: пам'ятний знак спаленому селу

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 31, 39; № 112. Зі звіту партизанського з'єднання Житомирської області про звірства німецько-фашистських

окупантів. Не раніше 1 травня 1943 р. // *Житомирщина* у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Зб. док. і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 101–103.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Житомирська область* / Ред. кол. тому П. Тронько (гол. редкол.). – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 268; *Яценко В. Разом із месниками* / В. Яценко // *Радянська Житомирщина – 1980. – 3 лютого*; *Символ незламності* // *Радянська Житомирщина – 1979. – 1 липня*; *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори* / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 4; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 117.

* * *

Населений пункт: с. Забаро-Давидівка

(на момент знищення – Городницький район)

Кількість населення: 58 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 23 серпня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 12 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено частково – 45 дворів

Вшанування пам'яті: пам'ятний знак у центрі села

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 31, 40.

Література: *Кізуб Л. Троянди на попелищах* / Л. Кізуб // *Радянська Житомирщина. – 1976. – 9 травня*; *Яценко В. Разом із месниками* / В. Яценко // *Радянська Житомирщина – 1980. – 3 лютого*; *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори* / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 4; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 120–121.

* * *

Населений пункт: с. Руденька

Кількість населення: 570 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 30 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 118.

* * *

Населений пункт: с. Ситне

Кількість населення: 122 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 14 серпня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 15 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Яценко В.* Боролися всі, як один / В. Яценко // Радянська Житомирщина. – 1979. – 2 вересня; *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 4; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 119.

Житомирський район

(2 населені пункти)

Населений пункт: с. Кринички

(на момент знищення – с. Буймир, Коростишівський район)

Кількість населення: 78 осіб (за переписом 2009 р.)

Дата знищення: 9 червня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 120 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 30, 39; № 125. Зі звіту партизанського загону ім. Щорса з'єднання С. Ф. Малікова від 24 грудня 1943 р. про звірячу розправу окупантів над мирним населенням. Червень 1943 р. // Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 117.

Література: *Кізуб Л.* Троянди на попелищах / Л. Кізуб // Радянська Житомирщина. – 1976. – 9 травня; *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 90; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 193–202.

* * *

Населений пункт: с. Крута

(на момент знищення – с. Крути, Троянівський район)

Кількість населення: 121 особа (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 10 жовтня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 23 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 4; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 119, 192–194.

Коростенський район

(4 населені пункти)

Населений пункт: с. Ковбащина

Кількість населення: 410 осіб (за переписом 2001 р.)

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Іванюха Г.* Відроджене с. Ковбачина Коростенського району / Г. Іванюха // Радянська Житомирщина – 1979. – 19 серпня; *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6.

* * *

Населений пункт: с. Красногірка

Кількість населення: 35 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 28 серпня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін за наказом Кесліна

Кількість загиблих: 18 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено понад 60 дворів

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 5; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 205–206.

* * *

Населений пункт: с. Мошківка

Час заснування: 1848 р.

Кількість населення: 22 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 23 серпня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 14 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 5; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Ма-

няк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 119.

* * *

Населений пункт: с. Сантарка

Кількість населення: 268 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 28 серпня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Васянович А.* Для щастя відроджене / А. Васянович // Радянська Житомирщина. – 1979. – 11 листопада; *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 5; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 123.

Коростишівський район

(8 населених пунктів)

Населений пункт: с. Града

Дата знищення: червень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: з 1 по 10 червня 1943 р. спалено 9 сіл Коростишівського району (Струцівка, Горіхове, Мар'янівка, Осикове, Трикіпці, Кулишівка, Рудня-Грабівка, Рудня, Буймир і *Града*), у яких спалено і розстріляно 300 цивільних жителів

Джерела: №125. Зі звіту партизанського загону ім. Щорса з'єднання С. Ф. Малікова від 24 грудня 1943 р. про звірчу розправу окупантів над мирним населенням. Червень 1943 р. // *Житомирщина* у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 117.

* * *

Населений пункт: с. Горіхове

Кількість населення: 135 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 28 жовтня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: з 1 по 10 червня 1943 р. спалено 9 сіл Коростишівського району (Струцівка, *Горіхове*, Мар'янівка, Осикове, Трикіпці, Кулишівка, Рудня-Грабівка, Рудня, Буймир і Града), у яких спалено і розстріляно 300 цивільних жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено частково – 90 дворів

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 30, 39; №125 Зі звіту партизанського загону ім. Щорса з'єднання С.Ф. Малікова від 24 грудня 1943 р. про звірячу розправу окупантів над мирним населенням. Червень 1943 р. // *Житомирщина* у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 117.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 5; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 123.

* * *

Населений пункт: с. Кулишівка

(на момент знищення – с. Кулішівка)

Кількість населення: 53 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 6 червня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: з 1 по 10 червня 1943 р. спалено 9 сіл Коростишівського району (Струцівка, Горіхове, Мар'янівка, Осикове, Трикіпці, *Кулишівка*, Рудня-Грабівка, Рудня, Буймир і Града), у яких спалено і розстріляно 300 цивільних жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 30; № 125. Зі звіту партизанського загону ім. Щорса з'єднання С. Ф. Малікова від 24 грудня 1943 р. про звірячу розправу окупантів над мирним населенням. Червень 1943 р. //

Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 117.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 5; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 123.

* * *

Населений пункт: с. Осикове

(на момент знищення – Коростенський район)

Кількість населення: 80 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: травень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 10 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: № 125. Зі звіту партизанського загону ім. Щорса з'єднання С. Ф. Малікова від 24 грудня 1943 р. про звірячу розправу окупантів над мирним населенням. Червень 1943 р. // *Житомирщина* у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 117.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 5; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 124, 188–189.

* * *

Населений пункт: с. Рудня

Кількість населення: 90 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 6 червня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 103 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Вшанування пам'яті: обеліск з іменами убитих 70 жителів села

Джерела: №93. Зі зведення Українського штабу партизанського руху про звірства німецько-фашистських окупантів в Олевському і Словечанському районах. 3 січня 1943 р. // *Житомирщина* у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 89–90.

Література: *Лінивий В. Рудня не забуде* / В. Лінивий // Радянська Житомирщина. – 1976. – 18 квітня; *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори* / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 191; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 117, 189–192.

* * *

Населений пункт: с. Струцівка

Кількість населення: 93 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 2 червня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 43 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено частково – 120 дворів

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 30, 39; № 125. Зі звіту партизанського загону ім. Щорса з'єднання С. Ф. Малікова від 24 грудня 1943 р. про звірачу розправу окупантів над мирним населенням. Червень 1943 р. // *Житомирщина* у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 117.

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори* / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 5; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер.

кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 118, 187–188.

* * *

Населений пункт: с. Три Копці

(на момент знищення – с. Трикопці)

Кількість населення: 55 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 6 червня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 30; № 125. Зі звіту партизанського загону ім. Щорса з'єднання С.Ф. Малікова від 24 грудня 1943 р. про звірячу розправу окупантів над мирним населенням. Червень 1943 р. // *Житомирщина* у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 117.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 5; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 123.

* * *

Населений пункт: с. Рудня-Гравівка

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

Лугинський район

(5 населених пунктів)

Населений пункт: с. Буда

(на момент знищення – Олевський район)

Кількість населення: 22 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: травень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 7; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 122.

* * *

Населений пункт: с. **Жеревці**

Кількість населення: 403 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 18 червня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 153 особи разом із жителями с. Зарічки – (Довідка голови Жеревецької сільради ...) 82 жителі (Див.: *Вінок безсмертя...*)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: 18 червня 1943 р. Довідка голови Жеревецької сільради про розправу карального загону над мирним населенням за підтримку партизанів // *Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941-1945*. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 116.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 5; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 117.

* * *

Населений пункт: с. **Зарічка**

Кількість населення: 358 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 18 червня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 153 осіб разом із жителями с. Жеревці

Кількість знищених дворів або будинків спалено повністю

Джерела: 18 червня 1943 р. Довідка голови Жеревецької сільради про розправу карального загону над мирним насе-

ленням за підтримку партизанів // *Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945*. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 116.

Література: *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 5; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 122.

* * *

Населений пункт: с. Малахівка

Кількість населення: 30 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 4 липня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 5; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 122.

* * *

Населений пункт: с. Топільня

Кількість населення: 459 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 5 травня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 50 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено частково

Література: *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 5; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 124.

Любарський район

(1 населений пункт)

Населений пункт: с. Борушківці

Кількість населення: 631 особа (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 18 листопада 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін у складі 250 чол. на чолі з Любарським комендантом Гросманом

Кількість загиблих: 20 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 182 хати

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 40.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 207–208.

Малинський район

(3 населені пункти)

Населений пункт: с. Буки

Кількість населення: 195 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено частково

Література: *Дзвони* пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 5; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 124.

* * *

Населений пункт: с. Першотравневе

Кількість населення: 28 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: вересень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 1 житель

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 60 дворів

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 5; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 203–204.

* * *

Населений пункт: с. Сичівка

(на момент знищення – Чоповицький район)

Кількість населення: 132 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 5 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 5; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 121.

Новоград-Волинський район

(17 населених пунктів)

Населений пункт: с. Броницька Гута

(на момент знищення – Городницький район)

Кількість населення: 1034 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 17 серпня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 32 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашис-

тами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 5; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 118.

* * *

Населений пункт: с. Дубники

(на момент знищення – Городницький район)

Кількість населення: 347 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 8 квітня та 12 серпня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 8 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено частково – 100 дворів

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 31, 40.

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори* / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 5; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 182–185.

* * *

Назва населеного пункту с. Кам'янка

(на момент знищення – Ярунський район)

Кількість населення: 422 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: грудень 1942 р., червень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: 25 грудня 1942 р. Зі статті, вміщеної в газеті «Партизан» про розстріл мирних жителів Словечанського району і Олевського району, що були направлені в центральні райони України // *Житомирщина* в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр. Збірник документів / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна ко-

місія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир: Радянська Житомирщина, 1948. – С. 75; № 93. Зі зведення Українського штабу партизанського руху про звірства німецько-фашистських окупантів в Олевському і Слобчанському районах. 3 січня 1943 р. // *Житомирщина* у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 89–90.

Література: *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін.* – К.: Політвидав України, 1987. – С. 122.

Населений пункт: с. Карпилівка

(на момент знищення – Городницький район)

Кількість населення: 79 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: серпень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 2 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 31.

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін.* – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 5; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін.* – К.: Політвидав України, 1987. – С. 121.

Населений пункт: с. Кленова

(на момент знищення – Городницький район)

Кількість населення: 597 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 13 липня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 31.

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашиста-*

ми у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О.Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 5; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 123.

* * *

Населений пункт: с. Красилівка

(на момент знищення – Ярунський район)

Кількість населення: 528 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 13 грудня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 5 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 125 дворів

Література: *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 5; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 179–182.

* * *

Населений пункт: с. Курчиця

(на момент знищення – Городницький район)

Кількість населення: 554 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 15 серпня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 33 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено частково – 170 дворів

Вшанування пам'яті: встановлено пам'ятник

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 31, 39.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Житомирська область* / Ред. кол. тому П. Тронько (гол. Гол. редкол.). – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 486; *Рудківський Б. Пам'ятник нескореним* / Б. Рудківський // *Радянська Житомирщина*. – 1977. – 20 листопада; *Дзвони*

пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 174; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 179–182.

* * *

Населений пункт: с. Курчицька Гута

(на момент знищення – Городницький район)

Кількість населення: 260 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: серпень 1943 р.

Література: *Дзвони* пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 179–182.

* * *

Населений пункт: с. Липине

(на момент знищення – Городницький район)

Кількість населення: 110 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 12 серпня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено частково – 104 двори

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 39.

Література: *Дзвони* пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 123.

* * *

Населений пункт: с. Мала Цвіля

(на момент знищення – Городницький район)

Кількість населення: 280 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 19 серпня 1943 р.

Кількість знищених дворів або будинків: спалено частково – 59 дворів

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 40.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 5; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 123.

* * *

Населений пункт: с. Немильня

Кількість населення: 515 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 3 вересня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 11 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 85; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 120, 185–187.

* * *

Населений пункт: с. Партизанське

(на момент знищення – с. Кіровка, Ярунський район)

Кількість населення: 20 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 27 серпня 1943 р.

Кількість загиблих: 2 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашиста-

ми у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 121.

* * *

Населений пункт: с. Перелісянка

(на момент знищення – Городницький район)

Кількість населення: 85 осіб (за переписом 2001 р.)**Дата знищення:** 13 серпня 1943 р.**Виконавець злочину:** німецький каральний загін**Кількість знищених дворів або будинків:** спалено повністю**Джерела:** ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 40.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 123.

* * *

Населений пункт: с. Прихід

(на момент знищення – Городницький район)

Кількість населення: 82 особи (за переписом 2001 р.)**Дата знищення:** 13 серпня 1943 р.**Виконавець злочину:** німецький каральний загін**Кількість загиблих:** 15 жителів**Кількість знищених дворів або будинків:** спалено повністю**Джерела:** ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 31.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер.

кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 119.

* * *

Населений пункт: с. Федорівка

Кількість населення: 610 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 16 липня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 13 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 120.

* * *

Населений пункт: с. Ходурки

Кількість населення: 211 осіб (за переписом 2001 р.)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено частково – 137 дворів

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 39.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6.

* * *

Населений пункт: с. Червона Воля

(на момент знищення – Городницький район)

Час заснування: XVI ст.

Кількість населення: 865 осіб (за переписом 1965 р.), 405 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 9 серпня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 70 жителів (Див.: *Історія міст і сіл...*), 15 жителів (Див.: *Вінок безсмертя...*)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено частково – 158 дворів

Вшанування пам'яті: встановлено пам'ятник

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 31, 39.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Житомирська область* / Ред. кол. тому П. Тронько (гол. Гол. ред. кол.). – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 491; *Ткаченко І. Незгасна слава Червоної Волі* / І. Ткаченко // Радянська Житомирщина. – 1982. – 22 жовтня; *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори* / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 5; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 119, 176–179.

Овруцький район (36 населених пункти)

Населений пункт: с. Антоновичі

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 523 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: грудень 1942 р., червень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: розстріляно і спалено 368 жителів – (Див.: *Зі звіту* партизанського з'єднання...); 15 жителів (Див.: *Вінок безсмертя...*)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 30; № 112. *Зі звіту* партизанського з'єднання Житомирської області про звірства німецько-фашистських окупантів. Не раніше 1 травня 1943 р. // *Житомирщина* у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 116.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори /

Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 119.

* * *

Населений пункт: с. Бігунь

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 1614 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 17 грудня 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 119 осіб (Див.: ЦДАГО України); 150 осіб (Див.: *Житомирщина* у період тимчасової окупації...); 200 жителів (Див.: *Вінок безсмертя*...)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 496 дворів

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 29; *Житомирщина* в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр. Збірник документів / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир: Радянська Житомирщина, 1948. – С. 75, 156; № 93. Зі зведення Українського штабу партизанського руху про звірства німецько-фашистських окупантів в Олевському і Словечанському районах. 3 січня 1943 р. // *Житомирщина* у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 89–90.

Література: *Кізуб Л.* Заради щастя живемо... (спалені с. Бігунь, Селезівка, Делета, Кованка, Городець, Червонка, Сирниця та ін.) / Л. Кізуб // Радянська Житомирщина – 1977. – 9 січня; *Ліберда І.* Вічний поклик / І. Ліберда, С. Маликов // Радянська Житомирщина – 1980. – 7 вересня; *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 116.

* * *

Населений пункт: с. Верхня Рудня

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 31 особа (за переписом 2001 р.)**Дата знищення: 27 грудня 1942 р.****Виконавець злочину: німецький каральний загін****Кількість загиблих: 97 жителів****Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю**

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 29; № 93. *Зі зведення Українського штабу партизанського руху про звірства німецько-фашистських окупантів в Олевському і Словечанському районах. 3 січня 1943 р. // Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 89–90.*

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 116.*

* * *

Населений пункт: с. Возлякове

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 22 особи (за переписом 2001 р.)**Дата знищення: 1943 р.****Виконавець злочину: німецький каральний загін****Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю**

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 122.*

* * *

Населений пункт: с. Возничі

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 215 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 29 грудня 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 10 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено – 175 дворів

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 29; 39.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 121.

* * *

Населений пункт: с. Городець

(на момент знищення – Словечанський район)

Час заснування: II полов. XVII ст.

Кількість населення: 1288 осіб (за переписом 1965 р.); 754 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 23 грудня 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 23 жителі (Див.: ЦДАГО); згоріло 66 жителів (Див.: *Історія міст і сіл...*); 15 жителів (Див.: *Вінок безсмертя...*)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 215 дворів (Див.: ЦДАГО України); 180 дворів (Див.: *Житомирщина* в період тимчасової...); спалено повністю (Див.: *Вінок безсмертя...*)

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 29, 39; *Житомирщина* в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр. Збірник документів / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир : Радянська

Житомирщина, 1948. – С. 78; № 93 Зі зведення Українського штабу партизанського руху про звірства німецько-фашистських окупантів в Олевському і Словечанському районах. 3 січня 1943 р. // *Житомирщина* у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 89–90.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Житомирська область* / Ред. кол. тому П. Тронько (гол. Гол. редкол.). – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 517; *Гриماشевич А.* Той день у пам'яті навек: 12 грудня 1942 р. спалено с. Городець / А. Гриماشевич // *Комсомольська зірка* – 1981. – 8 грудня; *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 119.

* * *

Населений пункт: с. Дівошин

Кількість населення: 308 осіб (за переписом 2001 р.)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 32.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6.

* * *

Населений пункт с. Дуби

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 82 особи (за переписом 2001 р.)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 29.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.:

О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6.

* * *

Населений пункт: с. Заболоть

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 69 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 27 грудня 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 1 житель

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 178 дворів

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 31, 39.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 122.

* * *

Населений пункт: с. Задорожок

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 95 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 19 січня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: загинуло 362 жителів

Вшанування пам'яті: братська могила

Література: *Дзвони* пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 94; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 161–162.

* * *

Населений пункт: с. Кованка

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 190 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 10 серпня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 68 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 236 дворів

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 29, 39.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 120.

* * *

Населений пункт: с. Козулі

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 25 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: січень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 122.

* * *

Населений пункт: с. Листвин

(на момент знищення – Словечанський район)

Час заснування: перша писемна згадка – 1775 р.

Кількість населення: 1519 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 4 січня та 9 лютого 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 548 жителів (Див.: ДАКО); спалено 81 жителя (Див.: *Історія міст і сіл...*); 59 жителів (Див.: *Вінок безсмертя...*)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 224 двори

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 29, 39.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Житомирська область* / Ред. кол. тому П. Тронько (гол. Гол. ред. кол.). – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 519; *Никончук М. Не забути повік* / М. Никончук // *Радянська Житомирщина* – 1976. – 26 вересня; *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори* / Упоряд.: О.Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол.: О.Ф. Федоров (голова), В.А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 123, 167–170.

* * *

Населений пункт: с. Лісовці

(на момент знищення – Словечанський район)

Дата знищення: 29 грудня 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 2 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори* / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 121.

* * *

Населений пункт: с. Лучанки

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 545 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 28 грудня 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 48 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 255 дворів

Джерела: *ЦДАГО України*. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 29, 39.

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашиста-*

ми у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 116, 166–167.

* * *

Населений пункт: с. Мацьки

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 60 осіб (за переписом 2001 р.)**Дата знищення:** 29 грудня 1942 р.**Виконавець злочину:** німецький каральний загін**Кількість загиблих:** 5 жителів**Кількість знищених дворів або будинків:** спалено повністю**Джерела:** ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 29.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 7; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 121.

* * *

Населений пункт: с. Нижня Рудня

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 88 осіб (за переписом 2001 р.)**Дата знищення:** 26 листопада 1942 р.**Виконавець злочину:** німецький каральний загін**Кількість загиблих:** 22 жителі**Кількість знищених дворів або будинків:** спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 29; № 93. *Зі зведення Українського штабу партизанського руху про звірства німецько-фашистських окупантів в Олевському і Словечанському районах. 3 січня 1943 р. // Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.* Збірник документів і матеріалів. – К., 1969. – с. 89–90.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашиста-

ми у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 119.

* * *

Населений пункт: с. Нова Рудня

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 57 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 9 січня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 54 жителі (Див.: *Житомирщина* у період тимчасової...), розстріляно 10 жителів, спалено живцем – 43. (Див.: *Ліберда І. Вічний поклик...*); 43 жителі (Див.: *Вінок безсмертя...*)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 30; *Житомирщина* в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр. Збірник документів / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П.М. Степанов. – Житомир: Радянська Житомирщина, 1948. – С. 76.

Література: *Ліберда І. Вічний поклик* / І. Ліберда // Радянська Житомирщина. –1980. – 7 вересня; *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 118.

* * *

Населений пункт: с. Острови

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 116 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: липень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 7 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю
Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. –
 Арк. 29.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 7; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 120.

* * *

Населений пункт: с. Переброди

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 73 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 9 січня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 185 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 75 дворів

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. –
 Арк. 30.

Література: *Ліберда І. Вічний поклик / І. Ліберда // Радянська Житомирщина – 1980. – 7 вересня;* *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 116.

* * *

Населений пункт: с. Побичі

(на момент знищення – Словечанський район)

Дата знищення: 17 січня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 55 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. –
 Арк. 30.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 6; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 118.

* * *

Населений пункт: с. Прибитки

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 610 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: жовтень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 21 житель

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 209 дворів

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 29, 39

Література: *Криничанський В.* Посестра Хатині / В. Криничанський // Комсомольська зірка – 1982. – 1 травня; *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 7; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 124.

* * *

Населений пункт: с. Рокитне

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 88 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 9 червня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 130 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 136 дворів

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.:

О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 6; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол.: О.Ф. Федоров (голова), В.А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 116, 160–161.

* * *

Населений пункт: с. Селезівка

Час заснування: 1039 р.

Кількість населення: 249 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: лютий 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 227 жителів

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 29; *Житомирщина* в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр. Збірник документів / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир : Радянська Житомирщина, 1948 – С. 157; *Житомирщина* у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 92.

Література: *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 7; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 172–176.

* * *

Населений пункт: с. Середня Рудня

Кількість населення: 99 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 27 грудня 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 102 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 179 дворів

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 39; №93. *Зі зведення Українського штабу партизан*

ського руху про звірства німецько-фашистських окупантів в Олевському і Словечанському районах. 3 січня 1943 р. // *Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.* Збірник документів і матеріалів. – К., 1969. – С. 89–90.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Житомирська область* / Ред. кол. тому П. Тронько (гол. Гол. редкол.). – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 523; *Бондаренко С. Для нащадків* / С. Бондаренко // *Радянська Житомирщина – 1981.* – 16 серпня.; *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори* / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 7; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 116, 162–165.

* * *

Населений пункт: с. Сирниця

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 243 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: грудень 1942 р. (Див.: *Житомирщина в період тимчасової...*); 6 листопада 1942 р. (Див.: *Вінок безсмертя...*)

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 40 жителів (Див.: *Житомирщина в період тимчасової...*); 55 жителів (Див.: *Вінок безсмертя...*)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 30; *Житомирщина в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр.* Збірник документів / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир: Радянська Житомирщина, 1948. – С. 78; № 93. Зі зведення Українського штабу партизанського руху про звірства німецько-фашистських окупантів в Олевському і Словечанському районах. 3 січня 1943 р. // *Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945.* Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 89–90.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 7; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 117.

* * *

Населений пункт: с. Словечне

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 1725 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: грудень 1942 р., червень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 200 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 400 дворів (Див.: *ЦДАГО України*); спалено повністю (Див.: *Житомирщина в період тимчасової...*); спалено 307 дворів (Див.: *Вінок безсмертя...*)

Джерела: *ЦДАГО України*. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 29, 39; *Житомирщина в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр.* Збірник документів / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир: Радянська Житомирщина, 1948. – С. 75–78; № 93. Зі зведення Українського штабу партизанського руху про звірства німецько-фашистських окупантів в Олевському і Словечанському районах. 3 січня 1943 р. // *Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945.* Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 89-90.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР.* Житомирська область / Ред. кол. тому П. Тронько (гол. Гол. редкол.). – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 511; *Базельчук В.* На попелищі відроджене / В. Базельчук // *Радянська Житомирщина*. – 1977. – 24 липня; *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О.Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. –

С. 7; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін.* – К.: Політвидав України, 1987. – С. 116, 156–160.

* * *

Населений пункт: с. Теклівка

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 50 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 20 липня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 29.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 7; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін.* – К.: Політвидав України, 1987. – С. 122.

* * *

Населений пункт: с. Тхорин

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 1277 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: грудень 1942 р., червень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 34 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 345 дворів

Вшанування пам'яті: пам'ятний знак

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 29, 39; № 93. *Зі зведення Українського штабу партизанського руху про звірства німецько-фашистських окупантів в Олевському і Словечанському районах. 3 січня 1943 р. // Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Збірник документів і матеріалів.* – К.: Наукова думка, 1969. – С. 89–90.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Житомирська область / Ред. кол. тому П. Тронько (гол. Гол. редкол.).* – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 511; *Кирилюк Г. Звитязна дорога батьків і синів / Г. Кирилюк //*

Радянська Житомирщина. – 1979. – 5 серпня; *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 7; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 118.

* * *

Населений пункт: с. Усове

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 157 осіб (за переписом 2001 р.)**Дата знищення:** 13 грудня 1942 р., 14 січня 1943 р.**Виконавець злочину:** німецький каральний загін**Кількість загиблих:** 236 жителів (Див.: ЦДАГО України); 126 жителів (Див.: *Вінок безсмертя...*); розстріляли 29 жителів, спалили живцем 97 жителів. (дітей – 26, жінок – 46, чоловіків – 25) (Див.: *Дзвони пам'яті...*)**Кількість знищених дворів або будинків:** спалено 270 дворів (Див.: *Вінок безсмертя...*); 242 житлові будинки (Див.: *Дзвони пам'яті...*)**Вшанування пам'яті:** братська могила**Джерела:** ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 29.**Література:** *Ліберда І.* Вічний поклик / І. Ліберда // Радянська Житомирщина – 1980. – 7 вересня; *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 172; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 116, 170–172.

* * *

Населений пункт: с. Червонка

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 55 осіб (за переписом 2001 р.)**Дата знищення:** 22 липня 1943 р.**Виконавець злочину:** німецький каральний загін

Кількість загиблих: 4 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 30.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 7; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 121.

* * *

Населений пункт: с. Червоносілка

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 5 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: липень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 31 житель

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 29.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 7; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 120.

* * *

Населений пункт: с. Ясенець

(на момент знищення – Словечанський район)

Кількість населення: 156 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 10 червня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 2 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фаши-

тами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 7; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 121.

* * *

Населений пункт: с. Делета

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Липські Романи

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Солотине

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Ситівка

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

Олевський район (21 населений пункт)

Населений пункт: с. Артинськ

Кількість населення: 215 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: червень 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 32 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 30, 40.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашиста-

ми у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О.Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 7; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол.: О.Ф. Федоров (голова), В.А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 118.

* * *

Населений пункт: с. Бацево

(на момент знищення – с. Бацеве)

Кількість населення: 114 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 20 липня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 14 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О.Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 8; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол.: О.Ф. Федоров (голова), В.А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 117, 155–156.

* * *

Населений пункт: с. Добра

Дата знищення: 13 липня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 137 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О.Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 7; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол.: О.Ф. Федоров (голова), В.А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 116.

* * *

Населений пункт: с. Джерело

Кількість населення: 192 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: серпень 1943 р.

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О.Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 8; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О.Ф. Федоров (голова), В.А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 122.

* * *

Населений пункт: с. **Жовтневе**

(на момент знищення – с. Голиші)

Кількість населення: 738 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 20 липня та 8 серпня 1943 р.

Кількість загиблих: 92 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О.Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 8; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О.Ф. Федоров (голова), В.А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 117.

* * *

Населений пункт: с. **Жубровичі**

Час заснування: XVI ст.

Дата знищення: 21 вересня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 15 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено частково

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О.Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 7; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О.Ф. Федоров (голова), В.А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 124.

* * *

Населений пункт: с. **Журжевичі**

Кількість населення: 331 особа (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: серпень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 30 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О.Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 7; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О.Ф. Федоров (голова), В.А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 118, 150.

* * *

Населений пункт: с. Замисловичі

Кількість населення: 946 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 15 липня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 110 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено частково – 74 двори

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 40

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О.Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 7; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О.Ф. Федоров (голова), В.А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 123, 149–150.

* * *

Населений пункт: с. Зольня

Кількість населення: 462 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: липень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 10 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 30

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашиста-

ми у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 7; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 120.

* * *

Населений пункт: с. Ковальове

Дата знищення: липень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 43 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Вшанування пам'яті: пам'ятник спаленому селу

Література: *Дзвони* пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О.Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 8; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О.Ф. Федоров (голова), В.А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 118, 151–152.

* * *

Населений пункт: с. Копище

Час заснування: XV ст.

Кількість населення: 983 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 13 липня 1943 р.

Виконавець злочину: 315-й поліцейський батальйон СС, штурмбатальйон «Південь» на чолі з гауптштурмфюрером Гюнфшером, каральна операція мала назву «Пані Хельга»

Кількість загиблих: 1054 жителі (Див.: ЦДАГО України); 2887 жителів (Див.: *Вінок* безсмертя.); спалено 650 жителів (Див.: *Житомирщина ...*); вбито, утоплено, замучено і спалено – 2600 чол. (Див.: *Житомирщина в період тимчасової окупації...*)

Кількість знищених дворів або будинків: 1506 дворів

Вшанування пам'яті: Меморіальний парк, зведено кілька пам'ятників жертвам фашистів, музей у с. Копище, в якому є діорама «Копищенська трагедія», діє тематичний стенд «Свідки Копищенської трагедії»

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 30, 40; №265. 22 жовтня 1943 р. – Акт, складений бійцями радянської армії про злодіяння німецьких загарбників під час тимчасової окупації села Копище Олевського р-ну Житомирської області // *Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні. Збірник документів і матеріалів* / За ред. П.М. Костриби та ін. Передмова Ф.П. Шевченка. – К.: Держполітвидав УРСР, 1963. – С. 250–251; №112. *Зі звіту* партизанського з'єднання Житомирської області про звірства німецько-фашистських окупантів. Не раніше 1 травня 1943 р. // *Житомирщина* у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 101–103; №93. *Зі зведення* Українського штабу партизанського руху про звірства німецько-фашистських окупантів в Олевському і Словечанському районах. 3 січня 1943 р. // Там само. – С. 89–90; №133 *Зі звіту* партизанського з'єднання Житомирської області про масові звірства німецьких окупантів в Олевському районі. Не раніше 31 липня 1943 р. // Там само. – С. 122–123; *Житомирщина* в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр. Збірник документів / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир: Радянська Житомирщина, 1948. – С. 123.

Література: *Рубашов М.* Копищанська трагедія: повість / М. Рубашов. – К.: Веселка, 1970; *Опанасюк О.* Вони із Копища (спогади свідків трагедії) / О. Опанасюк // Радянська Житомирщина. – 1973. – 17 липня; *Войцехович В.О.* Фронт на Поліссі: Партизанські зшитки / О.В. Войцехович. – К.: Політвидав України, 1978. – С. 160, 207–208, 291–294, 416; *Опанасюк О.Є.* Копище: повість / вступ. слово Ю. Збанацького О.Є. Опанасюк. – К.: Молодь, 1975; *Шахова Л.* Копище, село нескорене / Л. Шахова // Сільські вісті – 1975. – 16 липня; *Шиян А.* Копищанська трагедія // Шиян А. Партизанський край. – К.: Українське державне видавництво, 1946. – С. 240–247; *Історія міст і сіл Української РСР.* Житомирська область / Ред. кол. тому П. Тронько (гол. Гол. редкол.). – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 539–540; *Жу-*

равський А. Матері Копища / А. Журавський // Радянська Житомирщина. – 1980. – 1 січня; Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О.Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 8; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О.Ф. Федоров (голова), В.А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 128–143.

* * *

Населений пункт: с. Майдан

Кількість населення: 452 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 8 липня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 8 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 74

двори

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 30, 40.

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 7; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 119.*

* * *

Населений пункт: с. Майдан-Копищенський

Кількість населення: 356 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: грудень 1942 р., 21 червня та 14 липня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 85 жителів (Див.: *Вінок безсмертя...*); спалено й утоплено в річці – 35 жителів (Див.: *Житомирщина ...*)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Вшанування пам'яті: на місці загибелі жителів села (після другої каральної експедиції) встановлено пам'ятник, а також зведено пам'ятники спаленому селу

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 30, 40; № 133. *Зі звіту* партизанського з'єднання Житомирської області про масові звірства німецьких окупантів в Олевському районі. Не раніше 31 липня 1943 р. // *Житомирщина* у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр. Збірник документів і матеріалів. – К., 1969. – С. 122–123.

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 7; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 143–144.*

* * *

Населений пункт: с. Перга

Кількість населення: 416 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 14 жовтня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький поліцейський загін у складі 30 осіб

Кількість загиблих: 205 жителів (Див.: *Вінок безсмертя...*); убито, спалено й утоплено 100 жителів (Див.: *Житомирщина ...*)

Кількість знищених дворів або будинків: 135 дворів

Вшанування пам'яті: встановлено пам'ятник

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 30, 40; №93. *Зі зведення* Українського штабу партизанського руху про звірства німецько-фашистських окупантів в Олевському і Словецькому районах. 3 січня 1943 р. // *Житомирщина* у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 89–90; №133. *Зі звіту* партизанського з'єднання Житомирської області про масові звірства німецьких окупантів в Олевському районі. Не раніше 31 липня 1943 р. // Там само. – С. 122–123.

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О.Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та*

ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 8; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін.* – К.: Політвидав України, 1987. – С. 146–147.

* * *

Населений пункт: с. Рудня-Перганська

Кількість населення: 73 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 25 жовтня 1943 р.

Кількість загиблих: 70 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О.Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 8; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін.* – К.: Політвидав України, 1987. – С. 117.

* * *

Населений пункт: с. Рудня Хочинська

Кількість населення: 259 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 25 грудня 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 3 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О.Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 8; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О.Ф. Федоров (голова), В.А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін.* – К.: Політвидав України, 1987. – С. 121.

* * *

Населений пункт: с. Саї

Дата знищення: липень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.:

О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 8; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 122.

* * *

Населений пункт: с. Устинівка

(на момент знищення – с. Юстенбург)

Кількість населення: 145 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 15 липня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 11 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 30.

Література: *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 8; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 122.

* * *

Населений пункт: с. Хмелівка

(на момент знищення – Радоробель)

Кількість населення: 379 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: листопад 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 11 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 8; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 120.

* * *

Населений пункт: с. **Хочино**

(на момент знищення – Хочине)

Час заснування: XVI ст.**Кількість населення:** 594 особи (за переписом 2001 р.)**Дата знищення:** 25 грудня 1942 р., осінь 1943 р.**Виконавець злочину:** німецький каральний загін**Кількість загиблих:** 125 жителів (Див.: ЦДАГО України; *Вінок безсмертя...*); 120 жителів розстріляно і спалено – (Див.: *Житомирщина...*); 146 жителів (Див.: *Житомирщина у період тимчасової окупації...*)**Кількість знищених дворів або будинків:** спалено 247 дворів (Див.: *Вінок безсмертя...*); спалено повністю (Див.: *Житомирщина у період тимчасової окупації...*)**Джерела:** ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 30, 40; *Житомирщина в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр.* Збірник документів / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир : Радянська Житомирщина, 1948. – С. 75, 157; № 93. *Зі зведення Українського штабу партизанського руху про звірства німецько-фашистських окупантів в Олевському і Словечанському районах. 3 січня 1943 р.* // *Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945.* Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 89–90.**Література:** *Войцехович В.О.* Фронт на Поліссі: Партизанські зшитки / В. О. Войцехович. – К.: Політвидав України, 1978. – С. 207–208; *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 8; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 144–146.

* * *

Населений пункт: с. Юрово

Кількість населення: 721 особа (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 17 та 25 грудня 1942 р.; березень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 105 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 300 дворів

Джерела: *ЦДАГО* України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 40; № 93. *Зі зведення Українського штабу партизанського руху про звірства німецько-фашистських окупантів в Олевському і Словечанському районах. 3 січня 1943 р. // Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 89–90.*

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О.Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 8; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О.Ф. Федоров (голова), В.А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 116, 147.

Попільнянський район

(2 населені пункти)

Населений пункт: с. Паволоч

Кількість населення: 1437 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 26 листопада 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 136 жителів

Джерела: *Житомирщина* в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр. Збірник документів / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир : Радянська Житомирщина, 1948. – С. 44.

* * *

Населений пункт: с. Соколів Брід

Кількість населення: 202 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 11 грудня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 450 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 110 дворів

Вшанування пам'яті: братська могила у центрі села

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 32.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 149; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 115, 209–211.

Радомишльський район

(1 населений пункт)

Населений пункт: с. Хомівка

Кількість населення: 66 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 27 квітня 1943 р.

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О.Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 8; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О.Ф. Федоров (голова), В.А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 123.

Червоноармійський район

(2 населені пункти)

Населений пункт: с. Стара Рудня

(на момент знищення – Олевський район)

Час заснування: 1865 р.

Кількість населення: 122 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 12 липня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 90 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 148–149.

* * *

Населений пункт: с. Теньківка

(на момент знищення – с. Янушівка)

Кількість населення: 387 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: травень, вересень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 36 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 31.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін.; Редкол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 8; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 206–207.

Чуднівський район

(1 населений пункт)

Населений пункт: с. Рижів

Кількість населення: 137 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 10 грудня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 36 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю, понад 100 хат

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 40.

Вшанування пам'яті: пам'ятник встановлено 9 травня 1975 р.

Література: *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 202–203.

ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ

(у сучасних межах області встановлено
1 населений пункт, знищений окупантами
внаслідок каральної операції)

Вільнянський район (1 населений пункт)

Населений пункт: с. Вишневе

(на момент спалення – хут. Вишневий, Червоноармій-
ський район)

Час заснування: 1923 р.

Дата знищення: вересень 1943 р.

Виконавець злочину: німецькі військові

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАВО України. – Ф. 3538. – Оп. 1. – Спр. 55. –
Арк. 5, 6.

КИЇВСЬКА ОБЛАСТЬ

(у сучасних межах області встановлено
48 населених пунктів, знищених окупантами
внаслідок каральних операцій)

Баришівський район (3 населені пункти)

Населений пункт: с. Леляки

(на момент знищення – Березанський район)

Дата знищення: 20 вересня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 12 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 450 будинків та інших будівель (Див. : ЦДАГО України, ДАКО); 250 дворів (Див. : *Вінок* безсмертя...)

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 230. – Арк. 8; ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 4. – Арк. 10, 26; Там само. – Спр. 54. – Арк. 99.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Ред-кол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 354.

* * *

Населений пункт: с. Перемога

(на момент знищення – с. Ядлівка, Новобасанський район, Чернігівська область)

Час заснування: бл. 1400 р.

Дата знищення: 27 серпня – 3 вересня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін (спецкоманда)

Кількість загиблих: розстріляно 167 жителів, 40 військовополонених

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Вшанування пам'яті: у парку Слави обеліск, на якому викарбувані імена односельчан, що загинули на фронтах, поруч – скорботні списки закатованих карателями людей

Джерела: ДАЧО. – Ф. Р-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 22.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 352, 378–381.

* * *

Населений пункт: с. Семенівка

(на момент знищення – Березанський район)

Дата знищення: 20 вересня 1943 р.

Виконавець злочину: німецькі військові

Кількість загиблих: 14 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 526 дворів; 348 будинків, інших будівель – 456 (Див.: ДАКО); 348 будинків (Див.: ЦДАГО України)

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 230. – Арк. 8; ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 4. – Арк. 19, 27; Там само. – Спр. 54. – Арк. 101.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 352.

Бориспільський район

(2 населені пункти)

Населений пункт: с. Ревне

Дата знищення: 1943 р.

Кількість загиблих: 8 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалене повністю – 220 дворів

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 230. – Арк. 16; ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 6. – Арк. 69; Там само. – Спр. 54. – Арк. 135.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 354, 385.

* * *

Населений пункт: с. Рогозів

Час заснування: сер. XIX ст.

Дата знищення: 22 вересня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 11 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 80 будинків
Джерела та література: ДАКО. – Ф. Р–4758. – Оп. 2. – Спр. 6. – Арк. 71, 71 зв.

Бородянський район
(1 населений пункт)

Населений пункт: с. Раска

Дата знищення: 11 квітня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін на чолі з ортскомендантом Валлізером

Кількість загиблих: 421 житель (Див.: ДАКО); 600 жителів (Див.: *Дзвони пам'яті...*)

Кількість знищених дворів або будинків: 100 дворів (Див.: *Вінок безсмертя...*); житлових дворів – 110, нежитлових приміщень – 97 (Див.: ДАКО)

Вшанування пам'яті: меморіал жертвам фашизму

Джерела: ДАКО. – Ф. Р–4758. – Оп. 2. – Спр. 7. – Арк. 87.

Література: *Пальчик Я.* Голос до живих / *Я.Пальчик // Дзвони пам'яті:* Кн. про трагедію сіл Київщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, Я. М. Пальчик; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1985. – С. 177–191; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 352; *Життя поляків в Україні // Газета польська.* – 2009. – 25 квітня.

Броварський район
(11 населених пунктів)

Населений пункт: с. Богданівка

Час заснування: бл. XI ст.

Дата знищення: 23 вересня 1943 р.

Виконавець злочину: німецькі військові

Кількість загиблих: 15 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Вшанування пам'яті: меморіальний комплекс, присвячений загиблим у Великій Вітчизняній війні

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 230. – Арк. 19; ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 6; Там само. – Спр. 54. – Арк. 153.

Література: Медуниця М. Між лісами, за Дніпром / М. Медуниця // Дзвони пам'яті: Кн. про трагедію сіл Київщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, Я. М. Пальчик; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1985. – С. 159–163; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 354.

Населений пункт: с. Бобрик

Час заснування: поч. XVII ст.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 476 дворів

Джерела: ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 54. – Арк. 152.

Населений пункт: смт. Калита

(на момент знищення – с. Калита)

Час заснування: перша письмова згадка – 1628 р.

Дата знищення: 1943 р.

Виконавець злочину: німецькі військові

Кількість загиблих: 2 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 468 будинків

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 230. – Арк. 19.

Література: Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 354.

Населений пункт: с. Княжичі

Час заснування: бл. XII ст.

Дата знищення: 21 вересня 1943 р.

Виконавець злочину: німецька кінна частина, «власівці» (Див.: ДАКО)

Кількість загиблих: 48 жителів (Див.: ЦДАГО України); 34 жителі (Див.: ДАКО)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 490 дворів

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 230. – Арк. 19; ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 21–22; Там само. – Спр. 54. – Арк. 156.

* * *

Населений пункт: с. Літки

Час заснування: XII ст., перша письмова згадка – 1426 р.

Дата знищення: 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 42 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 2/3 села – 650 дворів

Вшанування пам'яті: меморіал односельчанам, полеглим у Другій світовій війні (2009 р.)

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 230. – Арк. 20; ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 33; Там само. – Спр. 54. – Арк. 156.

* * *

Населений пункт: с. Літочки

(на момент спалення – Вищедубечанський район)

Час заснування: сер. XVI ст.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 282 будинки

Джерела: ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 54. – Арк. 192.

* * *

Населений пункт: с. Плоске

Час заснування: перші письмові згадки – XVII ст.

Дата знищення: 24 вересня 1943 р.

Виконавець злочину: німецькі військові

Кількість загиблих: 8 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 268 будинків

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 230. – Арк. 20; ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 38; Там само. – Спр. 54. – Арк. 158.

Література: *Пасс В.* Чужого горя не буває.../ В. Пасс // *Дзвони пам'яті:* Кн. про трагедію сіл Київщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, Я. М. Пальчик; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1985. – С. 145–151.

* * *

Населений пункт: с. Пухівка

Дата знищення: 1943 р.

Виконавець злочину: німецькі військові

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 652 будинків

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 230. – Арк. 20; ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 42; Там само. – Спр. 54. – Арк. 158–159.

* * *

Населений пункт: с. Рожни

Час заснування: XIII ст.

Дата знищення: 19 вересня 1943 р.

Виконавець злочину: німецька військова група

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 230. – Арк. 20; ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 44; Там само. – Спр. 54. – Арк. 159.

Література: *Томенко М.* Народ мій є, народ мій вічно буде! / М. Томенко // *Дзвони пам'яті:* Кн. про трагедію сіл Київщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, Я. М. Пальчик; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1985. – С. 119–129.

* * *

Населений пункт: с. Рудня

Час заснування: XVII ст.

Дата знищення: 18–20 вересня 1943 р.

Виконавець злочину: німецькі військові

Кількість знищених дворів або будинків: з 547 спалено 403 двори

Джерела: ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 46.

* * *

Населений пункт: с. Семиполки

Дата знищення: 21 вересня 1943 р.

Виконавець злочину: німецькі військові

Кількість загиблих: 4 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено майже все село – 610 будинків

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 230. – Арк. 21; ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 53; Там само. – Спр. 54. – Арк. 160.

Вишгородський район

(7 населених пунктів)

Населений пункт: с. Боденьки

(на момент спалення – Вищедубечанський район)

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 50 жителів, з яких спалено живими – 20

Кількість знищених дворів або будинків: із 214 будинків спалено 210

Вшанування пам'яті: пам'ятник на честь воїнів-односельців, що загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни

Джерела: ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 14. – Арк. 3; Там само. – Спр. 54. – Арк. 189.

* * *

Населений пункт: с. Вища Дубечня

(на момент спалення – Вищедубечанський район)

Час заснування: середина XVI ст.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 340 будинків

Вшанування пам'яті: братська могила радянських воїнів і пам'ятник воїнам-односельцям; братська могила радянських громадян, розстріляних у 1943 р.

Джерела: ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 54. – Арк. 190.

* * *

Населений пункт: с. Воропаїв

(на момент спалення – Вищедубечанський район)

Час заснування: сер. XVII ст.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 54. – Арк. 190.

* * *

Населений пункт: с. Жукин

(на момент спалення – Вищедубечанський район)

Час заснування: XV ст.

Дата знищення: лютий, травень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: понад 150 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Вшанування пам'яті: братська могила 336 воїнів і партизан, у якій поховані Герої Радянського Союзу Л. Чубінідзе, Г. Богданов, В. Анісенков, що загинули у 1943 р.; братська могила партизан, які загинули у 1943 р.; пам'ятник воїнам-односельцям

Джерела: ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 14. – Арк. 7 зв., 18.

* * *

Населений пункт: с. Козаровичі

(на момент спалення – Димерський район)

Час заснування: XV ст.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 480 дворів

Вшанування пам'яті: братська могила 223 радянські воїнів, де поховані Герої Радянського Союзу О. Гостев, О. Білаш та пам'ятник воїнам-односельцям, що загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни

Джерела: ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 54. – Арк. 223.

Література: *Пепа В.* Вони любили життя / В. Пепа // *Дзвони пам'яті:* Кн. про трагедію сіл Київщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, Я. М. Пальчик; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1985. – С. 85–93.

* * *

Населений пункт: с. Старі Петрівці

(на момент спалення – Димерський район)

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 320 будинків

Вшанування пам'яті: братська могила 442 радянських воїнів, де поховані Герої Радянського Союзу М. Борисов, В. Косінов, П. Волков, М. Власов; пам'ятник воїнам-односельцям

Джерела: ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 54. – Арк. 228.

* * *

Населений пункт: с. Сувид

(на момент знищення – Вищедубечанський район)

Дата знищення: 8 травня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 14 жителів (Див.: ДАКО); 42 жителі (Див.: *Вінок* безсмертя... – С. 352); 43 жителів розстріляно, з них – 16 спалено, 2 закатовано нагаями до смерті (Див.: *Вінок* безсмертя... – С. 387)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 354 двори

Вшанування пам'яті: пам'ятний знак про спалення села в 1943 р., на якому напис: «В травні 1943 року село Сувид було повністю спалено німецько-фашистськими загарбниками. Ніхто не забутий, ніщо не забуде!»; братська могила 5 радянських воїнів, що загинули в 1943 р.; братська могила 15 активістів села, розстріляних німцями в період окупації

Джерела: ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 14. – Арк. 28, 39 зв.; Там само. – Спр. 54. – Арк. 195.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 352, 386–388.

Володарський район

(1 населений пункт)

Населений пункт: с. Нове Життя

(на момент спалення – хут. Довгополів)

Дата знищення: 23 грудня 1943 р.

Виконавець злочину: каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: 60 будинків

Вшанування пам'яті: пам'ятник «Жертвам фашизму», де на меморіальних плитах викарбувані імена загиблих

Література: *Легасова Л.* Спалені села (1941-1944 рр.): український вимір трагедії / Л. Легасова, М. Шевченко // *Сторінки* воєнної історії України: Зб. наук. статей / Відп. ред. О. Є. Лисенко. НАН України. Інститут історії України. – К. : Інститут історії України НАН України, 2010. – Вип. 13. – С. 164-165.

Іванківський район

(1 населений пункт)

Населений пункт: с. Заруддя

(на момент спалення – Розважівський район)

Час заснування: 1711 р.

Дата знищення: 19 травня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 56 жителів (Див.: ЦДАГО України, ДАКО); 75 жителів (Див.: *Вінок* безсмертя...)

Кількість знищених дворів або будинків: 475 будинків (Див.: ЦДАГО України; ДАКО); 480 дворів (Див.: *Вінок* безсмертя...)

Вшанування пам'яті: хата-пам'ятник, яка єдина вціліла під час знищення села

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 230. – Арк. 84; ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 39. – Арк. 29.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Ред. кол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 352.

Макарівський район

(1 населений пункт)

Населений пункт: смт. Кодра

Час заснування: кін. XVII–XVIII ст.

Дата знищення: 24 квітня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 400 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю—300 дворів, 913 будівель (Див.: ДАКО); 813 дворів (Див.: Дзвони пам'яті...)

Вшанування пам'яті: обеліск на честь загиблих

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 230. – Арк. 60; ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 29. – Арк. 25.

Література: Кодра // *Історія міст і сіл Української РСР*. Київська область. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1971. – С. 431; Ромашкин П. С. Нацистский террор и беззакония на оккупированной территории СССР / П. С. Ромашкин, А. И. Ганусец, В. Ф. Романовский // *Немецко-фашистский оккупационный режим (1941-1944 гг)*. Сб. статей / Под ред. Е. А. Болтина.–М. : Политиздат, 1965.– С. 291; Горлач Л. Подвиг і трагедія Кодри / Л. Горлач // *Вітчизна*. – 1983. – № 6. – С. 154–159; Коваленко О. Чорний четвер / О. Коваленко // *Дзвони пам'яті*: Кн. про трагедію сіл Київщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, Я. М. Пальчик; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1985. – С. 169–175; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 352, 357–359.

Скви́рський райо́н

(2 населені пункти)

Населений пункт: с. Краснянка

(на момент спалення – Великополовецький район)

Дата знищення: 18 грудня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: спалено 85 жителів, з них – 28 дітей віком до 16 років, та 21 партизана (Див.: ДАКО); розстріляно 112 жителів, спалено 23 дітей (Див.: *Вінок безсмертя*...);

Кількість знищених дворів або будинків: 33 будинки (Див.: ДАКО); 42 двори (Див.: *Вінок безсмертя*...)

Джерела: ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 12. – Арк. 33; Там само. – Спр. 54. – Арк. 183.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 352.

* * *

Населений пункт: с. Рогізна

(на момент спалення – Великополовецький район)

Дата знищення: 26 грудня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: спалено 42 сім'ї

Кількість знищених дворів або будинків: 42 двори

Джерела: ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 12. – Арк. 38; *Зверства* німецько-фашистських замахів. Документи. – М. : Военное издательство народного комиссариата обороны, 1945. – Вып. 13. – С. 4.

Ставищанський район

(1 населений пункт)

Населений пункт: с. Полковниче

(на момент знищення – с. Полковничий Хутір)

Дата знищення: 31 грудня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 75 жителів (Див.: ДАКО); 72 жителі (Див.: *Вінок* безсмертя..., *Дзвони* пам'яті...)

Кількість знищених дворів або будинків: 26 дворів

Вшанування пам'яті: братська могила мешканців села, розстріляних фашистами 31 грудня 1943 р. та обеліск жертвам війни; пам'ятник воїнам – односельцям, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни

Джерела: ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 43. – Арк. 56 зв., 57.

Література: *Даєн Л.* Гвоздики на снігу / Л. Даєн // *Дзвони* пам'яті: Кн. про трагедію сіл Київщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, Я. М. Пальчик; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1985. – С. 75–83; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 352, 381–382.

Тарашанський район

(1 населений пункт)

Населений пункт: с. Антонівка

Дата знищення: 1943 р.

Виконавець злочину: німецькі військові

Кількість загиблих: 40 жінок та дітей

Кількість знищених дворів або будинків: 68 будинків із 100

Джерела: *Зверства* німецько-фашистських захватчиків. Документи. – М. : Военное издательство народного комиссариата обороны, 1945. – Вып. 13. – С. 11, 12.

Фастівський район

(1 населений пункт)

Населений пункт: с. Малополовецьке

(на момент знищення – Великополовецький район)

Час заснування: бл. XI ст.

Дата знищення: кінець 1943 р.

Виконавець злочину: німецькі військові

Кількість загиблих: 193 жителі (Див.: *ДАКО*); понад 600 жителів (Див.: *Зверства* німецько-фашистських захватчиків...)

Кількість знищених дворів або будинків: 144 будинки та 3 сараї (Див.: *ДАКО*); 240 будинків, громадські будівлі (Див.: *Зверства* німецько-фашистських захватчиків...)

Вшанування пам'яті: пам'ятник воїнам-визволителям та воїнам-односельчанам; пам'ятник на братській могилі жертв фашизму; обеліск розстріляним мирним жителям

Джерела: *ДАКО*. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 12. – Арк. 19 зв.; Там само. – Спр. 54. – Арк. 184; *Зверства* німецько-фашистських захватчиків. Документи. – М. : Военное издательство народного комиссариата обороны, 1945. – Вып. 13. – С. 3, 4.

**Населені пункти Київської області,
які на сьогодні не існують
(16 населених пунктів)**

Населений пункт: с. Бортничі

(на момент спалення – Бориспільський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Вигурівщина

(на момент знищення – Броварський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Завалівка

(на момент спалення – Вищедубечанський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Заглиб'я

(на момент спалення – хут. Заглиб'я, Чорнобильський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Калинівка

(на момент спалення – Чорнобильський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Ладизичі

(на момент знищення – Чорнобильський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: хут. Мар'янівка

(на момент спалення – Бородянський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Новосілки-на-Дніпрі

(на момент спалення – Вищедубечанський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Ошитки

(на момент спалення – Вищедубечанський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Ротичі

(на момент спалення – Чорнобильський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Сваром'я

(на момент спалення – Вищедубечанський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Свиноїди

(на момент спалення – Броварський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Теремці

(на момент спалення – Чорнобильський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Троєщина

(на момент спалення – Броварський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Хутір Золотніїв

(на момент спалення – хут. Золотніїв, Чорнобильський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Чернин

(на момент спалення – Вищедубечанський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

КІРОВОГРАДСЬКА ОБЛАСТЬ

(у сучасних межах області встановлено
2 населені пункти, знищені окупантами
внаслідок каральних операцій)

Знам'янський район (1 населений пункт)

Населений пункт: с. Іванківці

(на момент спалення – Кремгесівський район)

Кількість загиблих: 28 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: повністю спалене

Вшанування пам'яті: братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-землякам

Джерела та література: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 231. – Арк. 28.

* * *

Населений пункт: с. Новомиколаївка

(на момент спалення – Новопржеський район)

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ

(у сучасних межах області встановлено
5 населених пунктів, знищених окупантами
внаслідок каральних операцій)

Золочівський район (1 населений пункт)

Населений пункт: с. Шпиколоси

49°44'12" пн. ш., 24°51'30" сх. д.

Час заснування: 1415 р.

Кількість населення: 868 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 18 квітня 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін (40 осіб німецької поліції)

Кількість загиблих: 43 осіб (за іншими даними: 35, ще 135 осіб вивезено на примусові роботи до Німеччини)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено понад 260 дворів із близько 300 (за іншими даними: вціліло лише 4 муровані будинки)

Вшанування пам'яті: немає даних

Література: *Гайдар Р.* Пам'ятник Матері Божої, трагедія села / Р. Гайдар. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zolochiv.net/ekskursiyapo-seli-shpykolosu/>; Шпиколоси (Золочівський район). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>

Сокальський район (4 населені пункти)

Населений пункт: с. Завоне

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Княже

(у 1939–1941 і 1944–1961 рр. входило до складу Горохівського району Волинської обл.)

50°26'29" пн. ш., 24°34'17" сх. д.

Час заснування: немає даних

Кількість населення: 618 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: село двічі ставало об'єктом каральних акцій окупантів:

1) 10 квітня 1943 р.; 2) квітень 1944 р. (за деякими даними: «у перший день Великодніх свят» – 18 квітня 1944 р.)

Виконавець злочину: 1) німецький каральний загін (за напад партизанів на концтабір); 2) німецький каральний загін (під час відступу німецьких військ)

Кількість загиблих: 1) 126 жителів (за ін. даними – до 200), у т.ч. жінки і діти (були вивезені і розстріляні у Кवासівській долині), вивезено до Німеччини 535 людей, в т.ч. 135 дітей; 2) немає даних. Усього за час окупації на території Княжівської сільської ради (с. Княже, с. Фусів, с. Шпиколоси) вбито 229 жителів, 836 громадян вивезено на примусові роботи до Німеччини.

Кількість знищених дворів або будинків: 1) немає даних; 2) спалено 135 дворів (за ін. даними – 160)

Вшанування пам'яті: немає даних

Література: *История городов и сёл Украинской ССР: В 26 т. Львовская область /АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол. : П. Т. Тронько (пред.) и др. – К. : Укр. Сов. Энцикл., 1978. – С. 609; Сокальщина. Книга пам'яті України. 1914–1990 / Упорядник Б. М. Нечай. – Львів: Край, 2010. – С. 60.*

* * *

Населений пункт: с. **Фусів**

(у 1939–1941 і 1944–1961 рр. входило до складу Горохівського району Волинської обл.)

50°25'36" пн. ш., 24°32'25" сх. д.; Княжівська сільська рада

Час заснування: немає даних

Кількість населення: 529 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: квітень (за деякими даними: 18 квітня 1944 р.)

Виконавець злочину: німецький каральний загін (під час відступу німецьких військ)

Кількість загиблих: 11 осіб, вивезено на примусові роботи до Німеччини 173 особи

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 105 дворів

Вшанування пам'яті: немає даних

Література: *История городов и сёл Украинской ССР: В 26 т. Львовская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К. : Укр. Сов. Энцикл., 1978. – С. 609; Сокальщина. Книга пам'яті України. 1914–1990 / Упорядник Б. М. Нечай. – Львів: Край, 2010. – С. 60*

* * *

Населений пункт: с. Шпиколоси

(у 1939–1941 і 1944–1961 рр. входило до складу Горохівського району Волинської обл.)

50°26'28" пн. ш., 24°30'43" сх. д.; Княжівська сільська рада

Час заснування: немає даних

Кількість населення: 380 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: квітень (за деякими даними: 18 квітня) 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін (під час відступу німецьких військ)

Кількість загиблих: 14 осіб, вивезено до Німеччини 128 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 67 дворів

Вшанування пам'яті: немає даних

Література: *Сокальщина. Книга пам'яті України. 1914–1990 / Упорядник Б. М. Нечай. – Львів: Край, 2010. – С. 60.*

* * *

Крім зазначених, як знищені та постраждали внаслідок каральних акцій, проведених окупантами та їх поплічниками, в окремих джерелах і літературі згадуються сільські населені пункти Бродівського р-ну області: *Бовдури, Гута Бродська (Гута Бродівська, Гуціско Бродський, Гутисько Бродське), Гута Пеняцька, Залісся, Лешнів, Майдан Пеняцький, Малининська (Малинище), Монастирок, Паликрови (Паликорови), Підгірці, Підкамінь, Язлівчик* та інші (див., напр.: *История городов и сёл Украинской ССР: В 26 т. Львовская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К. : Укр. Сов. Энцикл., 1978. – С. 50, 178–179, 191, 192, 193, 194, 196*), проте на цей час в авторів-упорядників немає достатніх відомостей і фактів щодо каральних акцій зі знищення цих населених пунктів і виконавців злочину.

ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ

(у сучасних межах області встановлено 6 населених пунктів, знищених окупантами внаслідок каральних акцій)

Миргородський район (4 населені пункти)

Населений пункт: с. Велика Обухівка

Дата знищення: 12 листопада 1941 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 315 жителів (Див.: ЦДАГО); 419 жителів (Див.: *Вінок безсмертя...*); понад 160 жителів (Див.: *Ємець П. Н., Самойленко О. П.* Полтавщина в роки Великої Вітчизняної війни.); 274 жителів, з них – 108 дітей (Див.: *Дениско Г.* Сестри твої, Хатинь...); 269 жителів, з них 108 дітей до 15 років (Див.: *Першина Т.* Фашистський геноцид на Україні...)

Кількість знищених дворів або будинків: 215 будинків, громадські будівлі (Див.: ЦДАГО України; *Дениско Г.* Сестри твої, Хатинь...); спалено повністю (Див.: *Вінок безсмертя...*), 200 дворів (Див.: *Ємець П. Н., Самойленко О. П.* Полтавщина в роки Великої Вітчизняної війни...)

Вшанування пам'яті: парк на честь живих і полеглих учасників війни

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 270. – Арк. 108, 118; № 43. 28 листопада 1941 р. – Повідомлення командира дивізії німецьких окупаційних військ про розстріл населення та спалення сіл Баранівки і Обухівки // *Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні.* Збірник документів і матеріалів / За ред. П. М. Костриби та ін. Передмова Ф. П. Шевченка. – К. : Держполітвидав УРСР, 1963. – С. 59-60; № 34. Повідомлення командира дивізії німецько-фашистських військ про спалення сіл і розстріл мешканців за допомогу партизанам // *Історія застерігає.* Трофейні документи про злочини німецько-фашистських загарбників та їх посібників на тимчасово окупованій території України в роки Великої Вітчизняної війни / Кер. кол. упоряд. В. М. Немятий. – К. : Видавництво політичної літератури, 1986. – С. 60, 61

Література: *Ємець П. Н.* Полтавщина в роки Великої Вітчизняної війни / П. Н. Ємець, О. П. Самойленко. – Х. : Прапор, 1965. – С. 37; *Коваль М.* Історія пам'ятає! (Кривавий шлях фашистів на Україні) / М. Коваль. – К. : Політвидав України, 1965. – С. 43; *Велика Обухівка // Історія міст і сіл Української РСР.* Полтавська область / Ред. кол. тому: П. Тронько (гол. редкол.). – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1967. – С. 49, 662; *Нариси історії Полтавської обласної партійної організації / Редкол. І. Ю. Горобець (голова) та ін.* – Х. : Прапор, 1981. – С. 196–197; *Дениско Г. І.* Сестри твої, Хатинь: Докум. нарис / Г. Дениско. – Х. : Прапор, 1982. – С. 35–61; *Першина Т.* Фашистський геноцид на Україні. 1941–1944. – К. : Наукова думка, 1985. – С. 59; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін.* – К. : Політвидав України, 1987. – С. 326, 337–342; *Дениско Г.* Іскра вогню незгасного. Велика Обухівка / Г. Дениско // *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію міст і сіл Полтавщини, Харківщини, Ворошиловградщини та Донеччини, сплюндрованих фашистами у роки війни / Редкол. Ю. Збанацький (голова) та ін. Уклад. : Гнатишин Р. Б. та ін.* – К. : Рад. письменник, 1988. – С. 38–50.

* * *

Населений пункт: с. Олефірівка

Дата знищення: вересень 1943 р.

Кількість загиблих: 14 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: із 114 дворів спалено 108 (Див.: ЦДАГО України); спалено повністю – 160 будинків, 62 колгоспні будівлі, 2 школи, клуб, хата-читальня, приміщення сільської ради, 283 інші будівлі села (Див.: *Вінок безсмертя...*);

Вшанування пам'яті: 9 травня 1975 р. відкрито меморіальний Знак Пам'яті про знищення села, на ньому напис: «Село із полум'я постало. Олефірівка була спалена фашистами за допомогу Миргородському партизанському з'єднанню «Перемога». 1941–1943»

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 270. – Арк. 108, 118.

Література: *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін.* – К. : Політвидав України, 1987. – С. 326, 342.

* * *

Населений пункт: с. Панасівка

Дата знищення: 15 вересня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 12 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: із 97 спалено 92 двори (Див.: ЦДАГО України); спалено повністю (Див.: *Вінок безсмертя...*)

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 270. – Арк. 108, 118.

Література: *Ємець П. Н.* Полтавщина в роки Великої Вітчизняної війни / П. Н. Ємець, О. П. Самойленко. – Х. : Прапор, 1965. – С. 37; *Історія міст і сіл Української РСР.* Полтавська область. – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1967. – С. 49; *Нариси історії Полтавської обласної партійної організації* / Редкол. І. Ю. Горобець (голова) та ін. – Х. : Прапор, 1981. – С. 197; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 326.

* * *

Населений пункт: с. Сакалівка

Дата знищення: листопад 1941 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 75 чол. (Див.: ЦДАГО України); 96 жителів (Див.: *Вінок безсмертя...*)

Кількість знищених дворів або будинків: 76 дворів

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 270. – Арк. 118.

Література: *Ємець П. Н.* Полтавщина в роки Великої Вітчизняної війни / П. Н. Ємець, О. П. Самойленко. – Х. : Прапор, 1965. – С. 37; *Історія міст і сіл Української РСР.* Полтавська область / Ред. кол. тому: П. Тронько (гол. гол. редкол.). – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1967. – С. 49; *Нариси історії Полтавської обласної партійної організації* / Редкол. І. Ю. Горобець (голова) та ін. – Х. : Прапор, 1981. – С. 197; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 326, 342.

Семенівський район
(1 населений пункт)

Населений пункт: с. Великі Липняги

Дата знищення: 19–23 вересня 1943 р.

Виконавець злочину: німецька військова частина 63 СС під керівництвом офіцера Шпейделя

Кількість загиблих: 371 житель, з них – 49 чоловіків, 116 жінок, 81 людина похилого віку, 125 дітей

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Вшанування пам'яті: меморіал жертвам фашизму (загиблим під час каральної акції), встановлений 23 вересня 1977 р.

Джерела: ЦДАВО України. – Ф. 3538. – Оп. 1. – Спр. 48. – Арк. 10; ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 270. – Арк. 112.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Полтавська область* / Ред. кол. тому: П. Тронько (гол. Гол. редкол.). – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1967. – С. 49–50; *Історія Української РСР. У 8-ми т. 10-ти кн. Голов. ред. кол. А. Г. Шевелєв (голов. ред) та ін.* – К. : Наук. думка, 1977. – Т. 7. *Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу (1941–1945).* Ред. кол. В. І. Клоков (відп. ред.) та ін. – С. 303; *Конопля М. Великі Липняги* / М. Конопля // *Пам'ятники України.* – 1979. – № 4 (42). – С. 35, 36; *Дениско Г. Сестри твої, Хатинь* / Г. Дениско: Докум. нарис. – Х. : Прапор, 1982. – С. 7, 63–88; *Першина Т. Фашистський геноцид на Україні. 1941–1944* / Т. Першина. – К. : Наукова думка, 1985. – С. 83; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер.кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 326, 343–349; *Дениско Г. Червоні лелеки. Великі Липняги* / Г. Дениско // *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію міст і сіл Полтавщини, Харківщини, Ворошиловградщини та Донеччини, сплюндрованих фашистами у роки війни* / Редкол. Ю. О. Збанацький (голова) та ін. Уклад. : Гнатишин Р. Б. та ін. – К. : Рад. письменник, 1988. – С. 51–75.

Шишацький район (1 населений пункт)

Населений пункт: с. Баранівка

Час заснування: перша половина XVII ст.

Дата знищення: 11 листопада 1941 р., вдруге спалена під час відступу нацистів 1943 р.

Виконавець злочину: генерал фон Кросінк видав наказ про знищення села, який виконав каральний загін із підрозділів 677 саперного німецького полку під командуванням есесівця Гофмана та коменданта Велке

Кількість загиблих: 11 жителів: 10 чоловіків, 1 жінка похилого віку

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю (Див.: *Вінок безсмертя...*); з 500 дворів згоріло 470 (Див.: *ЦДАГО України; Супруненко Н. И. Украина в ВОВ Советского Союза...*)

Вшанування пам'яті: братська могила жертв фашизму, пам'ятний знак воїнам-землякам (1966 р.), пам'ятник спаленому фашистами селу (1979 р.), монумент Скорботній матері

Джерела: *ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 270. – Арк. 113, 118; № 43. 28 листопада 1941 р. – Повідомлення командира дивізії німецьких окупаційних військ про розстріл населення та спалення сіл Баранівки і Обухівки // Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні. Збірник документів і матеріалів. / За ред. П. М. Костриби та ін. Передмова Ф. П. Шевченка. – К. : Держполітвидав УРСР, 1963. – С. 59–60; Оголошення командуючого оперативними тиловим районом групи армій «Південь» про розстріл мирних жителів і спалення с. Баранівка Полтавської області // Історія застерігає. Трофейні документи про злочини німецько-фашистських загарбників та їхніх посібників на тимчасово окупованій території України в роки Великої Вітчизняної війни / Кер. кол. упоряд. В. М. Немятий. – К. : Політвидав України, 1986. – С. 57–58;*

Література: *Клименко Я. Баранівка. Розділ до літопису одного села на Полтавщині / Я. Клименко. – К. : Укр. держ. вид., 1944. – С. 3–10; Супруненко Н. Украина в Великой Отечественной войне Советского Союза. (1941–1945 гг.) / Н. Су-*

пруненко. – К. : Госполитиздат УССР, 1956. – С. 88; *Клименко Я.* Баранівка. З літопису одного села на Полтавщині / Я. Клименко // *Клименко Я.* Земля чудес. Нариси. – К. : Рад. письменник, 1960. – С. 7–22; Ємець П. Н. Полтавщина в роки Великої Вітчизняної війни / П. Н. Ємець, О. П. Самоїленко. – Х. : Прапор, 1965. – С. 43; *Коваль М.* Історія пам'ятає! (Кривавий шлях фашистів на Україні) / М. Коваль. – К. : Політвидав України, 1965. – С. 43; Баранівка // *Історія міст і сіл Української РСР.* Полтавська область / Ред. кол. тому: П. Тронько (гол. редкол.). – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1967. – С. 49, 967; *Дениско Г. І.* Сестри твої, Хатинь: Докум. Нарис / Г. І. Дениско. – Х. : Прапор, 1982. – С. 9–33; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 326, 331–337; *Дениско Г.* Двічі спалена, довік нескорена. Баранівка / Г. Дениско // *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію міст і сіл Полтавщини, Харківщини, Ворошиловградщини та Донеччини, сплюндрованих фашистами у роки війни* / Редкол. Ю. Збанацький (голова) та ін. Уклад. : Гнатишин Р. Б. та ін. – К. : Рад. письменник, 1988. – С. 25–37; *Горпиненко Н.* Розгортання партизанського руху на території на Полтавщині: реалії народної боротьби / Н. Горпиненко // *1941-й рік на Полтавщині: людський вимір трагедії та героїзму: Зб. ст. за матеріалами Всеукраїнської наукової конференції.* – Полтава : ПОІППО, 2011. – С. 80.

РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ

(у сучасних межах області встановлено
74 населених пунктів, знищених окупантами
внаслідок каральних операцій)

Березнівський район (7 населених пунктів)

Населений пункт: с. Бистричі

Час заснування: 1545 р.

Кількість населення: 3450 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 8.

* * *

Населений пункт: с. Більчаки

Кількість населення: 354 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 8.; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 406.

* * *

Населений пункт: с. Ведмедівка

Кількість населення: 30 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 8.

* * *

Населений пункт: с. Грушівська Гута

Кількість населення: 65 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 8

* * *

Населений пункт: с. Губків

Час заснування: вперше згадується 1504 р.

Кількість населення: 788 осіб (за переписом 2001 р.)

Джерела та література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 8.

* * *

Населений пункт: с. Людвипіль

(з 1946 р. – смт. Соснове)

Час заснування: 1729 р.

Кількість населення: 4088 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: березень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 1317 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Вшанування пам'яті: споруджено пам'ятник

Література: *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 406.

* * *

Населений пункт: с. Рудня Бобровська

(нині с. Лінчин)

Кількість населення: 726 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: лютий 1943 р.

Виконавець злочину: загін карателів

Кількість загиблих: більше 180 чол.

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – майже 150 дворів

Вшанування пам'яті: споруджено монумент у вигляді факела

Література: *Історія міст і сіл Української РСР*. Ровенська область. / Ред. кол. тому: П. Тронько (гол. Гол. редкол.). – К., 1973. – С. 140; *Скаржинець Л.* Партизанське село / Л. Скрижинець // Червоний Прапор. – 1970. – 20 січня; *Цокота В.* Рудня Бобровська / В. Цокота // Пам'ятники України – 1975. – №2.

Володимирецький район

(1 населений пункт)

Населений пункт: с. Жолудськ

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

Гошанський район

(4 населені пункти)

Населений пункт: с. Борщівка

Кількість населення: 791 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 3 березня 1943 р. (Див.: *Вінок безсмертя...*); 3 липня 1943 р. (Див.: *Коваль М.* Історія ...)

Виконавець злочину: німецький каральний загін, керівники операції – гестапівець Грушицький з Ровно і господарський комендант з Гощі Крігер

Кількість загиблих: 270 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Вшанування пам'яті: розстріляні поховані у братській могилі на місці колишнього села, біля могили – обеліск

Джерела: ЦДАВО України. – Оп. 1. – Спр. 57. – арк. 10; №277. 11 березня 1944 р. Акт про руйнування, грабунки і масові вбивства німецько-фашистськими загарбниками радянських громадян у м. Ровно і Ровенської обл. // *Німецько-фашистський режим на Україні: Зб. док. і матеріалів.* – К., 1963. – С. 291–293.

Література: *Коваль М.* Історія пам'ятає. (Кривавий шлях фашистів на Україні.) / М. Коваль. – К.: Вид-во Політичної літ-ри України, 1965. – С. 44; *Історія міст і сіл Укра-*

їнської РСР. Ровенська область. – К., 1973. – С. 199; *Гапончук Г.* Обеліску полі / Г. Гапончук // Червоний прапор. – 1978. – 11 листопада; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 417–419; *Історія Укр. РСР. У 8-ми т., 10-ти кн.* Голов. ред. кол. А. Г. Шевелєв (голов. ред) та ін. – К.: Наук. думка, 1977. – Т. 7. Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу (1941–1945) / Ред. кол. В. І. Клоков (відп. ред.) та ін. – С. 298; *Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу. 1941–1945 рр.* / Ред. кол.: І. Д. Назаренко (голова) та ін. – К.: Політвидав України, 1968. – Т. 2 – С. 133.

* * *

Населений пункт с. Зарічне**Час заснування:** 1545 р.**Кількість населення:** 384 особи (за переписом 2001 р.).

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори* / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 9.

* * *

Населений пункт: с. Пустомити**Час заснування:** 1545 р.**Кількість населення:** 429 осіб (за переписом 2001 р.)**Дата знищення:** 17 грудня 1943 р.**Виконавець злочину:** каральний загін кількістю 120 чол.

Кількість загиблих: 560 жителів, в тому числі 149 дітей (Див.: *Вінок безсмертя...*); 485 мешканців села (Див.: *Гапончук Г. ...*)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 84 двори, всього близько 400 споруд

Вшанування пам'яті: на місці, де 17 грудня 1943 р. стояла стодола, в якій розстріляно і спалено дітей і жінок, встановлено пам'ятник, а поруч – братська могила

Література: *Гапончук Г.* Голоси з полум'я / Г. Гапончук // Червоний прапор – 19 травня; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 407–410.

* * *

Назва населеного пункту: с. Лідівка

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

Демидівський район

(2 населені пункти)

Населений пункт: с. Лішня

Кількість населення: 961 особа (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 9.

* * *

Населений пункт: с. Рогізне

Час заснування: 1545 р.

Кількість населення: 715 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 9.

Дубенський район

(1 населений пункт)

Населений пункт: с. Дубовиця

Кількість населення: 50 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 9.

Дубровицький район
(9 населених пунктів)

Населений пункт: с. Біле

Час заснування: XVI ст.

Кількість населення: 304 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 9.

* * *

Населений пункт: с. Будимля

Кількість населення: 653 особи (за переписом 2001 р.)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 9.

* * *

Населений пункт: с. Залішани

Кількість населення: 110 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 9.

* * *

Населений пункт: с. Залужжя

Кількість населення: 1744 особи (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 9.

* * *

Населений пункт: с. Нивецьк

Кількість населення: 456 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 9.

* * *

Населений пункт: с. **Осова**

Кількість населення: 1125 осіб (за переписом 2001 р.)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 9.

* * *

Населений пункт: с. **Переброди**

Кількість населення: 1523 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 24 грудня 1942 р.

Кількість загиблих: 47 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 203 двори

Література: *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер.кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 392.

* * *

Населений пункт: с. **Рудня**

Кількість населення: 586 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 9.

* * *

Населений пункт: с. **Сварицевичі**

Час заснування: 1450 р.

Кількість населення: 2080 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: лютий-березень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих загинуло: 19 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер.кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 413– 416.

Зарічненський район (5 населених пунктів)

Населений пункт: с. Бір

Демографічні показники: 95 осіб (станом на 2007 р.)

Література: *Дзвони* пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 10.

* * *

Населений пункт: с. Борове

Час заснування: перша полов. XVII ст.

Кількість населення: 2386 осіб (за переписом 1965 р.); 2419 осіб (станом 2007 р.)

Дата знищення: 23 квітня 1943 р.

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Історія* міст і сіл Української РСР. Ровенська область. / Ред. кол. тому: П. Тронько (гол. гол. редкол.). – К., 1973. – С. 303; *Слободанюк* О. Нескорене Борове / О. Слободанюк // *Зміна* – 1983. – 5 липня; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер.кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 392.

* * *

Населений пункт: с. Вовчиці

Час заснування: 1561 р.

Кількість населення: 983 особи (за переписом 1965 р.); 648 осіб (станом на 2007 р.)

Дата знищення: квітень 1943 р.

Виконавець злочину: каральна експедиція підполковника Гохмана з батальйоном есесівців

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 86 дворів

Відродження: село відродилось у повоєнний час

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Рівненська область.* / Ред. кол. тому: П. Тронько (гол. Гол. редкол.). – К., 1973. – С. 303; *Слободанюк О. Вовчиці / О. Слободанюк // Зміна* – 1983. – 30 червня; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін.* – К. : Політвидав України, 1987. – С. 410.

* * *

Населений пункт: с. Олександрівськ

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Серники

Час заснування: 1449 р.

Кількість населення: 2716 осіб (станом на 2007 р.)

Дата знищення: 7–8 квітня 1943 р.

Кількість загиблих: 724 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Вшанування пам'яті: братська могила

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін.* – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 224; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін.* – К. : Політвидав України, 1987. – С. 404–406.

Здолбунівський район

(2 населені пункти)

Населений пункт: с. Білашів

Кількість населення: 1374 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами*

у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 10.

* * *

Населений пункт: с. Копиткове

Кількість населення: 717 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 9.

Корецький район (1 населений пункт)

Населений пункт: с. Франкопіль

Час заснування: 1315 р.

Кількість населення: 183 особи (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 9.

Костопільський район (6 населених пунктів)

Населений пункт: с. Берестовець

Кількість населення: 810 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 10.

* * *

Населений пункт: с. Дерманка

Час заснування: 1625 р.

Кількість населення: 216 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами

у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 10.

* * *

Населений пункт: с. Дюксин

Кількість населення: 1325 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 209.

* * *

Населений пункт: с. Жильжа

Кількість населення: 176 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: влітку 1943 р., восени 1943, у січні 1944 р.

Кількість загиблих: влітку 1943 р. – 7 чол., восени 1943 р. – 30 чол., у січні 1944 р. – 63 жителі (згоріли)

Вшанування пам'яті: встановлено пам'ятник

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 205

* * *

Населений пункт: с. Постійне

Кількість населення: 1984 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 4 квітня 1943 р.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 10.

* * *

Населений пункт: с. Соломка

Кількість населення: 114 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 10.

Млинівський район
(5 населених пунктів)

Населений пункт: с. Велика Городниця

Кількість населення: 697 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 10.

* * *

Населений пункт: с. Колонія Малин

Дата знищення: 13 липня 1943 р.

Кількість загиблих: 674 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 10; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С.392.

* * *

Населений пункт: с. Малин

Час заснування: 1545 р.

Кількість населення: 417 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 13 липня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: загинуло 482 жителі, з них 120 дітей віком до 10 років (Див.: *Вінок безсмертя...*); спалено 800 чол. (Див.: *Історія міст і сіл...*); зафіксовано 844 трупи. В Чеському Малині проживали 644 осіб, в живих залишилося – 66. В Українському Малині з 660 жителів загинуло 260. Під час трагедії в Малині перебувало 24 чол. з с. Личани Ківерцівського р-ну Волинської обл. та 20 чол. з сусідніх сіл Ставище і Уїздці (Див.: *Комровський В.*)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Вшанування пам'яті: Братська могила у с. Малин, в 1964 р. відбулось відкриття монумента загиблим (меморіал у с. Малин).

Джерела: ЦДАВО України. – Оп. 1. – Спр. 57. – Арк. 11; №277. 11 березня 1944 р. – Акт про руйнування, грабунки і масові вбивства німецько-фашистськими загарбниками радянських громадян у м. Ровно і Ровенської обл. // *Німецько-фашистський режим на Україні: Зб. док. і матеріалів.* – К., 1963. – С. 291–293; № 155. 3 листа єпископа Кременець-Ровенської єпархії Платона митрополиту православної автокефальної церкви про звірства українських поліцаїв проти мирного населення Західної України // *Історія застерігає. Трофейні документи про злочини німецько-фашистських загарбників та їх посібників на тимчасово окупованій території України в роки Великої Вітчизняної війни* / Кер. кол. упоряд. В. М. Немятий. – К.: Видавництво політичної літератури, 1986. – С. 237.

Література: Громак В. Живі пам'ятають / В. Громак // *Червоний Прапор.* – 1964. – 15 липня; *Заколюк К.* В серцях ятраться рани / К. Заколюк // *Червоний Прапор.* – 1973. – 21 липня; *Цокота В.* Малин / В. Цокота // *Пам'ятники України.* – 1975. – № 3. – С. 28; *Історія міст і сіл Української РСР.* Ровенська область. / Ред. кол. тому: П. Тронько (гол. Гол. редкол.). – К., 1973 – С. 424; *Комаровський В.* Вічний вогонь Малина: До 40-річчя Малинської трагедії / В. Комаровський // *Червоний прапор* – 1983. – 5, 6 липня; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер.кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 398–404; *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори* / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 197; *Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу. 1941–1945 рр.* / Ред. кол.: І. Д. Назаренко (голова) та ін. – К.: Політвидав України, 1968. – Т. 2 – С. 133; *Історія Української РСР.* У 8-ми т. 10-ти кн. Голов. ред. кол. А. Г. Шевелєв (голов. ред) та ін. – К.: Наук. думка, 1977. – Т. 7. Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу (1941–1945). Ред. кол. В. І. Клоков (відп. ред.) та ін. – С. 298;

Трофимович В. Роль Німеччини та СРСР в українсько-польському конфлікті 1939–1945 рр./ *В. Трофимович // Незалежний культурологічний часопис «І».* – 2003. – № 28. – С. 127.

* * *

Населений пункт: с. Яловичі

Кількість населення: 202 особи (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 10.

* * *

Населений пункт: с. Ярославичі

Час заснування: 1145 р.

Кількість населення: 549 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 10.

Острозький район (7 населених пунктів)

Населений пункт: с. Болотківці

Кількість населення: 536 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 10.

* * *

Населений пункт: с. Вілія

Час заснування: 1545 р.

Кількість населення: 662 особи (за переписом 2001 р.)

Кількість знищених дворів або будинків: майже все село було спалене

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами

у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 10.

* * *

Населений пункт: с. Грем'яче

Час заснування: згадане вперше в записі від 12 жовтня 1617 р.

Кількість населення: 777 осіб (за переписом 2001 р.)

Кількість загиблих: 170 жителів

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 183.

* * *

Населений пункт: с. Грозів

Кількість населення: 843 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 10.

* * *

Населений пункт: с. Лючин

Кількість населення: 460 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 10.

* * *

Населений пункт: с. Михайлівка

Кількість населення: 173 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 10.

* * *

Населений пункт: с. Точевки

Кількість населення: 403 особи (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 10.

Радивилівський район

(2 населені пункти)

Населений пункт: с. Коти

Кількість населення: 31 особа (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 11.

* * *

Населений пункт: с. Ситне

Кількість населення: 540 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 11.

Рівненський район

(2 населені пункти)

Населений пункт: с. Глинки

Дата знищення: 18 січня 1944 р.

Виконавець злочину: німецькі військові

Кількість загиблих: 24 особи

Кількість знищених дворів або будинків: 30 господарств

Джерела: ЦДАВО України. – Оп. 1. – Спр. 57. – Арк. 12.

* * *

Населений пункт: с. Ремель

Кількість населення: 32 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 17 березня 1943 р., 2 лютого 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 346 жителів (Див.: *Вінок безсмертя...*); 615 чол. (Див.: *Історія міст і сіл ...*)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАВО України. – Оп. 1. – Спр. 57. – Арк. 11.; №277. 11 березня 1944 р. Акт про руйнування, грабунки і масові вбивства німецько-фашистськими загарбниками радянських громадян у м. Ровно і Ровенської обл. // *Німецько-фашистський режим на Україні: Зб. док. і матеріалів.* – К., 1963. – С. 291–293.

Література: Раєвський М. Кров і попіл. Нарис-памфлет / М. Раєвський // *Червоний прапор.* – 1983. – 19 листопада; *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін.; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 10; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер.кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 398–404; С. 392; *Історія міст і сіл Української РСР.* Ровенська область. – К., 1973 – С. 424; *Катеринчук К.* Вижив, щоб творити красу / К. Катеринчук // *Вільне слово.* – 2011. – 25 січня.

Рокитнівський район (7 населених пунктів)

Населений пункт: с. Війткевичі

(з 1946 р. – с. Кам'яне)

Кількість населення: 1344 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 4 грудня 1942 р., 26 грудня 1942 р.

Кількість загиблих: 84 жителі (Див.: *Вінок безсмертя...*), 646 мирних жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 269 дворів

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. –

К. : Рад. письменник, 1987. – С.11; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 392, 417.

* * *

Населений пункт: с. Єльне

Кількість населення: 772 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С.10.

* * *

Населений пункт: с. Крута Слобода

Література: *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 11.

* * *

Населений пункт: с. Олександрівка

Кількість населення: 485 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 11.

* * *

Населений пункт: с. Остки

Кількість населення: 1172 особи (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 11.

* * *

Населений пункт: с. Старе Село

Час заснування: 1866 р

Кількість населення: 2880 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: грудень 1942 р.; 3 березня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: розстріляно, спалено і замордовано 685 жителів (Див.: *Вінок безсмертя...*); 700 жителів (Див.: *Коваль М. Історія пам'ятає...*)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю, 225 будинків

Вшанування пам'яті: братська могила, в центрі бронзова постать жінки з вінком – символ скорботної матері

Література: *Коваль М. Історія пам'ятає. (Кривавий шлях фашистів на Україні) / М.Коваль.– К., 1965. – С.43; Історія міст і сіл УРСР. Ровенська область. – К., 1973. – С. 541; Шепітько С. Журавлиний сум / С. Шепітько // Червоний прапор. – 1978. – 10 грудня; Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 212; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 395–398.*

* * *

Населений пункт: с. Томашгород

Кількість населення: 1586 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 11.*

Сарненський район

(5 населених пунктів)

Населений пункт: с. Бутейки

Кількість населення: 715 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 11.*

* * *

Населений пункт: с. Вирка**Кількість населення:** 450 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 11.

* * *

Населений пункт: с. Довге**Час заснування:** наприкінці XVIII ст.**Кількість населення:** 997 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 11.

* * *

Населений пункт: с. Чабель**Кількість населення:** 1090 осіб (за переписом 2001 р.)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 11.

* * *

Населений пункт: с. Чудель**Час заснування:** 1577 р.

Кількість населення: 2811 осіб (за переписом 2001 р.), 3082 особи (станом на 2007 р.).

Дата знищення: червень 1942 р.

Кількість знищених дворів або будинків: майже повністю знищене

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 188.

Невстановлені райони
(8 населених пунктів)

Населений пункт: с. Будки-Успенські

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Гурби

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Дубрівськ

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Конотопи

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Людвиківка

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Плотичне

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Хотинка

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Юзефівка

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

СУМСЬКА ОБЛАСТЬ

(у сучасних межах області встановлено
65 населених пунктів, знищених окупантами
внаслідок каральних акцій)

Глухівський район (2 населені пункти)

Населений пункт: с. Баранівка

Дата знищення: 27 грудня 1941 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 22 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Ред. кол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 285.

* * *

Населений пункт: с. Гута

Дата знищення: 8 березня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 440 жителів (Див.: ЦДАГО України); 160 жителів (Див.: *Вінок* безсмертя...)

Кількість знищених дворів або будинків: 79 дворів

Вшанування пам'яті: братська могила жертв фашизму

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 52.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Ред. кол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 288.

Кролевецький район (1 населений пункт)

Населений пункт: с. Новоселиця

(на момент спалення – Глухівський район)

Час заснування: 1926 р.

Дата знищення: 30 грудня 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 29 жителів

Вшанування пам'яті: місце, на якому у грудні 1942 р. були спалені партизанські родини; могила жертв фашизму

Література: *Лифар В.* Непокірна Новоселиця / В. Лифар // *Дзвони пам'яті:* Кн. про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 72–75; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 289.

Путивльський район

(8 населених пунктів)

Населений пункт: с. Веселе

(на момент спалення – Шалигинський район)

Дата знищення: 1 березня 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 26 чол. (Див.: ЦДАГО України); 10 жителів (Див.: *Вінок безсмертя...*)

Кількість знищених дворів або будинків: 52 двори

Вшанування пам'яті: 1958 р. закатовані окупантами перепоховані в одну братську могилу. Пам'ятник Слави з іменами загиблих воїнів-односельців та цивільних жителів села

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 55.

Література: *Стецюра В.* І нарекли село Веселим / І. Стецюра // *Дзвони пам'яті:* Кн. про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 63–66; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 286, 322–324.

* * *

Населений пункт: с. Волокитне**Час заснування:** перша писемна згадка – 1684 р.**Дата знищення:** 27 березня – початок квітня 1943 р.**Виконавець злочину:** німецький каральний загін**Кількість загиблих:** 265 жителів**Кількість знищених дворів або будинків:** 185 дворів**Вшанування пам'яті:** братська могила жертв нацизму та пам'ятник воїнам-землякам**Література:** *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 286.

* * *

Населений пункт: с. Нова Слобода**Дата знищення:** 22 червня, 7 липня 1942 р.**Виконавець злочину:** німецький каральний загін**Кількість загиблих:** 586 жителів: 256 жінок, 70 дітей від одного до десяти років, 260 підлітків і людей похилого віку**Кількість знищених дворів або будинків:** 670 будинків (Див.: *Сумская область в период...*); 732 двори (Див.: *Вінок* безсмертя...); 760 дворів (Див.: *Дзвони пам'яті...*)**Вшанування пам'яті:** пам'ятник «Дзвін Скорботи» та каплиця розстріляним і спаленим 7 липня 1942 р. (2004 р.)**Джерела:** ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 63; № 102. *Донесение* штаба Путивльського об'єдиненого партизанського отряда начальнику українського штаба партизанського руху Т. А. Строкачу о зверствах нем.-фаш. окупантов над мирным населением Путивльського району // *Сумская область в период Великой Отечественной войны Советского Союза. (1941–1945 гг.)* : Сб. док. и материалов. – Х. : Кн. изд., 1963. – С. 130.**Література:** *Нова Слобода // Історія міст і сіл Української РСР. Сумська область* / Ред. кол. тому: П. Тронько (гол. редкол.). – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 473–474; *Першина Т. Фашистський геноцид на Україні. 1941–1944* / Т. Першина. – К. : Наукова думка, 1985. – С. 59; *Тарасенко І. Кров на Івана Купала* / І. Тарасенко // *Дзвони пам'яті: Кн. про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та до-*

кум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 59–62; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 287, 292–296.

* * *

Населений пункт: с. Нова Шарпівка

Дата знищення: 28 травня 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 18 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю (Див.: *Вінок* безсмертя...), 64 будинки (Див.: *Сумська область* в період...)

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 53; № 102. *Донесение штаба* Путивльського об'єднаного партизанського отряда начальнику українського штаба партизанського руху Т. А. Строкачу о зверствах німецько-фашистських окупантів над мирним населенням Путивльського району // *Сумська область* в період Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу. (1941–1945 гг.): Сб. док. і матеріалів. – Х. : Кн. изд., 1963. – С. 130.

Література: *Базима Г. У Спадчанському лісі* / Г. Базима // *Дзвони пам'яті*: Кн. про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 103; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 287.

* * *

Населений пункт: с. Смолянинів

(на момент спалення – хут. Смолянинів, Путивльський район)

Дата знищення: 28 травня 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 290.

* * *

Населений пункт: с. Спадщина

Дата знищення: травень 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: 89 дворів (Див.: *Вінок* безсмертя...); 78 будинків (Див.: *Сумская область* в период...)

Джерела: № 102. *Донесение штаба* Путивльського об'єдиненого партизанського отряда начальнику українського штаба партизанського руху Т. А. Строкачу о зверствах нем.-фашистських окупантів над мирним населенням Путивльського району // *Сумская область* в период Великой Отечественной войны Советского Союза. (1941–1945 гг.): Сб. док. и материалов. – Х. : Кн. изд., 1963. – С. 130.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 288.

* * *

Населений пункт: с. Стара Шарпівка

Дата знищення: 28 травня 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 7 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю (Див.: *Вінок* безсмертя...); 60 будинків (Див.: *Сумская область* в период...)

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 53; № 102. *Донесение штаба* Путивльського об'єдиненого партизанського отряда начальнику українського штаба партизанського руху Т. А. Строкачу о зверствах нем.-фашистських окупантів над мирним населенням Путивльського району // *Сумская область* в период Великой Отечественной войны Советского Союза. (1941–1945 гг.) Сборник документов и материалов. – Х. : Кн. изд., 1963. – С. 130.

Література: *Базима Г. У* Спадщанському лісі / Г. Базима // *Дзвони пам'яті:* Кн. про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та

докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 103; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 288.

* * *

Населений пункт: с. Яцине

Дата знищення: 28 червня 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 42 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: 61 двір (Див.: *Вінок безсмертя...*); 70 будинків (Див.: *Сумська область в період...*)

Джерела: № 102. *Донесение штаба Путивльського об'єднаного партизанського отряда начальнику українського штаба партизанського руху Т. А. Строкачу о зверстах нем.-фашистських окупантів над мирним населенням Путивльського району // Сумська область в період Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу. (1941–1945 гг.): Сб. док. и матеріалов. – Х. : Кн. изд., 1963. – С. 130.*

Література: *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 288.

Роменський район

(1 населений пункт)

Населений пункт: с. Братське

Дата знищення: 15 червня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 4 жительки

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Вшанування пам'яті: обеліск

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Сумська область* / Ред. кол. тому: П. Тронько (гол. редкол.). – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 594; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 286, 317–322.

Середино-Будський район
(31 населений пункт)

Населений пункт: с. Боровичі

(на момент спалення – Хильчицький район)

Дата знищення: 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 14 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 52.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 286.

* * *

Населений пункт: с. Велика Берізка

Час заснування: перші письмові згадки – XVIII ст.

Дата знищення: 23 квітня 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 426 жителів (Див.: ЦДАГО України); більше 600 осіб (Див.: *Сумская область в период...*); 570 жителів (Див.: *Вінок* безсмертя...)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Вшанування пам'яті: стела і меморіальний комплекс (1967 р), на гранітних плитах якого понад 700 імен: партизанів, воїнів-визволителів, загиблих односельчан; місце спаленого села, яке перебуває на обліку пам'яток історії Середино-Будського району

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 54; № 113. *Письмо партизан* області центральному комітету ВКП(б) в зв'язи з 25-літтем советской влади на Украине // *Сумская область в период ВОВ Советского Союза. (1941–1945 гг.)* Сборник документов и материалов. – Х. : Кн. изд., 1963. – С. 142, 143.

Література: *Велика Берізка // Історія міст і сіл Української РСР. Сумська область* / Ред. кол. тому: П. Тронько (гол. редкол.). – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. –

С. 543; *Гончаров О. Сестра Хатині / О. Гончаров // Дзвони пам'яті: Кн. про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол.: Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 41–45; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 284, 303–306.*

* * *

Населений пункт: с. Гаврилова Слобода

Дата знищення: червень 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 34 чол. (Див.: ЦДАГО України); 33 жителі (Див.: *Вінок безсмертя...*)

Кількість знищених дворів або будинків: 342 двори, господарчі будівлі

Вшанування пам'яті: місце спаленого села, яке перебуває на обліку пам'яток історії Середино-Будського району

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 54; № 113. *Письмо партизан* області центральному комітету ВКП(б) в зв'язи з 25-літтем советской влади на Украине // *Сумская область* в период ВОВ Советского Союза. (1941–1945 гг.) Сборник документов и материалов. – Х. : Кн. изд., 1963. – С. 142.

Література: *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 286, 315.*

* * *

Населений пункт: с. Голубівка

Дата знищення: серпень 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 41 житель (Див.: ЦДАГО України); 53 жителі (Див.: *Вінок безсмертя...*)

Кількість знищених дворів або будинків: 243 двори

Вшанування пам'яті: місце спаленого села, яке перебуває на обліку пам'яток історії Середино-Будського району

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 54.

Література: *Гончаров О. Сестра Хатині / О. Гончаров // Дзвони пам'яті: Кн. про трагедію сіл Сумщини та Чернігів-*

щини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 41; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 286.

* * *

Населений пункт: с. Заріччя

Дата знищення: 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 63.

Література: *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 289.

* * *

Населений пункт: смт. Зноб-Новгородське

(на момент спалення – с. Зноб-Новгородське, Хильчицький район)

Час заснування: XIII ст.

Дата знищення: 29 червня 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 90 чол. (Див.: ЦДАГО України); 69 жителів (Див.: *Вінок безсмертя...*, *Дзвони пам'яті...*)

Кількість знищених дворів або будинків: 740 дворів

Вшанування пам'яті: братські могили жертв фашизму; стела в пам'ять про загиблих; місце спаленого села, яке перебуває на обліку пам'яток історії Середино-Будського району

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 52; № 113. *Письмо партизан области центральному комитету ВКП(б) в связи с 25-летием советской власти на Украине // Сумская область в период Великой Отечественной войны Советского Союза. (1941–1945 гг.): Сб. док. и материалов.* – Х. : Кн. изд., 1963. – С. 142.

Література: *Зноб-Новгородське // Історія міст і сіл Української РСР. Сумська область / Ред. кол. тому: П. Тронько*

(гол. редкол.). – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 539; *Білодід О.* Заповітами Ілліча / *О. Білодід* // *Дзвони пам'яті*: Кн. про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 46–52; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 286, 300–303.

* * *

Населений пункт: с. Зноб-Трубчевська

(на момент спалення – Хильчицький район)

Дата знищення: червень 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 124 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: 420 дворів

Вшанування пам'яті: місце спаленого села, яке перебуває на обліку пам'яток історії Середино-Будського району

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 52; № 113. *Письмо партизан* області центральному комітету ВКП(б) в зв'язі з 25-літтем советской влади на Україні // *Сумская область в период Великой Отечественной войны Советского Союза. (1941–1945 гг.)*: Сб. док. и материалов. – Х. : Кн. изд., 1963. – С. 142.

Література: *Білодід О.* Заповітами Ілліча / *О. Білодід* // *Дзвони пам'яті*: Кн. про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 50; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 286, 302.

* * *

Населений пункт: с. Красичка

Дата знищення: серпень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 114 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 170 дворів

Вшанування пам'яті: місце спаленого села, яке перебуває на обліку пам'яток історії Середино-Будського району

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 54.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 287.

Населений пункт: с. Красноярське

(на момент спалення – хут. Красноярський)

Дата знищення: 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 289.

Населений пункт: с. Кренидівка

(на момент спалення – Хильчицький район)

Дата знищення: жовтень 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 23 чол. (Див.: ЦДАГО України); 50 жителів (Див.: *Вінок* безсмертя...)

Кількість знищених дворів або будинків: 270 дворів

Вшанування пам'яті: місце спаленого села, яке перебуває на обліку пам'яток історії Середино-Будського району

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 53.

Література: *Білодід* О. Заповітами Ілліча / О. Білодід // *Дзвони пам'яті:* Кн. про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та док. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 50; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 287, 302.

* * *

Населений пункт: с. Кудоярове

(на момент спалення – с. Кудоярів, Хильчицький район)

Дата знищення: червень 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 20 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 53.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 289.

* * *

Населений пункт: с. Кустине

(на момент спалення – с. Кустин, Хильчицький район)

Дата знищення: 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 13 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 53.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 289.

* * *

Населений пункт: с. Лісне

Дата знищення: серпень 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 35 жителів (Див.: ЦДАГО України); 62 жителі (Див.: *Вінок* безсмертя...)

Кількість знищених дворів або будинків: 198 дворів

Вшанування пам'яті: місце спаленого села, яке перебуває на обліку пам'яток історії Середино-Будського району

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 54; № 113. *Письмо партизан* області центральному комітету ВКП(б) в зв'язи з 25-літтем советской влади на Украине // *Сумская область* в период Великой Отечествен-

ной війни Советського Союзу. (1941–1945 гг.): Сб. док. и матеріалов. – Х. : Кн. изд., 1963. – С. 142.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 287.

Населений пункт: с. Луг

Дата знищення: 1942–1943 рр.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 289.

Населений пункт: с. Лукашенкове

(на момент спалення–хут. Лукашенків)

Дата знищення: 1942–1943 рр.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 54; № 113. *Письмо партизан* області центральному комітету ВКП(б) в зв'язи з 25-літтем советської влади на Україні // *Сумская область* в период Великой Отечественной войны Советского Союза. (1941–1945 гг.): Сб. док. и матеріалов. – Х. : Кн. изд., 1963. – С. 142.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 289.

Населений пункт: с. Любахове

(на момент спалення – с. Любахів, Хильчицький район)

Дата знищення: 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 23 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 52.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 289.

* * *

Населений пункт: с. Люте

(на момент спалення – с. Люта, Хильчицький район)

Дата знищення: 1942–1943 рр.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 10 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 53.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 289.

* * *

Населений пункт: с. Мефедівка

(на момент спалення – с. Мефодівка, Хильчицький район)

Дата знищення: жовтень 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 55 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 290 дворів

Вшанування пам'яті: місце спаленого села, яке перебуває на обліку пам'яток історії Середино-Будського району

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 53.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 287.

* * *

Населений пункт: с. Нова Гута

Дата знищення: грудень 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 87 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 364 двори

Вшанування пам'яті: місце спаленого села, яке перебуває на обліку пам'яток історії Середино-Будського району

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 54; № 113. *Письмо партизан* області центральному

комітету ВКП(б) в зв'язи з 25-літтем советської влади на Україні // *Сумська область* в період Великої Отчественої війни Советського Союзу. (1941–1945 гг.): Сб. док. и матеріалов. – Х. : Кн. изд., 1963. – С. 142.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 287.

* * *

Населений пункт: с-ще **Нова Спарта**

(на момент спалення – с. Спарта)

Дата знищення: 5 березня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 87 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Вшанування пам'яті: 1959 р. споруджено пам'ятник, 1975 р. – меморіальний комплекс; місце спаленого села, яке перебуває на обліку пам'яток історії Середино-Будського району

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 54.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 287, 298, 299.

* * *

Населений пункт: с. **Нововасилівка**

(на момент спалення – Хильчицький район)

Дата знищення: 1942–1943 рр.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 130 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 200 дворів

Вшанування пам'яті: місце спаленого села, яке перебуває на обліку пам'яток історії Середино-Будського району

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 53.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 287.

* * *

Населений пункт: с. Очкине

(на момент спалення – Хильчицький район)

Дата знищення: 26 липня 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 17 жителів (Див.: ЦДАГО України);
20 жителів (Див.: *Вінок* безсмертя...)

Кількість знищених дворів або будинків: 270 дворів

Вшанування пам'яті: місце спаленого села, яке перебуває на обліку пам'яток історії Середино-Будського району

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 53.

Література: Білодід О. Заповітами Ілліча / О. Білодід // *Дзвони пам'яті: Кн. про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 50; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 288, 302.*

* * *

Населений пункт: с. Ріг

Дата знищення: 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 288.

* * *

Населений пункт: с. Рудня

(на момент спалення – Хильчицький район)

Дата знищення: червень 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 28 жителів

Вшанування пам'яті: місце спаленого села, яке перебуває на обліку пам'яток історії Середино-Будського району

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 53.

Література: *Білодід О.* Заповітами Ілліча / *О. Білодід // Дзвони пам'яті: Кн. про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 50; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 302.*

* * *

Населений пункт: с. Стара Гута

Дата знищення: жовтень 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 123 жителі (Див.: *Вінок безсмертя...*); 134 жителі (Див.: *Дзвони пам'яті...*)

Кількість знищених дворів або будинків: 547 дворів

Вшанування пам'яті: меморіал загиблим; місце спального села, яке перебуває на обліку пам'яток історії Серединобудського району

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 54.

Література: *Стара Гута // Історія міст і сіл Української РСР. Сумська область / Ред. кол. тому: П. Тронько (гол. ред. кол.). – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 545–546; Гриценко М.* Молоді весни Старої Гути / *М. Гриценко // Дзвони пам'яті: Кн. про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 28–31; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 288, 296–298.*

* * *

Населений пункт: с. Стягайлівка

(на момент спалення – Хильчицький район)

Дата знищення: 15 серпня 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 62 жителі (Див.: *ЦДАГО України*); 74 жителі (Див.: *Вінок безсмертя...*)

Кількість знищених дворів або будинків: 270 дворів

Вшанування пам'яті: місце спаленого села, яке перебуває на обліку пам'яток історії Середино-Будського району

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 53.

Література: Білодід О. Заповітами Ілліча / О. Білодід // Дзвони пам'яті: Кн. про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горlach, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 50; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 288.

* * *

Населений пункт: с. Троїцьке

(на момент спалення – хут. Троїцький)

Дата знищення: 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 27 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 37 дворів

Джерела та література: *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 290.

* * *

Населений пункт: с. Українське

(на момент спалення – хут. Український, Хильчицький район)

Дата знищення: 1942–1943 рр.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 11 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 30 дворів

Література: *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 290.

* * *

Населений пункт: с. Улиця

(на момент спалення – Хильчицький район)

Дата знищення: 1942–1943 рр.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 14 жителів (Див.: ЦДАГО України); 60 жителів (Див.: *Вінок* безсмертя...)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю
Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 53.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 288.

Населений пункт: с. Уралове

(на момент спалення – Хильчицький район)

Дата знищення: 1942–1943 рр.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 35 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Білодід О.* Заповітами Ілліча / О. Білодід // *Дзвони пам'яті:* Кн. про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 50; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 288, 302.

Населений пункт: с. Чернацьке

Дата знищення: квітень 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 56 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 390 дворів

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 288.

Сумський район (3 населені пункти)

Населений пункт: с. Вакалівщина

(на момент спалення – хут. Вакалівщина)

Дата знищення: 10 лютого 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін
Кількість загиблих: 11 жителів (Див.: ЦДАГО України); 12 жителів (Див.: *Вінок* безсмертя...)

Кількість знищених дворів або будинків: 138 дворів
Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 54.

Література: *Вороненко М.* Криниця життя / М. Вороненко // *Дзвони пам'яті:* Кн. про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 83–87; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 286.

* * *

Населений пункт: с. Зелений Гай

(на момент спалення – хут. Зелений Гай)

Дата знищення: 26 лютого 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 26 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю
Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 54.

Література: *Вороненко М.* Криниця життя / М. Вороненко // *Дзвони пам'яті:* Кн. про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 85; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 289.

* * *

Населений пункт: с. Олексіївка

Дата знищення: 9 березня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: 300 дворів

Джерела та література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 287.

Тростянецький район
(1 населений пункт)

Населений пункт: с. Оводівка

Дата знищення: 15 червня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Вшанування пам'яті: місце спаленого села, яке перебуває на обліку пам'яток історії Тростянецького району

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 55.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 290.

Шосткинський район
(1 населений пункт)

Населений пункт: с. Івот

Час заснування: др. пол. XVI ст.

Дата знищення: 10 березня 1943 р.

Виконавець злочину: частина СС, яка перебувала у Новгород-Сіверському в розпорядженні коменданта Пальма

Кількість загиблих: 392 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: 223 двори

Вшанування пам'яті: меморіальний комплекс, на плитах – прізвища 153 воїнів-визволителів, загиблих партизанів та 566 івотчан, які загинули у боях з фашистами, розстріляних і спалених в день івотської трагедії 10 березня 1943 р.

Література: *Івот // Історія міст і сіл Української РСР*. Сумська область / Ред. кол. тому: П. Тронько (гол. редкол.). – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 624–625; *Нестеренко П. Що було в Івоті / П. Нестеренко // Дзвони пам'яті: Кн. про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 91–99; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федо-*

ров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 286, 308–311

Ямпільський район
(4 населені пункти)

Населений пункт: с. Антонівка

Дата знищення: 12 січня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 97 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 284.

* * *

Населений пункт: с. Дорошівка

Час заснування: др. пл. XVII ст.

Дата знищення: 28 травня 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 6 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 56.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 286.

* * *

Населений пункт: с. Микитівка

Час заснування: бл. XVIII ст.

Дата знищення: березень 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 16 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 287.

* * *

Населений пункт: с. Родіонівка

Дата знищення: березень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 3 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 56.

Література: *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 288.

***Населені пункти Сумської області,
які на сьогодні не існують
(13 населених пунктів)***

Населений пункт: с. Баранівка

(на момент знищення – Сумський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Білоусівка

(на момент знищення – Хильчицький район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: хут. Залісний

(на момент спалення – Путивльський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: хут. Ключники

(на момент знищення – Лебединський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: хут. Коханий

(на момент спалення – Краснопільський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

Населений пункт: хут. Олександрівка

(на момент спалення – Середино-Будський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Поділи

(на момент спалення – Середино-Будський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Софіївка

(на момент спалення – Путивльський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: хут. Стародубів

(на момент спалення – Зноб-Новгородський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Хрещиків

(на момент спалення – Середино-Будський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: хут. Червоний

(на момент спалення – Хильчицький район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Червоний Степ

(на момент спалення – Сумський район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: хут. Чернеччина

(на момент спалення – Тростянецький район)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ

(у сучасних межах області встановлено 7 населених пунктів, знищених окупантами внаслідок каральних операцій)

Козівський район (1 населений пункт)

Населений пункт: с. Великий Ходачків

49°29'14" пн. ш., 25°25'28" сх. д.

Час заснування: 1758 р.

Кількість населення: 1392 особи (за переписом 2001 р.);
1394 осіб (станом на 2003 р.)

Дата знищення: 17 квітня 1944 р. (за іншими даними:
15 квітня 1944 р.)

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 275 осіб (за іншими даними: 365);
упродовж 1944–1946 рр. у село з Польщі переселено 210
українських сімей

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 520
дворів

(за ін. даними: 680 хат – з 710 уціліло 30)

Вшанування пам'яті: братська могила жертв нацистського злочину

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Тернопільська область* / Ред. кол. тому: С. П. Нечай (гол. редкол.) та ін. – К.: Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 360–361; *Сім'я Г. Трагедія Великого Ходачкова* / Г. Сім'я // *Дзвони пам'яті. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей* / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 105–114; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 535; *Пазюк Ж. Великий Ходачків* / Ж. Пазюк, В. Уніят // *Тернопільський енциклопедичний словник. У 3 т.* / Ред. колегія: Г. Яворський (голова) та ін. – Т. 1. –

Тернопіль: Збруч, 2004. – С. 239; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид. / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 49.*

Кременецький район
(1 населений пункт)

Населений пункт: с. Шпиколоси

50°02'20" пн. ш., 25°44'11" сх. д.

Час заснування: 1545 р. (за ін. даними: перша писем. згадка – 1514 р.)

Кількість населення: 483 особи (за переписом 2001 р.); 488 осіб (станом на 2007 р.)

Дата знищення: 14–15 липня 1943 р. (у кн. «Вінок безсмертя» помилково вказано іншу дату – 14 грудня 1943 р., – прим. авт.-упоряд.)

Виконавець злочину: німецький каральний загін спільно з підрозділом польської поліції чисельністю до 300 осіб (за відмову від здачі окупантам хлібу і продуктів)

Кількість загиблих: 22 особи, з них 8 стариків і 6 дітей (за іншими, непідтвердженими, даними: 79 чол., більшу частину з них розстріляно у м. Кременець)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 240 дворів із 270

Вшанування пам'яті: 1) братська могила і пам'ятник односельцям, яких спалили і замучили фашисти (1965 р.); 2) пам'ятний знак односельцям, які загинули під час війни (1985 р.); 3) братська могила воїнів Червоної Армії (1965 р.)

Джерела: Державний архів Тернопільської області (далі: ДАТО). – Ф. Р-274. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 6–7; Спр. 123. – Арк. 16.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Тернопільська область / Ред. кол. тому: С. П. Нечай (гол. редкол.) та ін. – К. : Гол. редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 376; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 535; Лівінський М. Навічно у пам'яті / М. Лівінський // Дзвони пам'яті. Книга про трагедію сіл,*

знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 78, 86–88; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1941–1943: Довід. вид.* / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : Т. Пастушенко, Т. Заболотна, М. Дубик. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 527; *Уніят В. Шпиколоси / В. Уніят, В. Черняхівський // Тернопільський енциклопедичний словник. – Т. 3. – Тернопіль: Збруч, 2008. – С. 648; Собчук В. Хто посіяв вітер. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://religioterno.ucoz.ua/publ/khto_posijav_viter/1-1-0-73*

Лановецький район (2 населені пункти)

Населений пункт: с. Молотків

49°49'29" пн. ш., 26°11'17" сх. д.

Час заснування: 1777 р. (за ін. даними: 1584 р.)

Кількість населення: 646 осіб (за переписом 2001 р.);
649 осіб (станом на 2003 р.)

Дата знищення: 29 квітня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 617 осіб (у т. ч. 92 дітей)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 255 дворів (за іншими даними: 353 хати – вціліло 5 хат із 358)

Вшанування пам'яті: 1) меморіальний комплекс пам'яті жертв фашизму та односельців, полеглих у війні (пам'ятний знак, скульптура Скорботної Матері, обгорілий дуб, символічні залишки будинків, стіна пам'яті, скульптура Воїна; споруджено у 1985 р.); 2) краєзнавчий музей «Молотківська трагедія», три пілони, які символізують сім'ю – батька, матір і дитину

Література: *Тернопільське Лідіце // Ленінський промінь. – 1968. – 9 січня; Овсанна Л. Реквієм квітневого світання / Л. Овсанна // Ровесник. – 1968. – 22 червня; Мельничук Б. Пам'ятаємо / Б. Мельничук // Ровесник. – 1973. –*

28 квітня; *Історія міст і сіл Української РСР. Тернопільська область* / Ред. кол. тому: С. П. Нечай (гол. редкол.) та ін. – К. : Гол. редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 376, 414; *Толкачова Л.* «Я виростаю з пам'яті...» / Л. Толкачова // *Вільне життя*. – 1978. – 28 квітня; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 535, 539–548; *Мельничук Б. І.* Біль і пам'ять Молоткова: путівник по музею «Молотківська трагедія» / Б.І. Мельничук, І. Г. Мельничук. – Львів: Каменяр, 1990. – 48 с.; *Вихрущ В.* Молотківська трагедія (фрагменти з поеми) В. Вихрущ // *Дзвони пам'яті*. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 83–85; *Горбатий І.* Лелеки над Колисками (уринок з документальної повісті) / І. Горбатий, Б. Мельничук // *Дзвони пам'яті*. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 98–104; *Гаврильцьо І., Уніят В.* Молотків / І. Гаврильцьо, В. Уніят // *Тернопільський енциклопедичний словник*. – Т. 2. – Тернопіль: Збруч, 2005. – С. 551; *Дем'янова І.* «Молотківська трагедія» / І. Дем'янова // *Тернопільський енциклопедичний словник*. – Т. 2. – Тернопіль: Збруч, 2005. – С. 551–552; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1941–1943: Довід. вид.* / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : Т. Пастушенко, Т. Заболотна, М. Дубик. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 426.

* * *

Населений пункт: с. Осники

49°50'23" пн. ш., 26°10'43" сх. д.; Молотківська сільська рада

Час заснування: 1545 р.

Кількість населення: 211 осіб (за переписом 2001 р.); 204 особи (станом на 2003 р.)

Дата знищення: 16 листопада 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 187 осіб

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 118 дворів (хат)

Вшанування пам'яті: пам'ятник жертвам фашизму й односельцям, полеглим у війні (1985 р.)

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 535, 545–547; *Горбатий І. Лелеки над Колисками* (уривок з документальної повісті) / І. Горбатий, Б. Мельничук // *Дзвони* пам'яті. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 98–104; *Борух О. Осники* / О. Борух, Б. Мельничук // Тернопільський енциклопедичний словник. – Т. 2. – Тернопіль: Збруч, 2005. – С. 691; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1941–1943: Довід. вид.* / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : Т. Пастушенко, Т. Заболотна, М. Дубик. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 515.

Чортківський район (1 населений пункт)

Населений пункт: с. Стара Ягільниця

48°58'43" пн. ш., 25°41'38" сх. д.

Час заснування: 1477 р.

Кількість населення: 616 осіб (станом на 2007 р.)

Дата знищення: 12 березня 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 140 осіб, ще 38 забрали для примусової праці у нацистській Німеччині

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 120 дворів

Вшанування пам'яті: пам'ятник жертвам лихоліть ХХ ст. (1999 р.); могила вояків УПА (1944 р.)

Література: *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін.* – К. : Політвидав України, 1987. – С. 535; *Барна В. Скорботні дзвони / В. Барна // Дзвони пам'яті. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін.* – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 89–92; *Гордій М. Хроніка одного села [Стара Ягільниця] / М. Гордій // Літопис червоної калини.* – 1993. – № 1–2. – С. 36–39; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид. / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода.* – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 32; *Уніят В. Стара Ягільниця / В. Уніят // Тернопільський енциклопедичний словник.* – Т. 3. – Тернопіль: Збруч, 2008. – С. 331.

Шумський район (2 населені пункти)

Населений пункт: с. Стара Гута

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Стіжок

50°10'47" пн. ш., 25°51'57" сх. д.

Час заснування: 890 р. (за іншими даними: 1064 р. – перша писемна згадка як містечко Істожок)

Кількість населення: 496 осіб (за переписом 2001 р.); 449 осіб (станом на 2007 р.)

Дата знищення: 9 травня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін (підрозділ СС) спільно з польською поліцією

Кількість загиблих: 76 осіб (за іншими даними: 65, 58 або 53 особи)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 185 дворів

Вшанування пам'яті: пам'ятник жертвам фашизму та воїнам-односельцям, полеглим у війні (1965 р.); братська могила воїнів Червоної Армії (1951 р.)

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Тернопільська область* / Ред. кол. тому: С. П. Нечай (гол. редкол.) та ін. – К. : Гол. редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 608; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 535; *Мичко С. Неопалима Купина* / С. Мичко // *Дзвони пам'яті. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей* / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 94–97; *Петрук-Попик Г. Хатинь (вірш про спалене с. Стіжок)* // *Дзвони пам'яті. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей* / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 93; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1941–1943: Довід. вид.* / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : Т. Пастушенко, Т. Заболотна, М. Дубик. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 430; *Бесараб М. Стіжок* / М. Бесараб, В. Уніят // *Тернопільський енциклопедичний словник. – Т. 3. – Тернопіль: Збруч, 2008. – С. 354–355; Шумщина від А до Я. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irp.te.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1447:2010-05-27-15-25-22&catid=45:2009-10-04-10-44-17*

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСТЬ

(у сучасних межах області встановлено
1 населений пункт, знищений окупантами
внаслідок каральної акції)

Первомайський район (1 населений пункт)

Населений пункт: с. Єфремівка

Час заснування: XVIII ст.

Дата знищення: 16–17 лютого 1943 р.

Виконавець злочину: німецькі регулярні війська під час відступу

Кількість загиблих: 240 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Романовський В. Віч-на-віч / В. Романовський // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію міст і сіл Полтавщини, Харківщини, Ворошиловградщини та Донеччини, сплюндрованих фашистами у роки війни / Редкол. Ю. Збанацький (голова) та ін. Уклад. : Р. Б. Гнатишин та ін. – К. : Рад. письменник, 1988. – С. 122–127.*

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСТЬ

(до січня 1954 р. – КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ)

(у сучасних межах області встановлено
28 населених пунктів, знищених окупантами
внаслідок каральних операцій)

Білогірський (до 1946 р. – Ляховецький) район
(1 населений пункт)

Населений пункт: с. Синютки

50°01'29" пн. ш., 26°30'44" сх. д.; Гулівецька сільська
рада

Час заснування: немає даних

Кількість населення: 570 осіб (за переписом 1897 р.); бл.
600 – перед війною; 249 осіб (за переписом 2001 р.); 207 осіб
(станом на 1.01.2011 р., 97 дворів)

Дата знищення: 23 лютого 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін (на
3 танках і автомашинах)

Кількість загиблих: 25 осіб (ще 46 жителів села угнано
до Німеччини в 1943 р.)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено по-
вністю – 150 дворів (за іншими даними: 152 або 153 із 155) і
всі колгоспні споруди

Вшанування пам'яті: 1) пам'ятний знак спаленому
селу; 2) братська могила радянських воїнів

Джерела: *Населенные места Российской империи в 500
и более жителей с указанием всего наличного в них населе-
ния и числа жителей преобладающих вероисповеданий по
данным первой всеобщей переписи населения 1897 года /*
Под ред. Н. А. Тройницкого. – СПб: Типогр. «Обществен-
ная польза», 1905. – С. 27; *Зверства немецко-фашистских за-
хватчиков. Документы / Сост. Ф. Ф. Матросов. – Вып. 13. –*
М. : Военное издательство НКЮ, 1945. – С. 36–38.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Хмель-
ницька область / Ред. кол. тому: М. І. Мехеда (гол. редкол.)*
та ін. – К.: Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1971. – С. 111; *Вінок без-*

смертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 424, 451; *Федунець М.* «...Встануть тисячі Щорсів» / М. Федунець // *Дзвони пам'яті*. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 150–155; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид.* / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 24.

Волочиський район (2 населені пункти)

Населений пункт: с. Канівка

49°26'59" пн. ш., 26°11'53" сх. д.; Полянська сільська рада

Час заснування: 1782 р. (вперше згадується в історичних документах)

Кількість населення: 742 особи (за переписом 1897 р.); 245 осіб (за переписом 2001 р.); 222 особи (станом на 1.01.2011 р., 107 дворів)

Дата знищення: 24 січня 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін (як покарання за те, що наприкінці 1943 р. і в перші дні 1944 р. партизанський загін Іванова двічі вчинив напад на німецький гарнізон у с. Канівка).

Кількість загиблих: 80 осіб (або 79) (розстріляно над урвищем с. Поляни), 54 селян було вивезено на примусові роботи до Німеччини

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 132 двори, всі колгоспні споруди

Вшанування пам'яті: 1) «Курган пам'яті» в с. Поляни – розстріляним у роки війни жителям с. Канівка; 2) пам'ятний знак «Жертвам фашизму» (обеліск «Дівчинка і полум'я») – жителям с. Канівка, розстріляним у період німецької окупації (споруджено у 1987 р.)

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 285. – Арк. 50; *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года* / Под ред. Н. А. Троицкого. – С.-Пб: Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 162.

Література: *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 422, 458–461; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид.* / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 15; *Історична довідка с. Канівка.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://volrada.km.ua/content/view/192/153/>; *68-й річниці з дня спалення Канівки приурочено* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://volrada.km.ua/content/view/618/30/>

* * *

Населений пункт: с. Лозова

49°30'54" пн. ш., 26°18'19" сх. д.; Копачівська сільська рада

Час заснування: немає даних

Кількість населення: 975 осіб (за переписом 1897 р.); 799 осіб (за переписом 2001 р.); 776 осіб (станом на 1.01.2011 р., 223 двори)

Дата знищення: 9 березня 1944 р.

Виконавець злочину: німецькі регулярні війська під час відступу

Кількість загиблих: 65 осіб.; декілька жінок зґвалтовано, 45 (за іншими даними: понад 70) юнаків і дівчат було вивезено на примусову працю до Німеччини

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 48 хат (за іншими даними: спалено понад 160 будинків із 318)

Вшанування пам'яті: пам'ятний знак на честь воїнів-односельчан, які загинули під час Великої Вітчизняної війни (споруджено у 1966 р.; скульптор – А. П. Мисько)

Джерела: *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населе-*

ния и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб: Типограф. «Общественная польза», 1905. – С. 23; Зверства немецко-фашистских захватчиков. Документы / Сост. Ф. Ф. Матросов. – Вып. 13. – М. : Военное издательство НКО, 1945. – С. 43–45; *Поділля у Великій Вітчизняній війні (1941–1945 рр.)*. Зб. документів і матеріалів. – Львів: «Каменяр», 1969. – С. 84.

Література: *Історична довідка*. Село Лозова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://volrada.km.ua/content/view/182/140/>

Ізяславський район (12 населених пунктів)

Населений пункт: с. Білижинці

(інші варіанти назви: Білиженці, Булижинці)

50°03'48" пн. ш., 26°37'18" сх. д.; Двірецька сільська рада

Час заснування: 1500 р. (поч. XVI ст.)

Кількість населення: 522 особи (за переписом 1897 р.); 225 осіб (за переписом 2001 р.); 173 особи (станом на 1.01.2012 р., 103 двори)

Дата знищення: 26 лютого 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 35 осіб (ще 63 жителі вивезено до Німеччини)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 63 двори

Вшанування пам'яті: пам'ятний знак на честь воїнів-односельчан, загиблих на фронтах Великої Вітчизняної війни, обеліск

Джерела: *Державний архів Хмельницької області* (далі – ДАХМО). – Ф. Р-3784. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 1; *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года* / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб: Типограф. «Общественная польза», 1905. – С. 18.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 425, 446; *Купратий В. Незабутне* / В. Купратий // *Дзвони пам'яті*. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 116–118; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид.* / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 25; *Сложинський В. Спалені війною, але не зламані духом* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khn-news.net/2011-02/storinkami-istorii-3.html>

* * *

Населений пункт: с. Білотин

(у 1941 р. – Плужнянського району)

50°14'40" пн. ш., 26°39'42" сх. д.

Час заснування: 1523 р. (за іншими даними: 1506 р.)

Кількість населення: 230 осіб (за переписом 2001 р.); 159 осіб (станом на 1.01.2012 р., 73 двори)

Дата знищення: 22 січня 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін (піхотний батальйон при підтримці 4 танків)

Кількість загиблих: 4 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 62 двори (до війни – 171 двір, з них до 1/3 – єврейські)

Вшанування пам'яті: пам'ятний знак на честь воїнів-односельчан, загиблих на фронтах Великої Вітчизняної війни, скульптура

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 425, 450; *Романчук О. Село Білотин в минулому і сьогодні* / О. Романчук // *Wołanie u Wołunia* = Воляння з Волині. – 2004. – Ч. 2 (57). – С. 33–36; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид.* / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 15.

* * *

Населений пункт: с. Васьківці

50°05'38" пн. ш., 26°47'28" сх. д.; Клубівська сільська рада

Час заснування: 1635 р.

Кількість населення: 889 осіб (за переписом 1897 р.); 561 особа (за переписом 2001 р.); 535 осіб (станом на 1.01.2012 р., 190 дворів)

Дата знищення: 22 лютого 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін (у відповідь на дії партизанів згону І. Музальова, які розгромили німецьку колону)

Кількість загиблих: 49 осіб, у т.ч. 26 жінок і 14 дітей

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 68 дворів

Вшанування пам'яті: пам'ятний знак на честь воїнів-односельчан, загиблих на фронтах Великої Вітчизняної війни, обеліск

Джерела: ДАХМО. – Ф. Р-3784. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 4–5; *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года* / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб: Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 18.

Література: *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 422, 449; *Семенюк Є. Той день у Васьківцях* / Є. Семенюк // *Дзвони пам'яті. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей* / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 169–171; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид.* / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 23; *Сложинський В. Спалені війною, але не зламані духом* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khn-news.net/2011-02/storinkami-istorii-3.html>

* * *

Населений пункт: с. Двірець

50°03'11" пн. ш., 26°34'34" сх. д.

Час заснування: 1500 р. (за ін. даними: 1545 р.)**Кількість населення:** 1537 осіб (за переписом 1897 р.); 580 осіб (за переписом 2001 р.); 470 осіб (станом на 1.01. 2012 р., 247 дворів)**Дата знищення:** 26 лютого 1944 р. (за іншими даними: двічі – 25 і 28 лютого 1944 р.)**Виконавець злочину:** німецькі регулярні війська, підрозділ чисельністю бл. 200 осіб (з 6 танками)**Кількість загиблих:** 29 осіб (за іншими даними: 25 і 28 лютого 1944 р. спалено і розстріляно до 40 жителів); ще 210 мешканців села вивезено до Німеччини (за іншими даними: 110, а за весь час окупації вивезено до Німеччини 295 людей)**Кількість знищених дворів або будинків:** спалено майже повністю: 320 дворів, вціліло 57 будинків (за іншими даними, 25 лютого 1944 р. спалено 333 будинки з 388, 28 лютого 1944 р. спалено вцілілі будинки)**Вшанування пам'яті:** 1) пам'ятний знак на честь спаленого села, скульптура; 2) дві братські могили радянських воїнів; 3) пам'ятний знак на честь воїнів-односельчан, загиблих на фронтах Великої Вітчизняної війни, обеліск**Джерела:** ДАХМО. – Ф. Р-3784. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 7; ЦДАГО. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 285. – Арк. 50; *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года* / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб: Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 20; *Зверства немецко-фашистских захватчиков. Документы* / Сост. Ф. Ф. Матросов. – Вып. 13. – М.: Военное издательство НКЮ, 1945. – С. 41–43.**Література:** *Історія міст і сіл Української РСР. Хмельницька область* / Ред. кол. тому: М. І. Мехеда (гол. редкол.) та ін. – К.: Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1971. – С. 292; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав

України, 1987. – С. 424, 446; *Купратий В.* Незабутнє / В. Купратий // *Дзвони пам'яті*. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Полик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 116–118; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид.* / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 25; *Сложинський В.* Спалені війною, але не зламані духом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khn-news.net/2011-02/storinkami-istorii-3.html>

* * *

Населений пункт: с. Клубівка

(до 1946 р. – с. Клембівка, у 1946 р. були об'єднані села Клембівка і Митківці)

50°04'51" пн. ш., 26°46'42" сх. д.

Час заснування: 1744 р.

Кількість населення: 928 осіб (с. Клембівка, за переписом 1897 р.); 1971 особа (за переписом 2001 р.); 1877 осіб (станом на 1.01.2012 р., 724 двори)

Дата знищення: 24 лютого 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 76 осіб

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 600 дворів

Вшанування пам'яті: 1) братська могила жертв фашизму, пілон (споруджено у 1989 р.); 2) пам'ятний знак на честь воїнів-односельчан, загиблих на фронтах Великої Вітчизняної війни, обеліск

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 285. – Арк. 50; *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года* / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб: Типогр. «Общественная польза», 1905. – с. 21; *Поділля у Великій Вітчизняній війні (1941–1945 рр.)*. 36. документів і матеріалів. – Львів: «Каменярь»,

1969. – С. 72–73; *Советская Украина в годы Великой Отечественной войны 1941–1945: Документы и материалы*. В 3 т. – Т. 3 (1944–1945). – К.: Наукова думка, 1980. – С. 252.

Література: *Історія міст і сіл. Хмельницька обл.* – С. 293; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін.* – К. : Політвидав України, 1987. – С. 422, 452–453; *Купратий В. Незабутнє / В. Купратий // Дзвони пам'яті. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін.* – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 116–118; *Слід звіра // Дзвони пам'яті. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін.* – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 134–135; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид. / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода.* – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 24.

* * *

Населений пункт: с. Комини

50°13'07" пн. ш., 26°42'10" сх. д.; Білотинська сільська рада

Час заснування: 1713 р.

Кількість населення: 179 осіб (за переписом 2001 р.); 138 осіб (станом на 1.01.2012 р., 61 двір)

Дата знищення: 16 січня 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 40 осіб (за іншими даними: 44), з них 9 дітей і 21 жінка

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 137 дворів зі 141

Вшанування пам'яті: пам'ятний знак на честь воїнів-односельчан, загиблих на фронтах Великої Вітчизняної війни, обеліск

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 285. – Арк. 50.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 425, 450; *Іов І.* Гірка повітря Коминів / І. Іов // *Дзвони пам'яті*. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 172–181.

* * *

Населений пункт: с. Лютарка

50°09'43" пн. ш., 26°46'15" сх. д.

Час заснування: до 1600 р.

Кількість населення: 725 осіб (с. Лютаревка, за переписом 1897 р.); 497 осіб (за переписом 2001 р.); 440 осіб (станом на 1.01.2012 р., 148 дворів)

Дата знищення: 26 лютого 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 8 осіб

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 135 дворів

Вшанування пам'яті: братська могила радянських військовополонених, пілон (24 квартал Лютарського лісництва)

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 285. – Арк. 50; *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года* / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб: Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 23.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 424; *Кравчук В.* Кривавий світанок / В. Кравчук // *Дзвони пам'яті*. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 182–185; *Україна: Хроніка XX століття: Роки 1944–1945: Довід. вид.* /

Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 25; *Сложинський В.* Спалені війною, але не зламані духом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khn-news.net/2011-02/storinkami-istorii-3.html>

Населений пункт: с. Михля

50°09'24" пн. ш., 26°48'33" сх. д.; Лютарська сільська рада

Час заснування: 1520 р. (за іншими даними: кін. XV – поч. XVI ст.)

Кількість населення: 1438 осіб (за переписом 1897 р.); 959 осіб (за переписом 2001 р.); 912 осіб (станом на 1.01.2012 р., 288 дворів)

Дата знищення: 16 лютого 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 19 осіб

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 312 дворів (хат)

Вшанування пам'яті: братська могила жертв фашизму, обеліск (споруджено у 1987 р.)

Джерела: *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года* / Под ред. Н. А. Троицкого. – С.-Пб: Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 24.

Література: *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 424; *Кравчук В.* Кривавий світанок / В. Кравчук // *Дзвони пам'яті.* Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 182–185.

Населений пункт: с. Михнів

50°03'47" пн. ш., 26°41'08" сх. д.

Час заснування: 1519 р. (за ін. даними: сер. XIII ст.)

Кількість населення: 1705 осіб (за переписом 1897 р.); 934 особи (за переписом 2001 р.); 859 осіб (станом на 1.01.2012 р., 405 дворів)

Дата знищення: село тричі було об'єктом каральних акцій окупантів: 1) 27 листопада 1943 р. (за іншими даними: 28 грудня 1943 р.); 2) 9 лютого 1944 р. (за іншими даними: 12 лютого 1944 р.); 3) 27 лютого 1944 р.

Виконавець злочину: 1) німецький каральний загін; 2) каральний загін із 30 кінних есесівців; 3) німецький каральний загін (при відступі окупантів)

Кількість загиблих: 1) розстріляно 12 осіб, на каторжні роботи вивезено 242 людей; 2) немає даних; 3) 19 осіб (усього за час окупації загинуло 34 особи)

Кількість знищених дворів або будинків: 1 і 2) немає даних; 3) спалено 147 дворів

Вшанування пам'яті: 1) братська могила жертв фашизму, пілон (споруджено у 2005 р.); 2) пам'ятний знак на честь воїнів-односельчан, загиблих на фронтах Великої Вітчизняної війни і жертв фашизму (замін. у 2000 р.)

Джерела: ДАХМО. – Ф. Р-3784. – Оп.1. – Спр. 12. – Арк. 22; *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года* / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб: Типогр. «Общественная польза», 1905. – С 24.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Хмельницька область* / Ред. кол. тому: М. І. Мехеда (гол. редкол.) та ін. – К.: Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1971. – С. 289–290; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 424, 443–444; *Шелепало О. І гнів, і біль* / О. Шелепало // *Дзвони пам'яті. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей* / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 157–160; *Україна: Хроніка XX століття: Роки 1944–1945: Довід. вид.* / Редкол. :

В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 25; *Сложинський В.* Спалені війною, але не зламані духом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khm-news.net/2011-02/storinkami-istorii-3.html>

* * *

Населений пункт: с. Покощівка

50°02'47" пн. ш., 26°40'02" сх. д.

Час заснування: немає даних

Кількість населення: 549 осіб (за переписом 1897 р.); 284 особи (за переписом 2001 р.); 231 особа (станом на 1.01.2012 р., 130 дворів)

Дата знищення: 27 лютого 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін (при відступі окупантів)

Кількість загиблих: 13 осіб

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 90 дворів (зі 137 осель) та більшість громадських будівель

Вшанування пам'яті: пам'ятник односельчанам – жертвам фашизму та загиблим на фронтах Великої Вітчизняної війни, скульптурна фігура жінки-матері з дитиною на руках

Джерела: *ДАХМО.* – Ф. Р-3784. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 24; *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года* / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб: Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 25.

Література: *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 424, 447; *Мацько В.* Сполохи над Горинню / В. Мацько // *Дзвони пам'яті.* Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 199–201; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид.* / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко,

М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 25; *Сложинський В.* Спалені війною, але не зламані духом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khn-news.net/2011-02/storinkami-istorii-3.html>

* * *

Населений пункт: с. Поліське

(до 1966 р. – с. Велика Гнійниця; колишнього Плужнянського району)

50°06'14" пн. ш., 26°35'06" сх. д.

Час заснування: 1152 р. (у літописі згадується як місто)

Кількість населення: 1015 осіб (с. Гнійниця, за переписом 1897 р.); 704 особи (за переписом 2001 р.); 603 особи (станом на 1.01.2012 р., 223 двори)

Дата знищення: 21 січня 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін (до 100 осіб) за знищення в селі партизанами загону ім. Михайлова 7 есесівців на чолі з офіцером Зеференсом

Кількість загиблих: 17 жінок і дітей (за іншими даними: 27 жителів)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 240 дворів і всі громадські будівлі (залишився єдиний в селі цегляний будинок)

Вшанування пам'яті: 1) братська могила жертв фашизму, обеліск (споруджено у 1961 р.); 2) пам'ятник воїнам-односельчанам, загиблим на фронтах Великої Вітчизняної війни, 2 скульптури (споруджено у 1980 р.)

Джерела: *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года* / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб: Типограф. «Общественная польза», 1905. – С. 19.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Хмельницька область* / Ред. кол. тому: М. І. Мехеда (гол. редкол.) та ін. – К.: Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1971. – С. 294; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 422, 424, 448; *Шиманський І.* Це було опівдні / І. Шиманський // *Дзвони пам'яті.* Книга про тра-

гедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 186–188; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид.* / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 14.

* * *

Населений пункт: с. Сошне

50°08'05" пн. ш., 26°45'03" сх. д.

Час заснування: 1504 р.

Кількість населення: 782 осіб (за переписом 1897 р.); 490 осіб (за переписом 2001 р.); 393 особи (станом на 1.01.2012 р., 143 двори)

Дата знищення: 3(4) лютого 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін (як покарання за те, що партизани з загону А. Одухи біля села вбили трьох німецьких солдатів)

Кількість загиблих: 4 особи

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 222 двори з 223

Вшанування пам'яті: пам'ятний знак на честь воїнів-односельчан, загиблих на фронтах Великої Вітчизняної війни, обеліск

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 285. – Арк. 50; *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года* / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб: Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 27.

Література: *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 425, 445; *Мацько В. Розп'ятий на згарищах день* / В. Мацько // *Дзвони пам'яті. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей* / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-

Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 202–205; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид. / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 19.*

Полонський район
(5 населених пунктів)

Населений пункт: с. Білецьке

49°53'55" пн. ш., 27°22'52" сх. д.

Час заснування: 1583 р.

Кількість населення: 481 особа (за переписом 2001 р.); 444 особи (станом на 1.01.2011 р., 165 дворів)

Дата знищення: 26 січня 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін на 7 танках і бронемашинах з використанням запалювальних снарядів (за допомоги й сприяння партизанам і розвідувальному підрозділу Радянської Армії)

Кількість загиблих: 53 особи

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 232 двори (до війни – 350 дворів), шкільні приміщення, колгоспні будівлі

Вшанування пам'яті: 1) пам'ятний знак знищеному селу, скульптура, пілон (споруджено у 1979 р.); 2) братська могила радянських воїнів; 3) пам'ятний знак на честь воїнів-односельчан, загиблих на фронтах Великої Вітчизняної війни, обеліск

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 285. – Арк. 50.

Література: *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 422, 434–435; Шокало М. Трагедія січної ночі / М. Шокало // Дзвони пам'яті. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанаць-*

кий (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 130–133; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид. / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 16.*

* * *

Населений пункт: с. Буртин

50°13'17" пн. ш., 27°25'26" сх. д.

Час заснування: 1815 р.

Кількість населення: 1124 особи (за переписом 1897 р.); 904 особи (за переписом 2001 р.); 875 осіб (станом на 1.01.2011 р., 431 двір)

Дата знищення: 8–9.01.1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін на танках

Кількість загиблих: 11 осіб

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 220 дворів (жилих будинків), гуртожиток і контору заводу вогнетривів, усі колгоспні будівлі

Вшанування пам'яті: пам'ятний знак спаленому селу, стела (споруджено у 1985 р.); братська могила радянських воїнів; пам'ятний знак на честь воїнів-односельчан, загиблих на фронтах Великої Вітчизняної війни, скульптура

Джерела: *ДАХМО. – Ф. Р-3784. – Оп. 1. – Спр. 23. – Арк. 8–9; Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб: Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 18.*

Література: *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 424, 430–432; Купратий В. Незабутнє / В. Купратий // Дзвони пам'яті. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 116–118.*

Україна: Хроніка XX століття: Роки 1944–1945: Довід. вид. / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 10.

* * *

Населений пункт: с. Воробіївка

49°54'22" пн. ш., 27°29'42" сх. д.

Час заснування: 1615 р.

Кількість населення: 1134 особи (за переписом 1897 р.); 578 осіб (за переписом 2001 р.); 605 осіб (станом на 1.01.2011 р., 275 дворів)

Дата знищення: село двічі ставало об'єктом каральних акцій окупантів:

1) 14 січня 1944 р.; 2) 24 січня 1944 р.

Виконавець злочину: 1) німецький каральний загін (після повторного оволодіння селом як покарання за допомогу розвідувальним підрозділам Червоної Армії); 2) німецький каральний загін – команда СС польової жандармерії (за неспілкування евакууюватися в німецький тил)

Кількість загиблих: 1) 18 осіб (крім того, біля села розстріляно 33 селян із с. Храбузна); 2) 247 осіб, у т.ч. 113 дітей

Кількість знищених дворів або будинків: 1) немає даних; 2) спалено 52 двори (будинки), колгоспні будівлі

Вшанування пам'яті: 1) братська могила жертв фашизму, обеліск (споруджено у 1956 р.); 2) братська могила радянських воїнів, скульптура

Джерела: *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб: Типограф. «Общественная польза», 1905. – с. 19; Зверства немецко-фашистских захватчиков. Документы / Сост. Ф. Ф. Матросов. – Вып. 13. – М. : Военное издательство НКО, 1945. – С. 39–40; Поділля у Великій Вітчизняній війні (1941–1945 рр.). Зб. документів і матеріалів. – Львів: «Каменярь», 1969. – С. 83.*

Література: *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 422, 429–430; Василев-*

ський М. Доля у чорній хустині / М. Василевський // *Дзвони пам'яті*. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Полик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 190–195; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид.* / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Любода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 15.

* * *

Населений пункт: с. Кустівці

49°55'18" пн. ш., 27°24'42" сх. д.

Час заснування: 1560 р.

Кількість населення: 1760 осіб (за переписом 1897 р.); 929 осіб (за переписом 2001 р.); 827 осіб (станом на 1.01.2011 р., 279 дворів)

Дата знищення: 28.01.1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін (зондеркоманда під командуванням офіцера військ СС Попіца – як покарання за допомогу партизанів і населення розвідникам 99-ї стрілецької дивізії)

Кількість загиблих: 14 жителів (старі люди, які не змогли за наказом окупантів евакуюватися)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 128 дворів

Вшанування пам'яті: 1) пам'ятний знак спаленому селу, скульптура (споруджено у 1982 р.); 2) братська могила радянських воїнів, скульптура; 3) пам'ятний знак на честь воїнів-односельчан, загиблих на фронтах Великої Вітчизняної війни, обеліск

Джерела: *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года* / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб: Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 23.

Література: *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 424, 432–433; *Шока-*

ло М. Трагедія січневої ночі / М. Шокало // *Дзвони пам'яті*. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 130–133; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид.* / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 17.

* * *

Населений пункт: с. Оनाцьківці

49°57'05" пн. ш., 27°28'42" сх. д.

Час заснування: 1645 р. (за іншими даними: 1601 р. як Онаківці)

Кількість населення: 1488 осіб (за переписом 1897 р.); 630 осіб (за переписом 2001 р.); 519 осіб (станом на 1.01.2011 р., 211 дворів)

Дата знищення: 1) кінець серпня 1943 р.; 2) січень 1944 р.

Виконавець злочину: 1) німецький каральний загін (як покарання за напад партизанів на поліцейський відділок, спалення складу із зерном); 2) військові підрозділи вермахту

Кількість загиблих: село двічі ставало об'єктом каральних акцій окупантів:

1) 18 осіб; 2) 29 осіб. Крім того, ще в липні 1941 р. було розстріляно 13 жителів єврейської національності; усього за час окупації загинуло 78 селян; до Німеччини угнано 196 людей.

Кількість знищених дворів або будинків: 1) частково спалене; 2) спалено 120 дворів (тут проходила лінія німецької оборони, у зв'язку з чим жителі були евакуйовані із села)

Вшанування пам'яті: 1) пам'ятний знак спаленому селу, скульптура (споруджено у 1988 р.); 2) братська могила радянських воїнів, скульптура; 3) пам'ятний знак на честь воїнів-односельчан, загиблих на фронтах Великої Вітчизняної війни, скульптурна композиція, пілон

Джерела: *ДАХМО*. – Ф. Р-3784. – Оп. 1. – Спр. 23. – Арк. 3; *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года* / Под ред.

Н. А. Тройницкого. – С.-Пб: Типогр. «Общественная польза», 1905. – с. 25; Зверства немецко-фашистских захватчиков. Документы / Сост. Ф. Ф. Матросов. – Вып. 13. – М.: Военное издательство НКО, 1945. – С. 38–39.

Література: *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 424, 434; *Василевський М. Доля у чорній хустині* / М. Василевський // *Дзвони пам'яті. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей* / Упоряд.: М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Радянський письменник, 1990. – С. 190–195; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид.* / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд.: О. Лисенко, М. Лобода. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 17.

Славутський район (6 населених пунктів)

Населений пункт: с. Волиця
(до 1946 р. – с. Вулька [Вульки])
50°23'04" пн. ш., 26°51'01" сх. д.

Час заснування: 1593 р.

Кількість населення: 514 осіб (за переписом 1897 р.); 411 осіб (за переписом 2001 р.); 301 особа (станом на 1.01.2011 р., 130 дворів)

Дата знищення: 22 січня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін (як покарання за дії партизанів, які вбили німецького офіцера та кількох солдатів)

Кількість загиблих: 70 осіб (за іншими даними 54; за німецькими документами по двох селах – Вулька і Губельці – розстріляно 80 заложників)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 26 дворів (за іншими даними: у селах Вулька і Губельці спалено понад 100 хат)

Вшанування пам'яті: пам'ятний знак на честь воїнів-односельчан та жертв війни (скульптура, пілон, 4 плити, споруджено у 1981 р.)

Джерела: *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года* / Под ред. Н. А. Тройницкого. – СПб: Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 19; *Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні: Збірник документів і матеріалів* / Упоряд. А. А. Батюк, І. Л. Бутич, П. М. Костриба, В. В. Кузьменко, А. П. Нагорна, Є. М. Савченко; за ред. П. М. Костриби, С. Д. Пількевича, Ф. П. Шевченка. – К.: Держполітвидав України, 1963. – С. 184–185; *Поділля у Великій Вітчизняній війні (1941–1945 рр.)*. Зб. документів і матеріалів. – Львів: «Каменярь», 1969. – С. 65–66; *Советская Украина в годы Великой Отечественной войны 1941–1945: Документы и материалы*. В 3 т. – Т. 2. (1944–1945). – К.: Наукова думка, 1980. – С. 301; *Історія застерігає: Трофейні документи про злочини німецько-фашистських загарбників та їхніх пособників на тимчасово окупованій території України в роки Великої Вітчизняної війни*. – К.: Політвидав України, 1986. – С. 114–115.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Хмельницька область* / Ред. кол. тому: М. І. Мехеда (гол. редкол.) та ін. – К.: Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1971. – С. 482; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – С. 422, 437–439; *Мачківський М.* Зловісна п'ятниця / М. Мачківський // *Дзвони пам'яті*. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд.: М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол.: Ю. Збанацький (голова) та ін. – К.: Радянський письменник, 1990. – С. 121–129; *Україна: Хроніка XX ст.: Роки 1941–1943: Довід, вид.* / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд.: Т. Пастушенко, Т. Заболотна, М. Дубик. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 383.

* * *

Населений пункт: с. Голики

50°13'17" пн. ш., 26°53'28" сх. д.

Час заснування: 1884 р.

Кількість населення: 703 особи (за переписом 1897 р.); 448 осіб (за переписом 2001 р.); 362 особи (станом на 1.01.2011 р., 162 дворів)

Дата знищення: 20–21 січня 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін на чолі з начальником славутської районної поліції Нейманом (як покарання за дії партизанів, які вбили німецького офіцера)

Кількість загиблих: 6 жителів (люди сховалися в лісі; тих, які не встигли втекти у ліс, німці погнали на Ізяслав, шістьох дорогою розстріляли)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 107 дворів (зі 109)

Вшанування пам'яті: пам'ятний знак спаленому селу, скульптурна композиція (споруджено у 1974 р.)

Джерела: *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года* / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб: Типограф. «Общественная польза», 1905. – С. 19.

Література: *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 425, 439–440; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид.* / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 14; *Ковальчук С. Незабутні дні 1944-го* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.perspekt.org.ua/news/nezabutni-dni-1944-go/>

* * *

Населений пункт: с. Губельці

50°23'41" пн. ш., 26°52'41" сх. д.; Волицька сільська рада

Час заснування: 1593 р.

Кількість населення: 574 особи (за переписом 1897 р.); 477 осіб (за переписом 2001 р.); 381 особа (станом на 1.01.2011 р., 137 дворів)

Дата знищення: 22 січня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін (як покарання за дії партизанів, які вбили німецького офіцера та кількох солдатів)

Кількість загиблих: 53 особи (за іншими даними: 48 осіб)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 13 дворів

Вшанування пам'яті: пам'ятний знак на честь воїнів-односельчан та жертв фашизму, скульптура (споруджено у 1978 р.)

Джерела: *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года* / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб: Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 20; *Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні: Збірник документів і матеріалів* / Упоряд. А. А. Батюк, І. Л. Бутич, П. М. Костриба, В. В. Кузьменко, А. П. Нагорна, Є. М. Савченко; за ред. П. М. Костриби, С. Д. Пількевича, Ф. П. Шевченка. – К. : Держполітвидав України, 1963. – С. 184–185; *Поділля у Великій Вітчизняній війні (1941–1945 рр.)*. Зб. документів і матеріалів. – Львів: «Каменярь», 1969. – С. 65–66; *Советская Украина в годы Великой Отечественной войны 1941–1945: Документы и материалы*. В 3 т. – Т. 2. (1944–1945). – К.: Наукова думка, 1980. – С. 301; *Історія застерігає*. Трофейні документи про злочини німецько-фашистських загарбників та їхніх пособників на тимчасово окупованій території України в роки Великої Вітчизняної війни / Упоряд. В. М. Нем'ятій та ін. Редкол. : В. І. Юрчук (голова) та ін. – К. : Політвидав України, 1986. – С. 114–115.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР*. Хмельницька область / Ред. кол. тому: М. І. Мехеда (гол. редкол.) та ін. – К.: Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1971. – С. 482; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 422, 437–439; *Мачківський М.* Зловісна п'ятниця / М. Мачківський // *Дзвони пам'яті*. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та

ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 121–129; *Україна: Хроніка ХХ ст.: Роки 1941–1943: Довід. вид. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд.: Т. Пастушенко, Т. Заболотна, М. Дубик.* – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 383.

* * *

Населений пункт: с. Миньківці

50°19'05" пн. ш., 26°59'53" сх. д.

Час заснування: 1543 р.

Кількість населення: 1667 осіб (за переписом 1897 р.); 1098 осіб (за переписом 2001 р.); 906 осіб (станом на 1.01.2011 р., 381 двір)

Дата знищення: село тричі ставало об'єктом каральних акцій окупантів:

1) січень 1943 р.; 2) 14 липня 1943 р.; 3) 14 грудня 1943 р.

Виконавець злочину: 1) німецький каральний загін із 50 есесівців і поліцаїв; 2) німецький каральний загін; 3) німецький каральний загін (за допомогу селян партизанам)

Кількість загиблих: 1) 16 жителів (3 жінки і 13 дітей); 2) немає даних; 3) 79 осіб (23 заручники і 56 жителів, серед них 25 дітей)

Кількість знищених дворів або будинків: 1) немає даних; 2) спалено частково; 3) спалено 57 дворів

Вшанування пам'яті: пам'ятний знак на честь воїнів-односельчан, загиблих на фронтах Великої Вітчизняної війни, скульптура

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 285. – Арк. 50; *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года / Под ред. Н. А. Тройницкого.* – С.-Пб: Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 24; *Поділля у Великій Вітчизняній війні (1941–1945 рр.).* 36. документів і матеріалів. – Львів: «Камінь», 1969. – С. 100–101.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Хмельницька область / Ред. кол. тому: М. І. Мехеда (гол. редкол.) та ін.* – К.: Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1971. – С. 484–485; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова),*

В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 422, 442–443; *Ткачук Б.* Темні тіні за білим селом (уривок з документальної повісті «Оран виходить в ефір») / *Б. Ткачук, М. Сумишин // Дзвони пам'яті.* Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 161–167; *Україна: Хроніка ХХ ст.: Роки 1941–1943: Довід. вид.* / Ред. кол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд.: Т. Пастушенко, Т. Заболотна, М. Дубик. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 527.

* * *

Населений пункт: с. Сільце

(на цей час село не існує)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: с. Хоровиця

50°15'30" пн. ш., 26°43'34" сх. д.; Полянська сільська рада

Час заснування: немає даних

Кількість населення: 254 особи (у 1940 р.); 104 особи (за переписом 2001 р.); 82 особи (станом на 1.01.2011 р., 32 двори)

Дата знищення: село тричі ставало об'єктом каральних акцій окупантів:

1) 22 червня 1943 р.; 2) 12 вересня 1943 р.; 3) 29 вересня 1943 р.

Виконавець злочину: 1) і 2) даних немає; 3) німецький каральний загін на чолі з офіцерами есесівцями Ульма і Ворбс (село спалено як партизанське)

Кількість загиблих: 1) і 2) даних немає; 3) 7 чол. (за іншими даними: 8 або 10 осіб)

Кількість знищених дворів або будинків: 1) 8; 2) 3; 3) 57 (усього спалено 68 дворів з 83)

Вшанування пам'яті: немає даних

Джерела: *ДАХМО.* – Ф. Р-3784. – Оп. 1. – Спр. 26. – Арк. 36; *ЦДАГО* України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 285. – Арк. 50.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Хмельницька область* / Ред. кол. тому: М. І. Мехеда (гол. редкол.) та ін. – К.: Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1971. – С. 486; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 424, 441–442; *Іов І. Гірка повітря Коминів* / І. Іов // *Дзвони пам'яті. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей* / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 172–181 (179–181); *Україна: Хроніка ХХ ст.: Роки 1941–1943: Довід. вид.* / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд.: Т. Пастушенко, Т. Заболотна, М. Дубик. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 492.

Старосинявський район

(1 населений пункт)

Населений пункт: с. Сьомаки

49°31'44" пн. ш., 27°35'27" сх. д.

Час заснування: 1665 р.

Кількість населення: 798 осіб (за переписом 1897 р.); 378 осіб (за переписом 2001 р.); 325 осіб (станом на 1.01.2011 р., 149 дворів)

Дата знищення: 18 липня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 184 осіб (переважно жінки і діти, з них до 5 років – 21, від 5 до 11 років – 19, підлітків – 17)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 164 двори (хати)

Вшанування пам'яті: пам'ятний знак на честь воїнів-односельчан та спаленого фашистськими окупантами села, скульптурна композиція, 3 меморіальні плити (споруджено у 1975 р.)

Джерела: *Населенные места Российской империи в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года* /

Под ред. Н. А. Тройницького. – СПб: Типогр. «Общественная польза», 1905. – С. 27.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР. Хмельницька область* / Ред. кол. тому: М. І. Мехеда (гол. редкол.) та ін. – К.: Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1971. – С. 527; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 422, 454–455; *Шевченко В. Крізь кров і попіл* / В. Шевченко // *Дзвони пам'яті. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей* / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 136–148; *Україна: Хроніка ХХ ст.: Роки 1941–1943: Довід. вид.* / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд.: Т. Пастушенко, Т. Заболотна, М. Дубик. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 454.

Теофіпольський район

(1 населений пункт)

Населений пункт: с. Караїна

49°45'16" пн. ш.; 26°24'07" сх. д.; Гаврилівська сільська рада

Час заснування: 1750 р.

Кількість населення: 170 осіб (у сер. 1980-х рр.); 138 осіб (за переписом 2001 р.); 116 осіб (станом на 1.01.2011 р., 38 дворів)

Дата знищення: 4 березня 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 92 осіб

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 80 дворів (80 хат із 86)

Вшанування пам'яті: 1) пам'ятний знак спаленому селу, скульптурна композиція, 7 меморіальних плит (споруджено у 1980 р.); 2) пам'ятний знак на честь воїнів-односельчан, загиблих на фронтах Великої Вітчизняної війни, пілон, стела

Джерела: *Поділля у Великій Вітчизняній війні (1941–1945 рр.)*. Зб. документів і матеріалів. – Львів: «Каменяр», 1969. – С. 102.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР*. Хмельницька область / Ред. кол. тому: М. І. Мехеда (гол. редкол.) та ін. – К.: Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1971. – С. 549; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 422, 455–456; *Купратий В. Незабутне* / В. Купратий // *Дзвони пам'яті*. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – С. 116; *Україна: Хроніка XX століття: Роки 1944–1945: Довід. вид.* / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 28.

ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ

(у сучасних межах області встановлено
15 населених пунктів, знищених окупантами
внаслідок каральних акцій)

Бабанський район (1 населений пункт)

Населений пункт: с. **Острівець**
(на момент спалення – Бабанський район, Київська область)

Дата знищення: 16 січня 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін СС (Див.: *ДАКО*); жандармерія, регулярні війська (Див.: *Вінок* безсмертя...);

Кількість загиблих: 139 жителів, з них – 135 чоловіків та жінка з трьома дітьми (Див.: *ДАКО*); 134 жителі (Див.: *Вінок* безсмертя...);

Кількість знищених дворів або будинків: 200 дворів

Вшанування пам'яті: обеліск із іменами загиблих

Джерела: *ДАКО*. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 27 зв.

Література: *Слава* Черкащини / За ред. О. Л. Степенка. – Дніпропетровск : Промінь, 1967. – С. 132; *Острівець // Історія міст і сіл Української РСР. Черкаська область*. – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1972. – С. 594–595; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 465, 482–484.

Жашківський район (2 населені пункти)

Населений пункт: с. **Тинівка**
(на момент спалення – Буцький район, Київська область)

Час заснування: кін. XVI ст.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 68 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 480 будинків

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 230. – Арк. 22; ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 19; Там само. – Спр. 54. – Арк. 168.

* * *

Населений пункт: с. Червоний Кут

(на момент спалення – Буцький район, Київська область)

Час заснування: бл. XVIII ст.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 54. – Арк. 169.

Лисянський район

(1 населений пункт)

Населений пункт: с. Шестеринці

(на момент спалення – Лисянський район, Київська область)

Дата знищення: 1 лютого 1944 р. (Див.: *Зверства* німецько-фашистських захватчиков...); 24 січня 1944 р. (Див.: *Вінок* безсмертя...)

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 86 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 225 дворів; 105 будинків

Вшанування пам'яті: пам'ятник загиблим від рук нацистів односельчанам та воїнам Другої світової війни

Джерела: ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 28. – Арк. 118; *Зверства* німецько-фашистських захватчиков. Документи. – М. : Военное издательство народного комиссариата обороны, 1945. – Вып. 13. – С. 15.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР*. Черкаська область. – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1972. – С. 426–427; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. :

О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 465, 480–482.

Маньківський район
(1 населений пункт)

Населений пункт: с. Кислин
(на момент спалення – Буцький район, Київська область)

Час заснування: сер. XVII ст.

Дата знищення: 25 лютого 1943 р.

Кількість загиблих: 16 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 52 будинки

Джерела: ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 9.

Черкаський район
(2 населені пункти)

Населений пункт: с. Будище
(на момент спалення – Черкаський район, Київська область)

Час заснування: XVIII ст.

Дата знищення: жовтень–листопад 1943 р.

Кількість загиблих: 156 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 510 дворів,
474 будинки

Вшанування пам'яті: пам'ятний знак «Не забудемо!
Не простимо!»

Література: Будище // *Історія міст і сіл Української РСР. Черкаська область.* – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1972. – С. 648–649; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін.* – К. : Політвидав України, 1987. – С. 465, 477–480.

* * *

Населений пункт: с. Станіславчик
(на момент спалення – Черкаський район, Київська область)

Час заснування: XVII–XVIII ст.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 30 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Вшанування пам'яті: пам'ятник жертвам фашизму

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 230. – Арк. 94.

Чигиринський район

(4 населені пункти)

Населений пункт: с-ще Буда

(на момент спалення – хут. Буда, Чигиринський район, Київська область)

Дата знищення: 18 червня 1943 р.

Виконавець злочину: жандармерія, каральні загони, 114-й полк 39-ї гітлерівської піхотної дивізії

Кількість загиблих: 80 жителів, з них – 18 жінок, 55 дітей (Див.: ЦДАГО); 130 жителів (Див.: *Вінок безсмертя...*); 82 жителі (Див.: *Гончар Г. М.* Заграва...)

Кількість знищених дворів або будинків: 76 дворів, 80 будинків

Вшанування пам'яті: пам'ятник загиблим односельцям у роки Другої світової війни

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 231. – Арк. 25, 27.

Література: *Слава Черкащини / За ред. О. Л. Степенка.* – Дніпропетровск : Промінь, 1967. – С. 132; *Історія міст і сіл Української РСР. Черкаська область.* – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1972. – С. 687; *Гончар Г. М.* Заграва над Тясмином / Г. М. Гончар. – К. : Політвидав України, 1978. – С. 25–26; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін.* – К. : Політвидав України, 1987. – С. 465, 485, 486.

* * *

Населений пункт: с. Вдовичине

(на момент спалення – хут. Вдовичин, Чигиринський район, Київська область)

Дата знищення: 18-19 жовтня 1943 р.

Виконавець злочину: війська СС, військові частини, четверта рота 258 охоронного батальйону

Кількість загиблих: 405 жителів (разом із жертвами хут. Ленінського, Чигиринський район, Київська область)

Кількість знищених дворів або будинків: 140 дворів

Вшанування пам'яті: пам'ятник жертвам трагедії 1943 р.

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 231. – Арк. 25, 28; № 39. *Із повідомлення* Радянського Інформбюро про жахливі злочини фашистів на хуторах Дяки, Ленінський та Вдовичин Чигиринського району // *Кіровоградщина* в роки Великої Вітчизняної війни. 1941–1945. Зб. док. і мат. / Ред. колегія: ...О. Т. Гора (відп. ред.) та ін. – Дніпропетровськ : Промінь, 1965. – С. 81–82; № 87. *Доповідь* командування з'єднання партизанських загонів ім. Ворошилова про заходи німецького командування в боротьбі проти партизанського руху // Там само. – С. 167.

Література: *Слава* Черкащини / Заред. О. Л. Степенка. – Дніпропетровськ : Промінь, 1967. – С. 132; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 465, 469, 476.

* * *

Населений пункт: с. Мельники

(на момент спалення – Чигиринський район, Київська область)

Час заснування: перша письмова згадки – 1629 р.

Дата знищення: листопад 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 300 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 352 дворів

Література: *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 465, 486–487.

* * *

Населений пункт: с. Чернече

(на момент спалення – Чигиринський район, Київська область)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 231. – Арк. 28–29.

***Населені пункти Черкаської області,
які на сьогодні не існують
(4 населені пункти)***

Населений пункт: с. Борщова

(на момент спалення – Бабанський район, Київська область)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: хут. Дяки

(на момент спалення – Чигиринський район, Київська область)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: хут. Ленінський

(на момент спалення – Чигиринський район, Київська область)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

* * *

Населений пункт: хут. Павлопіль

(на момент спалення – Буцький район, Київська область)

Інформація в розділі: «Населені пункти, які на сьогодні не існують»

ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ

(у сучасних межах області встановлено
57 населених пунктів, знищених окупантами
внаслідок каральних операцій)

Бобровицький район (6 населених пунктів)

Населений пункт: с. Бірки, Соколівська сільська рада
(на момент знищення – хутір, Новобасанський район)

Час заснування: 1800 р.

Кількість населення: 138 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: грудень 1942 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: число вбитих та «угнаних на каторгу»
мирних жителів разом із мешканцями хутора Красне – 216 чол.

Кількість знищених дворів або будинків: карателі «за-
палили партизанські села», число знищених селянських
дворів разом із хутором Красне – 166 дворів

Джерела: *Державний архів Чернігівської області* (далі –
ДАЧО). – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 22–23.

Література: *История городов и сел Украинской ССР:*
В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл.
редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов.
энцикл. АН УССР, 1983. – С. 214–215.

* * *

Населений пункт: с. Красне, Соколівська сільська рада
(на момент знищення – хутір, Новобасанський район)

Час заснування: 1800 р.

Кількість населення: 57 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: грудень 1942 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: число вбитих та «угнаних на каторгу»
мирних жителів разом із мешканцями хутора Бірки – 216 чол.

Кількість знищених дворів або будинків: карателі «за-
палили партизанські села», число знищених селянських
дворів разом із хутором Бірки – 166

Джерела: ДАЧО. – Ф.П-470. – Оп.5. – Спр. 827. – Арк.22–23.

Література: *История городов и сел Украинской ССР:* В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С.214–215.

Населений пункт: с. Марківці, Марківецька сільська рада

Час заснування: перша згадка – 1775 р.

Кількість населення: 1310 осіб (за переписом 1859 р.), 2068 осіб (за переписом 1983 р.), 10504 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 5 січня 1943 р.; 19 березня 1943 р., квітень 1943 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: 5 січня 1943 р. – 37 осіб розстріляно; 19 березня 1943 р. – 48 осіб розстріляно; квітень 1943 р. (немає даних)

Кількість знищених дворів або будинків: частково знищено: 5 січня 1943 р. – 22 колгоспних дворів; 19 березня 1943 р. – 17 колгоспних дворів; квітень 1943 р. – 96 колгоспних дворів

Джерела: ДАЧО. – Ф.П-470. – Оп.5. – Спр. 827. – Арк.19–20.

Література: *История городов и сел Украинской ССР:* В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С.212–213.

Населений пункт: с. Мочалище, Соколівська сільська рада (на момент знищення – Новобасанський район)

Час заснування: 1800 р.

Кількість населення: 141 особа (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 18 грудня 1942 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: 267 мирних жителів

Кількість знищених дворів або будинків: повністю спалене

Література: *История городов и сел Украинской ССР:* В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С. 215; *Вінок безсмертя:* Книга-

меморіал / Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упорядників). – К.: Вид-во політичної літератури України, 1987. – С. 99.

* * *

Населений пункт: с. Піски, Пісківська сільська рада
(на момент знищення – Новобасанський район)

Час заснування: сер. XVII ст.

Кількість населення: 712 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 28 грудня 1942 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів: карателі російського козацького полку у складі німецької адміністрації

Кількість загиблих: знищено 629 мирних жителів (Див.: ДАЧО); 300 осіб (Див.: *Вінок безсмертя*); 861 особа (Див.: *История городов и сел Украинской ССР: Черниговская область*)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю: 750 дворів та будинки інфраструктури населеного пункту (Див.: ДАЧО); 670 дворів (Див.: *История городов и сел Украинской ССР: Черниговская область*)

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 21-22.

Література: *История городов и сел Украинской ССР: В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С. 665; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 102.*

* * *

Населений пункт: с. Рокитне, Соколівська сільська рада
(на момент знищення – Новобасанський район)

Час заснування: 1800 р.

Кількість населення: 55 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 18 грудня 1942 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: вбито 197 жителів, з них 77 заживо спалені

Кількість знищених дворів або будинків: повністю спалене

Література: *История городов и сел Украинской ССР: В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. ред-*

кол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. енцикл. АН УССР, 1983. – С. 215; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 95.

Борзнянський район (1 населений пункт)

Населений пункт: с. Плиски, Плисківська сільська рада

Час заснування: перша половина XVII ст.

Кількість населення: 1333 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: під час німецької окупації (вересень 1941р. – вересень 1943 р.)

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість знищених дворів або будинків: частково спалене – 59 дворів

Вшанування пам'яті: три пам'ятника на братських могилах жителям, військовополоненим, воїнам-визволителям і дівчатам-зенітницям, які загинули від нападу ворожої авіації

Література: *История городов и сел Украинской ССР: В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С. 241.*

Барвинський район (1 населений пункт)

Населений пункт: с. Озеряни, Озерянська сільська рада

Кількість населення: 1422 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: під час німецької окупації (вересень 1941р. – вересень 1943 р.)

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: всього загинуло 203 особи, з них у помешканні школі спалено 177 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: село частково спалене

Вшанування пам'яті: пам'ятник

Література: *Хронологічний довідник про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками насе-*

лених пунктів Чернігівської області і визволення їх Червоною Армією. 1941–1943. / Упоряд.: П. В. Дніпровський, С. В. Малкієль. – Чернігів, 1947. – С.51; *История городов и сел Украинской ССР*: В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С. 258.

Городнянський район (1 населений пункт)

Населений пункт: с. Лемешівка, Лемешівська сільська рада
Час заснування: 1552 р.

Кількість населення: 597 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: під час німецької окупації (вересень 1941р. – вересень 1943 р.)

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: 14 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 420 дворів (Див.: *Хронологічний довідник*), 468 дворів (Див.: *История городов и сел Украинской ССР*: Черниговская область)

Література: *Хронологічний довідник* про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Чернігівської області і визволення їх Червоною Армією. 1941–1943. / Упоряд.: П. В. Дніпровський, С. В. Малкієль. – Чернігів, 1947. – С. 58; *История городов и сел Украинской ССР*: В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С. 282.

Козелецький район (6 населених пунктів)

Населений пункт: с. Жеребецьке, Олексіївщинська сільська рада

(на час знищення – хутір)

Час заснування: 1760 р.

Кількість населення: 80 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: під час німецької окупації (вересень 1941р. – вересень 1943 р.)

Виконавець злочину: каральне формування окупантів
Кількість знищених дворів або будинків: повністю спалене
Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 290. – Арк. 2.

Література: *Хронологічний довідник* про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Чернігівської області і визволення їх Червоною Армією. 1941–1943. / Упоряд.: П. В. Дніпровський, С. В. Малкієль. – Чернігів, 1947. – С. 95.

Населений пункт: с. Корніїв, Бригинцівська сільська рада

Час заснування: 1600 р.

Кількість населення: 123 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: під час німецької окупації (вересень 1941р. – вересень 1943 р.)

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: 12 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: село спалене (195 дворів)

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 290. – Арк. 2.

Література: *Хронологічний довідник* про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Чернігівської області і визволення їх Червоною Армією. 1941–1943. / Упоряд.: П. В. Дніпровський, С. В. Малкієль. – Чернігів, 1947. – С. 97.

Населений пункт: с. Сираї, Сираївська сільська рада

Час заснування: 1750 р.

Кількість населення: 480 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: вересень 1943 р.

Виконавець злочину: німецькі війська під час відступу у вересні 1943 р.

Кількість загиблих: 12 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: повністю спалене село

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 290. – Арк. 2.

Література: *Хронологічний довідник* про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Чернігівської області і визволення їх Червоною

Армією. 1941–1943. / Упоряд.: П.В. Дніпровський, С.В. Малкієль. – Чернігів, 1947. – С.101.

* * *

Населений пункт: с. Сокирин, Сираївська сільська рада
Час заснування: 1750 р.

Кількість населення: 182 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: під час німецької окупації (вересень 1941р. – вересень 1943 р.)

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: 12 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалене село – 182 двори

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 290. – Арк. 2.

Література: *Хронологічний* довідник про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Чернігівської області і визволення їх Червоною Армією. 1941–1943. / Упоряд.: П. В. Дніпровський, С. В. Малкієль. – Чернігів, 1947. – С.101.

* * *

Населений пункт: с. Тополі, Олексіївщинська сільська рада
Час заснування: 1760 р.

Кількість населення: 195 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: зима 1942 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: 340–350 жителів вбито (Див.: ДАЧО), 8 чол. (Див.: *Хронологічний* довідник)

Кількість знищених дворів або будинків: повністю спалене село: 340–350 дворів

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 290. – Арк. 2.

Література: *Хронологічний* довідник про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Чернігівської області і визволення їх Червоною Армією. 1941–1943. / Упоряд.: П. В. Дніпровський, С. В. Малкієль. – Чернігів, 1947. – С. 101.

* * *

Населений пункт: с. Часнівці, Берлозівська сільська рада
(на час знищення – хутір)

Час заснування: 1860 р.

Кількість населення: 625 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: під час німецької окупації (вересень 1941 р. – вересень 1943 р.)

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість знищених дворів або будинків: повністю спалено

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 290. – Арк. 2.

Література: *Хронологічний довідник про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Чернігівської області і визволення їх Червоною Армією. 1941–1943.* / Упоряд.: П.В. Дніпровський, С.В. Малкієль. – Чернігів, 1947. – С.101–102.

Корюківський район (9 населених пунктів)

Населений пункт: с. Богдалівка, Рейментарівська сільська рада

(на час знищення – хутір, Холменський район)

Кількість населення: 2 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 14 грудня 1941 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 26.

* * *

Населений пункт: м. Корюківка

(на час знищення – селище міського типу)

Час заснування: 1657 р.

Кількість населення: 14805 осіб (за переписом 2011 р.)

Дата знищення: 1–2, 9 березня 1943 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів: батальйон 56-го карального полку фельджандармерії на чолі з начальником чернігівської служби безпеки Крістензена (Див.: *Водоп'ян І.І.*)

Кількість загиблих: 6700 мирних жителів вбито і спалено

Кількість знищених дворів або будинків: повністю знищено (спалено 1290 будинків)

Вшанування пам'яті: Меморіал на честь героїчного опору жителів Корюківщини німецько-фашистським загарб-

никам, Меморіальний комплекс на честь 1232 воїнів-земляків, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. (у складі комплексу – меморіальні таблички спалених нацистським карателями населених пунктів області), Братська могила 80 мирних жителів, розстріляних фашистами в 1942 р., у місті десятки поховань жителів міста, які загинули 1–2, 9 березня 1943 р.

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 283. – Арк. 20–21; Спр. 516. – Арк. 51–58; Спр. 827. – Арк. 19–30.

Література: *Водоп'ян І. І.* Граніт / І. І. Водоп'ян. – К.: Політвидав України, 1982. – С. 116; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 44–53; Корюківка – наша біль і любов / Упоряд. та заг. ред. В. Є. Устименко. – К.: 2003; *Корюківка – моя і наша* / Авт.-упоряд. В. Устименко. – К.: Видавничий дім «Комп'ютерпрес», 2007; *Павленко С.* Чорний понеділок Корюківки / С. Павленко // Чернігівщина incognito. – Чернігів, 2008. – С. 111–121; *Корюківка, 1943: злочин проти людяності: Зб. док. і матеріалів* / Український інститут національної пам'яті, Чернігівська обласна державна адміністрація, Корюківський історичний музей; Упоряд.: С. В. Бутко, Т. В. Макаренко. – Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2010; *Веденеев Д.* Кров і попіл Корюківки / Д. Веденеев // Дзеркало тижня. – 2011. – 25 лютого. – № 7; *Веденеев Д.* Призабытая трагедия // Д. Веденеев / Секретные материалы. – 2011. – № 4. – С. 12–13; *Мартиролог* встановлених жертв Корюківської трагедії 1943 року. Довідник / Український інститут національної пам'яті, Чернігівська обласна державна адміністрація, Корюківська районна державна адміністрація, Корюківський історичний музей; Упоряд.: С. В. Бутко, О. О. Толкачова; Відп. ред.: Р. І. Пилявець. – Чернігів : Десна Поліграф, 2011; *Актуальні проблеми партизансько-підпільного руху в Україні в роки Великої Вітчизняної війни: Матеріали Міжнародної наукової конференції, м. Корюківка, 14 грудня 2011 р.* / Чернігівська обласна державна адміністрація, Український інститут національної пам'яті. Упоряд.: С. В. Бутко, Р. І. Пилявець. – Чернігів: Видавництво «Десна Поліграф», 2012. – С. 90–100, 101–105, 114–116.

* * *

Населений пункт: с. Майбутнє, Білошицько-Слобідська сільська рада

(на час знищення – хутір, Холменський район)

Кількість населення: 4 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: квітень 1943 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: 6 колгоспників розстріляно

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 25.

* * *

Населений пункт: с. Олійники, Рейментарівка сільська рада

(на час знищення – Холменський район)

Кількість населення: 1409 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 14 грудня 1941 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: вказано, що «хто не зміг піти був розстріляний»

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 50 споруд

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 26.

* * *

Населений пункт: с. Охрамівичі, Охрамівицька сільська рада

Час заснування: 1525 р.

Кількість населення: 848 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: під час німецької окупації (вересень 1941р. – вересень 1943 р.)

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: вбито 16 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 40 дворів (Див.: *История городов и сел Украинской ССР: Черниговская область*); 60 дворів (Див.: *Хронологічний довідник*)

Література: *Хронологічний довідник про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Чернігівської області і визволення їх Червоною Армією. 1941–1943.* / Упоряд.: П. В. Дніпровський, С. В. Малкієль. – Чернігів, 1947. – С. 118; *История городов*

и сел Украинской ССР: В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С. 396.

* * *

Населений пункт: с. **Перелюб**, Перелюбська сільська рада
(на час знищення – Холменський район)

Час заснування: 1500 р.

Кількість населення: 857 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 1942 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: 50 жителів розстріляно

Кількість знищених дворів або будинків: 150 дворів

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 27–28.

* * *

Населений пункт: с. **Прибинь**, Прибинська сільська рада
(на час знищення – Холменський район)

Час заснування: 1600 р.

Кількість населення: 661 особа (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 15.04.[1943?]

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: вбито 55 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 150 дворів, всі колгоспні споруди, установи культури

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 28.

* * *

Населений пункт: с. **Рейментарівка**, Рейментарівська сільська рада

(на час знищення – Холменський район)

Час заснування: 1750 р.

Кількість населення: 378 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: під час німецької окупації (вересень 1941р. – вересень 1943 р.)

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: 115 жителів розстріляно

Кількість знищених дворів або будинків: повністю спалено: всі двори жителів, школу, клуб, медичний пункт, бібліотеку та інші культурні установи

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 25–26.

* * *

Населений пункт: с. **Самогути**, Сядринська сільська рада
(на час знищення – Холменський район)

Кількість населення: 115 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 24 грудня 1941 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів після бою з партизанами

Кількість загиблих: 25 жителів розстріляно, 30 жителів угнано у Німеччину на примусові роботи; 87 жителів вбито (Див.: *Вінок безсмертя*)

Кількість знищених дворів або будинків: майже повністю спалено (Див.: *ДАЧО*), спалено половину села (Див.: *Вінок безсмертя*)

Джерела: *ДАЧО*. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 27.

Література: *Хронологічний довідник про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Чернігівської області і визволення їх Червоною Армією. 1941–1943.* / Упоряд.: П. В. Дніпровський, С. В. Малкієль. – Чернігів, 1947. – С. 71. *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987.

Куликівський район

(1 населений пункт)

Населений пункт: с. **Коростень**, Смолянська сільська рада
(на час знищення – хутір)

Кількість населення: 5 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: під час німецької окупації (вересень 1941р. – вересень 1943 р.)

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість знищених дворів або будинків: хутір спалили

Джерела: *ДАЧО*. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 29.

Новгород-Сіверський район

(5 населених пунктів)

Населений пункт: с. **Будо-Вороб'ївська**, Будо-Вороб'ївська сільська рада

Час заснування: 1859 р.

Кількість населення: 468 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: під час німецької окупації (вересень 1941р. – вересень 1943 р.)

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість знищених дворів або будинків: повністю спалено

Література: *История городов и сел Украинской ССР: В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С. 507.*

* * *

Населений пункт: с. Вороб'ївка, Вороб'ївська сільська рада

Час заснування: 1650 р.

Кількість населення: 613 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: під час німецької окупації (вересень 1941р. – вересень 1943 р.) [1943?]

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість знищених дворів або будинків: повністю спалене

Література: *История городов и сел Украинской ССР: В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С. 507.*

* * *

Населений пункт: с. Мурав'ї, Грем'яцька сільська рада (на час знищення – Грем'яцький район)

Кількість населення: 181 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: уніч на 13 липня 1942 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: 45 чол. розстріляно

Кількість знищених дворів або будинків: село повністю спалено – 240 будинків

Джерела: *ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 20.*

Література: *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 70.*

* * *

Населений пункт: с. Орлівка, Орлівська сільська рада

Час заснування: 1690 р., перша згадка – 1708 р.

Кількість населення: 1214 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 1943 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість знищених дворів або будинків: 238 дворів

Література: *История городов и сел Украинской ССР:* В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С. 512.

* * *

Населений пункт: с. Чайкине, Чайкинська сільська рада

Час заснування: 1750 р.

Кількість населення: 296 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 1942 р. [серпень?]

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: 4 жителів вбито

Кількість знищених дворів або будинків: спалене

Література: *История городов и сел Украинской ССР:* В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С. 513.

Носівський район

(4 населені пункти)

Населений пункт: с. Козари, Козарська сільська рада

Час заснування: 1550 р.

Кількість населення: 750 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 11 березня 1943 р.

Виконавець злочину: Каральна експедиція СД, до складу якої входили німці, мадяри і біля 100 військовослужбовців чернігівського карального батальйону СД. Безпосередніми керівниками розправи були німецький сільгоспокомендант Носівського району Генріх Дросте та бургомістр райуправи Микола Аманов, комендант м. Ніжин фон Чікі або Сікі)

Кількість загиблих: вбито і спалено 3908 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: повністю спалено – 870 дворів селян і всю інфраструктуру населеного пункту

Вшанування пам'яті: пам'ятний знак

Джерела: ДАЧО. – Ф. Р-3013. – Оп. 3. – Спр. 3. – Арк. 11.

Література: *Хронологічний* довідник про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Чернігівської області і визволення їх Червоною Армією. 1941–1943. / Упоряд.: П. В. Дніпровський, С. В. Малкієль. – Чернігів, 1947. – С. 181; *История городов и сел Украинской ССР: В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С. 533; Скорина О. Козари: смерть і безсмертя / О. Скорина / Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 201-225; Гусаченко І. Козари // І. Гусаченко / Дзеркало тижня. – 2006. – 17 червня. – №23; Лопата О. А. Козарівська трагедія 1943 року / О. А. Лопата // *Актуальні проблеми партизансько-підпільного руху в Україні в роки Великої Вітчизняної війни: Матеріали Міжнародної наукової конференції, м. Корюківка, 14 грудня 2011 р. / Чернігівська обласна державна адміністрація, Український інститут національної пам'яті. Упоряд.: С. В. Бутко, Р. І. Пилявець. – Чернігів: Видавництво «Десна Поліграф», 2012. – С. 137–140.**

* * *

Населений пункт: с. **Коробчине**, Червонопартизанська сільська рада

(на час знищення – хутір)

Кількість населення: 151 особа (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 21 березня 1943 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість знищених дворів або будинків: повністю спалене

Література: *История городов и сел Украинской ССР: В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С. 529; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 91.*

* * *

Населений пункт: с. Сулак, Червонопартизанська сільська рада

(на час знищення – хутір)

Час заснування: 1600 р.

Кількість населення: 531 особа (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 21 березня 1943 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість знищених дворів або будинків: повністю спалене

Література: *История городов и сел Украинской ССР: В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С. 529; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 91.*

* * *

Населений пункт: с. Червоні Партизани, Червонопартизанська сільська рада

Час заснування: 1600 р.

Кількість населення: 4107 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: липень 1942 р.; 21 березня 1943 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: липень 1942 р. – 175 жителів розстріляно (100 жителів як заручників забрали карателі, а 8 липня 1942 р. за розпорядженням коменданта м. Носівка Дрозда та бургомистра райуправи Амосова 191 жителів села було заарештовано і відправлено у тюрму м. Ніжин, де вони і загинули (Див.: *Вінок безсмертя*); 21 березня 1943 р. – 120 жителів розстріляно

Кількість знищених дворів або будинків: 631 двір знищено під час двох каральних операцій та бойових дій під час визволення у вересні 1943 р.

Література: *История городов и сел Украинской ССР: В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С. 529; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 90–91.*

Ріпкинський район
(7 населених пунктів)

Населений пункт: с. Клубівка, Клубівська сільська рада
(на час знищення – Новояриловицька сільська рада)

Час заснування: 1749 р.

Кількість населення: 241 особа (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 14 березня 1943 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: розстріляно і спалено 506 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: повністю спалене село

Література: *История городов и сел Украинской ССР: В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. енцикл. АН УССР, 1983. – С. 603; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 73– 74.*

* * *

Населений пункт: с. Лісківка, Губицька сільська рада
(на час знищення – Любецький район)

Час заснування: 1785 р.

Кількість населення: 27 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: травень 1943 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 29.

* * *

Населений пункт: с. Мекшунівка, Неданчицька сільська рада

(на час знищення – Любецький район)

Час заснування: 1651 р.

Кількість населення: 76 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: травень 1943 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: вбито 9 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 90 дворів

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 28.

* * *

Населений пункт: с. Пізнопали, Задеріївська сільська рада
(на час знищення – Лизунів-Руднянська сільрада)

Час заснування: 1721 р.

Кількість населення: 40 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 14 березня 1943 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: 50 дітей, жінок, людей похилого віку розстріляно і спалено.

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 78 селянських дворів, школу, клуб, акушерський пункт, колгоспні будівлі

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 19.

* * *

Населений пункт: с. Пролетарська Рудня, Неданчицька сільська рада

(на час знищення – Любецький район)

Час заснування: 1651 р.

Кількість населення: 25 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: травень 1943 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість знищених дворів або будинків: більша частина села спалена

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 29.

* * *

Населений пункт: Червона Гута, Неданчицька сільська рада

(на час знищення – Любецький район)

Час заснування: 1651 р.

Кількість населення: 27 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: березень 1943 р.

Виконавець злочину: каральний загін СС, винні у цьому злочині комендант Любецького району обер-лейтенант Шмідт та його пособники – начальники жандармерії Н. П. Хорошун і І. П. Баглей (Див.: *Вінок безсмертя*)

Кількість загиблих: спалили в будинку («ошманик») та в хатах, вбито 124 жителі, головним чином жінки і діти; 89 жителів (Див.: *Вінок безсмертя*)

Кількість знищених дворів або будинків: село спалене

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 28.

Література: История городов и сел Украинской ССР: В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. ред. кол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. енцикл. АН УССР, 1983. – С. 603; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 78–79.

* * *

Населений пункт: с. Шкуранка, Губицька сільська рада (на час знищення – Любецький район)

Час заснування: 1785 р.

Кількість населення: 5 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: травень 1943 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 18 дворів

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 29.

Семенівський район

(5 населених пунктів)

Населений пункт: с. Зелений Гай, Іванівська сільська рада (на час знищення – хутір, Холменський район)

Кількість населення: 19 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 10 квітня 1943 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: 220 жителів (Див.: ДАЧО); 160 жителів (Див.: *Вінок* безсмертя)

Кількість знищених дворів або будинків: повністю спалено

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 27.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 77.

* * *

Населений пункт: с. Калинівське, Тимоновицька сільська рада

(на час знищення – хутір, Холменський район)

Кількість населення: 29 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 10 червня 1943 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: вбито 7 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: повністю спалено

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 26–27.

Населений пункт: с. Лосівка, Погорільська сільська рада
(на час знищення – Холменський район)

Кількість населення: 290 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 3 грудня 1941 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: розстріляно 165 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: повністю спалено

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 26.

Населений пункт: с. Тимоновичі, Тимоновицька сільська рада

Час заснування: 1620 р.

Кількість населення: 497 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: влітку 1943 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: 17 жителів вбито (можливо набагато більше), дорослих розстрілювали, дітей живцем кидали у вогонь

Кількість знищених дворів або будинків: спалено: 384 двори

Література: *Хронологічний довідник про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Чернігівської області і визволення їх Червоною Армією. 1941–1943.* / Упоряд.: П. В. Дніпровський, С. В. Малкіель. – Чернігів, 1947. – С. 229; *История городов и сел Украинской ССР: В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С. 629.*

Населений пункт: с. Тополівка, Погорільська сільська рада
(на час знищення – Холменський район)

Кількість населення: 291 особа (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 3 грудня 1941 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів
Кількість загиблих: розстріляно 150 жителів, 111 жителів (Див.: *Вінок* безсмертя)

Кількість знищених дворів або будинків: повністю спалено, 209 дворів знищено (Див.: *Вінок* безсмертя)

Джерела: *ДАЧО*. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 27.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 64.

Сосницький район

(1 населений пункт)

Населений пункт: с. **Купчичі**, Змітнівська сільська рада

Час заснування: 1668 р.

Кількість населення: 227 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: під час німецької окупації (вересень 1941р. – вересень 1943 р.)

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: 46 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 168 дворів спалено

Література: *Хронологічний* довідник про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Чернігівської області і визволення їх Червоною Армією. 1941–1943. / Упоряд.: П. В. Дніпровський, С. В. Малкієль. – Чернігів, 1947. – С. 233.

Срібнянський район

(1 населений пункт)

Населений пункт: с. **Іванківці**, Дігтярівська селищна рада

Час заснування: перша згадка – 1666 р.

Кількість населення: 3387 осіб (станом на 1925 р.), 2490 осіб (станом на 1930 р.), 849 осіб (станом на 1996 р.), 638 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 23 лютого 1943 р. (встановлено по даті репресій у Дігтярях)

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: 61 особа розстріляна

Кількість знищених дворів або будинків: повністю спалене
Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 21.

Література: *История городов и сел Украинской ССР:* В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С. 665.

Чернігівський район (6 населених пунктів)

Населений пункт: с. Ведильці, Ведильцівська сільська рада

(на час нищення – Михайло-Коцюбинський район)

Час заснування: 1619 р.

Кількість населення: 1051 особа (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 16 лютого 1943 р.; 3 травня 1943 р.

Виконавець злочину: 16 лютого 1943 р. – каральне формування окупантів у складі загону поліції за підтримки підрозділу угорських військ під керівництвом офіцерів військ СС; 3 травня 1943 р. – каральне формування окупантів у складі загону поліції за підтримки 46-го піхотного полку угорських військ; 46-й піхотний полк і підрозділ артилерії під командуванням угорського генерала Золтана Адля Паппа (Див.: *Вінок безсмертя...*)

Кількість загиблих: 16 лютого 1943 р. – понад 230 жителів (діти, жінки, люди похилого віку) спалені у будинку; 3 травня 1943 р. – до 400 жителів. Загальна кількість вбитих і спалених – до 800 осіб (половина населення села)

Кількість знищених дворів або будинків: 3 травня 1943 р. – 500 дворів, у наслідок двох каральних операцій знищено 700 дворів, тобто 30% будинків і споруд

Вшанування пам'яті: Меморіальний комплекс, споруджений для вшанування пам'яті загиблих мешканців села в 1943 році, пам'ятний знак на місці масової загибелі мешканців села в 1943 році (вул. Урожайна, 1); пам'ятник загиблим в часи Другої світової війни, розташований в центрі села

Література: *Хронологічний довідник про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населе-*

них пунктів Чернігівської області і визволення їх Червоною Армією. 1941–1943. / Упоряд.: П.В. Дніпровський, С.В. Малкієль. – Чернігів, 1947. – С.154; *История городов и сел Украинской ССР*: В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С. 698; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 80; *Трагічні події в селі Ведильці: лютий-травень 1943 року* / Лист-довідка Ведилецького сільського голови Чернігівського району Чернігівської області Кузьменка В. М. від 10.04.2012 р. №02-19 / 102 на адресу Українського інституту національної пам'яті. – С. 1–2.

* * *

Населений пункт: с. Кувечичи, Кувечицька сільська рада

Час заснування: 1572 р.

Кількість населення: 623 особи (за переписом 2001 р.), 540 осіб (станом на 2012 р.)

Дата знищення: 6 лютого 1943 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: 166 жителів (Див.: ДАЧО), 174 особи заживо спалено (Див.: *История городов и сел Украинской ССР*: Черниговская область)

Кількість знищених дворів або будинків: село спалено, знищено 290 будинків; 340 дворів (Див.: *Вінок безсмертя*)

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 23–24.

Література: *История городов и сел Украинской ССР*: В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С.709; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 82.

* * *

Населений пункт: с. Пакуль, Пакульська сільська рада (на час знищення – Михайло-Коцюбинський район)

Час заснування: XII або XIV ст.

Дата знищення: 6 травня 1943 р.

Виконавець злочину: 46-й піхотний полк і підрозділ артилерії під командуванням угорського генерала Золтана Адля Паппа (Див.: *Вінок безсмертя*)

Кількість загиблих: 105 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: повністю спалено – 375 дворів

Література: *Хронологічний довідник про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Чернігівської області і визволення їх Червоною Армією. 1941–1943.* / Упоряд.: П.В. Дніпровський, С.В. Малкієль. – Чернігів, 1947. – С. 159; *История городов и сел Украинской ССР: В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С. 716; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 80.*

* * *

Населений пункт: с. Полуботки, Халявинська сільська рада

Час заснування: 1524 р.

Кількість населення: 249 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: під час німецької окупації (вересень 1941р. – вересень 1943 р.)

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: 31 житель

Кількість знищених дворів або будинків: повністю спалене село

Література: *Хронологічний довідник про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Чернігівської області і визволення їх Червоною Армією. 1941–1943.* / Упоряд.: П. В. Дніпровський, С. В. Малкієль. – Чернігів, 1947. – С. 260-261.

* * *

Населений пункт: с. Шестовиця, Шестовицька сільська рада

Час заснування: 1523 р.

Кількість населення: 688 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: під час німецької окупації (вересень 1941р. – вересень 1943 р.)

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: 52 жителі розстріляно, серед них 12 сімей партизан і активістів

Кількість знищених дворів або будинків: 112 дворів

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 24.

Література: *История городов и сел Украинской ССР: В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С. 721.*

* * *

Населений пункт: с. Яцево

сучасна назва з 1947 р. **Новоселівка**, Уляннівська сільська рада

Час заснування: 1300 р.

Кількість населення: 766 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 22 лютого 1943 р.

Виконавець злочину: зондеркоманда «4-А», помста за допомогу радянським військовополоненим, які 21 лютого 1943 р. підняли повстання у таборі полонених у с. Яцево і втекли

Кількість загиблих: розстріляно 440 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: село спалено повністю – 116 дворів

Вшанування пам'яті: обеліск жертвам

Література: *Хронологічний довідник про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Чернігівської області і визволення їх Червоною Армією. 1941–1943. / Упоряд.: П. В. Дніпровський, С. В. Малкієль. – Чернігів, 1947. – С. 255; История городов и сел Украинской ССР: В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С.715; *Леп'явко С. Чернігів у роки війни (1941 – 1943).* – Чернігів: Видавець В. М. Лозовий, 2011. – С. 43.*

Щорський район

(4 населені пункти)

Населений пункт: с. Гута-Студенецька, Гуто-Студенецька сільська рада

Кількість населення: 232 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: під час німецької окупації (вересень 1941р. – вересень 1943 р.)

Виконавець злочину: каральне формування окупантів
Кількість загиблих: 24 жителі
Кількість знищених дворів або будинків: спалено
 34 двори

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 24.

Населений пункт: с. Єліне, Єлінська сільська рада

Час заснування: перша згадка – 1709 р.

Кількість населення: 383 особи (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: 23 березня 1942 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: замучено 500 осіб, повністю 120 сімей

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – знищено 519 селянських дворів, чотири колгоспи, всі будівлі

Вшанування пам'яті: музей партизанського руху на Чернігівщині, пам'ятник

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 19.

Література: *История городов и сел Украинской ССР:* В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С. 738.

Населений пункт: с. Клюси, Ключівська сільська рада

Кількість населення: 286 осіб (за переписом 2001 р.)

Дата знищення: серпень 1942 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів

Кількість загиблих: вбито і заживо спалено 182 мешканців села

Кількість знищених дворів або будинків: повністю спалене

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 23

Література: *История городов и сел Украинской ССР:* В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С. 739.

Населений пункт: с. Тихоновичі, Тихоновичька сільська рада

Час заснування: 1736 р.

Кількість населення: 855 осіб (за переписом 2001 р.)
Дата знищення: під час німецької окупації (вересень 1941р. – вересень 1943 р.)
Виконавець злочину: каральне формування окупантів
Кількість загиблих: 112 осіб
Кількість знищених дворів або будинків: 237 дворів, школи, лікарню
Вшанування пам'яті: пам'ятник на братській могилі загиблих жителів
Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 24.
Література: *История городов и сел Украинской ССР:* В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С. 743.

АВТОНОМНА РЕСПУБЛІКА КРИМ

Серед інших регіонів України Автономна Республіка Крим (на той час – Кримська АРСР у складі РРФСР) належить до числа найбільш постраждалих внаслідок воєнних дій та окупації в роки Другої світової війни. Найвиразніше це виявилось у винищенні населення, руйнуванні й спустошенні населених пунктів та всієї інфраструктури півострову як безпосередньо в ході запеклих бойових дій сторін і каральних акцій окупантів, так і в результаті примусової депортації корінних народів Криму.

До цього часу немає достатньо повних, документально підтверджених і перевірених відомостей про знищені окупантами населені пункти, відсутній їх докладний перелік та (за окремими винятками) не встановлено кількості спалених селянських господарств та кількості жертв. Наявна інформація здебільшого фрагментарна, суперечлива і не дозволяє скласти повну й чітку картину. За підрахунками дослідників, за період німецько-румунської окупації (з листопада 1941 р. до травня 1944 р.) окупаційними військами і поліцією на території Кримського півострова було знищено щонайменше 127 населених пунктів. Уперше таку кількість знищених сіл оприлюднено Республіканською комісією з встановлення і розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників та їх спільників про заподіяний ними збиток громадянам, колгоспам, громадським організаціям, державним підприємствам і установам Криму, яку було утворено постановою РНК Кримської АРСР від 20 квітня 1944 р.¹ За узагальненими висновками Республіканської комісії, зробленими на основі наданих актів і звітів районних комісій, матеріальний збиток Криму склав 300 знищених промислових підприємств, 40 тисяч житлових будинків, 127 спалених передгірних сіл, 130 тисяч знищених жителів, вивезено на примусові роботи до Німеччини понад 85 тисяч людей². Водночас кількісні показники потребують подальшого уточнення.

¹ Державний архів в Автономній Республіці Крим (далі – ДААРК). – Ф. П-151. – Оп. 1. – Спр. 29.

² ДААРК. – Ф. Р-702. – Оп. 7. – Спр. 6. – Арк. 130.

Зокрема, в історіографії фігурує також інша кількість спалених окупантами населених пунктів Криму – 147 сіл³.

Достеменно відомо, що за допомогою партизанам ще у перші місяці 1942 р. в Бахчисарайському районі було спалено кілька сіл та селищ. Так, давнє грецьке поселення *Лаки* (у травні 1948 р. перейменовано у с. Горянка, на початку 1960-х рр. визнано неперспективним і розселено) часто називають кримською Хатинню: тут 23 березня 1942 р. окупанти розстріляли 16, а за іншими даними – 47 мирних мешканців, переважно жінок, стариків і дітей, спалили всі 87 дворів⁴.

Ще раніше, 4 лютого 1942 р., у селищі *Чаїр* (Шахти) німецькі карателі вбили 17 мешканців (зокрема, двох жінок і трирічну дитину, крім того, в одному з будинків у вогні згоріли двоє поранених червоноармійців), а селище спалили⁵. Така ж доля спіткала і с. *Тарнаїр* (Тернаїр, Теренаїр). У Карасубазарському районі були знищені села *Айлянма* (Айланма, Аїняльма), *Чермалик* і *Бешуй* (у 1939 р. населення останнього складало 721 осіб)⁶.

Значну кількість сільських населених пунктів Криму було знищено упродовж короткого часу – з 13 до 31 грудня 1943 р. – внаслідок проведення окупантами акції з примусової евакуа-

3 *Дементьев Н. Е.* История Крыма. Часть II. / Н. Е. Дементьев, А. Г. Зарубин / Сост., ред. Н. В. Николаенко]. – Симферополь: РИЦ «Атлас», 1993. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://crimea-tour.ru/istor_xx.html#05

4 *Серман Б.* Горянка / Б. Серман // Крымская правда. – 1963. – 26 сентября; *Зарубин В. Г.* Депортация из Крыма армян, болгар, греков и граждан других национальностей (1944 г.) / В. Г. Зарубин // Историческое наследие Крыма. – Симферополь, 2004. – № 5. – С. 24–28; *Бондарюк Е.* Лаки – крымская Хатынь // www.krimoved.crimea.ua/region5.html; *Ерошкина А.* В Крыму тоже есть своя Хатынь / А. В. Ерошкина. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.win.ru/Mysteries-of-History/3934.phtml?q=Mysteries-of-History/3934.phtml>; *Храм святого Луки в исчезнувшем селе Лаки.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poluostrov-krum.com/dostoprimechatelnosti/svyatyni-kruma/khram-sv-luki-v-sele-laki.html>

5 *Кондранов И. П.* Подпольно-партизанская борьба против фашистских захватчиков (июль 1941 – апрель 1944) // Кондранов И. П. Крым. 1941–1945: Хроника. – Симферополь: КАТН, 2000. – С. 88–89; *Шахты* (Чаир, Крымский) – исчезнувшее село Крыма. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jalita.com/guidebook/crimea/krumskiy.shtml>; *Поляков В. Е.* Страшная правда о Великой Отечественной. Партизаны без грифа «Секретно» / В. Е. Поляков. – М.: Яуза, Эксмо, 2009. – 384 с.

6 *Романько О. В.* Немецкая оккупационная политика на территории Крыма и национальный вопрос (1941–1944) / О. В. Романько. – Симферополь: Антикава, 2009. – С. 211; *Кримські татари: шлях до повернення.* Кримськотатарський національний рух (друга половина 1940-х – початок 1990-х років) очима радянських спецслужб. Зб. документів та матеріалів: У 2 ч. – К., 2004. – Ч. 1. – С. 5; Ч. 2. – С. 265–266; *Македонский М. А.* Пламя над Крымом. Воспоминания командира Южного соединения партизанских отрядов Крыма. Изд. 3-е, доп. и перераб. / М. А. Македонский. – Симферополь: Изд-во «Крым», 1969. – С. 47–54

ції населення з підлісної зони, т. зв. операції «Вогонь і меч»⁷. Це був комплекс заходів зі знищення житлового фонду та всієї інфраструктури населених пунктів гірсько-лісової зони з метою не допустити їх використання партизанами в умовах суворой гірської зими і відсутності ефективного військово-адміністративного контролю над партизанськими районами. За наказом про активізацію боротьби з партизанами командувача 17-ї армії генерал-полковника Е. Йенеке для забезпечення безпеки німецьких транспортних перевезень все населення гірських і підгірських сіл (яке, на думку командування, підтримувало партизан) підлягало примусовому переселенню. Самі села спалювалися. Загальна площа створеної навколо гір і лісів «мертвої зони» становила 750–800 кв. км. До січня 1944 р. з цієї території в центральну і східну частини півострова було переселено 105 тис. осіб⁸, переважно кримських татар.

Незважаючи на певні результати роботи дослідників зі збору документальних свідчень та встановлення фактів щодо операції «Вогонь і меч», точних відомостей щодо її розмаху досі немає. Цифра 127 «характеризує загальну кількість знищених сіл, з яких найбільше число припадає на Карасубазарський район⁹ – 26 сіл, а також на Зуйський – 19; Сімферопольський – 13; Бахчисарайський – 12; Балаклавський – 8; Судакський – 6; Кіровський – 4; Старокримський – 3; Куйбишевський – 2»¹⁰. У Красноперекопському районі в ході бойових дій та за час окупації було знищено 24 села¹¹, декілька населених пунктів було знищено в інших районах кримського степу, проте їх знищення не було пов'язане з боротьбою проти партизанів¹².

7 Шевичук А. Г. Политико-географический фактор эволюции крымской системы расселения населения в XX – начале XXI вв. / А. Г. Шевичук, А. Б. Швец // Геополитика и экогеодинамика регионов. – 2010. – Вып. 1. – С. 69.

8 Ефимов А. В. Некоторые аспекты германской оккупационной политики в отношении крымских татар в 1941–1944 гг. / А. В. Ефимов // Профи. – Москва, 1999. – № 6–7. – С. 20 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://miraska.narod.ru/tatars/krimtatars/capture.htm>

9 Колишній Карасубазарський р-н у грудні 1944 р. перейменовано у Білогірський. У 1959 р. до Білогірського р-ну Кримської області було приєднано територію Зуйського р-ну. Куйбишевський р-н був скасований наприкінці 1962 р., його територія увійшла до Бахчисарайського р-ну. Балаклавський р-н у 1957 р. переданий у підпорядкування міській раді Севастополя.

10 Романько О. В. Крым. 1941–1944 гг. Оккупация и коллаборационизм: Сб. статей и материалов / О. В. Романько. – Симферополь: «АнтикВА», 2005. – С. 129.

11 Стёртые пламенем // Крымская правда. – 2012. – 24 марта.

12 Мальгин А. В. Партизанское движение Крыма и «татарский вопрос». 1941–1944 гг. / А. В. Мальгин. – Симферополь: СОНАТ, 2009. – С. 128.

Серед спалених окупантами населених пунктів Криму в результаті каральних акцій та під час відступу німецьких військ називалися, зокрема, села і селища *Новоіванівка* Біюк-Онларського району, *Баранівка* Ларіндорфського (з 1944 р. – Первомайського) району, *Бура* (у 1939 р. населення складало 152 жителі), *Чердакли*, *Розенталь* (989 жителів у 1941 р.) і *Фриденталь* (412 жителів у 1939 р.) Зуйського району, *Джафер-Берди* (у 1939 р. проживало 234 жителі) та *Орта-Сабли* (у 1939 р. – 630 жителів) Сімферопольського району, *Улу-Сала* (395 жителів у 1939 р.), *Коуш* (1095 жителів у 1939 р.), *Стиля* (на 1939 р. у селі проживало 893 людей) і *Тав-Бодрак* (у 1939 р. – 710 жителів) Бахчисарайського району, *Авджикой* (Ауджикой) і *Біюк-Озенбаш* (населення на 1939 р. – 1545 осіб) Куйбишевського району, *Улу-Узень* Алуштинського району та деякі інші, в яких проживали представники різних національностей багатонаціонального Криму (усього на півострові до 1941 р. проживали представники 76 етносів¹³. Так, у с. Фриденталь живцем спалено 34 людини, згоріли всі 65 будинків. 22 грудня 1943 р. згоріли 25 зачинених у підвалі жителів с. Улу-Сала. Тоді ж спалили чотирьох жителів с. Стиля та 11 людей в с. Авджикой¹⁴, а в с. Біюк-Озенбаш із 450 будинків було знищено 408¹⁵.

В с. Улу-Узень за зв'язок із партизанами окупанти спалили всі споруди, окрім мечеті, без житла залишилося 286 сімей¹⁶.

Після визволення Криму від загарбників до списку населених пунктів, які не підлягають відновленню, було внесено 182 назв сіл і селищ¹⁷. Результатом депортації кримських

13 *Пашеня В. Н.* Пути завоевания и удержания большевиками власти в Крыму (1905–1945 гг.): Исторический очерк / В. Н. Пашеня // Культура народов Причерноморья. – 2006. – № 90. – С. 164.

14 *Стёртые пламенем.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kr.crimea.ua/newspapers/2012/03/24/stjortye-plamenem>; *Турчин В.* Память аємо всіх / В. Турчин // Кримська світлиця. – 2007. – 28 грудня.

15 *Мальгин А. В.* Партизанское движение Крыма и «татарский вопрос». 1941–1944 гг. / А. В. Мальгин. – Симферополь: СОНАТ, 2009. – С. 152.

16 *Яковлев В. П.* Преступления. Борьба. Возмездие / В. П. Яковлев. – Симферополь: Крымиздат, 1961. – С. 72; *История села Улу-Узень.* – Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uu8aa.io.ua/s101949/istoriya_sela_ulu-uzen

17 *Крым в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.* / Сост. В. К. Гарагуля, И. П. Кондратов, Л. П. Кравцова. – Симферополь: Таврия, 1994. – С. 77; *Ставицкий А. В.* Переселение крымских татар в контексте логики Системы в эпоху Великой войны / А. В. Ставицкий // Вторая мировая война: человек, общество, государство: Материалы междунар. науч. конф., Крым, Ялта, Ливад. дворец-музей, 11–12 мая 2006 г. – Симферополь: Крым, 2006. – С. 73–86.

татарів та інших корінних народів Криму, зокрема, болгар, греків і вірменів, як зазначають дослідники А. Г. Шевчук і А. Б. Швець, стало «зникнення 184 сіл у центральних, північно-західних, північних, північно-східних районах і Керченському півострові. У сукупності з населеними пунктами лісової зони, знищеними німцями в ході операції «Вогонь і меч» у 1943 р., Крим втратив 311 населених пунктів історично сформованої мережі поселень з їх унікальними побутом і архітектурою»¹⁸.

¹⁸ Политико-географический фактор эволюции крымской системы расселения населения в XX – начале XXI в.в. / А. Г. Шевчук, А. Б. Швець // Геополитика и экогеодинамика регионов. – 2010. – Вып.1. – С. 70.

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЯКІ НА СЬОГОДНІ НЕ ІСНУЮТЬ

(встановлено 61 населений пункт)

Населений пункт: с. Баранівка

(на момент знищення – Сумський район, Сумська область)

Дата знищення: 1942 р.

Кількість загиблих: 25 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 54.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 286.

* * *

Населений пункт: с. Берег

(на момент знищення – Вербський район, Волинська область)

Дата знищення: жовтень 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 110 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 47 дворів

Література: *Дзвони* пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С.2; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 236–239.

* * *

Населений пункт: с. Білоусівка

(на момент знищення – Хильчицький район, Сумська область)

Дата знищення: травень 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 736 жителів (Див.: *Дзвони* пам'яті...); 778 жителів (Див.: *Вінок* безсмертя...)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Вшанування пам'яті: місце спаленого села перебуває на обліку пам'яток історії Середино-Будського району

Відродження: не відбулося

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 52.

Література: Федорина А. До сходу сонця // Дзвони пам'яті: Кн. про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 36–40; Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політ-видав України, 1987. – С. 284, 306–308.

Населений пункт: с. Бобровиця, (включено до складу міста Чернігів)

Дата знищення: 22 лютого 1943 р.

Виконавець злочину: каральне формування окупантів: зондеркоманда «4-А», помста за допомогу радянським військовополоненим, які 21 лютого 1943 р. підняли повстання у таборі полонених у с. Яцево і втекли

Кількість загиблих: вбито 418 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: село повністю спалено

Література: *Хронологічний довідник* про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Чернігівської області і визволення їх Червоною Армією. 1941–1943. / Упоряд.: П. В. Дніпровський, С. В. Малкієль. – Чернігів, 1947. – С. 255; *История городов и сел Украинской ССР: В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983. – С. 715; Леп'явко С. Чернігів у роки війни (1941 – 1943). – Чернігів: Видавець В. М. Лозовий, 2011. – С. 43.*

Населений пункт: с. Бортничі

(на момент спалення – Бориспільський район, Київська область)

Дата знищення: 27–28 вересня 1943 р.

Виконавець злочину: німецькі військові

Кількість загиблих: 24 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалене повністю – 572 будинки (Див.: ЦДАГО); із 625 будинків згоріло 572 (Див.: ДАКО)

Відродження: відбулося, на сьогодні територія села знаходиться в межах м. Києва

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 230. – Арк. 15; ДАКО. – Ф. Р–4758. – Оп. 2. – Спр. 6. – Арк. 4; – Спр. 54. – Арк. 128.

* * *

Населений пункт: с. Борщова

(на момент знищення – Бабанський район, Київська область)

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 29 жителів (Див.: ЦДАГО); 17 жителів у т. ч. 2 дітей (Див.: ДАКО)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 110 житлових будинків

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 230. – Арк. 4; ДАКО. – Ф. Р–4758. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 8; – Спр. 54. – Арк. 85.

* * *

Населений пункт: с. Будки-Успенські

(на момент знищення – Рівненська область)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 8.

* * *

Населений пункт: с. Вигурівщина

(на момент знищення – Броварський район, Київська область)

Дата знищення: 27 вересня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 400 дворів

Відродження: відбулося, на сьогодні територія села знаходиться в межах м. Києва

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 230. – Арк. 19; ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 9.

Література: Діброва В. Пам'ять / В. Діброва // *Дзвони пам'яті*: Кн. про трагедію сіл Київщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, Я. М. Пальчик; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1985. – С. 153–157; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 354, 382–383.

* * *

Населений пункт: с. Гурби (існувало до 1944 р.)

(на момент знищення – Мізоцький район, Рівненська область)

Час заснування: кінець XVII ст.

Література: *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 9.

* * *

Населений пункт: с. Делета

(на момент знищення – Словечанський район, Житомирська область)

Дата знищення: 5 листопада 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 32 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 29.

Література: *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 7; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 118.

* * *

Населений пункт: с. Дубрівськ

(на момент знищення – Рівненська область)

Дата знищення: квітень 1943 р.

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 500 дворів

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 411–412.

* * *

Населений пункт: хут. Дяки

(на момент спалення – Чигиринський район, Київська область)

Дата знищення: 18–19 жовтня 1943 р.

Виконавець злочину: війська СС, військові частини, четверта рота 258 охоронного батальйону

Джерела: № 39. *Із повідомлення* Радянського Інформбюро про жахливі злочини фашистів на хуторах Дяки, Ленінський та Вдовичин Чигиринського району // *Кіровоградщина* в роки Великої Вітчизняної війни. 1941–1945. Зб. док. і матеріалів / Ред. колегія: О. Т. Гора (відп. ред.) та ін. – Дніпропетровськ : Промінь, 1965. – С. 81–82.

* * *

Населений пункт: с. Жолудськ

(на момент спалення – Володимирецький район, Рівненська область)

Література: *Дзвони* пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 9.

* * *

Населений пункт: с. Завалівка

(на момент спалення – Вищедубечанський район, Київська область)

Дата знищення: травень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: невідомо, у документах: «багато людей»

Кількість знищених дворів або будинків: 241 будинок
Джерела: ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 14. – Арк. 15 зв–16 зв.; – Спр. 54. – Арк. 191.

* * *

Населений пункт: с. Завоне

Раніше знаходилося неподалік с. Селець, залізничної станції Селець-Завоне та м. Соснівка, яке виникло вже у повоєнний період (у 1955 р. в зв'язку з освоєнням Львівсько-Волинського вугільного басейну)

Час заснування: немає даних

Дата знищення: 6 березня 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін (за присутність у селі радянських партизанів)

Кількість загиблих: усього 75 осіб: 53 жителі і 22 партизани Рава-Руського загону (за іншими даними: 40 жителів, 36 відправлено до концтаборів)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Вшанування пам'яті: пам'ятник «Лелеки» на місці спаленого села (споруджено у 1991 р., скульптор – І. М. Самотос)

Література: *История городов и сёл Украинской ССР*: В 26 т. Львовская область /АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол. : П. Т. Тронько (пред.) и др. – К. : Укр. сов. энцикл., 1978. – С. 50, 615; *Моцний А. П.* З попелу посталі: документальна повість / А. П. Моцний. – Львів: Каменяр, 1981. – 112 с.; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 551, 555–564; *Моцний А.* Лелеки у зимовому небі (Про роботу по спорудженню пам'ятника на місці спаленого фашиста с. Завоне біля Соснівки Сокальського району) / А. Моцний // *Новини Прибужжя*. – 1991. – 10 січня; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид.* / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 29; *Тверітнєва С.* Дзвони спаленого Завоне [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chervonograd.livejournal.com/48021.html>

* * *

Населений пункт: с. Заглиб'я

(на момент спалення – хут. Заглиб'я, Чорнобильський район, Київська область)

Дата знищення: 25 квітня 1943 р.

Виконавець злочину: каральний загін

Кількість загиблих: 4 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: 88 житлових будинків

Відродження: відбулося, але село постраждало від наслідків Чорнобильської аварії; 19 серпня 1999 р. Київська обласна рада своїм рішенням виключила з переліку адміністративно-територіальних одиниць с. Заглиб'я у зв'язку з переселенням жителів

Джерела: ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 52. – Арк. 16, 61.

Література: *Мартинюк П. Вірність / П. Мартинюк // Дзвони пам'яті: Кн. про трагедію сіл Київщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, Я. М. Пальчик; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1985. – С. 55–63.*

* * *

Населений пункт: хут. Залісний

(на момент спалення – Путивльський район, Сумська область)

Дата знищення: 28 травня 1942 р.

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 289.*

* * *

Населений пункт: с. Землиця

(на момент спалення – Любомльський район, Волинська область)

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд.: О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 3.*

* * *

Населений пункт: с. Калинівка

(на момент спалення – Чорнобильський район, Київська область)

Дата знищення: 1943 р.

Виконавець злочину: німецькі військові

Кількість загиблих: 21 житель

Кількість знищених дворів або будинків: 25 дворів

Джерела: ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 52. – Арк. 18.

* * *

Населений пункт: хут. Ключники

(на момент знищення – Лебединський район, Сумська область)

Дата знищення: 10 грудня 1942 р.

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: Дудченко В. Ключниківський кривавник / В. Дудченко // *Дзвони пам'яті*: Кн. про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 76–81; *Вінок безсмертя*: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 287.

* * *

Населений пункт: с. Конотопи

(на момент знищення – Рівненська область)

Література: *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 11.

* * *

Населений пункт: хут. Корчунок

(на момент спалення – Володимир-Волинський район, Волинська область)

Література: *Дзвони пам'яті*: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами

у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 1.

* * *

Населений пункт: хут. **Коханий**

(на момент спалення – Краснопільський район, Сумська область)

Дата знищення: березень 1943 р.

Виконавець злочину: німецькі військові

Кількість загиблих: 15 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела та література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 289, 314.

* * *

Населений пункт: с. **Ладижичі**

(на момент знищення – Чорнобильський район, Київська область)

Дата знищення: 25 травня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 40 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалене повністю – 316 дворів (Див.: *ДАКО*); 186 дворів (Див.: *Вінок* безсмертя...); 228 дворів (Див.: *Дзвони пам'яті*...)

Відродження: відбулося, на сьогодні – Чорнобильська зона відчуження

Джерела: *ДАКО*. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 52. – Арк. 81.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР*. Київська область.–К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1971. – С. 725; *Горlach Л.* Вогонь у «мокрому мішку» / Л. Горlach // Київ. – 1983. – № 8. – С. 129–136; *Горlach Л.* Вогонь у «мокрому мішку» / Л. Горlach // *Дзвони пам'яті*: Кн. про трагедію сіл Київщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горlach, Я. М. Пальчик; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1985. – С. 31–41; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник ко-

лективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 352, 373–378.

* * *

Населений пункт: хут. **Ленінський**

(на момент спалення – Чигиринський район, Київська область)

Дата знищення: 18–19 жовтня 1943 р.

Виконавець злочину: війська СС, військові частини, четверта рота 258 охоронного батальйону.

Кількість загиблих: 64 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: 18 дворів

Відродження: відбулося, але об'єднано з с. Вдовичиним, Чигиринський район, Черкаська область

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 231. – Арк. 25, 28; № 39. *Із повідомлення* Радянського Інформбюро про жахливі злодіяння фашистів на хуторах Дяки, Ленінський та Вдовичин Чигиринського району // Кіровоградщина в роки Великої Вітчизняної війни. 1941–1945. Зб. док. і матеріалів / Ред. колегія: О. Т. Гора (відп. ред.) та ін. – Дніпропетровськ : Промінь, 1965. – С. 81–82.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 465, 476.

* * *

Населений пункт: с. **Липські Романи**

(на момент знищення – Овруцький район, Житомирська область)

Час заснування: перша письмова згадка – 1899 р.

Дата знищення: 22 липня 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 17 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено частково

Література: *Дзвони* пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 6; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Ма-

няк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 124.

* * *

Назва населеного пункту: с. Лідівка

(на момент спалення – Гощанський район, Рівненська область)

Дата знищення: 3 березня 1943 р.

Кількість загиблих: 35 сімей

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 196; *Раєвський М.* Кров і попіл. Нарис-памфлет / М. Раєвський // Червоний Прапор. – 1983. – 19 листопада.

* * *

Назва населеного пункту: с. Людвиківка

(на момент знищення – Рівненська область)

Дата знищення: 13 липня 1943 р.

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 10.

* * *

Населений пункт: хут. Мар'янівка

(на момент спалення – Бородянський район, Київська область)

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: *ДАКО.* – Ф. Р–4758. – Оп. 2. – Спр. 54. – Арк. 144.

* * *

Населений пункт: с. Новомиколаївка

(на момент спалення – Новопржеський район, Кіровоградська область)

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела та література: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 231. – Арк. 28; № 87. *Доповідь* командування з'єднання партизанських загонів ім. Ворошилова про заходи німецького командування в боротьбі проти партизанського руху // Кіровоградщина в роки Великої Вітчизняної війни. 1941–1945. Зб. док. і матеріалів / Ред. колегія : О. Т. Гора (відп. ред.) та ін. – Дніпропетровськ : Промінь, 1965. – С. 167.

* * *

Населений пункт: с. Новосілки-на-Дніпрі

(на момент знищення – Вищедубечанський район, Київська область)

Дата знищення: 13 лютого 1943 р.; 11 травня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 236 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 316 будинків із 352 (Див.: ДАКО); 340 дворів і всі нежилі помешкання (Див.: *Вінок* безсмертя...)

Відродження: відбулося, але згідно з рішенням Київської обласної Ради від 5 листопада 1964 р. у зв'язку з будівництвом Київського водосховища жителів Новосілок-на-Дніпрі переселили в с. Синяк Києво-Святошинського р-ну, в с. Горби Бориспільського р-ну та ін. нас. пункти. Зараз на місці села – Київське водосховище.

Джерела: ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 14. – Арк. 34 зв.-35; – Спр. 54. – Арк. 193.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 352, 366–369.

* * *

Населений пункт: с. Озерна Гута

(на момент знищення – хутір, Пролетарсько-Руднянська сільська рада, Любецький район) (*у списках населених пунктів не знайдено – упор.*)

Дата знищення: під час німецької окупації (вересень 1941р. – вересень 1943 р.)

Виконавець злочину: каральне формування окупантів після бою з партизанським загonom ім. Дзержинського, партизанська база була у лісі біля хутора

Кількість знищених дворів або будинків: хутір повністю знищено – 7 дворів та інші споруди

Джерела: ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827. – Арк. 28.

* * *

Населений пункт: хут. **Окуріка**

(на момент спалення – Старовижівський район, Волинська область)

Дата знищення: 8 грудня 1942 р.

Кількість загиблих: загинуло 28 жителів (Див.: *Вінок* безсмертя) 62 особи (Див.: *Малімон Н.* Любешівський район на Волині)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Вшанування пам'яті: Пам'ятний обеліск

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 215, 239-242; *Малімон Н.* Любешівський район на Волині Партизани з Лобни ще не вийшли.... – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/36694>

* * *

Населений пункт: с. **Олександрівськ**

(на момент знищення – Висоцький район, Рівненська область)

Дата знищення: березень 1943 р.

Кількість загиблих: 21 житель

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 98 дворів

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 392.

* * *

Населений пункт: хут. **Олександрівка**

(на момент спалення – Середино-Будський район, Сумська область)

Дата знищення: 1942–1943 рр.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 290.

* * *

Населений пункт: с. Ошитки

(на момент спалення – Вищедубечанський район, Київська область)

Дата знищення: 9 травня 1943 р. (Див.: *Вінок* безсмертя...); 11 лютого 1943 р. (Див.: «*Мати* і не знала...»)

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 360 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 360 будинків (Див.: *ДАКО*); 630 дворів (Див.: *Вінок* безсмертя...)

Відродження: відбулося, але село виселено та затоплено під час створення Київського водосховища

Джерела: *ДАКО*. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 14. – Арк. 37, 39 зв.; – Спр. 54. – Арк. 193.

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 352, 367; «*Мати* і не знала, що на горищі у нас склад зброї». Роки Великої Вітчизняної війни згадує безпосередній учасник партизанського руху Володимир Власенко // Сайт українських соціалістів «Товариш». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.tovarish.com.ua/news/Obschestvo/Maty_i_ne_.html

* * *

Населений пункт: хут. Павлопіль

(на момент спалення – Буцький район, Київська область)

Дата знищення: жовтень 1943 р.

Виконавець злочину: каральний загін, очолений німецьким комендантом с. Буки Котером

Кількість загиблих: 21 житель

Кількість знищених дворів або будинків: 20 дворів

Вшанування пам'яті: братська могила і пам'ятний знак на місці знищеного хутора

Відродження: не відбулося

Джерела та література: *Історія міст і сіл Української РСР*. Черкаська область. – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1972. – С. 448; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін.* – К. : Політвидав України, 1987. – С. 465, 489–492.

* * *

Населений пункт: хут. **Петрівка**

(на момент спалення – Межівський район, Дніпропетровська область)

Дата знищення: 23 лютого 1943 р.

Кількість знищених дворів або будинків: 30 дворів

Джерела та література: *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін.* – К. : Політвидав України, 1987. – С. 495, 501.

* * *

Населений пункт: с. **Плотичне**

(на момент знищення – Рівненська область)

Література: *Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін.* – К., 1987. – С. 10.

* * *

Населений пункт: с. **Поділи**

(на момент спалення – Середино-Будський район, Сумська область)

Дата знищення: 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 30 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 70 дворів

Відродження: відбулося, але Виконавчий комітет Сумської обласної Ради народних депутатів рішенням від 18 січня 1988 р. зняв село з адміністративно-територіального обліку

Література: *Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін.* – К. : Політвидав України, 1987. – С. 290.

* * *

Населений пункт: с. **Ротичі**

(на момент знищення – Чорнобильський район, Київська область)

Дата знищення: вересень 1943 р.

Виконавець злочину: німецькі військові

Кількість загиблих: 17 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 213 дворів із 280

Джерела та література: ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 52. – Арк. 37 зв.

* * *

Населений пункт: с. Рудня-Грабівка

(на момент знищення – Коростишівський район, Житомирська область)

Дата знищення: червень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 12 сімей (Див.: *Вінок безсмертя...*); спалено 103 жителі (Див.: *Житомирщина у ВВВ...*)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела: № 125. *Зі звіту* партизанського загону ім. Щорса з'єднання С. Ф. Малікова від 24 грудня 1943 р. про звірячу розправу окупантів над мирним населенням. Червень 1943 р. // *Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Збірник документів і матеріалів.* – К. : Наукова думка, 1969. – С. 117.

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 225. – Арк. 40.

Література: *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 124.

* * *

Населений пункт: с. Сваром'я

(на момент знищення – Вищедубечанський район, Київська область)

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 25 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 478 будинків

Відродження: відбулося, але село виселено та затоплено під час створення Київського водосховища

Джерела: ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 54. – Арк. 194.

* * *

Населений пункт: с. Свиноїди

(на момент знищення – Броварський район, Київська область)

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Відродження: відбулося у межах с. Рожни, Броварський район, Київська область

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 176 дворів

Джерела: ДАКО. – Ф. Р–4758. – Оп. 2. – Спр. 54. – Арк. 160.

* * *

Населений пункт: с. Ситівка

(на момент знищення – Словечанський район, Житомирська область)

Дата знищення: 14 грудня 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: 30 дворів

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 7; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 124.

* * *

Населений пункт: с. Сільце

Село перестало існувати у 1985 р. Знаходилося 3 км на схід від сучасної Хмельницької АЕС. У 1985 р. у зв'язку з будівництвом водосховища майбутньої АЕС із сіл Дорогоща, Нетішин, Сільце відселено 350 сімей

Час заснування: немає даних

Кількість населення: 249 осіб (у 1940 р.)

Дата знищення: 29 вересня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін (село спалено як партизанське і за несплату мешканцями податків)

Кількість загиблих: 10 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 55 дворів (у 1940 р. налічувався 61 двір)

Вшанування пам'яті: немає даних

Джерела: ДАХМО. – Ф. Р–3784. – Оп. 1. – Спр. 26. – Арк. 36.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР.* Хмельницька область / Ред. кол. тому: М. І. Мехеда (гол. редкол.)

та ін. – К.: Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1971. – С. 486; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 424, 441–442; *Україна: Хроніка ХХ ст.: Роки 1941–1943* : Довід. вид. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд.: Т. Пастушенко, Т. Заболотна, М. Дубик. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 490; *Історія будівництва ХАЕС.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.xaes.org.ua/store/pages/ukr/historyevnts/latest/page.html>

* * *

Населений пункт: с. Солотине

(на момент знищення – Овруцький район, Житомирська область)

Дата знищення: 13 липня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 64 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 6; *Вінок безсмертя: Книга-меморіал* / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 117.

* * *

Населений пункт с. Солянка

(на момент знищення – Баранівський район, Житомирська область)

Дата знищення: вересень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 24 жителі

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 4; *Вінок безсмертя: Книга-*

меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 118–119.

* * *

Населений пункт: с. Софіївка

(на момент спалення – Путивльський район, Сумська область)

Дата знищення: 28 травня 1942 р.

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 290.

* * *

Населений пункт: с. Стара Гута

Знаходилося неподалік від с. Руська Гута
(на момент знищення – Шумський район, Тернопільська область)

Час заснування: немає даних

Дата знищення: 4 квітня 1944 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 200 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: спалено 100 дворів

Вшанування пам'яті: немає даних

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – с. 535; *Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид.* / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 42.

* * *

Населений пункт: хут. Стародубів

(на момент спалення – Зноб-Новгородський район, Сумська область)

Дата знищення: 1942 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела та література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 290.

* * *

Насеєний пункт: с. Теремці

(на момент знищення – Чорнобильський район, Київська область)

Дата знищення: травень 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість загиблих: 56 жителів (Див.: *ЦДАГО*); 56 жителів, у т. ч. 5 дітей до 15 років (Див.: *ДАКО*); 75 жителів (Див.: *Вінок* безсмертя...); 56 жителів (Див.: *Дзвони* пам'яті...)

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 126 дворів

Відродження: відбулося, на даний момент – Чорнобильська зона відчуження

Вшанування пам'яті: обеліск на пошану загиблих

Джерела: *ЦДАГО* України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 230. – Арк. 96; *ДАКО*. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 52. – Арк. 40-40 зв., 61, 115.

Література: *Історія міст і сіл Української РСР*. Київська область. – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1971. – С. 726; *Горlach Л.* Вогонь у «мокрому мішку» / *Л. Горlach* // *Київ*. – 1983. – № 8. – С. 129–136; *Горlach Л.* Вогонь у «мокрому мішку» / *Л. Горlach* // *Дзвони* пам'яті: Кн. про трагедію сіл Київщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горlach, Я. М. Пальчик; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1985. – С. 31–41; *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 352, 373–378.

* * *

Населений пункт: с. Троєщина

(на момент спалення – Броварський район, Київська область)

Дата знищення: 23 вересня 1943 р. (Див.: *ДАКО*); 27 вересня 1943 р. (Див.: *Вінок* безсмертя...)

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю – 436 дворів

Відродження: відбулося, на сьогодні територія села знаходиться в межах м. Києва

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 230. – Арк. 21; ДАКО. – Ф. Р–4758. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 56 зв.; – Спр. 54. – Арк. 161.

Література: Діброва В. Пам'ять / В. Діброва // *Дзвони пам'яті:* Кн. про трагедію сіл Київщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горlach, Я. М. Пальчик; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1985. – С. 153–157; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 354, 383.

* * *

Населений пункт: с. Хотинка

(на момент знищення – Рівненська область)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 10.

* * *

Населений пункт: с. Хрещиків

(на момент спалення – Середино-Будський район, Сумська область)

Дата знищення: 1942–1943 рр.

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Джерела та література: ЦДАГО України. – Ф. 54. – Оп. 4. – Спр. 277. – Арк. 54; *Вінок безсмертя:* Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 290.

* * *

Населений пункт: с. Хутір Золотніїв

(на момент спалення – хут. Золотніїв, Чорнобильський район, Київська область)

Дата знищення: середина березня 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: 25 житлових будинків

Відродження: відбулося, але на сьогодні – Чорнобильська зона відчуження

Джерела: ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 52. – Арк. 17.

* * *

Населений пункт: хут. **Червоний**

(на момент спалення – Хильчицький район, Сумська область)

Дата знищення: 1942–1943 рр.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 290.

* * *

Населений пункт: с. **Червоний Степ**

(на момент спалення – Сумський район, Сумська область)

Дата знищення: 28 лютого 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 290.

* * *

Населений пункт: хут. **Чернеччина**

(на момент спалення – Тростянецький район, Сумська область)

Час заснування: перші письмові згадки – 70-ті роки XVII ст.

Дата знищення: 19 лютого 1943 р.

Виконавець злочину: німецький каральний загін із Боромлі

Кількість загиблих: 37 жителів

Кількість знищених дворів або будинків: 33 двори

Відродження: не відбулося, лишилося кілька хат, які приєднано до с. Жигайлівки, Сумська область

Література: *Вінок* безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колек-

тиву авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – С. 290, 312–314.

* * *

Населений пункт: с. Чернин

(на момент знищення – Вищедубечанський район, Київська область)

Дата знищення: 1943 р.

Кількість загиблих: 14 жителів розстріляно, 10 спалено живими

Кількість знищених дворів або будинків: спалено повністю

Відродження: відбулося, але село виселено та затоплено під час створення Київського водосховища

Джерела: ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 230. – Арк. 30; ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 14. – Арк. 54–54 зв.; г– Спр. 54. – Арк. 196.

* * *

Населений пункт: с. Юзефівка

(на момент знищення – Рівненська область)

Література: *Дзвони пам'яті:* Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. – К., 1987 – С. 10.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Неопубліковані джерела

1. Державний архів в Автономній Республіці Крим (ДААРК). – Ф. П-151. Кримський штаб партизанського руху (1941–1944 рр.). – Оп. 1. – Спр. 29.
2. ДААРК. – Р-702. – Оп. 7. – Спр. 6.
3. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО). – Ф. П-136. Вінницький обласний комітет комуністичної партії України. – Оп. 15. – Спр. 6. – Арк. 6–7.
4. ДАВО. – Ф. П-136. – Оп. 15. – Спр. 902. – Арк. 81, 86.
5. ДАВО. – Ф. П-425. Підпільні організації, партизанські загони періоду Великої Вітчизняної війни на Вінниччині (1941–1944 рр.). – Оп. 1. – Спр. 889. – Арк. 1.
6. ДАВО. – Ф. Р-4422. Хронологічні довідки про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів і звільнення їх частинами Радянської Армії (1941–1944 рр.). – Оп. 1. – Спр. 18.
7. Державний архів Київської області (далі – ДАКО). – Ф. Р-4758. Колекція хронологічних довідок про тимчасову німецько-фашистську окупацію. – Оп. 2. – Спр. 1.
8. ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 4.
9. ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 6.
10. ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 7.
11. ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 8.
12. ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 9.
13. ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 12.
14. ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 14.
15. ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 28.
16. ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 29.
17. ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 39.
18. ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 43.
19. ДАКО. – Ф. Р-4758. – Оп. 2. – Спр. 54.
20. Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО). – Фонд Р-274. Тернопільська обласна комісія сприяння надзвичайній державній комісії по обліку збитків і злодіянь, нанесених німецько-фашистськими загарбниками та їх посібниками (1944–1946 рр.). – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 6–7.

21. ДАТО. – Ф. Р-274. – Оп. 1. – Спр. 123. – Арк. 16.
22. Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХМО). – Ф. Р-3784. Спогади членів Кам'янець-Подільської підпільної патріотичної організації (1944–1975 рр.). – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 1.
23. ДАХМО. – Ф. Р-3784. – Оп. 1. – Спр. 23. – Арк. 3.
24. ДАХМО. – Ф. Р-3784. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 4–5.
25. ДАХМО. – Ф. Р-3784. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 7.
26. ДАХМО. – Ф. Р-3784. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 22.
27. ДАХМО. – Ф. Р-3784. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 24.
28. ДАХМО. – Ф. Р-3784. – Оп. 1. – Спр. 23. – Арк. 8–9.
29. ДАХМО. – Ф. Р-3784. – Оп. 1. – Спр. 26. – Арк. 36.
30. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО). – Ф. П-470. Чернігівський обласний комітет КПУ. – Оп. 5. – Спр. 290.
31. ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 5. – Спр. 827.
32. ДАЧО. – Ф. Р-3013. Чернігівська обласна комісія з розслідування злочинів нацистських загарбників, м. Чернігів Чернігівської області. – Оп. 3. – Спр. 3.
33. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 3538. Українська республіканська комісія зі встановлення збитків та злочинів, заподіяних німецько-фашистськими загарбниками (1943–1945 рр.). – Оп. 1. – Спр. 48.
34. ЦДАВО України. – Ф. 3538. – Оп. 1. – Спр. 53.
35. ЦДАВО України. – Ф. 3538. – Оп. 1. – Спр. 55.
36. ЦДАВО України. – Ф. 3538. – Оп. 1. – Спр. 57.
37. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО). – Ф. 57. Колекція документів з історії Комуністичної партії України. – Оп. 4. – Спр. 225.
38. ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 230.
39. ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 231.
40. ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 270.
41. ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 277.
42. ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 285.

Опубліковані джерела

43. Акт про руйнування, грабунки і масові вбивства німецько-фашистськими загарбниками радянських громадян у м. Ровно і Ровенській області // Німецько-фашистський окупаційний режим

на Україні. Зб. док. і матеріалів / За ред. П. Костриби та ін. Передмова Ф. Шевченка. – К. : Держполітвидав УРСР. – С. 291–293.

44. Бегма В. А., Кизя Л. Є. Шляхи нескорених / В. А. Бегма, Л. Є. Кизя. – К. : Політвидав України, 1977. – 480 с.

45. Вінниччина в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.) : Зб. док. і матеріалів. – Одеса : Маяк, 1971. – 308 с.

46. 18 червня 1943 р. Довідка голови Жеревецької сільради про розправу карального загону над мирним населенням за підтримку партизанів // Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Зб. док. і матеріалів. – К. : Наукова думка, 1969. – С. 116.

47. Войцехович В. О. Фронт на Поліссі: Партизанські зшитки. – К. : Політвидав України, 1978. – 216 с.

48. Волинь радянська (1939–1944 рр.). Збірник документів і матеріалів. – Львів: «Каменяр», 1971. – Ч. 3. – 347 с.

49. Волинь радянська: Документи і матеріали. 1965–1975. – Львів: Каменяр, 1984. – Ч. 4. – 227 с.

50. Волинь і Полісся. Німецька окупація: – Кн. 1. [відповід. ред. Є. Штендера]. – 2-е випр. вид. – Торонто: Літопис УПА, 1978. – 256 с. – [Літопис УПА].

51. 20 червня 1943 р. З статті, вміщеної в газеті «Партизанська правда» про спалення загнаних в хати селян і зґвалтованих жінок та дівчат с. Малаховки // Житомирщина в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр. Збірник документів / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир : Радянська Житомирщина, 1948. – С. 81.

52. 28 березня 1943 р. Кореспонденція газети «Партизанська правда» «Облава на мирних жителів» // Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945: Зб. док. і матеріалів. – К. : Наукова думка, 1969. – С. 95.

53. 28 березня 1943 р. Стаття, вміщена в газеті «Партизанська правда» про облави на мирних жителів в селах Овруцького та Коростенського районів // Житомирщина в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр. Зб. док. / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир : Радянська Житомирщина, 1948 – С. 132.

54. 28 листопада 1941 р. З повідомлення Радінформбюро про масові вбивства окупантами мирних жителів у м. Малин // Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Зб. док. і матеріалів. – К. : Наукова думка, 1969. – С. 51.

55. 28 листопада 1941 р. – Повідомлення командира дивізії німецьких окупаційних військ про розстріл населення та спалення сіл Баранівки і Обухівки // Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні: Зб. док. і матеріалів / За ред. П. М. Костриби та ін. Передмова Ф. П. Шевченка. – К. : Держполітвидав УРСР, 1963. – С. 59–60.

56. 28 лютого 1943 р. Зі звернення командування партизан до населення Житомирської області про криваві розправи німецьких убивць з мирним населенням Словечанського та Олевського районів // Житомирщина в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр. Зб. док. / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир : Радянська Житомирщина, 1948. – С. 156.

57. 25 грудня 1942 р. З статті, вміщеної в газеті «Партизан» про розстріл мирних жителів Словечанського району і Олевського району, що були направлені в центральні райони України // Житомирщина в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр.: Зб. док. / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир : Радянська Житомирщина, 1948. – С. 75.

58. 27 липня 1943 р. З оперативного зведення Радянського Інформбюро про розстріл мирних жителів с. Копище, які зібралися біля крамниці для одержання обіцяних німцями продуктів // Житомирщина в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр.: Зб. док. / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир : Радянська Житомирщина, 1948. – С. 77.

59. 27 січня 1943 р. З вечірнього повідомлення Радянського Інформбюро про спалення сіл Совецького району // Житомирщина в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр.: Зб. док. / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої

Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир : Радянська Житомирщина, 1948. – С. 78.

60. 12 березня 1943 р. З статті, вміщеної в «Інформаційному листку» про спалення жителів с. Нова Рудня // Житомирщина в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр.: Зб. док. / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир : Радянська Житомирщина, 1948. – С. 76.

61. 19 вересня 1941 р. Повідомлення Радінформбюро про безчинства фашистських загарбників у селах Житомирщини // Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945: Зб. док. і матеріалів. – К. : Наукова думка, 1969. – С. 47.

62. 9 лютого 1944 р. З акту Житомирської обласної комісії судово-медичних експертів про масовий розстріл і поховання живими мирних радянських громадян біля хутора Довжик Житомирського району // Житомирщина в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр. Зб. док. / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир : Радянська Житомирщина, 1948. – С. 28.

63. 10 грудня 1943 р. Стаття, вміщена в газеті «Партизанська правда» про спалення цілих сімей с. Селезівка Словечанського району // Житомирщина в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр. Зб. док. / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир : Радянська Житомирщина, 1948. – С. 77.

64. Документи обвиняют: Сборник документов о чудовищных зверствах германских властей на временно захваченных ими советских территориях. Вып. 1–2. – М. : Госполитиздат, 1943–1945. – Вып. 1: 1943. – 254 с.; Вып. 2: 1945. – 392 с.

65. Донесение штаба Путивльского объединённого партизанского отряда начальнику украинского штаба партизанского движения Т. А. Строкачу о зверствах немецко-фашистских оккупантов над мирным населением Путивльского района // Сумская область в период Великой Отечественной войны Советского Союза. (1941–1945 гг.): Сб. док. и материалов / В. М. Полохов, И. А. Авраменко. – Х. : Книжное издательство, 1963. – С. 130.

66. Доповідь командування з'єднання партизанських загонів ім. Ворошилова про заходи німецького командування в боротьбі проти партизанського руху // Кіровоградщина в роки Великої Вітчизняної війни. 1941–1945. Зб. док. і матеріалів / Ред. колегія: О. Т. Гора (відп. ред.) та ін. – Дніпропетровськ : Промінь, 1965. – С. 167.

67. Жизнь в оккупации. Винницкая область. 1941–1944 гг. / сост. В. Ю. Васильев, Р. Ю. Подкур, С. Д. Гальчак, Д. Байрау, А. Вайнер. – М. : РОССПЭН, 2010. – 856 с.

68. З листа єпископа Кременець-Ровенської єпархії Платона митрополиту православної автокефальної церкви про звірства українських поліцаїв проти мирного населення Західної України // Історія застерігає. Трофейні документи про злочини німецько-фашистських загарбників та їх посібників на тимчасово окупованій території України в роки Великої Вітчизняної війни / Кер. кол. упоряд. В. М. Немятий. – К. : Видавництво політичної літератури, 1986. – С. 237–238.

69. Зверства немецко-фашистских захватчиков. Документы. – М. : Военное издательство народного комиссариата обороны, 1944. – Вып. 12. – 64 с.

70. Зверства немецко-фашистских захватчиков. Документы / Сост. Ф. Ф. Матросов. – Вып. 13. – М. : Военное издательство НКО, 1945. – 84 с.

71. Зі зведення Українського штабу партизанського руху про звірства німецько-фашистських окупантів в Олевському і Словечанському районах. 3 січня 1943 р. // Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Зб. док. і матеріалів. – К. : Наукова думка, 1969. – С. 89–90.

72. Зі звіту партизанського загону ім. Щорса з'єднання С. Ф. Малікова від 24 грудня 1943 р. про звірчачу розправу окупантів над мирним населенням. Червень 1943 р. // Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Зб. док. і матеріалів. – К. : Наукова думка, 1969. – С. 117.

73. Із повідомлення Радянського Інформбюро про жахливі злодіяння фашистів на хуторах Дяки, Ленінський та Вдовичин Чигиринського району // Кіровоградщина в роки Великої Вітчизняної війни. 1941–1945. Зб. док. і матеріалів / Ред. колегія: О. Т. Гора (відп. ред.) та ін. – Дніпропетровськ : Промінь, 1965. – С. 81–82.

74. Історія застерігає. Трофейні документи про злочини німецько-фашистських загарбників та їхніх пособників на тимчасово окупованій території України в роки Великої Вітчизняної війни / Упоряд. В. М. Нем'ягий та ін. Редкол. : В. І. Юрчук (голова) та ін. – К. : Політвидав України, 1986. – 265 с.

75. Кримські татари: шлях до повернення. Кримськотатарський національний рух (друга половина 1940-х – початок 1990-х років) очима радянських спецслужб. Зб. док. та матеріалів / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін., упоряд. О. Г. Бажан та ін. : У 2 ч. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2004. – Ч. 1. – 396 с.; Ч. 2. – 362 с.

76. Крым в период Великой Отечественной войны: 1941–1945: Сб. док. и материалов. – Симферополь : Таврия, 1973. – 487 с.

77. Львівщина у Великій Вітчизняній війні (1941–1945 рр.) : Зб. док. і матеріалів. – Львів : Каменяр, 1968. – 408 с.

78. Нацистський окупаційний режим на Хмельниччині 1941–1944: Документи і матеріали / Упоряд. : М. П. Вавринчук, О. М. Завальнюк, П. Я. Слободянюк, А. Г. Філінюк, О. Б. Комарницький, Ю. В. Олійник. – Кам'янець-Под. : Оіюм, 2009. – 574 с.

79. Не раніше 1 травня 1943 р. Із звіту партизанського з'єднання Житомирської області про звірства німецько-фашистських окупантів // Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945: Зб. док. і матеріалів. – К. : Наукова думка, 1969. – С. 101.

80. Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні: Збірник документів і матеріалів / Упоряд. А. А. Батюк, І. Л. Бутич, П. М. Костриба, В. В. Кузьменко, А. П. Нагорна, Є. М. Савченко; за ред. П. М. Костриби, С. Д. Пількевича, Ф. П. Шевченка. – К. : Держполітвидав України, 1963. – 488 с.

81. 11–12 лютого 1944 р. Акт Житомирської обласної комісії судово-медичних експертів про масовий розстріл і спалення трупів мирних радянських людей на 8-му кілометрі від м. Житомир по Новоград-Волинському шосе // Житомирщина в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр. Збірник документів / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир : Радянська Житомирщина, 1948. – С. 32.

82. Оголошення командуючого оперативними тиловим районом групи армій «Південь» про розстріл мирних жителів і спален-

ня с. Баранівка Полтавської області // Історія застерігає. Трофейні документи про злочини німецько-фашистських загарбників та їхніх посібників на тимчасово окупованій території України в роки Великої Вітчизняної війни / Кер. кол. упоряд. В. М. Немятий. – К. : Політвидав України, 1986. – С. 57–58.

83. 1 листопада 1943 р. Повідомлення Радінформбюро про розстріл 125 мирних жителів у Олевському районі // Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Зб. док. і матеріалів. – К. : Наукова думка, 1969. – С. 135.

84. Письмо партизан области центральному комитету ВКП(б) в связи с 25-летием советской власти на Украине // Сумская область в период Великой Отечественной войны Советского Союза. (1941–1945 гг.): Сб. док. и материалов / В. М. Полохов, И. А. Авраменко. – Х. : Книжное издательство, 1963. – С. 142–143.

85. Повідомлення командира дивізії німецько-фашистських військ про спалення сіл і розстріл мешканців за допомогу партизанам // Історія застерігає. Трофейні документи про злочини німецько-фашистських загарбників та їх посібників на тимчасово окупованій території України в роки Великої Вітчизняної війни / Кер. кол. упоряд. В. М. Немятий. – К. : Видавництво політичної літератури, 1986. – С. 60–61.

86. Поділля у Великій Вітчизняній війні (1941–1945 рр.) : Зб. док. і матеріалів. – Львів : Каменяр, 1969. – 416 с.

87. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2009 р. № 928 «Про занесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/>

88. Преступные цели – преступные средства: Документы об оккупационной политике фашисткой Германии на территории СССР (1941–1944 гг.) / Сост. Заставенко Т., Иллерицкая Т., Козочкина А. и др., под общ. ред. Болтина Е., Белова Г. – М. : Политиздат, 1968. – 383 с.

89. Преступные цели гитлеровской Германии в войне против Советского Союза: Док. и материалы / Ред. П. Жилин. – М. : Воениздат, 1987. – 302 с.

90. Сборник сообщений Чрезвычайной государственной комиссии по установлению и расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков и их сообщников. – М. : Госполитиздат, 1946. – 459 с.

91. Советская Украина в годы Великой Отечественной войны 1941–1945: Док. и материалы. В 3 т. – К. : Наукова думка, 1980. – Т. 1 (22.6.1941 – 18.11.1942). – 554 с.; Т. 2 (19.11.1942 – конец 1943). – 518 с.; Т. 3 (1944–1945). – 590 с.

92. 1945 р. Зі спогадів громадянина Конончука Івана Станіславовича про криваву розправу німецьких катів над жителям с. Рокитно Листвинської сільради Словечанського району // Житомирщина в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр. Зб. док. / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир : Радянська Житомирщина, 1948. – С. 49.

93. 1945 р. Спогади Мастеренко О. О. про звірства німецьких загарбників у с. Янушівка Червоноармійського району // Житомирщина в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр. Зб. док. / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир : Радянська Житомирщина, 1948. – С. 48.

94. 3 січня 1943 р. Із зведення УШПР про звірства німецьких окупантів в Олевському і Словечанському районах // Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Зб. докум і матеріалів. – К. : Наукова думка, 1969. – С. 89.

95. 30 грудня 1943 р. З акту, складеного жителями містечка Народичі про масові розстріли мирного населення Народицького району // Житомирщина в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр. Зб. док / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир : Радянська Житомирщина, 1948. – С. 44.

96. 31 липня 1943 р. Із звіту партизанського з'єднання Житомирської області про масові звірства німецьких окупантів в Олевському районі // Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Зб. док. і матеріалів. – К. : Наукова думка, 1969. – С. 122.

97. Червень 1943 р. Із звіту партизанського загону ім. Щорса з'єднання С. Ф. Малікова від 24.12.1943 р. про звірчачу розправу окупантів над мирним населенням // Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Зб. док. і матеріалів. – К. : Наукова думка, 1969. – С. 117.

98. 14 грудня 1943 р. Акт Сітовецької сільради про спалення с. Сітовка Овруцького району // Житомирщина в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр. Зб. док. / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир : Радянська Житомирщина, 1948. – С. 79.

99. 16 квітня 1943 р. З статті, вміщеної в газеті «Партизанська правда» про звіряче знищення фашистськими катами населення Чоповицького, Малинського та Потіївського районів // Житомирщина в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр. Зб. док. / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир : Радянська, 1948. – С. 76.

100. 16 лютого 1943 р. Листівка про звірства і злочини фашистськими загарбниками у селах Житомирської області // Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945. Зб. док. і матеріалів. – К. : Наукова думка, 1969. – С. 92.

101. 16 січня 1944 р. З акту, складеного загальними зборами с. Паволоч про замордування та розстріл 136 радянських громадян біля церкви с. Паволоч // Житомирщина в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. 1941–1944 рр. Збірник документів / Житомирський обласний держархів, Житомирська обласна комісія по історії Великої Вітчизняної війни; відп. ред. П. М. Степанов. – Житомир : Радянська Житомирщина, 1948. – С. 44.

Література

102. Актуальні проблеми партизансько-підпільного руху в Україні в роки Великої Вітчизняної війни: Матеріали Міжнародної наукової конференції, м. Корюківка, 14 грудня 2011 р. / Чернігівська обласна державна адміністрація, Український інститут національної пам'яті. Упоряд. : С. В. Бутко, Р. І. Пилявець. – Чернігів : Видавництво «Десна Поліграф», 2012. – 144 с.

103. Базельчук В. На попелищі відроджене / В. Базельчук // Радянська Житомирщина. – 1977. – 24 липня.

104. Базима Г. У Спадчанському лісі / Г. Базима // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні тво-

ри / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 100–116.

105. Білодід О. Заповітами Ілліча // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 46–52.

106. Білоус О. Комсомольська клятва / О. Білоус // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Волині, Житомирщини та Рівненщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. : О. Т. Богачук та ін. ; Редкол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1987. – С. 59–60.

107. Богущ М. Ківерцівщина: кризь віки і долі: історико-краєзнавчий нарис / М. Богущ, Г. Павленко. – Луцьк : Надстир'я, 2006. – 520 с.

108. Бондаренко С. Для нащадків / С. Бондаренко // Радянська Житомирщина – 1981. – 16 серпня.

109. Васянович А. Для щастя відроджене / А. Васянович // Радянська Житомирщина. – 1979. – 11 листопада.

110. Веденеев Д. Призабытая трагедия / Д. Веденеев // Секретные материалы. – 2011. – № 4. – С. 12–13.

111. Веденеев Д. Кров і попіл Корюківки / Д. Веденеев // Дзеркало тижня. – 2011. – 25 лютого.

112. Вінок безсмертя: Книга-меморіал / Редкол. : О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (кер. кол. авт.-упоряд.) та ін. – К. : Політвидав України, 1987. – 578 с.

113. Водоп'ян І. І. Граніт / І. І. Водоп'ян. – К. : Політвидав України, 1982. – 175 с.

114. Волинь наша радянська / Ф. Калита. – Львів: Каменярь, 1967. – 92 с.

115. Волинь незабутня: Тези IV регіональної науково-практичної конференції «Краєзнавчі дослідження з історії Волині. Нові підходи, форми і методи». – Рівне, 1993. – 95 с.

116. Волинь: фотоальбом. – К. : Мистецтво, 1971. – 175 с., іл.

117. Вороненко М. Криниця життя / М. Вороненко // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 83–87.

118. Гапончук Г. Голоси з полум'я / Г. Гапончук // Червоний прапор – 1978. – 19 травня.

119. Гончар Г. М. Заграва над Тясьмином / Г. М. Гончар. – К. : Політвидав України, 1978. – 216 с.

120. Гончаров О. Сестра Хатині / О. Гончаров // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 41–45.

121. Горлач Л. Вогонь у «мокрому мішку» / Л. Горлач // Київ. – 1983. – № 8. – С. 129–136.

122. Горлач Л. Вогонь у «мокрому мішку» / Л. Горлач // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Київщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, Я. М. Пальчик; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1985. – С. 31–41.

123. Горлач Л. Подвиг і трагедія Кодри / Л. Горлач // Вітчизна. – 1983. – № 6. – С. 154–159.

124. Горпиненко Н. Розгортання партизанського руху на території на Полтавщині: реалії народної боротьби / Н. Горпиненко // 1941-й рік на Полтавщині: людський вимір трагедії та героїзму. Збірник статей за матеріалами Всеукраїнської наукової конференції. – Полтава : ПОППЮ, 2011. – С. 76–83.

125. Гримашевич А. Той день у пам'яті навек: 12 грудня 1942 р. спалено с. Городець / А. Гримашевич // Комсомольська зірка – 1981. – 8 грудня.

126. Гриценко М. Молоді весни Старої Гути / М. Гриценко // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 28–31.

127. Гриценко М. Кортеліси. Ратнівська панорама / М. Гриценко // Червоний прапор – 1967. – 12, 16, 19, 21, 26 грудня.

128. Громак В. Живі пам'ятають / В. Громак // Червоний Прапор. – 1964. – 15 липня.

129. Грушка Є. Попіл кортелісців стукає в серця / Є. Грушка // Радянська Волинь. – 1967. – 27 вересня.

130. Гусаченко І. Козари / І. Гусаченко // Дзеркало тижня. – 2006. – 17 червня.

131. Даєн Л. Гвоздики на снігу / Л. Даєн // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Київщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, Я. М. Пальчик; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1985. – С. 75–83.

132. Данилюк Ю. З. З пам'яттю про минуле та в ім'я справедливості / Ю. З. Данилюк, О. Г. Бажан // Кримські татари: шлях до повернення. Кримськотатарський національний рух (друга половина 1940-х – початок 1990-х років) очима радянських спецслужб Зб. документів та матеріалів / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін., упоряд. О. Г. Бажан та ін. : У 2 ч. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2004. – Ч. 1. – С. 4–62.

133. Дениско Г. Двічі спалена, довік нескорена. Баранівка / Г. Дениско // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію міст і сіл Полтавщини, Харківщини, Ворошиловградщини та Донеччини, сплюндрованих фашистами у роки війни / Редкол. Ю. Збанацький (голова) та ін. Уклад. : Гнатишин Р. Б. та ін. – К. : Рад. письменник, 1988. – С. 25–37.

134. Дениско Г. І. Сестри твої, Хатинь: Докум. нарис / Г. І. Дениско. – Х. : Прапор, 1982. – 90 с.

135. Дениско Г. Іскра вогню незгасного. Велика Обухівка / Г. Дениско // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію міст і сіл Полтавщини, Харківщини, Ворошиловградщини та Донеччини, сплюндрованих фашистами у роки війни / Редкол. Ю. Збанацький (голова) та ін. Уклад. : Гнатишин Р. Б. та ін. – К. : Рад. письменник, 1988. – С. 38–50.

136. Дениско Г. Червоні лелеки. Великі Липняги / Г. Дениско // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію міст і сіл Полтавщини, Харківщини, Ворошиловградщини та Донеччини, сплюндрованих фашистами у роки війни / Редкол. Ю. Збанацький (голова) та ін. Уклад. : Гнатишин Р. Б. та ін. – К. : Рад. письменник, 1988. – С. 51–75.

137. Денисюк В. Т. Визволення Волині від фашистських окупантів: 60 років / В. Т. Денисюк. – Луцьк, Волин. обл. друк., 2004. – 32 с.

138. Денисюк В. Т. Волинь: Події, факти, цифри. Історико-краєзнавчий нарис / В. Т. Денисюк. – Луцьк : Надстир'я, 2003. – 109 с.

139. Дзвони пам'яті. Книга про трагедію сіл, знищених фашистами в роки війни на території Вінницької, Тернопільської,

Хмельницької областей / Упоряд. : М. Ф. Каменюк, Г. М. Петрук-Попик, М. Ф. Федунець. Ред. Н. Й. Петренко. Ред. кол. : Ю. Збанацький (голова) та ін. – К. : Радянський письменник, 1990. – 207 с.

140. Діброва В. Пам'ять / В. Діброва // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Київщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, Я. М. Пальчик; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1985. – С. 153–157.

141. Дудченко В. Ключниківський кривавник // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 76–81.

142. Ємець П. Н. Полтавщина в роки Великої Вітчизняної війни / П. Н. Ємець, О. П. Самойленко. – Х. : Прапор, 1965. – 104 с.

143. Життя поляків в Україні // Газета польська. – 2009. – 25 квітня.

144. Журавський А. Матері Копища / А. Журавський // Радянська Житомирщина. – 1980. – 1 січня.

145. Заболотний Г. Де Случі рідної веселі береги / Г. Заболотний // Радянська Житомирщина. – 1977. – 23 січня.

146. Заколюк К. В серцях ятраться рани / К. Заколюк // Червоний Прапор. – 1973. – 21 липня.

147. Замлинський В. О. З вірою у перемогу / В. О. Замлинський. – К. : Вища школа, 1976. – 200 с.

148. Іванюха Г. Відроджене с. Ковбашина Коростенського району / Г. Іванюха // Радянська Житомирщина – 1979. – 19 серпня.

149. Інгульський П. Сага про Кортеліси / П. Інгульський // Жовтень – 1970. – № 7.

150. Історія міст і сіл Української РСР. Вінницька область / Ред. кол. тому: А. Олійник (гол. ред.) та ін. – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1972. – 778 с.

151. Історія міст і сіл Української РСР. Волинська область / Ред. кол. тому: І. Клімаш (гол. ред.) та ін. – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1970. – 746 с.

152. Історія міст і сіл Української РСР. Житомирська область / Ред. кол. тому П. Тронько (гол. редкол.). – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – 726 с.

153. Історія міст і сіл Української РСР. Київська область / Ред. кол. тому: П. Тронько (гол. редкол.). – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1971. – 791 с.
154. Історія міст і сіл Української РСР. Полтавська область / Ред. кол. тому: П. Тронько (гол. редкол.). – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1967. – 1028 с.
155. Історія міст і сіл Української РСР. Ровенська область / Ред. кол. тому: П. Тронько (гол. редкол.). – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – 655 с.
156. Історія міст і сіл Української РСР. Сумська область / Ред. кол. тому: П. Тронько (гол. редкол.). – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – 694 с.
157. Історія міст і сіл Української РСР. Тернопільська область / Ред. кол. тому: С. П. Нечай (гол. редкол.) та ін. – К. : Гол. редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – 640 с.
158. Історія міст і сіл Української РСР. Хмельницька область / Ред. кол. тому: М. І. Мехеда (гол. редкол.) та ін. – К. : Гол. Редакція УРЕ АН УРСР, 1971. – 708 с.
159. Історія міст і сіл Української РСР. Черкаська область / Ред. кол. тому: П. Тронько (гол. редкол.). – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1972. – 787 с.
160. Історія Української РСР. У 8-ми тт. 10-ти кн. / Голов. ред. кол. А. Г. Шевелєв (голов. ред) та ін. – Т. 7. Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу (1941–1945) / Ред. кол. В. І. Клоков (відп. ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1977. – 536 с.
161. История городов и сёл Украинской ССР: В 26 т. Львовская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол. : П. Т. Тронько (пред.) и др. – К. : Укр. Сов. Энцикл., 1978. – 796 с.
162. История городов и сёл Украинской ССР: В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол. : П. Т. Тронько (пред.) и др. – К. : Укр. Сов. Энцикл., 1983. – 815 с.
163. История Украинской ССР. В 10 тт. / Гл. редкол. : Ю. Ю. Кондуфор (гл. ред.) и др. – Т. 8. – К. : Наукова думка, 1984. – 639 с.
164. Каповський Ю. Це потрібно живим. (Про спалені села Житомирської області) / Ю. Каповський // Радянська Житомирщина – 1971. – 10 серпня.
165. Катеринчук К. Вжив, щоб творити красу / К. Катеринчук // Вільне слово. – 2011. – 25 січня.
166. Квітинський В. Фронт без тилу: документальна повість / В. Квітинський. – К. : Політвидав України, 1971. – 194 с.

167. Кирилюк Г. Звитязна дорога батьків і синів / Г. Кирилюк // Радянська Житомирщина. – 1979. – 5 серпня.

168. Кізуб Л. Заради щастя живемо... (спалені с. Бігунь, Селезівка, Делета, Кованка, Городець, Червонка, Сирниця та ін.) / Л. Кізуб // Радянська Житомирщина – 1977. – 9 січня.

169. Кізуб Л. Троянди на попелищах / Л. Кізуб // Радянська Житомирщина. – 1976. – 9 травня.

170. Клименко Я. Баранівка. З літопису одного села на Полтавщині / Я. Клименко // Клименко Я. Земля чудес. Нариси. – К. : Рад. письменник, 1960. – С. 11–27.

171. Клименко Я. Баранівка. Розділ до літопису одного села на Полтавщині / Я. Клименко. – К. : Укр. держ. вид., 1944. – 13 с.

172. Книга Пам'яті України: Волинська область. / ред. І. О. Герасимов. – Кн. 1: м. Луцьк, Володимир-Волинський район, Горохівський район, Іваничівський район, Камінь-Каширський район, Ківерцівський район. – Львів: Каменяр, 1995 – 567 с.

173. Книга Скорботи України: Волинська область – Луцьк : Надстир'я, 2010. – Т. 2. – 550 с.

174. Коваленко О. Чорний четвер / О. Коваленко // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Київщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, Я. М. Пальчик; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1985. – С. 169–175.

175. Коваль В. С. Подвиг народний: Україна у Великій Вітчизняній війні / В. С. Коваль. – К. : Політвидав України, 1970. – 134 с.

176. Коваль М. В. Борьба населения Украины против фашистского рабства / М. В. Коваль. – К. : Наукова думка. 1975. – 135 с.

177. Коваль М. В. Історія пам'ятає! (Кривавий шлях фашистів на Україні) / М. Коваль. – К. : Політвидав України, 1965. – 113 с.

178. Комаровський В. Вічний вогонь Малина: До 40-річчя Малинської трагедії / В. Комаровський // Червоний прапор – 1983. – 5, 6 липня.

179. Кондранов И. П. Крым. 1941–1945: Хроника / И. П. Кондранов. – Симферополь : КАГН, 2000. – 223 с.

180. Конопля М. Великі Липняги / М. Конопля // Пам'ятники України. – 1979. – № 4 (42). – С. 35–36.

181. Корюківка – моя і наша / Авт.-упоряд. В. Устименко. – К. : Видавничий дім «Комп'ютерпрес», 2007. – 276 с.

182. Корюківка – наша біль і любов / Упоряд. та заг. ред В. Є. Устименко. – К. : 2003. – 140 с.

183. Корюківка, 1943: злочин проти людяності. Зб. док. і матеріалів / Український інститут національної пам'яті, Чернігівська обласна державна адміністрація, Корюківський історичний музей; Упоряд. : С. В. Бутко, Т. В. Макаренко. – Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2010. – 88 с.

184. Кочин О. Березники / О. Кочин // Пам'ятки України – 1978. – № 4. – С. 23.

185. Крым в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг. / Сост. В. К. Гарагуля, И. П. Кондранов, Л. П. Кравцова. – Симферополь : Таврия, 1994. – 208 с.

186. Кучер В. І. Партизанські краї і зони на Україні в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1944 / В.І. Кучер. – К. : Наукова думка, 1974. – 142 с.

187. Легасова Л. Спалені села (1941–1944 рр.): український вимір трагедії / Л. Легасова, М. Шевченко // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / Відп. ред. О. Є. Лисенко. НАН України. Інститут історії України. – К. : Інститут історії України НАН України, 2010. – Вип. 13. – С. 156–169.

188. Ленартович О. Ю. Політика окупаційної влади на Волині в роки Другої світової війни та засоби її реалізації / О. Ю. Ленартович // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Розділ IV. Загальні питання історії. – 2009. – № 22. – С. 279–287.

189. Леп'явко С. Чернігів у роки війни (1941–1943) / С. Леп'явко. – Чернігів : Видавець В. М. Лозовий, 2011.

190. Лифар В. Непокірна Новоселиця / В. Лифар // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 72–75.

191. Ліберда І. Вічний поклик / І. Ліберда, С. Маликов // Радянська Житомирщина – 1980. – 7 вересня.

192. Лінивий В. Рудня не забуде / В. Лінивий // Радянська Житомирщина. – 1976. – 18 квітня.

193. Лоцман К. Трагедія села Клубочин / К. Лоцман // Волинь. – 2002. – 7 листопада.

194. Македонский М. А. Пламя над Крымом. Воспоминания командира Южного соединения партизанских отрядов Крыма / М. А. Македонский. Изд. 3-е, доп. и перераб. – Симферополь : Изд-во «Крым», 1969. – 303 с.

195. Маликов С. Ф. Поліська бувальщина: Документальна повість / С. Ф. Маликов, А. В. Прокопенко. – К. : Радянський письменник, 1970. – 193 с.

196. Мальгин А. В. Партизанское движение Крыма и «татарский вопрос». 1941–1944 гг. / А. В. Мальгин. – Симферополь : СОНАТ, 2009. – 188 с.

197. Мартинюк П. Вірність / П. Мартинюк // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Київщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, Я. М. Пальчик; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1985. – С. 55–63.

198. Мартиролог встановлених жертв Корюківської трагедії 1943 року. Довідник / Український інститут національної пам'яті, Чернігівська обласна державна адміністрація, Корюківська районна державна адміністрація, Корюківський історичний музей; Упоряд. : С. В. Бутко, О. О. Толкачова; Відп. ред. : Р. І. Пилявець. – Чернігів : Десна Поліграф, 2011. – 220 с.

199. Машталярчук В. Пам'ятай про Кортелісі / В. Машталярчук // Зміна – 1965. – № 4.

200. Медуниця М. Між лісами, за Дніпром / М. Медуниця // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Київщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, Я. М. Пальчик; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1985. – С. 159–163.

201. Мисько Д. Дзвін людських сердець / Д. Мисько // Радянська Житомирщина. – 1977. – 11 вересня.

202. Навічно в пам'яті народній: бібліографічний покажчик про знищені гітлерівськими окупантами села УРСР та їх відродження у післявоєнний період / Складач: Л. П. Александро́ва / Міністерство культури Української РСР, Державна історична бібліотека Української РСР; Укр. товариство охорони пам'яток історії та культури. – К. : [б. в.], 1985. – 71 с.

203. Нариси історії Волинської обласної партійної організації. – Львів : Каменяр, 1981. – 250 с.

204. Нариси історії Житомирської обласної партійної організації. – К. : Політвидав України, 1980. – 316 с.

205. Нариси історії Полтавської обласної партійної організації / Редкол. І. Ю. Горобець (голова) та ін. – Х. : Прапор, 1981. – 322 с.

206. Нариси історії Ровенської обласної партійної організації / ред. В. І. Вишнякова. – Львів : «Каменяр», 1981. – 264 с.

207. Населенные места Российской губернии в 500 и более жителей с указанием всего наличного в них населения и числа жителей преобладающих вероисповеданий по данным первой всеобщей переписи населения 1897 года / Под ред. Н. А. Тройницкого. – С.-Пб. : типогр. «Общественная польза», 1905. – 401 с.

208. Невгасимий вогонь народної пам'яті: Відкриття меморіального комплексу в с. Кортеліси на Волині // Безсмертя народного подвигу. – К., 1980. – С. 27–37.

209. Нестеренко П. Що було в Івоті / П. Нестеренко // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 91–99.

210. Никончук М. Не забути повік / М. Никончук // Радянська Житомирщина – 1976. – 26 вересня.

211. Немецко-фашистський окупаційний режим: 1941–1944. Сб. ст. / Болтин Е. А. – М. : Политиздат, 1965. – 386 с.

212. Опанасюк О. Вони із Копища (спогади свідків трагедії) / О. Опанасюк // Радянська Житомирщина. – 1973. – 17 липня.

213. Опанасюк О. Є. Копище: повість / вступ. слово Ю. Збанацького / О. Є. Опанасюк. – К. : Молодь, 1975. – 160 с.

214. Опанасюк О. Пам'ять: (про села Житомирської області, спалені разом із населенням німецько-фашистськими карателями в роки Великої Вітчизняної війни) / О. Опанасюк // Радянська Житомирщина. – 1972. – 26 березня.

215. Павленко С. Чорний понеділок Корюківки / С. Павленко // Чернігівщина incognita; Вид. 2-ге, виправлене і доповнене. – Чернігів : РВК «Деснянська правда», 2008. – С. 108–117.

216. Пальчик Я. Голос до живих / Я. Пальчик // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Київщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, Я. М. Пальчик; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1985. – С. 177–191.

217. Панасюк Г. А. Криваві ночі / Г. А. Панасюк // Сільські новини – 1977. – 2 серпня.

218. Пасс В. Чужого горя не буває... / В. Пасс // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Київщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. Л. Н. Горлач,

Я. М. Пальчик; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1985. – С. 145–151.

219. Пепа В. Вони любили життя / В. Пепа // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Київщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, Я. М. Пальчик; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1985. – С. 85–93.

220. Першина Т. Фашистський геноцид на Україні. 1941–1944 / Т. Першина. – К. : Наукова думка, 1985. – 172 с.

221. Поляков В. Е. Страшная правда о Великой Отечественной. Партизаны без грифа «Секретно» / В. Е. Поляков. – М. : Яуза, Эксмо, 2009. – 384 с.

222. Прокопенко А. Поліська бувальщина. Документальна повість / А. Прокопенко. – К. : Радянський письменник, 1970. – 196 с.

223. Раєвський М. Кров і попіл. Нарис-памфлет / М. Раєвський // Червоний Прапор. – 1983. – 19 листопада.

224. Романовський В. Віч-на-віч / В. Романовський // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію міст і сіл Полтавщини, Харківщини, Ворошиловградщини та Донецчини, сплюндрованих фашистами у роки війни / Редкол. Ю. Збанацький (голова) та ін. Уклад. : Гнатишин Р. Б. та ін. – К. : Рад. письменник, 1988. – С. 122–127.

225. Романько О. В. Крым. 1941–1944 гг. Оккупация и коллаборационизм: Сб. статей и материалов / О. В. Романько. Изд. 2-е (перераб. и дополн.). – Симферополь : «Антиква», 2005. – 204 с.

226. Романько О. В. Немецкая оккупационная политика на территории Крыма и национальный вопрос (1941–1944) / О. В. Романько. – Симферополь : Антиква, 2009. – 272 с.

227. Рубашов М. Копищанська трагедія: повість / М. Рубашов. – К. : Веселка, 1970. – 120 с.

228. Рудківський Б. Пам'ятник нескореним / Б. Рудківський // Радянська Житомирщина. – 1977. – 20 листопада.

229. Сербін Г. П. Ровенщина. Історико-краєзнавчий нарис / Г. П. Сербін. – Львів : «Каменярь», 1970. – 247 с.

230. Серих С. Нескорені: Спалені села Житомирщини / С. Серих // Радянська Житомирщина – 1976. – 18 квітня.

231. Символ незламності // Радянська Житомирщина – 1979. – 1 липня.

232. Скаржинець Л. Партизанське село / Л. Скаржинець // Червоний Прапор. – 1970. – 20 січня.

233. Скорина О. Козари: смерть і безсмертя / О. Скорина // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Худож. та докум. твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 201–225.

234. Скуратівський В. Копище, попіл і рушник (Про знущання гітлерівців над населенням села. 13 липня 1943 р.) / В. Скуратівський // Народна творчість та етнографія. – 1970. – № 3. – С. 54–60.

235. Слава Черкащини / За ред. О. Л. Стешенка. – Дніпропетровск : Промінь, 1967. – 262 с.

236. Слободанюк О. Вовчиці / О. Слободанюк // Зміна – 1983. – 30 червня.

237. Слободанюк О. Нескорене Борове / О. Слободанюк // Зміна. – 1983. – 5 липня.

238. Сокальщина. Книга пам'яті України. 1914–1990 / Упорядник Б. М. Нечай. – Львів : Край, 2010. – 532 с.

239. СССР: Административно-территориальное деление союзных республик на 1 января 1941 года. Издание третье, доп. – М. : Изд-во «Ведомостей Верховного Совета СССР», 1941. – 490 с.

240. Стецюра В. І нарекли село Веселим // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 63–66.

241. Сувора пам'ять села // Сільські вісті – 1982. – 24 вересня.

242. Супруненко Н. Україна в Великой Отечественной войне Советского Союза. (1941–1945 гг.) / Н. Супруненко. – К. : Госполитиздат УССР, 1956. – 472 с.

243. Тарасенко І. Кров на Івана Купала // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 59–62.

244. Тернопільський енциклопедичний словник. У 4 т. / Ред. колегія: Г. Яворський (голова) та ін. – Тернопіль : Збруч, 2004–2008. – Т. 1, 2004. – 696 с.; Т. 2, 2005. – 708 с.; Т. 3, 2008. – 708 с.; Т. 4, 2009. – 788 с.

245. Ткаченко І. Незгасна слава Червоної Волі / І. Ткаченко // Радянська Житомирщина. – 1982. – 22 жовтня.

246. Томенко М. Народ мій є, народ мій вічно буде! / М. Томенко // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Київщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, Я. М. Пальчик; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1985. – С. 119–129.

247. Трофимович В. Роль Німеччини та СРСР в українсько-польському конфлікті 1939–1945 рр. / В. Трофимович // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2003. – № 28. – С. 118–146.

248. Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1941–1943: Довід. вид. / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : Т. Пастушенко, Т. Заболотна, М. Дубик. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – 533 с.

249. Україна: Хроніка ХХ століття: Роки 1944–1945: Довід. вид. / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. : О. Лисенко, М. Лобода. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – 279 с.

250. Українська РСР у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр. В 3 т. / Ред. кол. : І. Д. Назаренко (голова) та ін. – К. : Політвидав України, 1967–1969. – Т. 1, 1967. – 556 с.; Т. 2, 1968. – 519 с.; Т. 3, 1969. – 455 с.

251. Федорина А. До сходу сонця / А. Федорина // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Сумщини та Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. Художні та документальні твори / Упоряд. Л. Н. Горлач, С. О. Реп'ях, О. П. Столбін; Редкол. : Ю. О. Збанацький (голова) та ін. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 36–40.

252. Філатенко А. Безсмертя Кортеліс / А. Філатенко // Радянська Волинь – 1982. – 22 вересня.

253. Філатенко А. Пам'ятники бойової слави на Волині / А. Філатенко. – Львів : Каменяр, 1976. – 80 с.

254. Хронологічний довідник про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Чернігівської області і визволення їх Червоною Армією. 1941–1943 / Упоряд. : П. В. Дніпровський, С. В. Малкієль. – Чернігів, 1947. – 323 с.

255. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся. Краєзнавчий словник – від найдавніших часів до 1914 року в 2-х томах. – Вінніпег : Товариство «Волинь», 1984. – Т. 1. – 600 с.

256. Цокота В. Малин / В. Цокота // Пам'ятники України. – 1975. – № 3. – С. 28.

257. Цокота В. Рудня Бобровська / В. Цокота // Пам'ятники України. – 1975. – № 2. – С. 42–43.

258. Шафета П. Кортеліси / П. Шафета // Радянська Волинь – 1984. – 23 вересня.
259. Шахова Л. Копище, село нескорене / Л. Шахова // Сільські вісті – 1975. – 16 липня.
260. Шевчук А. Г. Политико-географический фактор эволюции крымской системы расселения населения в XX – начале XXI вв. / А. Г. Шевчук, А. Б. Швець // Геополитика и экогеодинамика регионов. – 2010. – Вып. 1. – С. 64–74.
261. Щербицкий В. В. Речь на открытии мемориального комплекса с. Кортеліси Волынской области / В. В. Щербицкий // Правда Украины. – 1980. – 6 мая.
262. Шиян А. Копищанська трагедія / А. Шиян // Шиян А. Партизанський край. – К. : Українське державне видавництво, 1946. – С. 240–247.
263. Якимчук Л. «А кризь землю проступила кров» / Л. Якимчук // Вільним шляхом. – 2002. – 9 листопада.
264. Якимчук Л. «Нехай же мирно променіє путь для тих, хто ваших мук не забуває» / Л. Якимчук // Вільним шляхом. – 2002. – 2 листопада.
265. Яковлев В. П. Преступления. Борьба. Возмездие / В. П. Яковлев. – Симферополь : Крымиздат, 1961. – 240 с.
266. Яценко В. Разом із месниками / В. Яценко // Радянська Житомирщина – 1980. – 3 лютого.

Інтернет-ресурси

267. Державний реєстр нерухомих пам'яток України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/294599>
268. Пашеня В. Н. Пути завоевания и удержания большевиками власти в Крыму (1905–1945 гг.): Исторический очерк / В. Н. Пашеня // Культура народов Причерноморья. – 2006. – № 90. – С. 118–179.
269. Перелік пам'яток історії місцевого значення Вінницької області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vincult.org.ua/uploads/Pam_istor.doc
270. Перелік пам'яток історії місцевого значення Хмельницької області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wikimediaukraine.files.wordpress.com/2012/06/khm-hist-local.doc>

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

- Авджикой, село – 298
Автономна Республіка Крим
(АРК) – 295
Адамове, село – 99
Аїняльма, село (*див. Аїлянма, село*)
Аїлянма, село (*див. Аїлянма, село*)
Аїлянма, село – 296
Алуштинський район – 298
Антонівка, село Таращанського району Київської області – 166
Антонівка, село Ямпільського району Сумської області – 221
Антоновичі, село – 121
Аргинськ, село – 139
Ауджикой, село (*див. Авджикой, село*)
Бабанський район – 262, 267, 302
Балаклавський район – 297
Баранівка, село Глухівського району Сумської області – 201
Баранівка, село Ларіндорфського району Кримської АРСР – 298
Баранівка, село Сумського району Сумської області – 223, 300
Баранівка, село Шишацького району Полтавської області – 174, 178, 179
Баранівський район – 95, 317
Барішівський район – 154
Бахів, село – 74
Бахчисарайський район – 296–298
Бацеве, (*див. Бацево, село*)
Бацево, село – 140
Бердичів, місто – 60
Берег, село – 69, 300
Березанський район – 154, 155
Березичі, село – 78
Березники, село – 99
Березнівський район – 154, 180
Берестовець – 189
Берестяне, село – 72
Бершадський район – 51
Бешуй, село – 296
Бистричі, село – 180
Бігунь, село – 122
Білашів, село – 188
Біле, село – 185
Білецьке, село – 248
Білиженці, село (*див. Білижинці, село*)
Білижинці, село – 236
Білогірський район – 233
Білотин, село – 237
Білоусівка, село – 223, 300
Більчаки, село – 180
Бір, село – 187
Бірки, село Бобровицького району Чернігівської області – 268
Бірки, село Любомльського району Волинської області – 80
Біюк-Озенбаш, село – 298
Біюк-Онларський район – 298
Бобрік, село – 157
Бобровиця, село – 301
Бобровицький район – 268
Бовдури, село – 173
Бовтуни, село (*див. Приріччя, село*)
Богдалівка, село – 275
Богданівка, село – 156
Боденьки, село – 160
Болотківці, село – 193
Борзнянський район – 271
Бориспільський район – 155, 167, 301
Борове, село – 187
Боровичі, село – 207
Бородянський район – 156, 167, 310
Бортничі, село – 167, 301
Борущківці, село – 112
Борщівка, село – 182
Борщова, село – 267, 302
Братське, село – 206
Броварський район – 156, 167, 168, 302, 315, 316, 319
Бродівський район – 173
Броницька Гута, село – 113

- Брусилівський район – 96
 Брусленів, село (*див. Бруслинів, село*)
 Бруслинів, село – 60, 61, 63–66
 Бруслинівка, село – 61
 Буда, селище Чигиринського району Черкаської області – 265
 Буда, село Лугинського району Житомирської області – 109
 Буда, хутір (*див. Буда, селище Чигиринського району Черкаської області*)
 Будимля, село – 185
 Будище, село Черкаського району Черкаської області – 264
 Будище, село Ковельського району Волинської області – 74
 Будки-Успенські, село – 200, 302
 Будо-Вороб'ївська, село – 279
 Буймир, село (*див. Кринички, село*)
 Буки, село Малинського району Житомирської області – 112
 Булижинці, село (*див. Білжжинці, село*)
 Бура, село – 298
 Буртин, село – 249
 Бутейки, село – 198
 Буцький район – 262–264, 267, 313
 Вакалівщина, село – 219
 Вакалівщина, хутір (*див. Вакалівщина, село*)
 Варвинський район – 271
 Василівка, село – 53
 Васьківці, село – 238
 Вахнівка, село – 59
 Вдовичин, хутір (*див. Вдовичине, село*)
 Вдовичине, село – 265, 309
 Ведильці, село – 289
 Ведмедівка, село – 180
 Велика Берізка, село – 207
 Велика Гнійниця, село (*див. Поліське, село*)
 Велика Городниця, село – 191
 Велика Обухівка, село – 174, 175, 178
 Велика Цвіля, село – 100
 Великий Ходачків, село – 225
 Великі Липняги, село – 177
 Великополовецький район – 164, 165, 166
 Вербівка, селище – 54
 Вербський район – 69, 300
 Верхи, село – 71
 Верхня Рудня, село – 123
 Веселе, село – 202
 Вигурівщина, село – 167, 302
 Вирка, село – 199
 Високе, село – 80
 Висоцьк, село – 80
 Висоцький район – 312
 Вишгородський район – 160
 Вишневе, село – 153
 Вишневий, хутір (*див. Вишневе, село*)
 Вишнівка, село – 81
 Вища Дубечня, село – 160
 Вищедубечанський район – 158, 160–162, 167–169, 304, 311, 313, 315, 322
 Війтківці, село – 196
 Вікторяни, село – 78
 Вілиця, село – 91
 Вілія, село – 193
 Вілька-Підгородненська, село – 80
 Вільнянський район – 153
 Вільшка, село – 96
 Вінниця, місто – 60
 Вінницька область – 51
 Вовчиці, село – 187
 Водолазьке, село – 93
 Водолазький, хутір (*див. Водолазьке, село*)
 Возлякове, село – 123
 Возничі, село – 124
 Волинська область – 69, 171–173
 Волинський район – 98
 Волиця, село – 253
 Володарський район – 162
 Володарсько-Волинський район – 98
 Володимир-Волинський район – 69, 307
 Володимирецький район – 182, 304
 Волокитне, село – 203

- Волочиський район – 234
Вороб'ївка, село – 280
Воробіївка, село – 250
Воропаїв, село – 160
Вулька, село (*див. Волиця, село*)
Вульки, село (*див. Волиця, село*)
Гаврилова Слобода, село – 208
Гайсин, місто – 52, 53, 54
Гайсинський район – 51
Гаруша, село – 89
Глибочок, село – 95
Глинки, село – 195
Глухи, село – 87
Глухівський район – 201
Гнійниця, село
(*див. Поліське, село*)
Голики, село – 254
Голиші, село (*див. Жовтневе, село*)
Голубівка, село – 208
Горби, село – 311
Горіхове, село – 105, 106
Городець, село – 122
Городилець, село – 89
Городницький район – 99, 113, 115,
116–120
Городнянський район – 272
Горохівський район – 70, 171–173
Горянка, село (*див. Лакі, село*)
Гоцанський район – 182, 310
Града, село – 105, 106
Грем'яче, село – 194
Грем'яцький район – 280
Грозів, село – 194
Грушівська Гута, село – 180
Губельці, село – 253, 255
Губків, село – 181
Гулевичі, село – 75
Гулівка, село, (*див. Гулевичі, село*)
Гурби, село – 200, 303
Гута Бродська, село – 173
Гута Пеняцька, село – 173
Гута, село – 201
Гута-Добринь, село – 98
Гута-Лісівська, село – 83
Гута-Студенецька, село – 292
- Гутисько Брідське, село
(*див. Гута Бродська, село*)
Гуціско Бродський, село
(*див. Гута Бродська, село*)
Дашівський район – 54–57
Двірець, село – 239
Делета, село – 122, 139, 303
Демидівський район – 184
Дерманка, село – 189
Джафер-Берди, село – 298
Джерело, село – 140
Димерський район – 161, 162
Дівошин, село – 125
Дігтярі, селище міського типу – 288
Дніпро, річка – 157
Дніпропетровська область – 93,
314
Добра, село – 140
Довге, село – 199
Довгополів, хутір
(*див. Нове Життя, село*)
Дольськ, село – 89
Дорогоща, село – 316
Дорошівка, село – 222
Дубенський район – 184
Дуби, село – 125
Дубники, село – 114
Дубове, село – 75
Дубовиця, село – 184
Дубрівка, село – 95
Дубрівськ, село – 200, 304
Дубровицький район – 185
Дюксин, село – 190
Дяки, хутір – 267, 304
Єліне, село – 293
Єльне, село – 197
Ємільчинський район – 99
Єфремівка, село – 232
Жабориця, село (*див. Заріччя, село*)
Жашківський район – 262
Жеребецьке, село – 272
Жеребецьке, хутір
(*див. Жеребецьке, село*)
Жеревці, село – 110
Жигайлівка, село – 321

- Жильжа, село – 190
 Житомирська область – 95
 Житомирський район – 102
 Жовтневе, село – 141
 Жолудськ, село – 182, 304
 Жубровичі, село – 141
 Жукин, село – 161
 Журавлине, село – 87
 Журжевичі, село – 141
 Забаро-Давидівка, село – 101
 Забіжжя, село (*див. Уладівка, село*)
 Заболоть, село – 126
 Забужжя, село (*див. Уладівка, село*)
 Завалівка, село – 167, 304
 Завоне, село (*див. Завонє, село*)
 Завонє, село – 171, 305
 Заглиб'я, хутір (*див. Заглиб'я, село*)
 Заглиб'я, село – 167, 306
 Задорожок, село – 126
 Залисиця, село – 84
 Залісний, хутір – 223, 306
 Залісся, село – 173
 Залішани, село – 185
 Залужжя, село – 185
 Замисловичі, село – 142
 Замлиння, село – 81
 Запілля, село – 81
 Запорізька область – 153
 Зарічка, село – 110
 Зарічне, село – 183
 Зарічненський район – 187
 Заріччя, село Середино-Будського району Сумської області – 209
 Заріччя, село Баранівського району Житомирської області – 95
 Заруддя, село – 163
 Застав'є, село – 81
 Здолбунівський район – 188
 Зелений Гай, село Семенівського району Чернігівської області – 286
 Зелений Гай, село Сумського району Сумської області – 220
 Зелений Гай, хутір (*див. Зелений Гай, село Сумського району Сумської області*)
 Землиця, село – 82, 306
 Знам'янський район – 170
 Зноб-Новгородське, селище міського типу – 209
 Зноб-Новгородське, село (*див. Зноб-Новгородське, селище міського типу*)
 Зноб-Трубчевська, село – 210
 Золотніїв, хутір (*див. Хутір Золотніїв, село*)
 Золочівський район – 171
 Зольня, село – 142
 Зоря, село – 69
 Зуйський район – 297, 298
 Іванківський район – 163
 Іванківці, село Знам'янського району Кіровоградської області – 170
 Іванківці, село Срібнянського району Чернігівської області – 288
 Іванчиці, село – 86
 Івот, село – 221
 Ізяслав, місто – 255
 Ізяславський район – 236
 Іллінецький район – 53
 Калинівка, місто Вінницької області – 63
 Калинівка, село Ковельського району Волинської області – 76
 Калинівка, село Чорнобильського району Київської області – 167, 307
 Калинівське, село – 286
 Калита, селище міського типу – 157
 Калита, село (*див. Калита, селище міського типу*)
 Кам'яне, село, (*див. Віткєвичі, село*)
 Кам'янець-Подільська область (*див. Хмельницька область*)
 Кам'янка, село – 114

- Камінь-Каширський район – 71
Канівка, село – 234
Караїна, село – 260
Карасин, село – 71
Карасубазарський район – 296, 297
Карпилівка, село Камінь-Каширського району Волинської області – 72
Карпилівка, село Новоград-Волинського району Житомирської області – 115
Керченський півострів – 299
Київ, місто – 302
Київська область – 154, 164, 262–267, 301, 302, 304, 307–311, 313–315, 319, 320, 322
Кислин, село – 264
Ківерцівський район – 72
Кіровка, село (*див. Партизанське, село*)
Кіровоградська область – 170, 310
Кіровський район – 297
Клевецьк, село – 89
Клембівка, село (*див. Клубівка, село Ізяславського району Хмельницької області*)
Кленова, село – 115
Клубівка, село Ріпкинського району Чернігівської області – 284
Клубівка, село Ізяславського району Хмельницької області – 240
Клубочин, село – 72
Клюси, село – 293
Клюшники, хутір – 223, 307
Княже, село – 171
Княжичі, село – 157
Ковальове, село – 143
Кованка, село – 122, 126
Ковбашина, село – 103, 104
Ковганівка, село – 97
Ковельський район – 74
Кодра, селище міського типу – 163, 164
Козари, село – 281
Козаровичі, село – 161
Козелецький район – 272
Козівський район – 225
Козулі, село – 127
Колонія Малин, село – 191
Комини, село – 241
Конотопи, село – 200, 307
Конюхи, село – 78
Копиткове, село – 189
Копище, село – 143, 144
Корецький район – 189
Корніїв, село – 273
Коробчине, село – 282
Коробчине, хутір (*див. Коробчине, село*)
Коростенський район – 103, 104, 107
Коростень, село – 279
Коростень, хутір (*див. Коростень, село*)
Коростишівський район – 97, 102, 105, 106, 315
Кортеліси, село – 84
Корчунок, хутір – 69, 307
Корюківка, місто – 275
Корюківка, селище міського типу (*див. Корюківка, місто*)
Корюківський район – 275
Костопільський район – 189
Коти, село – 195
Коуш, село – 298
Коханий, хутір – 223, 308
Красилівка, село – 116
Красичка, село – 210
Красне, село – 268
Красне, хутір (*див. Красне, село*)
Красногірка, село – 104
Краснодуб'я, село – 76
Красноперекопський район – 297
Краснопільський район – 223, 308
Красноярське, село – 211
Красноярський, хутір (*див. Красноярське, село*)
Краснянка, село – 164
Кремгесівський район – 170
Кременець, місто – 226
Кременецький район – 226

- Кренидівка, село – 211
 Крижопільський район – 58
 Крим, півострів – 295, 296, 298, 299
 Кримська АРСР – 295
 Кримський півострів – 295
 Кринички, село – 102, 105, 106
 Кричевичі, село – 75
 Криштопівка, село – 54
 Крелевецький район – 201
 Кропивники, село – 92
 Кругель, село – 76
 Крута Слобода, село – 197
 Крута, село – 103
 Крути, село (*див. Крута, село*)
 Кувечичи, село – 290
 Кудоярів, село (*див. Кудоярове, село*)
 Кудоярове, село – 212
 Куйбишевський район – 297, 298
 Куликівський район – 279
 Кулишівка, село – 105, 106
 Купчичі, село – 288
 Курчиця, село – 116
 Курчицька Гута, село – 117
 Кустин, село (*див. Кустине, село*)
 Кустине, село – 212
 Кустівці, село – 251
 Кути, село – 78
 Ладижичі, село – 167, 308
 Лакі, село – 296
 Лановецький район – 227
 Лапні, село – 75
 Ларіндорфський район – 298
 Лебединський район – 223, 307
 Лесяки, село – 154
 Лемешівка, село – 272
 Ленінський, хутір – 267, 309
 Лешнів, село – 173
 Липине, село – 117
 Липовецький район – 59
 Липські Романи, село – 139, 309
 Лисняки, село – 82
 Листвин, село – 127
 Лисянський район – 263
 Лідівка, село – 184, 310
 Лідіце, селище в Чехії – 227
 Лінчин, село – 181
 Лісківка, село – 284
 Лісне, село – 212
 Лисняки, село – 88
 Лісове, село – 83
 Лісовці, село – 128
 Літинський район – 60
 Літки, село – 158
 Літочки, село – 158
 Лішня, село – 184
 Лобна, село – 79
 Лозова, село – 235
 Локачинський район – 78
 Лосівка, село – 287
 Луг, село – 213
 Лугинський район – 109
 Лукашенків, хутір
 (*див. Лукашенкове, село*)
 Лукашенкове, село – 213
 Луків, село – 86
 Луцький район – 78
 Лучанки, село – 128
 Любарський район – 112
 Любахів, село (*див. Любахове, село*)
 Любахове, село – 213
 Любецький район – 284, 285, 286
 Любешівський район – 78
 Любленець, селище міського
 типу – 76
 Любомльський район – 80, 306
 Людвиківка, село – 200, 310
 Людвипіль, село (*див. Соснове,
 селище міського типу*)
 Люта, село (*див. Люте, село*)
 Лютаревка, село (*див. Лютарка,
 село*)
 Лютарка, село – 242
 Люте, село – 214
 Лючин, село – 194
 Ляховецький район – 233
 Львівська область – 171
 Майбутнє, село – 277
 Майдан Пеняцький, село – 173
 Майдан, село Ковельського
 району Волинської області – 76

- Майдан, село Олевського району
Житомирської області – 145
- Майдан-Бобрик, село – 62
- Майдан-Копищенський, село – 145
- Майдан-Супрунівський, село
(див. *Підлісне, село*)
- Макарівський район – 163
- Мала Цвіля, село – 118
- Малахівка, село – 111
- Малин, село – 191
- Малининська, село – 173
- Малинище, село
(див. *Малининська, село*)
- Малинський район – 112
- Малополовецьке, село – 166
- Маневицький район – 83
- Маньківський район – 264
- Мар'янівка, село Брусилівського
району Житомирської області –
97, 105, 106
- Мар'янівка, хутір Бородянського
району Київської області – 167,
310
- Марківці, село – 269
- Маруся, село – 70
- Мацьки, село – 129
- Межівський район – 93, 94, 314
- Мекшунівка, село – 284
- Мельники, село – 266
- Мефедівка, село – 214
- Мефодівка, село (див. *Мефедівка, село*)
- Микитівка, село – 222
- Миньківці, село – 257
- Миргородський район – 174
- Мирославка, село – 86
- Митківці, село (див. *Клубівка, село*
Ізяславського району
Хмельницької області)
- Михайлівка, село – 194
- Михайло-Коцюбинський район –
289, 290
- Михля, село – 243
- Михнів, село – 243
- Мітлинці, село – 51
- Млинівський район – 191
- Молотків, село – 227
- Монастирок, село – 173
- Мочалище, село – 269
- Мошківка, село – 104
- Мошцена, село – 76
- Мурав'ї, село – 280
- Наталин, село – 70
- Незвір, село – 86
- Немильня, село – 118
- Несухойжі, село – 77
- Нетішин, село – 316
- Нетішин, місто (див. *Нетішин, місто*)
- Нивецьк, село – 185
- Нижня Рудня, село – 129
- Ніжин, місто – 281, 283
- Німеччина – 54, 63, 171, 234–236,
239, 295
- Нова Гута, село – 214
- Нова Рудня, село – 130
- Нова Слобода, село – 203
- Нова Спарта, селище – 215
- Нова Шарпівка, село – 204
- Новгород-Сіверський район – 279
- Нове Життя, село – 162
- Новий Опалин, село
(див. *Підлісся, село*)
- Нові Кошари, село – 77
- Новобасанський район – 154,
268–270
- Нововасилівка, село – 215
- Новоград-Волинський район – 113
- Новогригорівка, село – 93
- Новоіванівка, село – 298
- Новомиколаївка, село – 170, 310
- Новомосковський район – 93
- Новопражський район – 170, 310
- Новоселиця, село – 201, 202
- Новоселівка, село (див. *Яцево, село*)
- Новосілки-на-Дніпрі, село – 168, 311
- Носівський район – 281
- Носівка, місто – 283
- Ободівський район – 58
- Оводівка, село – 221
- Овруцький район – 121, 309, 317
- Озерна Гута, село – 311

- Озерна Гута, хутір
(*див. Озерна Гута, село*)
- Озеряни, село Варвинського району
Чернігівської області – 271
- Озеряни, село Турійського району
Волинської області – 90
- Окуріка, хутір – 88, 312
- Олевський район – 108, 114, 115,
122, 123, 125, 129, 134, 135, 139,
144, 146, 150, 151
- Олександрівка, село Рокитнівського
району Рівненської області – 197
- Олександрівка, хутір Середино-
Будського району Сумської
області – 312
- Олександрівськ, село – 188, 224,
312
- Олексіївка, село – 220
- Олефірівка, село – 175
- Олійники, село – 277
- Онаківці, село (*див. Онацьківці,
село*)
- Онацьківці, село – 252
- Орлівка, село – 280
- Орта-Сабли, село – 298
- Осикове, село – 105, 106, 107
- Осники, село – 228
- Осова, село – 186
- Остки, село – 197
- Острів, село – 69
- Острівець, село – 262
- Острови, село – 130
- Острожок, село – 96
- Острозький район – 193
- Охрамівичі, село – 277
- Очкине, село – 216
- Ошитки, село – 168, 313
- Павлівка, село – 58
- Павлопіль, хутір – 267, 313
- Павлопоч, село – 150
- Пакуль, село – 290
- Паликорови, село
(*див. Паликрови, село*)
- Паликрови, село – 173
- Панасівка, село – 176
- Партизанське, селище
Бершадського району
Вінницької області – 51
- Партизанське, село Новоград-
Волинського району
Житомирської області – 118
- Пархомівка, село – 55
- Пеньківка, село – 63
- Первомайський район – 232, 298
- Перга, село – 146
- Переброди, село Дубровицького
району Рівненської області – 186
- Переброди, село Овруцького району
Житомирської області – 131
- Перелісянка, село – 119
- Перелюб, село – 278
- Перемога, село – 154
- Першотравневе, село – 112
- Петрівка, хутір – 94, 314
- Підгірці, село – 173
- Підгородне, село – 82
- Підкамінь, село – 173
- Підлісне, село – 65
- Підлісся, село – 83
- Пізнопали, село – 285
- Піски, село – 270
- Піски-Річицькі, село – 85
- Пісочне, село – 77
- Плиски, село – 271
- Плоске, село – 158
- Плотичне, село – 200, 314
- Плужнянський район – 237, 246
- Побичі, село – 131
- Погулянка, село – 79
- Поділи, село – 224, 314
- Покощівка, село – 245
- Поліське, село – 246
- Полковниче, село – 165
- Полковничий Хутір, село
(*див. Полковниче, село*)
- Полонський район – 248
- Полтавська область – 174
- Полуботки, село – 291
- Польща – 225
- Поляни, село – 234

- Попасне, село – 93
Попільнянський район – 150
Постійне, село – 190
Прибінь, село – 278
Прибитки, село – 132
Приріччя, село – 82
Прихід, село – 119
Пролетарська Рудня, село – 285
Пузів, село (*див. Зоря, село*)
Пустомити, село – 183
Путивльський район – 202, 204,
223, 224, 306, 318
Пухівка, село – 159
Радивилівський район – 195
Радомишльський район – 151
Радоробель, село
(*див. Хмелівка, село*)
Радошинка, село – 71
Раска, село – 156
Ратнівський район – 84
Ревне, село – 155
Ревушки, село – 90
Рейментарівка, село – 278
Ремель, село – 195
Рижів, село – 152
Рівненська область – 180
Рівненський район – 195
Ріг, село – 216
Ріпкинський район – 284
Річиця, село – 86
Рогізна, село – 165
Рогізне, село – 184
Рогозів, село – 155
Родіонівка, село – 223
Рожищенський район – 86
Рожни, село – 159, 316
Розважівський район – 163
Розенталь, село – 298
Рокитне, село Бобровицького
району Чернігівської області –
270
Рокитне, село Овруцького району
Житомирської області – 132
Рокитнівський, район – 196
Роменський район – 206
Ротичі, село – 168, 314
РРФСР – 295
Руда, село – 90
Руденька, село – 102
Рудня Бобровська, село
(*див. Лінчин, село*)
Рудня Хочинська, село – 147
Рудня, село Броварського району
Київської області – 159
Рудня, село Дубровицького району
Рівненської області – 186
Рудня, село Коростишівського
району Житомирської області –
105, 106, 107
Рудня, село Рожищенського району
Волинської області – 87
Рудня, село Середино-Будського
району Сумської області – 216
Рудня-Грабівка, село – 105, 106,
109, 315
Рудня-Перганська, село – 147
Ружин, село – 90
Руська Гута, село – 318
Саї, село – 147
Сакалівка, село – 176
Самотуги, село – 279
Сантарка, село – 105
Сарненський район – 198
Сваловичі, село – 79
Сварицевичі, село – 186
Сваром'я, село – 168, 315
Свинарин, село – 90
Свиноїди, село – 168, 315
Седлищенський район
(*див. Старовижівський район*)
Селезівка, село – 122, 133
Селець, село – 305
Селець-Завоне,
залізнична станція – 305
Семенівка, село – 155
Семенівський район Полтавської
області – 177
Семенівський район Чернігівської
області – 286
Семиполки, село – 160

- Середино-Будський район – 207,
208, 210–212, 214–218, 224, 301,
312, 314, 320
- Середня Рудня, село – 133
- Серники, село – 188
- Синютки, село – 233
- Синяк, село – 311
- Сираї, село – 273
- Сирниця, село – 122, 134
- Ситівка, село – 139, 316
- Ситківці, селище міського типу – 52
- Ситне, село Смільчинського району
Житомирської області – 102
- Ситне, село Радивилівського
району Рівненської області – 195
- Сичівка, село – 113
- Сільце, село – 258, 316
- Сімферопольський район – 297, 298
- Сквирський район – 164
- Славутський район – 253
- Словечанський район – 108, 114,
115, 121–138, 146, 150, 303, 316
- Словечне, село – 135
- Случ, річка – 96
- Смідин, село – 88
- Смолянинів, село – 204
- Смолянинів, хутір
(див. *Смолянинів, село*)
- Сокальський район – 171
- Сокирин, село – 274
- Сокіл, село – 87
- Соколів Брід, село – 150
- Соловійове, урочище – 54, 57
- Соломка, село – 190
- Солотине, село – 139, 317
- Солянка, село – 96, 317
- Сосницький район – 288
- Соснівка, місто – 305
- Соснове, селище міського типу – 181
- Софіївка, село Путивльського
району Сумської області – 224, 318
- Софіївка, село Горохівського району
Волинської області – 70
- Сошне, село – 247
- Спадщина, село – 205
- Спарта, село
(див. *Нова Спарта, селище*)
- Срібнянський район – 288
- Ставищанський район – 165
- Ставище, село – 97
- Ставок, село – 90
- Сталінка, хутір (див. *Партизанське,
селище Бершадського району
Вінницької області*)
- Станіславчик, село – 264
- Стара Гута, село Середино-
Будського району Сумської
області – 217
- Стара Гута, село Шумського
району Тернопільської
області – 230, 318
- Стара Рудня, село – 151
- Стара Шарпівка, село – 205
- Стара Ягільниця, село – 229
- Старе Село, село – 197
- Старий Опалин, (див. *Вишнівка, село*)
- Старі Петрівці, село – 162
- Старовижівський район – 87, 312
- Стародубів, хутір – 224, 318
- Старокримський район – 297
- Старосинявський район – 259
- Старосілля, село – 83
- Стиля, село – 298
- Стіжок, село – 230
- Струцівка, село – 105, 106, 108
- Стягайлівка, село – 217
- Сувид, село – 162
- Судакський район – 297
- Сулак, село – 283
- Сулак, хутір (див. *Сулак, село*)
- Сумська область – 201, 203, 204,
223, 300, 306, 307, 308, 312, 314,
318, 320, 321
- Сумський район – 219, 223, 300,
321
- Супрунів, село – 66
- Сьомаки, село – 259
- Тав-Бодрак, село – 298
- Тагачин, село – 89
- Тараж, село – 84

- Тарашанський район – 166
 Тарнаїр, село – 296
 Теклівка, село – 136
 Теньківка, село – 152
 Теофіпольський район – 260
 Теремці, село – 168, 319
 Теренаїр, село (*див. Тарнаїр, село*)
 Терехи, село – 83
 Терешківці, село – 70
 Тернаїр, село (*див. Тарнаїр, село*)
 Тернопільська область – 225
 Тимоновичі, село – 287
 Тинівка, село – 262
 Тихоновичі, село – 293
 Тойкут, село (*див. Несухойжі, село*)
 Томашгород, село – 198
 Топільня, село – 111
 Тополі, село – 274
 Тополівка, село – 287
 Точевики, село – 194
 Три Копці, село – 105, 106, 109
 Троещина, село – 168, 319
 Троїцьке, село – 218
 Троїцький, хутір (*див. Троїцьке, село*)
 Тростянець, село – 73
 Тростянецький район – 221, 224, 321
 Троянівський район – 103
 Туличів, село – 91
 Турійський район – 89
 Тхорин, село – 136
 Угли, село – 77
 Українське, село – 218
 Український, хутір
 (*див. Українське, село*)
 Уладівка, село – 66
 Улиця, село – 218
 Улу-Сала, село – 298
 Улу-Узень, село – 298
 Уманці, село – 70
 Уралове, село – 219
 Усове, село – 137
 Устинівка, село – 148
 Фаринки, село – 71
 Фастівський район – 166
 Федорівка, село – 120
 Франкопіль, село – 189
 Фриденталь, село – 298
 Фусів, село – 172
 Харківська область – 232
 Хатинь, село в Білорусії – 132, 174, 175, 179, 208, 296
 Хильчицький район – 207, 209–219, 223, 224, 300, 321
 Хмелівка, село – 148
 Хмельницька область – 233
 Хмільницький район – 62
 Ходурки, село – 120
 Холменський район – 277, 278, 279, 286, 287
 Хомівка, село – 151
 Хоровиця, село – 258
 Хотинка, село – 200, 320
 Хоцунь, село – 79
 Хочине, село (*див. Хочино, село*)
 Хочино, село – 149
 Храбузна, село – 250
 Хрециків, село – 224, 320
 Хутір Золотнів, село – 168, 320
 Цир, село – 80
 Цуманський район – 72
 Чабель, село – 199
 Чаїр, селище – 296
 Чайкине, село – 281
 Часнівці, село – 274
 Червона Воля, село – 120
 Червона Гута, село – 285
 Червоний Кут, село – 263
 Червоний Степ, село – 224, 321
 Червоний, хутір – 224, 321
 Червоні Партизани, село – 283
 Червонка, село – 122, 137
 Червоноармійський район
 (*див. Вільнянський район
 Запорізької області*)
 Червоноармійський район
 Житомирської області – 151
 Червоносілка, село – 138
 Чердакли, село – 298
 Черкаси, село – 77

- Черкаська область – 262, 267
Черкаський район – 264
Чермалик, село – 296
Чернацьке, село – 219
Чернече, село – 266
Чернечина, село – 224, 321
Чернин, село – 169, 322
Чернігівська область – 268
Чернігівський район – 289
Чигиринський район – 265, 266,
267, 304, 309
Чоповицький район – 113
Чорнобильський район – 167, 168,
306–308, 314, 319, 320
Чортківський район – 229
Чорторя, село – 56
Чудель, село – 199
Чуднівський район – 152
Шабельня, село – 57
Шалигинський район – 202
Шахти, селище (*див. Чаїр, селище*)
Шацький район – 91
Шестеринці, село – 263
Шестовиця, село – 291
Шишацький район – 178
Шкуранка, село – 286
Шосткинський район – 221
Шпиколоси, село Золочівського
району Львівської області – 171
Шпиколоси, село Кременецького
району Тернопільської
області – 226
Шпиколоси, село Сокальського
району Львівської області – 172
Шумський район – 230
Шура-Мітлинецька, село – 53
Щорський район – 292
Юзефівка, село – 200, 322
Юзефін, село (*див. Яромель, село*)
Юрове, село (*див. Юрово, село*)
Юрово, село – 150
Юстенбург, село
(*див. Устинівка, село*)
Ядлівка, село (*див. Перемога, село*)
Язлівчик, село – 173
Яківці, село – 74
Яловичі, село – 193
Ямпільський район – 222
Янушівка, село (*див. Теньківка,
село*)
Яревище, село – 88
Яромель, село – 74
Ярославичі, село – 193
Ярунський район – 95, 114, 116, 118
Ясенець, село – 138
Ястребенька, село – 98
Яструбна, село – 98
Яцево, село – 292
Яцине, село – 206
Яцківці, село
(*див. Бруслинівка, село*)

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

авт.-упоряд. – автори-упорядники

ГДА СБ України – Галузевий державний архів Служби безпеки України

ДААРК – Державний архів в Автономній Республіці Крим

ДАВО – Державний архів Вінницької області

ДАКО – Державний архів Київської області

ДАТО – Державний архів Тернопільської області

ДАХМО – Державний архів Хмельницької області

ДАЧО – Державний архів Чернігівської області

див. – дивись

док. – документів

зб. – збірник

К. – Київ

КП(б)У – Комуністична партія (більшовиків) України

нас.п. – населений пункт

пн.ш. – північної широти

с. – село

сб. – сборник (*рос. м.*)

СД (нім. SD, скороч. від SicherheitsdienstReichsführer-SS) – внутрішньопартійна служба безпеки Націонал-Соціалістичної Німецької Робітничої партії, пізніше – служба безпеки рейхсфюрера СС

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

СС (нім. SS, скороч. від Schutzstaffel – «охоронні загони») – військово-поліцейська організація Націонал-Соціалістичної Німецької Робітничої партії

сх. д. – східної довготи

с-ще – селище

упоряд. – упорядники

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

Х. – Харків

хут. – хутір

ЦДАВО України – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України

ЦДАГО України – Центральний державний архів громадських об'єднань України

ЦК КП(б)У – Центральний комітет Комуністичної партії (більшовиків) України

ЗМІСТ

Указ Президента України № 925/2011 «Про заходи у зв'язку з 70-ми роковинами Корюківської трагедії»	3
Постанова Верховної Ради України «Про вшанування пам'яті жертв Корюківської трагедії під час Другої світової війни»	5
Солдатенко В. Ф. Трагічні сторінки воєнного лихоліття (1941–1944 рр.)	7
Замість вступу (Від упорядників видання)	13
Анотований покажчик	
Вінницька область..	51
Волинська область..	69
Дніпропетровська область	93
Житомирська область	95
Запорізька область	153
Київська область	154
Кіровоградська область	170
Львівська область	171
Полтавська область	174
Рівненська область	180
Сумська область	201
Тернопільська область	225
Харківська область	232
Хмельницька область	233
Черкаська область	262
Чернігівська область	268
Автономна республіка Крим	295
Населені пункти, які на сьогодні не існують	300
Список джерел і літератури	323
Географічний покажчик	346
Перелік умовних скорочень	358

Автори-упорядники:

Бутко Сергій Володимирович – науковий співробітник відділу досліджень історичних трагедій народів України

Герасименко Людмила Сергіївна – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу дослідження впливів державотворчих та цивілізаційних процесів на формування національної пам'яті

Киридон Алла Миколаївна – доктор історичних наук, професор, завідувач відділу дослідження теоретичних і прикладних проблем національної пам'яті, керівник авторського колективу

Пилявець Ростислав Іванович – кандидат історичних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу досліджень історичних трагедій народів України

Яременко Вікторія Миколаївна – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу досліджень історичних трагедій народів України

Науково-довідкове видання

**УКРАЇНА ПІД НАЦИСТСЬКОЮ ОКУПАЦІЄЮ:
СПАЛЕНІ СЕЛА (1941–1944 рр.)**

Анотований покажчик

Автори-упорядники:

Бутко Сергій Володимирович
Герасименко Людмила Сергіївна
Киридон Алла Миколаївна – керівник авторського колективу
Пилявець Ростислав Іванович
Яременко Вікторія Миколаївна

Відповідальний за випуск **О. Чепурний**
Редактори: **В. Мілевська, Л. Пекна**
Комп'ютерне верстання
та виготовлення оригінал-макета **Н. Грехової**

За достовірність викладених фактів, цитат та інших відомостей відповідає автор.
Редакція залишає за собою право на скорочення і літературне редагування матеріалів
за погодженням із авторами. Усі права застережені. Передруки і переклади матеріалів
збірника дозволяються лише за згодою авторів і редакції.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 21.
Тираж 100 пр. Зам. № 267

ДП «НВЦ «Пріоритети»
01014, м. Київ, вул. Командарма Каменєва, 8, корп. 6
тел./факс: (044) 254-34-70

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3862 від 18.08.2010